



Batı Karadeniz İllerinde
Fındık Hasadında Yer Alan
Mevsimlik Gezici Tarım
İşçileri, Tarım İşçilerinin
Çocukları, Tarım Aracıları
ve Bahçe Sahipleri
Temel Araştırması

FINDIK HASADININ OYUNCULARI



Batı Karadeniz İllerinde
Fındık Hasadında Yer Alan
Mevsimlik Gezici Tarım
İşçileri, Tarım İşçilerinin
Çocukları, Tarım Aracıları
ve Bahçe Sahipleri
Temel Araştırması

FINDIK HASADININ OYUNCULARI



FINDIK HASADININ OYUNCULARI

Batı Karadeniz İllerinde Fındık Hasadında Yer Alan Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri,
Çocuklar, Tarım Aracıları ve Bahçe Sahipleri Temel Araştırması

Danışman

Kuvvet Lordoğlu

Katkı Verenler

Özge Can Doğmuş

Özgür Çetinkaya

Veri Girişi ve Analizi

Özgür Çetinkaya

Ali Kaplan

Alan Araştırma Ekibi

Özge Can Doğmuş, Ekip lideri

Atakan Büke, Kurumsal görüşmeler

Taner Altepe, Çocuk görüşme

Ali Kaplan, Anketör

Cemre Yaşkeçeli, Anketör

Elif Durmuş, Anketör

Ömer Altepe, Anketör

Yeliz Pala, Anketör

Proje Koordinatörü

Ertan Karabıyık

Proje Asistanı

Cemre Yaşkeçeli

Fotoğraflar ve Grafikler

Kalkınma Atölyesi Arşivi

Cemre Yaşkeçeli

Tasarım

Kurtuluş Karaşın

www.kurtuluskarasin.com

Baskı

Altan Matbaası

www.altanmatbaacilik.com

ISBN 978-975-98363-5-1

1. Basım Temmuz 2014, Ankara

Bu Temel Araştırma, Ferrero Türkiye'nin finansal katkısıyla gerçekleştirilmiştir.

Bu yayının içeriğinden sadece KALKINMA ATÖLYESİ sorumludur ve hiçbir surette Ferrero Türkiye firmasının görüşlerini yansıtmaz.

© Bu yayın bir kamu malıdır. Kaynak gösterilmeden alıntılar yapılabilir, basılı veya elektronik olarak dağıtılabilir.

Kalkınma Atölyesi

Bilim, Kültür, Eğitim, Araştırma, Uygulama, Üretim ve İşletme Kooperatifi

Dodurga Mah. Poligon Sitesi 30-A, Türkkonut

Çankaya-Ankara

+ 90 (541) 457 31 90



<http://www.kalkinmaatolyesi.org>

www.facebook.com/kalkinmaatolyesi

[@kalkinmaatolyesi](https://twitter.com/kalkinmaatolyesi)

www.kalkinmaatolyesi.org

info@kalkinmaatolyesi.org

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar	6
Çizelgeler Listesi	7
Grafikler Listesi	9
Haritalar Listesi	9
Önsöz	10
Yönetici Özeti	12
Giriş	28
Araştırmanın Amacı	29
Hedef Grup ve Araştırma Kapsamı	30
Araştırma Alanı	30
Araştırma Yöntemi	32
Örnekleme	34
Tanımlar	35
Bölüm 1 / Türkiye’de Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliği	39
Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliğinin ve Çocuk İşçiliğinin Tarihsel Kökleri	41
Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliği Olgusuna Kısa bir Giriş	43
Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliği ve Yasal Durum	45
Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliğinin Durumu ve Yaygınlığı	50
Türkiye’de Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliğinde Temel Sorunlar	51
Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliğinde Özel Bir Alan: Fındık Hasadı ve Çalışma Alanları	57
Dünyada Fındık Üretimi	57
Türkiye’de Fındık Üretimi	58
Batı Karadeniz İllerinde Fındık Üretimi	59
Bölüm 2 / Batı Karadeniz İllerinde Fındık Hasadı Oyuncuları Temel Araştırma Bulguları	61
Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri Hanehalkı Bulguları	63
Hanehalkı üyelerinin cinsiyeti ve görüşülen kişiye yakınlık dereceleri	63
Hanehalkı üyelerinin yaş dağılımı ve medeni durumları	64
Hanehalkı üyelerinin eğitim durumu	67
18 yaş altı çocuklara yönelik çeşitli demografik bulgular	71
Hanehalkı üyelerinin fındıkta çalışma durumu	74
Hane reislerinin yaş, medeni hali ve eğitim durumları	75
Mevsimlik gezici tarım işçilerinin geldikleri yöre ve dağılım	76
Hane reislerinin anadilleri ve diğer dilleri	77
Baba mesleği: Gelenek sürüyor	78
Mevsimlik gezici tarım işçiliğinde fındık hasadı öncesi ve sonrası	79
Fındık hasadında çalışma koşulları ve çalışma ilişkileri	80
İşin bulunması	80

Ücret ve çalışma koşulları	81
Tarım aracı ile ilişkiler.....	84
Barınma ve yaşam koşulları.....	85
Bahçe sahibiyle ilişkiler.....	90
Hane geliri, sosyal güvenlik ve sağlık	91
Sosyal güvenlik.....	93
Sağlık hizmetleri	94
Mülkiyet ilişkileri: tarım arazisi, konut ve hayvan sahipliği	96
Etnik köken ve ayrımcılık	99
Hanelerdeki çocuklar ve gelecek beklentileri.....	100
Fındık Hasadında Çalışan Çocuklara Yönelik Gözlem ve Bulgular	105
Gözlemlenen çocuklara yönelik bazı bilgiler	105
Çocukların çalışma ve yaşam koşulları.....	106
Çocukların barınma ve konaklama koşulları.....	108
Tarım Aracılarına Yönelik Bulgular.....	111
Tarım aracısının yaşı, mesleği ve eğitimi	112
Tarım aracı ve işçilerle ilişkiler	113
Çalışma koşulları ve sağlık: tarım araçlarının görüşleri.....	116
Tarım aracı ve işveren ilişkileri	118
Tarım aracı ve çalışan çocuklar.....	119
Bahçe Sahiplerine Yönelik Bulgular	121
Bahçe sahipleri demografik özellikleri.....	121
Bahçe sahipleri ve sahip oldukları araziler.....	122
Bahçe sahiplerinin eğitim durumu ve meslekleri	123
Bahçe sahiplerinin hane yapısı.....	124
Bahçe sahipleri ve çalışma ilişkileri.....	124
Bahçe sahipleri ve mevsimlik gezici tarım işçilerinin çocukları	130
Kamu Kurumları ve Meslek Örgütleri.....	132
Genel gözlemler	133
Kurum yöneticilerinin çözüm önerileri.....	134
Ziraat odalarının çözüm önerileri.....	135
Bölüm 3 / Genel Değerlendirme.....	137
Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri Hane Reisleri	139
Fındık Hasadında Çalışan Çocuklara İlişkin Bazı Değerlendirmeler	140
Tarım Aracıları ya da İşçiyle Gelen Ağalar	144
Bahçe Sahiplerine İlişkin Genel Değerlendirme	145
Bölüm 4 / Öneriler.....	147
Yerel ve Bölgesel Ölçekte Yapılması Gereken Çalışmalar.....	150
Yerel kurumsal kapasitenin geliştirilmesi ve etkin kılınması	150

İl/ilçe mevsimlik gezici tarım işçileri izleme kurulu'nun etkin kılınması	150
Yerel toplumsal duyarlılık geliştirme çalışmaları	151
Geçici bilgilendirme bürosu veya bilgilendirme telefonu tahsis edilmesi	151
Yaşam kalitesini geliştirme çalışmaları	151
Konaklama mekanı olanaklarının geliştirilmesi.....	151
Temiz içme suyuna ulaşma olanaklarının geliştirilmesi ve atık suyun uzaklaştırılması.....	152
Banyo ve tuvalet olanaklarının geliştirilmesi	152
Sosyal faaliyet mekanları oluşturulması	152
Hizmet sunumu	153
Eğitim olanaklarının geliştirilmesi	153
Sağlık olanaklarının geliştirilmesi.....	153
Beslenme olanaklarının artırılması.....	154
Sosyal yardımların artırılması	154
Çalışma yaşamının iyileştirilmesi.....	155
Mevsimlik tarımda iş sözleşmesi uygulamasının hayata geçirilmesi	155
İşçi sağlığı ve güvenliği olanaklarının geliştirilmesi.....	155
Ücret hesaplama formülünün geliştirilmesi	156
Çalışma saatlerinin azaltılması ve kesinleştirilmesi	156
İş gücü arzının değerlendirilmesi ve planlanması.....	156
Sivil izleme ve denetleme komisyonu'nun kurulması	156
Ulusal Ölçekte Yapılması Gereken Çalışmalar	157
Mevsimlik göç sürecinde alana ulaşım	157
Mevzuata yönelik çalışmalar.....	157
Tarım araçlarına yönelik çalışmalar.....	158
Mtgi'in sosyal güvenlik kapsamına alınması	159
Ayrımcılığa yönelik çalışmalar.....	159
Kaynakça.....	160
Araştırma Ekibi	164
Ekler	167
EK 1: Hanehalkı Anketi.....	169
EK 2: Tarım Aracısı Anketi.....	192
EK 3: Bahçe Sahibi/İşveren Anketi	206
EK 4: Çocuk Gözlem ve Görüşme Formu	215
EK 5: Kurumsal Görüşme Soru Listesi.....	219
EK 6: Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği ve Mevsimlik Tarım İşçi Sözleşmesi.....	221
EK 7: Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Genelgesi.....	229
EK 8: Araştırma kapsamında görüşme yapılan kurumlar.....	232

KISALTMALAR

MGTİ	Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
GSS	Genel Sağlık Sigortası
FAO	Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü
İŞKUR	Türkiye İş ve İşçi Bulma Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
SSGSS	Sosyal Sigorta ve Genel Sağlık Sigortası
SHÇEK	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (yeni adı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü)

ÇİZELGELER LİSTESİ

Çizelge 1:	Araştırma kapsamındaki ilçelerin il ve Türkiye içindeki fındık üretim payları (2011)	31
Çizelge 2:	Araştırma kapsamında öngörülen ve gerçekleştirilen görüşme sayıları	34
Çizelge 3:	Dünyada fındık üretimi (2004-2011)	57
Çizelge 4:	Türkiye’de illere göre fındık üretimi, toplu meyveliklerin alanı ve üretim payı (2010).....	58
Çizelge 5:	Düzce, Sakarya ve Zonguldak illerinde 2011 yılı fındık verileri	60
Çizelge 6:	Hanehalkı üyelerinin medeni durumu	66
Çizelge 7:	Hanehalkı üyelerinin cinsiyete göre medeni durumlarının dağılımı	66
Çizelge 8:	Evli olan hanehalkı üyelerinin yaş gruplarına göre dağılımı	67
Çizelge 9a:	Hanehalkı üyelerinin eğitim düzeyleri	68
Çizelge 9b:	Hanehalkı üyelerinin eğitim durumu	68
Çizelge 10a:	Hanehalkı üyelerinin eğitim durumları	69
Çizelge 10b:	Hanehalkı üyelerinin cinsiyetlerine göre eğitim durumlarının dağılımı	69
Çizelge 11:	18 yaş altı çocukların eğitim durumları ve cinsiyetlerine göre dağılımı	72
Çizelge 12:	18 Yaşın altında çocukların yaş gruplarına göre eğitim durumları	72
Çizelge 13:	Fındık hasadında çalışan 18 yaş altı çocukların yaş ve cinsiyete göre dağılımı	73
Çizelge 14:	Fındık toplama işinde çalışan çocukların yaş gruplarına göre eğitim durumları	73
Çizelge 15:	18 yaş ve üstü hanehalkı üyelerinin cinsiyetlerine göre fındık hasadında çalışma durumu	74
Çizelge 16:	Hane reislerinin eğitim durumu	75
Çizelge 17:	Hane reislerinin doğum yerlerinin illere göre dağılımı	76
Çizelge 18:	Hane reislerinin anadil durumu	77
Çizelge 19:	Babanız hangi işle uğraşır(dı)?	78
Çizelge 20:	Fındık hasadı dışında çalışılan diğer mevsimlik işler, ortalama çalışma süresi ve çalışan oranı	80
Çizelge 21:	Günlük yevmiye fiyatı ne zaman belirlenir?	81
Çizelge 22:	Çalışma karşılığında ücretinizi kimden alırsınız?	82
Çizelge 23:	Alacağınız ücrette herhangi bir anlaşmazlık olursa bunu nasıl çözersiniz	83
Çizelge 24:	Tarım aracısına pay ödeme biçimi	84
Çizelge 25:	Hane reislerinin tarım aracısından aldıkları destekler	85
Çizelge 26:	Bahçe sahibiniz konaklama olanağı sağlıyor mu?	90
Çizelge 27:	Tarım işçilerinin gruplanmış yıllık hane gelirinin dağılımı	92
Çizelge 28:	Gelir gruplarına göre 2013 yılında fındıktan elde edilmesi beklenen gelir	92
Çizelge 29:	Mevsimlik gezici tarım işçiliği geliri dışında, gelir gruplarına göre, tarım dışı gelirler ..	93
Çizelge 30:	Tarım işçilerinin sosyal güvenlik durumu	93
Çizelge 31:	Hane reisi tarafından belirtilen sağlık sorunları	94
Çizelge 32:	Türkiye’de topraksız hanelerin en yoğun olduğu kentler	96
Çizelge 33:	Tarım işçilerinin arazi mülkiyet sahipliği	96

Çizelge 34: Arazi büyüklüklerine göre arazi mülkiyetinin dağılımı	97
Çizelge 35: Arazisi olmayan mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma alanlarına göre dağılımı	98
Çizelge 36: Büyükbaş hayvan (inek, tosun vb.) sahipliğinin dağılımı	98
Çizelge 37: Maruz kalınan ayrımcılığın en önemli nedeni	99
Çizelge 38: Doğum yerine göre ayrımcılık nedenlerinin dağılımı	100
Çizelge 39: Çalışmaktan dolayı çocukların karşılaştığı önemli riskler	102
Çizelge 40: Nasıl bir iş sahibi olmayı isterdiniz?	103
Çizelge 41: Son beş yıl içinde hanenizde yaşam düzeyi nasıl değişti?	104
Çizelge 42: Çocuk nasıl görünüyor veya davranıyor	106
Çizelge 43: Fındık hasadında çalışan çocukların hane içindeki katkıları	108
Çizelge 44: İki büküm ve eğilerek çalışma	108
Çizelge 45: Konaklanan yerdeki tuvalet ve banyonun durumu	110
Çizelge 46: Konaklanan yerde temiz su kaynağına erişim	110
Çizelge 47: Tarım araçlarının yaş grupları ve dağılımı	112
Çizelge 48: Tarım araçların eğitim durumu	113
Çizelge 49: İşçilerin bulunma yöntemleri	114
Çizelge 50: İşçiler için üstlenilen sorumluluklar	115
Çizelge 51: İşçiler hastalandığında ya da iş kazası olduğunda ne yapılır?	117
Çizelge 52: Tarım araçlarına göre işçilerin karşılaştığı sağlık sorunları	117
Çizelge 53: Bahçe sahipleriyle ele alınan konular arasında ücretin yer alma durumu	118
Çizelge 54: Daha küçük yaşta işçi çalıştırılmamasının nedeni	119
Çizelge 55: Tarım araçlarına göre çocukların çalışma nedenleri	120
Çizelge 56: Çocukların maruz kaldığı önemli riskler	120
Çizelge 57: Fındık bahçesi sahiplerinin yaş gruplarına göre dağılımı	121
Çizelge 58: Bahçe sahiplerinin sürekli yaşadığı il	121
Çizelge 59: Bahçe sahiplerinin öğrenim türüne göre eğitim durumlarının dağılımı	123
Çizelge 60: Bahçe sahiplerinin birinci ve/veya ikinci mesleklerinin dağılımı	124
Çizelge 61: Bahçe sahiplerinin işçileri temin etme yöntemleri	125
Çizelge 62: Fındık toplamada istihdam edilen işçi sayısı	126
Çizelge 63: Fındık bahçesinin büyüklüğü ile fındık toplamada istihdam edilen işçilerin ilişkisi	127
Çizelge 64: Hanede yaşayan kişi sayısı ile istihdam edilen işçi sayısı	128
Çizelge 65: Fındık toplama bedeli ödenen kişiler	128
Çizelge 66: İşçilere ödenen ortalama ve ortanca ücretler	130
Çizelge 67: Çocukların maruz kaldığı en önemli riskler	131

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1:	Dünyada fındık üretiminin dağılımı - (2010).....	57
Grafik 2:	Türkiye’de en fazla fındık üretim alanına sahip on ilin dağılımı (2012)	59
Grafik 3:	Tarım işçisi hane üyelerinin görüşülen kişiye yakınlık derecesi.....	64
Grafik 4:	Hanehalkı üyelerinin yaş gruplarına göre dağılımı	65
Grafik 5:	Yaş gruplarına göre hanehalkı üyelerinin cinsiyet dağılımı	65
Grafik 6:	Hanehalkı üyelerinin cinsiyete göre eğitim düzeyleri	77
Grafik 7a:	Eğitimlerine devam eden, mezun olan ve terk edenlerin okul türüne göre dağılımı (Erkek)	70
Grafik 7b:	Eğitimlerine devam eden, mezun olan ve terk edenlerin okul türüne göre dağılımı (Kadın).....	70
Grafik 8:	18 yaş altı çocukların yaş gruplarına ve cinsiyete göre dağılımı	71
Grafik 9:	Hane reislerinin yaş gruplarına göre dağılımı	75
Grafik 10:	Fındık dışında gerçekleşen diğer mevsimlik işler ve çalışma oranlarının dağılımı	79
Grafik 11:	Tarım işçilerinin fındık işini bulma yöntemleri	81
Grafik 12:	Geçici olarak konaklanan birimin durumu	86
Grafik 12a:	Konaklanan mekânın türüne göre elektrik sahipliği.....	87
Grafik 13:	Seçilmiş alanlarda işçilere göre bahçe sahibi katkısının dağılımı	91
Grafik 14:	Sürekli yaşanan evin mülkiyet durumu	99
Grafik 15:	Çocuklarınızın fındık toplama işinde çalışmasına yönelik ne düşünüyorsunuz?	101
Grafik 16:	Ücret ve çalışma koşullarını düzeltmek için neler yapılabilir?	105
Grafik 17:	Gruplandırılmış arazi büyüklüğü	122
Grafik 18:	Bahçe sahiplerinde hane ortalama büyüklüğü	124
Grafik 19:	Bahçe sahiplerinin çalışanlara yönelik farklı katkıları	129

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1:	Temel araştırmanın gerçekleştirildiği iller ve ilçeler.....	31
Harita 2:	Türkiye’de fındık üretim alanlarının illere göre dağılımı (Dekar-2012).....	58
Harita 3:	Hane reislerinin illere göre dağılım haritası (yüzde)	77
Harita 4:	Bahçe sahiplerinin sürekli yaşadıkları iller	122
Harita 5:	Türkiye’de en fazla mevsimlik gezici tarım işçi göçü veren iller	126
Harita 6:	Yılda beş binden fazla mevsimlik gezici tarım işçisi alan iller.....	126

ÖNSÖZ



Kalkınma Atölyesi, 2002 yılından beri mevsimlik gezici tarım işlerinin bitkisel üretim sürecinde yer alan işçilere ve de özellikle bu faaliyetlerde yer alan çocuklara yönelik araştırma, planlama, eylem planı hazırlama, hakları savunma, kurumsal kapasite geliştirme ile yerel sivil ve meslek örgütlerini harekete geçirme çalışmaları yapmaktadır. Atölye'nin bu işçilik biçimiyle çalışma ve yaşam standartları geliştirme kapsamında ulusal ve uluslararası hukuki hakların hayata geçirilmesi kapsamında savunduğu temel yaklaşım; *ürün* ve *coğrafya* bazlı bir bütüncül mücadele yöntemidir. Bu çerçevede fındık hasadında çalışan mevsimlik gezici tarım işçileri ve göç sürecine katılan çocukların bu temel yaklaşım kapsamında ele alınması, çocuk işçiliğinin fındık hasadında sonlandırılması için önem kazanmaktadır.

Bilindiği gibi Türkiye tarafından 25 Ocak 2001 tarihinde onaylanan Uluslararası Çalışma Örgütü ILO'nun 182 sayılı *En Kötü Biçimlerde Çocuk İşçili-*

ğinin Ortadan Kaldırılması İçin Acil Eylem Sözleşmesi kapsamında Türkiye, mevsimlik gezici tarım işlerinde çalışan çocukları '*en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği*' olarak tanımlanmış, hazırlanan '*zamana bağlı program*' çerçevesinde 2015 yılına kadar bu tipteki çocuk işçiliğinin, 18 yaşına kadar bütün çocuklar için ortadan kaldırılması taahhüdünde bulunulmuştur. Fındık hasadında çalışan mevsimlik gezici tarım işçisi çocuklar da bu kapsamda yer almaktadır.

Kalkınma Atölyesi yaklaşık on yıldır sürdürdüğü çalışmalara Ferrero'nun finansal desteğiyle Haziran-Aralık 2013 tarihlerinde gerçekleştirdiği *Batı Karadeniz İllerinde Fındık Hasadında Yer Alan Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri, Çocuklar, Tarım Aracıları ve Bahçe Sahipleri Temel Araştırması*'nı eklemiştir. Bu temel araştırmaya yerel düzeyde fındık hasadı sürecinde yer alan bütün aktörlerin katılımı sağlanmıştır. Araştırma; ürün, yöre ve çalışan çocuklar özelinde kapsadığı konular bakımından, ilk olma özelliğini taşımaktadır.

Her şeyden önce, araştırma esnasında bizlerle fikirlerini paylaşan çocuklara, tarım işçilerine, bahçe sahiplerine, tarım araçlarına, meslek örgütü ve kamu kuruluşları yöneticilerine teşekkür ederiz. Kısa süreliğine de olsa onların yaşamına katıldık ve bizlere bu temel araştırmayı gerçekleştirme fırsatı verdiler.



Temel araştırmanın tasarlanması, alan uygulama araçlarının geliştirilmesi ve raporun yazımında danışmanlık yapan Kuvvet Lordoğlu'na, alan çalışması ekip liderliğini üstlenen ve raporun yazımına katkı veren Özge Can Doğmuş'a, kurumsal görüşmeleri gerçekleştiren Atakan Büke'ye, veri analizini gerçekleştiren ve rapor yazım sürecine destek veren Özgür Çetinkaya'ya, veri girişini gerçekleştiren Ali Kaplan'a, çocuk gözlemleri ve görüşmelerini gerçekleştiren Taner Altepe'ye, alan çalışmalarında görüşmeler yapan Elif Durmuş, Cemre Yaşkeçeli, Ömer Altepe ve Yeliz Pala'ya teşekkür ederiz. Ayrıca Ferrero'dan çalışmamıza destek sağlayan Michele Pisetta ve Merve Şensoy'a da katkılarından dolayı teşekkürlerimizi sunarız.

Bu araştırmanın, fındık hasadında çalışan mevsimlik gezici yetişkin tarım işçilerinin yaşam ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi ile fındık hasadında çocuk işçiliğinin sonlandırılmasına yönelik hazırlanacak planlarda ve onlara sunulacak hizmetlerde etkin bir şekilde değerlendirilmesinin unutulmaması dileğiyle.

YÖNETİCİ ÖZETİ



Bu rapor, mevsimlik gezici tarım işçisi (MGİİ) hanelerin ve fındık toplama işinde çalışan çocukların karşılaştıkları sorunları irdelemek ve çözüm önerilerini tartışmak amacıyla 18-31 Ağustos 2013 tarihlerinde Batı Karadeniz Bölgesi'nde gerçekleştirilen temel araştırmayla elde edilen bulguları ve bu bulguların bölgesel düzeyde bir analizini içermektedir. Fındık hasadı gibi, mevsimlik bir tarım işinde çalışan gezici tarım işçileri ve onların çocuklarını temel alan bu çalışma; tarım araçları, bahçe sahipleri ve çeşitli kurum yöneticileriyle yapılan görüşmelerle gerçekleştirilmiştir.

Araştırma Batı Karadeniz Bölgesi'nde en fazla fındık üretimine sahip Zonguldak, Düzce ve Sakarya illerindeki en fazla fındık üretimi gerçekleştirilen sekiz ilçede (Karasu, Kocaali-Sakarya, Merkez, Çilimli, Gölyaka, Akçakoca-Düzce, Alaplı, Ereğli-Zonguldak) gerçekleştirilmiştir.

Saha çalışması kapsamında nitel ve nicel araştırma teknikleri beraber kullanılmıştır. Hanehalkı, bahçe sahibi ve tarım araçları için yüz yüze anket

Mevsimlik gezici tarım işçileri gerek yaptıkları işler, gerekse karşılaştıkları sorunlar açısından ücretli tarım işçiliğinin en zor ve ağır koşullarına sahiptir. Mahalli işçilere göre daha düşük ücretle çalışmak zorunda kalmakta, yaşam ortamları olumsuzluklar içermekte ve daha uzun çalışma saatlerine, zaman zaman çeşitli ayrımcılıklara maruz kalmaktadırlar.

teknikinden yararlanılmıştır. Çalışma alanında çocuklar, saha ekibi tarafından gözlemlenmiş ve detaylı gözlem notları alınmıştır. Araştırma amaçlarına uygun düşen çeşitli kamu ve meslek örgütleriyle yüz yüze derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

Çalışma kapsamında 180 hanehalkı, 60 bahçe sahibi, 18 tarım aracısı anketi uygulanmasına karar verilmiştir. Saha çalışması sonucunda, öngörülen anket sayısının hanehalkında yüzde 94'üne, bahçe sahiplerinde yüzde 90'ına, tarım araçlarında yüzde 83'üne ve fındık bahçesinde çalışan çocuklarla yapılan gözlemlerde ise yüzde 94 oranına ulaşılmıştır. Saha çalışması sırasında gözlemlenmesi planlanan 108 çalışan çocuğun ise 102'sine ulaşılmıştır. Kurum görüşmeleri kapsamında planlanan 20 derinlemesine mülakat gerçekleştirilmiştir.

Batı Karadeniz Bölgesi MGTİ'nin yoğun olarak geldiği yörelerden sadece biridir. Buraya gelen işçiler yılın bir bölümünü burada geçirip, fındık hasadı tamamlandıktan sonra genellikle sürekli yaşadığı bölgeye geri dönme-yip, farklı tarımsal ürünler için tarlalarda veya bahçelerde bitkisel üretim çalışmalarına devam etmekte ve daha sonra memleketlerine dönmektedirler.

Bu çerçevede MGTİ gerek yaptıkları işler, gerekse karşılaştıkları sorunlar açısından ücretli tarım işçiliğinin en zor ve ağır koşullarına sahiptirler. Mahalli işçilere göre daha düşük ücretle çalışmak zorunda kalmakta, yaşam ortamları olumsuzluklar içermekte ve daha uzun çalışma saatlerine, zaman zaman çeşitli ayrımcılıklara maruz kalmaktadırlar. Herhangi bir çalışma saatlerine ve sosyal güvenceye sahip olmadan iş bulamadıkları zaman yapacakları harcamaların birikimini yapmak zorundadırlar. Bu durum onların kendi gelecekleri dışında, çocuklarının da beklentilerini önemli ölçüde ipotek altına alan bir yapıyı kalıcılaştırmaktadır.

Burada hanelerin parçalandığı, çocukların eğitimlerinin yarım kaldığı, sağlık ve sosyal güvencenin bulunmadığı bir *yoksulluk* ve *yoksunluk* halinin sadece ana hatlarına vurgu yapılmıştır. Temel araştırmanın özet bulguları aşağıda yer almaktadır.

Yoksulluk en temel belirleyicidir

MGTİ'lerinin sürekli yaşadıkları bölgenin toprak mülkiyetindeki değişimler, bölgenin istihdam yaratamaması, düşük gelir düzeyi ve yüksek doğurganlık hızı, yılın önemli bir bölümünü sürekli yaşadıkları yerden uzak bir bölgede, bir veya daha çok ürün için ücretli tarım işçiliği yapmalarının nedenleri arasındadır.

Fındık işçilerine kendi bahçesinde konaklama imkanı sunan bahçe sahibi (Ağustos 2013, Düzce - Gölyaka)



İşçiler ayrımcılığa uğramaktadır

MGTİ'nin karşılaştığı sorunlar sadece çalışma hayatıyla ilgili değildir. Farklı etnik kökenden gelen, çoğunlukla Kürt, Roman ve Arap kökenli olan bu işçiler, çalıştıkları yörede farklı ayrımcılıklara maruz kalmaktadır. Kendi dillerini konuşmaları bile çoğu zaman bu ayrıma uğramanın gerekçesini oluşturmaktadır.

Çocuk ve gençlerin hane içinde oransal büyüklüğü söz konusudur

MGTİ olarak araştırılan grubun çok büyük kısmı 20 yaş altındaki çocuk ve gençlerden oluşmaktadır. Bu noktada genç işsizliğinin çok yüksek oluşu ve sürekli yaşanan bölgedeki yüksek doğurganlık hızı, göçe katılan bireylerin büyük oranda gençlerden oluşmasına neden olmaktadır. Ayrıca, mevsimlik gezici tarım işçiliği aile ya da hane bazlı bir göç ve çalışma pratiği olmasına rağmen, hanelerinden bağımsız şekilde yöreye çalışmaya gelen -düşük oranda da olsa- gençler ve çocuklar bulunmaktadır. Çalışma günlerinin kısa olması bu duruma yol açan etkenlerden biri olabilir.

Eğitimde devamlılık ve eğitimi terk etme sorunu bulunmaktadır

18 yaş altında olup fındık hasadında çalışan çocukların eğitimlerine ara verenlerin oranı yaş ile birlikte artmaktadır. 7-14 yaş grubunda eğitimi terk etme oranı, 18-20 yaş arasındaki eğitimi terk etme oranından çok

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin elde ettikleri gelirin çok düşük olması, bütün bir yıl geçinmelerini sağlayamadığı için borçlanma yoluyla bir sonraki yılın gelirleri tüketilmektedir.

daha düşüktür. Bu olgu bize göç nedeniyle eğitime ara verenlerin sayısının, yaşla birlikte artmakta olduğunu göstermektedir. Eğitimde kız çocukları her öğretim kademesinde dezavantajlı grubu oluşturmaktadır.

MGTİ'nin önemli bir bölümü fındık hasadı dışında, farklı ürünlerin çapalanması, hasadı veya dikiminde tarla veya bahçelerde çalışmaktadır. Sadece fındık hasadında hanenin yanında gelen çocukların; hane farklı ürünler için çalışmaya devam ettiği için, eğitimleri kesintiye uğramaktadır. Bu çocukların eğitimlerinin yarım kalması ise tarım işçiliği dışında gelecekte kullanabilecekleri başka bir beceriyi kazanabilmelerinin engellemektedir.

MGTİ bir meslek haline gelmiştir

Görüşülen işçilerin babalarının da mevsimlik gezici tarım işçisi olarak çalışıyor veya çalışmış olması, mevsimlik gezici tarım işçiliğinin kuşaklar boyu devam ettiğinin ve etmekte oluşunun da önemli bir işaretidir.

MGTİ tarafından yapılan işler onları sürekli tekrar eden bir kısır döngü içinde tutmaktadır. Elde edilen gelirin çok düşük olması, bütün bir yıl geçinmelerini sağlayamadığı için borçlanma yoluyla bir sonraki yılın gelirleri tüketilmektedir.

Tarım araçları istihdamda anahtar role sahiptir

Araştırma kapsamındaki grup, çok büyük oranda tarım aracısıyla birlikte çalışmaktadır. Tarım aracısının genel olarak, çalıştırdığı MGTİ üzerinde kesin bir hakimiyeti bulunmaktadır. Onlara iş bulma garantisi sağlamak, sağlık sorunlarını çözmeye çalışmak, ücretlerini zamanında almalarını sağlamak ve işin olmadığı dönemde onlara borç vermek aracının sorumluluğundaki önemli işlerdir. Araçlar üstlendikleri sorumluluklarının karşılığını işçilerin kazançları üzerinden yaptıkları yüzde veya miktar kesintilerle almaktadırlar. Bu nedenle tarım araçları istihdam düzenin önemli bir aktörüdür ve sorumluluklarını daha hakkaniyetli bir şekilde yerine getirmeleri için kapasiteleri geliştirilmelidir.

MGTİ ve tarım aracısı genellikle aynı bölgenin insanlarıdır. Bu itibarla aralarında kısmi bir güven ilişkisi bulunmaktadır. Ancak bu güven ilişkisi yazılı bir belgeyle desteklenmediği için tarafların aralarında çeşitli sorunlar çıkabilmektedir. Araştırma kapsamındaki hedef grup içinde hiçbir tarım aracısı, zorunlu olmasına rağmen işçilerle veya bahçe sahipleriyle Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği'ne göre bir Tarımda İş Sözleşmesi (Ek 6) yapmamaktadır. Ortaya çıkan sorunların çözümünde taraflar arasında herhangi bir yazılı sözleşme bulunmadığından, karşılıklı iyi niyet ve diyalogla çözüm bulunmaya çalışılmaktadır.

İşçilere, çalışma süresi boyunca ya da iş bitimine kadar zorunlu haller dışında (yağmur yağması gibi) günlük izin verilmesi söz konusu değildir.

İşçilerin beslenmesi yetersizdir ve uzun çalışma süresi söz konusudur

MGTİ hanelerin yanlarında getirdiği gıdalar genel olarak, taşınmaya elverişli kuru gıdalardır. Bu gıdalar çoğunlukla un, bulgur, şeker, çay, yağ, mercimek ve kuru fasulye gibi besinlerdir. Bu durum aslında kadınların ve çocukların yetersiz beslenmelerine neden olan bir besin rejimini ortaya koymaktadır.

Kötü beslenen bireylerin aynı zamanda uzun süreli çalışma temposu içinde oldukları anlaşılmaktadır. Araştırılan grupta dinleme zamanı hariç ortalama olarak günlük 10.5 saatlik bir çalışma süresi söz konusudur. Çalışma süresi boyunca ya da iş bitimine kadar zorunlu haller dışında (yağmur yağması gibi) günlük izin verilmesi söz konusu değildir. Günlük uzun çalışma süresinin kısaltılması işçiler tarafından mevcut koşulların iyileştirilmesinde öne sürülen önemli çözüm yollarından birisidir.

Koruyucu malzeme kullanılmamaktadır

Fındık hasadında çalışan yetişkin ve çocukların hiçbirinde kişisel koruyucu malzeme bulunmamaktadır. Oysa tarım işkolunda çalışan çocukların iş kazası (düşme, yaralanma, böcek sokması, ağır yük kaldırma gibi) geçirme sıklığı yetişkinlere göre iki kat daha fazladır. Özellikle uzun çalışma saatleri, yorgunluk ve dikkatsizlik iş kazasına uğrama riskini arttırmaktadır.



Çadır kamp ortamında ailesine yardım eden çocuklar (Ağustos 2013, Düzce - Gölyaka)

Bahçe sahipleri ve tarım aracıları, fındık hasadında çocukların çalışmasını istemediklerini, ancak hanelerin baskısından dolayı mecbur kaldıkları için çalıştırdıklarını aktarmışlardır.

Aynı şekilde yetişkin işçiler de işçi sağlığı ve iş güvenliği açısından yetersiz bulunmaktadır. Nitekim, gerek tarım aracıları, gerekse bahçe sahipleri tarafından, iş kazaları en önemli çalışma riski olarak dile getirilmiştir.

Mevsimlik tarım işçiliği temel gelir kaynağıdır

MGTİ hanelerin büyük kısmının tarım dışı geliri bulunmamaktadır. Tarım işçiliğinden elde edilen gelir ise kişi başına düşen asgari ücret düzeyinin çok altındadır. Görüşülen hanelerin yüzde 57'sinde mevsimlik gezici tarım işçiliğinden elde edilen gelir, hanenin tek gelir kaynağıdır.

Mahalli işçilere daha fazla ücret ödenmektedir

Batı Karadeniz Bölgesi, son yıllarda azalan bir oranda, bölge dışına, özellikle büyük kentlere göç vermektedir. Dışarıya göçün azalmasıyla birlikte bahçe sahiplerinin bir bölümü mahalli işçilerle hasat yapmaktadır. Mahalli işçiye daha yüksek ücret ödenmektedir. Bu işçilerin tercih edilmesinde, verimlilik dışı faktörlerin de etkili olduğunu düşünülmektedir.

Bahçe sahibi ve tarım aracısı, çocukların çalışmasını istememektedir

Bahçe sahipleri ve tarım aracıları, fındık hasadında çocukların çalışmasını istemedikleri, ancak hanelerin baskısından dolayı mecbur kaldıkları için çalıştırdıklarını aktarmışlardır. Çocuk emeğinin kullanımında, bahçe sahipleri, yasal bir sorumluluk yüklenmemekte, sorunun kaynağını tarım aracılarının iş organizasyonunda ve hanelerin ekonomik koşullarında aranması gerektiğini düşünmektedirler.

İşçiler istikrarlı geliri olan iş istiyorlar

MGTİ, gelecekle ilgili beklentilerini, ağırlıklı olarak, kamu sektöründe çalışmak olarak belirtmişlerdir. Güvenceli ve istikrarlı iş talebi, özellikle kamu kuruluşlarında istihdam edilmeyi birinci tercih haline getirmektedir.

Eğitim çocuklar için anahtar bir rol oynamaktadır

Çocuklara yönelik gelecek beklentisinde, eğitimlerine devam etmeleri ilk sırada gelmektedir. Haneler, çocuklarının kendilerine benzememesi ve gelecekte benzer sıkıntıları çekmemeleri için eğitimin önemini vurgulamaktadır. Eğitim, hanelerin içinde bulunduğu kısır döngüden çıkış için anahtar bir rol olarak görülmektedir. Ancak araştırma kapsamında derlenen 18 yaş altı çocukların demografik bilgileri, tarım işçisi hanelerin çocuklarının eğitimle kurdukları ilişkinin oldukça zayıf olduğunu göstermektedir. Bu



Yaşam ortamında bulunan bir kız çocuğu.

İşçilerin sağlık sorunlarıyla ilgili bulunduğu en yaygın çözüm; doğrudan eczaneye gidip ilacı kendilerinin alması veya yanlarında getirdikleri ilaçları kullanmalarıdır.

zayıf ilişkinin nedenleri tarım işçisi hanelerin içinde bulunduğu objektif koşullarda aranmalıdır.

İş kazası en önemli risk olarak ifade edilmektedir

Tarım araçlarının fındık hasadında çalışan çocukların iş kazasına uğramalarının en önemli risk unsuru olarak görmelerinin nedeni; kendilerinin uğrayabilecekleri cezai sorumluluklardır. Çalışmayla birlikte eğitimden uzak kalma ve çocukların sağlıklı ortamda bulunmaması gibi risklerin tarım araçları tarafından dikkate alınmamış olması, çocukların çalışmasına ilişkin genel düşünceyi yansıtmaktadır.

İşçilerin verimleri düşük olarak görülmektedir

Tarım araçları ve bahçe sahiplerinin en sık şikayet ettiği konuların başında MGTİ'nin verimlerinin düşüklüğü gelmektedir. Verim düşüklüğüne sebep olan şeyin ise, çalışma saatlerinin uzunluğu, işçilerin yaşam koşulları, beslenme olanakları ve sağlık durumları olduğu düşünülmektedir. Oysa günlük uzun süreli çalışmaların haftanın her günü yapılması ve bunun tekrar edilmesinin, özellikle genç insanlarda, verim düşüklüğüne neden olması kaçınılmazdır.

Büyük fındık bahçesi olanlar işçi çalıştırmaktadır

Bahçe sahiplerinin sahip oldukları arazilerin büyüklüğüyle işçi çalıştırmaları arasında bir ilişki bulunmaktadır. Kocaali, Karasu, Akçakoca gibi yerlerde 20 dönüme kadar olan fındık bahçeleri için genel olarak mevsimlik gezici işçi çalıştırılmazken, 20 dönüm üzerindeki fındık bahçeleri için mevsimlik gezici tarım işçisi çalıştırılmakta, Alaplı, Ereğli ilçelerinde ise işçiliğin istisnai durumlarda ve genel olarak 60-80 dönümlük bahçelerde istihdamı söz konusudur.

İşçiler sağlık haklarından mahrum kalmaktadır

MGTİ'nin sağlık haklarından da önemli ölçüde yoksun olduğu görülmektedir. İşçiler acil haller dışında sağlık birimlerine gitmediklerini ifade etmişlerdir. Ancak bunun nedeni, giderleri karşılayacak maddi kaynaklara sahip olmamalarının yanı sıra, sağlık personelinin kendileriyle ilgilenmeyeceği yönünde bir düşünceye de sahip olmalarıdır. İşçilerin sağlık sorunlarıyla ilgili bulunduğu en yaygın çözüm; doğrudan eczaneye gidip ilacı kendilerinin alması veya yanlarında getirdikleri ilaçları kullanmalarıdır.

Barınma koşulları insan sağlığına uygun değildir

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin barınma yerlerine ilişkin önemli sorunları bulunmaktadır. Yılın önemli bir bölümünü çadır veya bahçe sahibinin

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin, barınma mekanları (Ağustos 2013, Düzce - Gölyaka)



konutlarında geçiren işçilerin temiz içme suyuna erişmede sıkıntı çekmeleri, kötü koşullardaki tuvaletler ve çok kalabalık alanlarda kalma zorunluluğu onların yaşam koşullarını oldukça zorlaştırmaktadır.

Öte yandan barınma ve sağlık açısından iki önemli bakış açısı sorunun çözümünü zorlaştırmaktadır.

Birincisi, işçilerin geldikleri yerlerde yaşam, barınma ve sağlık koşullarının çalışılan yerlerdeki yaşam koşullarından daha iyi olmadığı, düşüncesidir.

İkincisi ise, daha dolaylı olarak, barınma koşullarının düzeltilmesi halinde tarım işçilerinin geçici olarak çalıştıkları yerlere yerleşip, orada sürekli kalacakları endişesidir. Kısacası, işçilerin mevcut çalışma ve barınma koşullarından daha iyisini hak etmediklerine dair geleneksel bir görüş söz konusudur.

Yılın önemli bir bölümünü çadır veya bahçe sahibinin konutlarında geçiren işçilerin, temiz içme suyuna erişmede sıkıntı çekmeleri, kötü koşullardaki tuvaletler ve çok kalabalık alanlarda kalma zorunluluğu, onların yaşam koşullarını oldukça zorlaştırmaktadır.

MGTİ'nin çalışma yaşamlarına ve sosyal yaşamlarına ilişkin kamunun yeterli bir şekilde müdahil olmaması birçok sorunun da kaynağı olarak ortaya çıkmaktadır. İşçilerin yaşadığı ağır sorunları ve yoksunluklarını azaltmanın yollarından biri de kamunun temel bazı düzenlemeleri, mevsimlik çalışanlar için yerine getirmesi ve koruyucu önlemleri alması olarak belirlenebilir. Bu kapsamda Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından 2010 yılından beri uygulanmakta olan *Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Yaşamı İyileştirme Projesi* (METİP) yeterince etkili olamamaktadır.

Mevsimlik gezici tarım işçiliği, toplumun en yoksullarının, bütün hane üyeleriyle birlikte katıldığı bir göç sürecidir. Bu süreç çok katmanlı ve karmaşık bir içeriğe sahiptir. Bir yandan, çocuklar dâhil hanede çalışabilecek olan bütün üyelerin çalışması sonucu elde edilecek gelire bağlı bir yaşam stratejisi, öte yandan fındığı hasat etmek için mevsimlik işçi göçüne bağlı bahçe sahiplerinin varlığı...

Mevsimlik gezici tarım işçilerine yönelik gerçekleştirilecek faaliyetlerin odağında hane bulunmalıdır. Ancak haneye yönelik müdahaleler, bu süreçten en çok etkilenen çocukları gözden uzak tutmamalıdır. Bu nedenle haneye yönelik müdahalelerde çocuklar öncelikli olarak yer almalıdır. Müdahaleler iki düzeyde ele alınmalıdır; (a) yerel, bölgesel düzeydeki müdahaleler, (b) ulusal ölçekteki müdahaleler.

Yerel düzeyde yapılacak çalışmalar için insan kaynakları, maddi diğer kaynaklar ve finansal olanakları daha etkin kullanmak amacıyla, *dinamik yerel eylem planı* hazırlanmalıdır. Kalkınma Atölyesi tarafından 2012 yılında hazırlanmış olan *Fındık Hasadında Çalışan Çocuklar için Model Eylem Planı*¹ hazırlanacak yerel eylem planı için bir kaynak niteliğindedir.

Araştırma sonuçlarından hareketle yerel ve bölgesel ölçekte yapılması gereken çalışmalar kapsamında;

a. Yerel Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi ve Etkin Kılınması

2010 yılında Başbakanlık tarafından yayımlanan *Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Genelgesi*² (Ek 7) kapsamında bütün tarafların temsilcilerinin katılımıyla *İl/İlçe Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri İzleme Kurulu* oluşturulmalı (madde 2) ve mevcut olanların etkin kılınması sağlanmalıdır.

b. Yerel Toplumsal Duyarlılık Geliştirme Çalışmaları

Mevsimlik işçi göçü konusunda fındık hasadı yapılan il ve ilçelerde sivil toplum ve meslek kuruluşlarının desteğiyle, bahçe sahipleri de sürece dahil edilecek şekilde, çocuk işçiliğinin önlenmesi ve mevsimlik gezici tarım işçilerine yönelik toplumsal duyarlılık çalışmaları yapılmalıdır. Özellikle çocukların hasat sürecinde çalışmamalarını sağlamak ve onlara eğitim, sağlık ve de beslenme desteği sağlanması için toplumsal hareketlilik etkili kılınmalıdır. Bu durum aynı zamanda fındık üreten bölgelerin gurur kaynağı olan bu ürün hakkındaki olumsuz etkiyi ortadan kaldırmaya olanak sağlayabilir.

1 Kalkınma Atölyesi (2012), Fındık Hasadında Çalışan Çocuklar için Model Eylem Planı, Ankara, 2012.

2 <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/03/20100324-15.htm>

Mevsimlik gezici tarım işçiliği, toplumun en yoksullarının, bütün hane üyeleriyle birlikte katıldığı bir göç sürecidir. Bu süreç çok katmanlı ve karmaşık bir içeriğe sahiptir.

Öncelikle müdahale edilmesi gereken sorunların başında, aynı mekanda konaklayan ebeveynler ve çocukların, farklı mekânlarda veya aynı mekânın farklı bölümlerinde konaklamalarının sağlanması gelmektedir. Çadır yerleşimlerde buna yönelik düzenlemeler yapılmalı, bahçe sahipleri de buna uygun mekân olanağı yaratmalıdır.

c. Yaşam Kalitesini Geliştirme Çalışmaları

Konaklama mekânı olanaklarının geliştirilmesi

Konaklama mekânları temel olarak ikiye ayrılmaktadır; (1) mülki idare amiri, muhtarlıklar tarafından belirlenen alanlar veya bahçe sahiplerinin bahçelerine kurulan çadırlar, (2) bahçe sahibi tarafından temin edilen konutlar. Ancak bu barınma yerlerinde herhangi bir standarttan söz etmek mümkün değildir. Örneğin; kişi başına tahsis edilmesi gereken barınma alanı, temiz su, mahremiyeti sağlanmış tuvalet olanakları, atık su sistemleri, mahremiyeti olan banyo ve çamaşır yıkama mekanları ve çeşitli sosyal donatılar için bir standardın bulunmaması. Genellikle hanenin tüm üyeleri bir veya (bazı durumlarda) iki göz odada konaklamaktadır. Bu nedenle öncelikle müdahale edilmesi gereken sorunların başında, aynı mekanda konaklayan ebeveynler ve çocukların, farklı mekânlarda veya aynı mekânın farklı bölümlerinde konaklamalarının sağlanması gelmektedir. Çadır yerleşimlerde buna yönelik düzenlemeler yapılmalı, bahçe sahipleri de buna uygun mekân olanağı yaratmalıdır. Ayrıca bu mekanların insan sağlığına uygun, hijyenik mekanlar olması zorunluluğu getirilmeli, konaklama ve buna bağlı olanaklar için yerel standartların geliştirilmesi sağlanmalıdır.



Bahçe sahibinin evinin avlusundaki tulumbadan temiz su içmeye çalışan çocuklar (Ağustos 2013, Düzce - Gölyaka)

Temiz içme suyuna ulaşma olanaklarının geliştirilmesi ve atık suyun uzaklaştırılması

İçme ve kullanma suyunun sağlıklı, düzenli ve yeterli olması için mülki idare amirleri ve belediyeler çözüm üretmeli, bahçe sahipleri bu olanakları işçilere sağlamalıdır. İlçe Sağlık Grup Başkanlığı da fındık hasadı sezonu boyunca en az bir kez, bu suların kimyasal ve biyolojik denetimini yapmalıdır. Atık suların yaşam ortamından güvenli bir şekilde uzaklaştırılması sağlanmalıdır.

Banyo ve tuvalet olanaklarının geliştirilmesi

Günde yaklaşık 10-11 saat çalışan işçilerin, kişisel bakımları kapsamında, günlük banyo yapmalarına olanak sağlanmalıdır. Geçici yerleşimlerde kurulacak banyoların, orada yaşayacak hanelerin tercihlerine göre tasarlanması, bunların kurulacağı yerlerin işçilerle birlikte belirlenmesi ve sıcak su olanağının, mümkünse, güneş ısıtması yoluyla gerçekleştirilmesi önerilmektedir. Ayrıca geçici yerleşim yeri dışında olan mekânlarda da banyo ve sıcak su olanağı sunulmalıdır. Tuvalet olanağı da benzer şekilde geçici kamp yerlerinde, hanelerin tercihine göre tasarlanmalı, buralarda sürekli akar suyun olması sağlanmalı ve tuvalet atıklarının kanalizasyon veya fosseptik çukuru aracılığıyla uzaklaşması gerçekleştirilmelidir.

Sosyal faaliyet mekânları oluşturulması

Fındık hasat sezonu, ortalama 35 gün sürmektedir. Bu süre içinde geçici yerleşim yerlerinde yaşayanlara, başta çocuklar olmak üzere geçici sosyal faaliyet mekânları öngörülmelidir. Bu mekânlarda çocuklar ve kadınlara öncelikli olarak yer verilmelidir. Çocuk oyun alanları, TV izleme salonları, spor tesisleri, sohbet mekânları gibi.

d. Eğitim, Sağlık, Beslenme ve Sosyal Yardım Hizmet Sunumu

Eğitim olanaklarının geliştirilmesi

Genellikle örgün eğitim dönemi dışında yer alan fındık hasadı, mevsimlik tarım göçüne katılan çocukların devamsızlıktan dolayı eğitimlerinin eksikliğini telafi etme bakımından bir fırsat yaratmaktadır. Bu nedenle öncelikle okul öncesi ve temel eğitime katılan çocuklara bu eğitim olanağı sağlanmalıdır. Ayrıca çocukların sosyal ve zihinsel becerilerini geliştirici sanatsal, sportif ve beceri faaliyetleri de gerçekleştirilmelidir. Okul öncesi eğitim fırsatları bakımından kısa süreli de olsa, bu olanak geçici yerleşim yerlerinde uygulanmalıdır. Engelli çocuklara yönelik özel eğitim desteği sunulmalıdır.

Çocukların sosyal ve zihinsel becerilerini geliştirici sanatsal, sportif ve beceri faaliyetleri de gerçekleştirilmelidir. Okul öncesi eğitim fırsatları bakımından kısa süreli de olsa, bu olanak geçici yerleşim yerlerinde uygulanmalıdır. Engelli çocuklara yönelik özel eğitim desteği sunulmalıdır.



Fındık hasadına gelen işçilerin konakladığı bir kamp alanı.

Mevsimlik göç sürecine katılan haneler, sürekli yaşadıkları yerleşimlerden bir süre ayrı kalmakta ve bu sebeple sürekli yaşadıkları yerlerde kendilerine sağlanan sosyal yardımların bazılarından yararlanamamaktadırlar.

Sağlık olanaklarının geliştirilmesi

Sağlık olanaklarından en az yararlanan mevsimlik gezici tarım işçileri ve bu işçilerin çocuklarına; koruyucu aşı taraması yapılması ve eksik aşıların tamamlanması, genel sağlık ve diş sağlığı taraması yapılmalıdır. Bu taramanın sonucunda haneler sağlık hizmetlerine yönlendirilmelidir. Ayrıca hamile kadınların ve yeni doğan bebeklerin izlenmesine önem verilmelidir. Aile hekimlerinin haftada en az bir kez geçici kamp yerleşimlerini ziyaret etmeleri sağlanmalıdır.

Beslenme olanaklarının artırılması

Beslenme, mevsimlik gezici tarım işçileri ve de özellikle çocuklar için önemli sorunların başında gelmektedir. Çocukların yetersiz beslenmesi onların gelecekteki yaşamını etkilemektedir. Özellikle yetersiz beslenen çocukların öğrenme güçlüğü çekmesi, onların ileri eğitimlerine olumsuz olarak yansımaktadır. Bu kapsamdaki olanaklar çerçevesinde, kamu kuruluşları veya bahçe sahiplerinin sıcak yemek temin etmeleri gündeme getirilmelidir. Hanelere kamunun sosyal destekleri kapsamında besleyici değeri yüksek gıda desteği verilmelidir. Ayrıca il veya ilçe düzeyinde insani yardım amaçlı çalışan sivil toplum örgütleri, bu kesime yönlendirilmelidir.

Sosyal yardımların artırılması

Mevsimlik göç sürecine katılan haneler, sürekli yaşadıkları yerleşimlerden bir süre ayrı kalmakta ve bu sebeple sürekli yaşadıkları yerlerde kendilerine sağlanan sosyal yardımların bazılarında yararlanamamaktadırlar. Bu kapsamda yararlanamadıkları destekleri, gittikleri illerden almalarının sağlanması, ayrıca ilave sosyal destek verilmesi konusunda çalışma yapılmalıdır. Bu desteklerin başında çocuklar için eğitim yardımları ile çocukların sağlığına ve beslenmesine yönelik destekler yer almalıdır.

e. Çalışma Yaşamının İyileştirilmesi

Mevsimlik Tarımda İş Sözleşmesi uygulamasının hayata geçirilmesi

Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği'nin 12. maddesi ile Başbakanlık Genelgesi'nin 15. maddesinde yer verilen mevsimlik tarımda iş sözleşmesinin (Ek 6) hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bu sözleşmede tarafların bütün haklarına yer verilmelidir. Sözleşmenin uygulanmasından sorumlu olan çalışma ve iş kurumu il müdürlüklerinin bu sorumluluğunu yerine getirmesi için, kurumsal kapasitesinin geliştirilmesi gerekmektedir.

İşçi sağlığı ve iş güvenliği olanaklarının geliştirilmesi

İşçi sağlığı ve iş güvenliğinin başında bahçede çalışırken kullanılacak araç-gereçlerin kullanımı ile çalışma ortamındaki riskleri en aza indirecek düzenlemeler yapılması gelmektedir. Bu çerçevede işçilere fındık hasadı-

nın olası riskleri konusunda ve hasat esnasında nelere dikkat edilmesi gerektiği ile ilgili bir eğitim verilmelidir.

Fındık bahçelerinde hasada katılan işçilere yaralanma veya fındık toplamadan kaynaklanan riskleri azaltacak koruyucular temin edilmeli, yağmur yağması riskine karşı giysi temin edilmiş halde olunmalıdır. Bahçe koşullarında kullanılabilecek ilk yardım seti hazır bulundurulmalı, bahçe sahibi, tarım aracı veya çavuş ilk yardım konusunda eğitim almalıdır. Bahçe koşullarında mahremiyeti sağlanmış tuvalet ihtiyacını karşılayacak uygun ve basit çözümler geliştirilmelidir. Bahçede temiz içme suyu olanakları sağlanmalıdır.

Ücret hesaplama formülünün geliştirilmesi

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin günlük ücretleri, işveren payı da dâhil olmak üzere, günlük brüt asgari ücretten düşük olmamalıdır. Bu ücret hesaplanırken çalışma saati ve aylık çalışma günleri dikkate alınmalı ve ücretler buna göre hesaplanmalıdır.

Ücret belirleme çalışmaları, asgari ücret belirleme yönteminde olduğu gibi bir formül üzerinden geliştirilmeli ve standart hale getirilmelidir. Ücret hakkındaki bilgilendirme bütün tarım araçlarına ve işçilere zamanında yapılmalıdır.

Çalışma saatlerinin azaltılması ve kesinleştirilmesi

Çalışma saatleri konusunda işçilerden alınan veriler, oldukça uzun saatler çalıştıklarını göstermektedir. Yasaların izin verdiği standartlar uygulanmalı; bahçeye ulaşım, işin başlama saati, mola ve yemek saatleri, işin tamamlanma saati il ve ilçe düzeyinde kesin olarak belirlenmeli, bu durum iş sözleşmesine yazılmalı ve taraflarca paylaşılmalıdır.

İş gücü arzının değerlendirilmesi ve planlanması

Fındık üretiminin genellikle çift yıllarda yüksek, tek yıllarda ise düşük olduğu ifade edilmektedir. Örneğin 2012 yılında rekoltenin yüksek, 2013 yılında ise düşük olduğu belirtilmektedir (Çizelge 3). Bu nedenle çift yıllarda daha fazla işçiye gereksinim duyulmaktadır. İl veya ilçelerin gereksinim duyacağı hasat işçisi sayısının hesaplanmasına yönelik, il üniversitelerinin desteğiyle projeksiyon çalışmaları yapılmalıdır. Fındık hasadı sürecine yavaş yavaş teknolojik çalışmalar da girmeye başlamıştır. Bu kapsamda gelecek durumla ilgili işgücü senaryolarının hazırlanması önemlidir.

f. Sivil İzleme ve Denetleme Komisyonu'nun Kurulması

Mevsimlik gezici tarım işçiliği konusundaki kamu izleme ve denetleme sistemi yeterince işlememektedir. Bu kapsamda fındık alımı gerçekleştiren sınırlı sayıda firma, satın aldığı fındığın çocuk emeği olmadan üretilmesine yönelik, kendi izleme modellerini uygulamaya koyma aşamasındadır.

Ücret belirleme çalışmaları, asgari ücret belirleme yönteminde olduğu gibi bir formül üzerinden geliştirilmeli ve standart hale getirilmelidir. Ücret hakkındaki bilgilendirme bütün tarım araçlarına ve işçilere zamanında yapılmalıdır.

*Tarımda İş Aracılığı
Yönetmeliği* eksiksiz
uygulanmalı, bu
yönetmelikte yer verilen
*Mevsimlik Tarımda İş
Sözleşmesi*'ni yapmayan
bahçe sahipleri ile tarım
aracılarına cezai yaptırım
getirilmelidir.

Özellikle kamunun ve diğer tarafların bu kapsamdaki faaliyetlerini izleme ve sistemi denetlemeye yönelik il düzeyinde tabip odası, baro, eğitim sendikaları ve diğer sivil toplum kuruluşları temsilcilerinden oluşan geçici bir *İl Sivil İzleme ve Denetleme Komisyonu* kurulmalıdır. Bu komisyonun temel işlevi mevsimlik gezici tarım işçileri ve özellikle işçilerin çocuklarına yönelik, başta hizmet sunumları olmak üzere; ayrımcılıkla mücadele, yaşam ve çalışma koşullarının iyileştirilmesine yönelik yapılan çalışmaları izlemek, bu çalışmaları raporlandırmak ve tarafların sürece daha aktif katılımını sağlamaktır. Ayrıca bu komisyon, işçilerin çalışma ve yaşama sorunlarına çözüm olabilecek şekilde, deneme veya model niteliğinde çeşitli uygulamalar gerçekleştirebilirler.

Ulusal Ölçekte Yapılması Gereken Çalışmalar

Mevsimlik göç sürecinde alana ulaşım

Trafik denetimlerinin artması sonucunda MGTİ'den, geldikleri bölge ile çalıştıkları bölge arasında, yük taşıyan kamyonlarla yolculuk yapanların sayısı azalmıştır. Ancak bunun yerine minibüslerle yapılan yolculuklar artmıştır. Yol masrafının daha ucuza gelmesi için 14 kişilik minibüse 20 veya daha fazla işçi alınmakta, bu araçlarla beraberinde getirdikleri eşyalar da taşınmakta ve bu da yolculukları riskli hale getirmektedir. Yol masraflarının bir kısmına kamu kuruluşları veya bahçe sahiplerinin katılımı bu riski kısmen azaltabilir.

Mevzuata yönelik çalışmalar

Mevsimlik gezici tarım işçilerini doğrudan ilgilendiren mevzuatın uygulanmasında, başta Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı olmak üzere, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı temel sorumlu bakanlıklardır. Bu kapsamda;

- Başbakanlık tarafından 24 Mart 2010 yılında yayımlanan *Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Genelgesi*'nde yer alan öneriler ve yaptırımların uygulanması sağlanmalıdır,
- Mevsimlik gezici tarım işçilerinin iş kanunu kapsamına alınması için savunu çalışmaları yapılmalıdır,
- *Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği* eksiksiz uygulanmalı, bu yönetmelikte yer verilen *Mevsimlik Tarımda İş Sözleşmesi*'ni yapmayan bahçe sahipleri ile tarım araçlarına cezai yaptırım getirilmelidir,
- *Tarım ve Ormandan Sayılan İşlerde Çalışanların Çalışma Koşullarına İlişkin Yönetmelik*'in kapsamını belirleyen ikinci maddenin³ değiştiril-

3 **Kapsam Madde 2** —Bu Yönetmelik elli bir ve daha fazla işçinin çalıştığı tarım ve orman işlerinin yapıldığı işyeri veya işletmelerinde iş sözleşmesi ile çalışan işçileri ve işverenleri kapsar.

Mevsimlik gezici tarım işçileri, primi işveren tarafından ödenen sosyal güvenlik kapsamına dâhil olmadıkları için, hem sağlık hem de emeklilik haklarına sahip değildir.

lererek, mevsimlik gezici tarım işçilerini de kapsayacak hale getirilmesi sağlanmalıdır.

- 6287 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair 30 Mart 2012 tarihli kanunda yapılan değişikliklerle, çocukların sekiz yıl olan zorunlu eğitimi, lise eğitimini de kapsayacak şekilde 12 yıla çıkarılmıştır. Zorunlu eğitim kanununun eksiksiz uygulanması sağlanmalıdır.
- Aile hekimliğiyle ilgili düzenlemelerin, uygulamalarda mevsimlik gezici tarım işçilerini de kapsayacak hale getirilmesi ve uygulamadan kaynaklanan sağlık hizmetlerine erişim sorunları çözümlenmelidir. Aile hekimleri düzenli olarak geçici yerleşim birimlerini ziyaret etmelidir.

Tarım araçlarına yönelik çalışmalar

Tarım araçları, işçilerle bahçe sahipleri arasındaki her türlü ilişkide anahtar konumdaki kişilerdir. Tarım araçlarına yönelik derinlemesine bir araştırma olmadığı gibi; rollerini ve görevlerini etkili kılmaya yönelik herhangi bir kapasite geliştirme programı da mevcut değildir. Bu kapsamda;

- Tarım araçlarına yönelik detaylı bir araştırma yapılmalıdır; onların talepleri dinlenmeli ve istihdamdaki rolleri analiz edilmelidir,
- Tarım araçlarının kayıtlı olması için, il ve ilçe düzeyinde mülki idare amirleri tarafından sıkı denetimlerin yapılması sağlanmalıdır,
- Tarım araçlarının bahçe sahipleriyle *iş sözleşmesi* yapmaları, bu iş sözleşmeleri hakkında çalışma ve iş kurumu il müdürlüklerine rapor vermeleri sağlanmalıdır,
- Tarım araçlarının, bütün tarafların hakları konusunda bireysel ve örgütsel kapasitelerini geliştirici çalışmalar yapılmalıdır,
- Bütün tarım araçlarının kayıt altına alınması sağlanmalı, onların meslek tanımları yapılmalı ve meslek odalarının olması sağlanmalıdır.

Mevsimlik gezici tarım işçilerini sosyal güvenlik kapsamına alma çalışması

Mevsimlik gezici tarım işçileri, primi işveren tarafından ödenen sosyal güvenlik kapsamına dâhil olmadıkları için, hem sağlık hem de emeklilik haklarına sahip değildir. Sağlık sisteminden yararlanmaları için primlerinin devlet veya kendileri tarafından ödenmesi gerekmektedir. Bu işçiler de diğer işçiler gibi, priminin bir kısmının bahçe veya tarla sahipleri tarafından ödendiği, bu arada devlet katkısının da olacağı, emeklilik haklarını kapsayan sosyal güvenlik kapsamına dahil edilmelidir. Dünyadaki benzer modellerden yararlanılarak Türkiye'ye özgü geçerli çözümler üretilmelidir.

Etnik kökenden kaynaklanan ayrımcılığı önlemeye yönelik çalışmalar

Mevsimlik gezici tarım işçiliğinde, yoksulluktan, göç sürecinden, yaşam koşullarından ve etnisiteden kaynaklanan, açık veya gizli ayrımcılık mevcuttur. Ulusal ölçekte bu ayrımcılığı ortadan kaldıracak çalışmalar yapılmalı; özellikle bu işçiliğin yaygın olduğu yerlerde standartlar ve haklar üzerinden destekler verilmeli, kültürler arası iletişime yönelik faaliyetler yoğunlaştırılmalıdır.



Hasada hazır hale getirilmiş bir fındık bahçesi
(Alaplı-Zonguldak)

GİRİŞ



Bu temel araştırma, fındık hasadında çalışmak üzere Batı Karadeniz Bölgesi'ne Ağustos ve Eylül aylarında çeşitli bölgelerden gelen mevsimlik gezici işçi göçünün temel bileşenleri üzerine gerçekleştirilmiştir. Bu bileşenler, (a) mevsimlik tarım işçilerin hane reisleri, (b) fındık bahçesi sahipleri, (c) tarım araçları ve (d) haneleriyle birlikte göçen ve fındık hasadında çalışan çocuklardır.

Araştırma en genel hatlarıyla iki nokta üzerine kurgulanmıştır. Bunlardan biri mevsimlik gezici tarım işçileri, diğeri de bu işçilerin hasat sürecinde çalışan çocuklarıdır. Genel anlamda bu araştırma mevcut durumun değerlendirmesini yaparken, aynı zamanda ortaya çıkan sorunlara bir bölge üzerinden işaret etmektedir. Esas olarak çalışma kolektif bir çabanın ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma için alanda özverili çalışan görüşmecilerimiz, doğru bilgiye ulaşabilmemiz adına kilometrelerce yürüdüler, fotoğraf çektiler; onlar da bu süre içinde oldukça yorulular.

Bu çalışmada temel olarak mevsimlik gezici tarım işçileri ve onlarla birlikte göç etmek zorunda olan çocuklara yönelik detaylı bulgular değerlendirilmektedir. Bu bulgular, mevsimlik gezici tarım işlerinde çalışanların ve çocuklarının bir bölge ve ürün özelindeki sorunlarına yoğunlaşmaktadır.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Kamu kurum ve meslek örgütleriyle görüşme yapmak ve bazı bilgilere ilk ağızdan ulaşmak adına bir arkadaşımız yoğun gayret sarf etti. Türkiye’de veri ve bilgi toplamanın ne kadar meşakkatli bir iş olduğunu bizlere bir kez daha anımsattılar. Bütün veriler veri analizi uzmanı tarafından analiz edilerek kullanılabilir bilgi haline getirildi ve bu raporun birlikte yazılmasına olanak sağlandı.

Bu çalışmada temel olarak mevsimlik gezici tarım işçileri ve onlarla birlikte göç etmek zorunda olan çocuklara yönelik detaylı bulgular değerlendirilmektedir. Bu bulgular, mevsimlik gezici tarım işlerinde çalışanların ve çocuklarının bir bölge ve ürün özelindeki sorunlarına yoğunlaşmaktadır.

Özellikle çocukların çalışma hayatına erken katılmaları, fiziksel ve ruhsal olarak gelişimleri üzerinde olumsuz etki yaratan unsurlardır. Bu unsurların arasında en başat olanı, çocukların eğitimlerinin yarıda kalmasıdır. Bu eksiklik çocuğun ilerleyen yaşlarda sahip olacağı sosyal statüyü de olumsuz etkilemekte ve gelecekte de aynı işleri yapmasına neden olacak bir kısır döngünün içine sokmaktadır. Özellikle çalışan kız çocuklarının bu durumdan etkilenmeleri erkek çocuklara göre daha yoğun olmaktadır.

Araştırma iki temel bölümde ele alınmıştır; birinci bölüm, Türkiye’de MGTİ’nin genel hatlarıyla ilgili bir çerçeve sunmakta, sorunun arka planını göstermektedir. Mevsimlik gezici tarım işçiliğinin tarihsel kökenlerini ve çocuk işçiliğinin Türkiye boyutunu açıklamakta olan bu bölüm aynı zamanda Türkiye’de MGTİ’nin hukuki dayanaklarını da ortaya koyarak, araştırmanın hangi zemin üzerine değerlendirildiğini göstermektedir. İkinci bölüm ise, araştırmanın temel bulguları, genel değerlendirmesi ve çözüm önerilerinden oluşmaktadır.

Araştırmanın çocuklara yönelik kısmı iki aşamalı olarak gerçekleşmiştir; bir kısım bilgi, hane üyeleri içinde yer alan çocuklar hakkında hane reislerinden, diğer bilgiler ise, doğrudan bahçe ortamında fındık hasadında çalışan çocukların gözlenmesi ve onlardan edinilen bilgilerin değerlendirilmesiyle hazırlanmıştır.



Batı Karadeniz Bölgesi’ne fındık hasadında çalışmak üzere Ağustos ve Eylül aylarında çoğunlukla Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden mevsimlik işçi göçü gerçekleşmektedir. Mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma yaşamlarıyla ilgili en belirgin özelliklerinden birisi, işçi gruplarının, hane ve akrabalık bağı üzerinden oluşmasıdır. İşçi gruplarının sosyal örgütlenmelerinin birincil ilişkilere dayanması veya tüm haneyle birlikte göç etme eğiliminin yüksek olması, çocukları da göç sürecinin bir parçası



Mevsimlik göç sürecine katılmış bir çocuk

HEDEF GRUP VE ARAŞTIRMA KAPSAMI

ARAŞTIRMA PLANI

haline getirmektedir. Çocuklar, genel olarak ve yaşlarına göre değişmekle birlikte, hem fındık hasadında çalışmak hem de yaşam ortamında yemek pişirmek, çadır temizliği yapmak, odun toplamak, çocuk bakmak ile bulaşık ve çamaşır yıkamak gibi işlerde ücretli veya ücretsiz olarak çalışmaktadır.

Fındık hasadında çalışma sürecinde dört taraf bulunmaktadır; (a) **mevsimlik gezici tarım işçileri** (yetişkin erkek ve kadınlar, gençler ve çocuklar), (b) **tarım araçları**, (c) işveren konumunda bulunan **fındık bahçesi sahipleri** ile (d) çalışma yaşamını düzenlemek, denetlemek ve hizmet sunmak amacıyla **başta kamu kuruluşları olmak üzere meslek örgütleri ve sivil toplum kuruluşları**.

Bu doğrultuda araştırmanın *temel amacı*, başta fındık hasadında çalışan yetişkinler ve çocuklar olmak üzere, tarım araçları ve fındık bahçesi sahiplerinin görüşleri doğrultusunda, çalışma ve yaşam koşullarını detaylı bir şekilde ortaya koymak, çalışma sürecine katılan yetişkin ve çocukların profillerini belirlemek, ilgili tarafların yetişkin ve çocuk işçiliğine yönelik görüşlerini derlemek, yaşam ve çalışma koşullarının iyileştirilmesine yönelik nelerin yapılacağını ortaya koymak ve gelecekteki fındık hasadı işçilik biçimlerinde görülebilecek olası değişimi tahmin etmektir.

■
Temel araştırmanın asıl hedef grubu, Batı Karadeniz Bölgesi'nde mevsimlik gezici biçimde fındık toplama işinde aktif olarak çalışan veya haneleri bu sürece dahil olduğu için geçici olarak göçe katılmak zorunda olan çocuklardır. Araştırma temelinde, bu çocukların gerek çalışmaktan, gerekse haneleriyle birlikte göç etmekten dolayı deneyimledikleri yaşam ve çalışma koşullarına odaklanmış ve bu alanlarda farklı taraflarla görüşülerek veriler derlenmiştir.

■
Türkiye'de ticarete konu olan fındık üretimi, iki bölgede yoğunlaşmaktadır; Uluslararası Orta ve Doğu Karadeniz bölgelerinde Samsun, Ordu ve Giresun illeri ile Batı Karadeniz Bölgesi'nde Sakarya, Düzce ve Zonguldak illeridir.

Batı Karadeniz illerinin (Düzce, Sakarya ve Zonguldak) fındık üretim ve ağaç varlığı verilerine bakıldığında 2011 yılında toplam fındık üretimin yüzde 32,6'sı bu illerde gerçekleşmiştir. Buna karşılık meyve veren ağaçların ise yüzde 23'ü bu illerde bulunmaktadır. Araştırmanın yapıldığı illerin Türkiye içinde fındık üretimindeki payına bakıldığında; Sakarya ili yüzde 17,3, Düzce ili yüzde 10,5 ve Zonguldak ili ise yüzde 4,7 pay almaktadır.

Harita 1: Temel araştırmanın gerçekleştirildiği iller ve ilçeler



Fındık hasadında rol alan mevsimlik gezici tarım işçileri, özellikle de çocuklar hakkında, yukarıda sözü edilen illerde kapsamlı bir temel araştırma şimdiye kadar gerçekleştirilmemiştir. Bu nedenle temel araştırmaya bu üç il ve bu illere bağlı en fazla fındık üretimi gerçekleştirilen altı ilçede (Karasu, Kocaali-Sakarya, Merkez, Akçakoca-Düzce, Alaplı, Ereğli-Zonguldak) yapılması planlanmıştır.

Her ilin en fazla fındık üretimi gerçekleştiren iki ilçesi temel araştırma kapsamına alınmıştır. Bu ilçelerin Türkiye içindeki üretim paylarına bakıldığında toplam fındık üretiminin yüzde 16,7'sine karşılık gelmektedir (Çizelge 1). İllerde üretilen toplam fındık miktarı 81 bin ton iken, bu ilçelerdeki payı sırasıyla yüzde 89 ile 72 bin tondur.

Çizelge 1: Araştırma kapsamındaki ilçelerin il ve Türkiye içindeki fındık üretim payları (2011-%)¹

İl Adı	İlçe adı	İl içindeki payı (%)	Türkiye içindeki payı (%)
Sakarya	Karasu	25,90	4,49
	Kocaali	21,20	3,62
Düzce	Merkez	19,02	1,90
	Akçakoca	21,76	2,28
Zonguldak	Alaplı	46,51	2,20
	Ereğli	46,70	2,21
Toplam			16,7

1 TÜİK, 2012.

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu verilere göre, Batı Karadeniz’de fındık üretimi yapan üç ildeki altı ilçenin araştırma kapsamına alınmasının, mevsimlik gezici tarım işçiliğine yönelik yapılacak bir temel araştırma için uygun olduğuna karar verilmiştir. İlçelerin beşi Karadeniz kıyısında yer almaktadır. Araştırmanın gerçekleştirildiği fındık hasadı döneminde (18-30 Ağustos 2013) mevsimin kurak geçmesi nedeniyle fındık ürünü hızla olgunlaşmış ve Zonguldak Ereğli ilçesinde fındık işçileri hasat işlerini öngörülenden daha erken tamamlamıştır. Bu nedenle, örneklemdeki Ereğli ilçesi yerine, Düzce Merkez ilçesinde önceden tasarlanan örneklem hacminden daha fazla örneklem belirlenmiş, ayrıca tasarım sürecinde örneklemeye dahil olmayan, Düzce’nin Çilimli ve Gölyaka ilçeleri araştırma esnasında temel araştırma kapsamına dahil edilmiştir (Harita 1, Çizelge 2).

■ Araştırma amaçları doğrultusunda nitel (anket, ikincil verilerin değerlendirilmesi) ve nicel yöntemler (gözlem ve derinlemesine mülakat) birlikte kullanmıştır. Alan araştırmasının temel veri kaynakları; bahçe sahipleri, hane halkları (işçiler), tarım araçları (elçiler ve dayıbaşları), mevsimlik gezici tarım işçilerinin beraberlerinde göç eden çocukları ve meslek örgütleri ile konunun tarafı kamu kurumları temsilcileridir. İlk üç gruba (bahçe sahibi, tarım araçları, MGTİ) anket (Ek 1, Ek 2, Ek 3) uygulanırken, meslek örgütleri ve kamu kuruluşlarıyla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır (Ek 5, Ek 8). Çocuklardan ise çalıştıkları ortamlarda bulunmak suretiyle, gözlem ve görüşme tekniğiyle (Ek 4) veri toplanmıştır. Ayrıca araştırma bulguları geçmişte başka alanlarda yapılan araştırma bulgularıyla karşılaştırılmıştır.

İlk üç grubun soru formları, araştırma ekibi tarafından araştırma amaçlarına uygun düşecek şekilde hazırlanmıştır. Her üç grup için ayrı ayrı hazırlanan formlar, temelde üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde görüşülen kişilerin demografik özellikleri (yaş, cinsiyet, eğitim durumu, medeni durumu vb.) yer almıştır. İkinci bölümde mevsimlik gezici tarım işçiliği pratikleri ve çalışma koşullarıyla birlikte özellikle bahçe sahipleri ve araçların kendilerine özgü yaşam ve çalışma koşulları sorgulanırken, üçüncü bölümde görüşmecilere mevsimlik gezici tarım işçiliği sistemi içinde çocuk emeğine yönelik görüşleri hakkında sorular yöneltilmiştir. Aynı zamanda bu son bölümle fındıkta çocuk emeğinin özgün yönleri de ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır.

Hazırlanan anket formları uygulanmaya başlamadan önce, saha ekibi tarafından soruların uygunluğunu görmek amacıyla yörede kısa süreli bir pilot çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu uygulamanın ardından belirtilen



Çadır kamp alanında oyun oynayan çocuklar

bölgelerde uygulama, saha ekibi tarafından yüz yüze olacak şekilde uygulanmıştır. Saha ekibi, araştırma öncesi, gerek araştırma amaçları gerekse anket formları kapsamında araştırma akademik danışmanı, Atölye uzmanları ve saha koordinatöründen gerekli eğitimi almışlardır. Temel araştırmada görüşmecilere ulaşma yöntemi, bölgeye daha önce pilot görüşme yapmak için gelen anketörler ve araştırma saha koordinatörü tarafından ilgili taraflarla ilk temas sağlanmış, daha sonraki grupların kartopu tekniği kullanılarak çalışma ve yaşam alanlarına gidilmiştir. Araştırma ekibinin bölgede kalış süresi her üç il için toplam 12 gündür. Bu çalışma esnasında kat edilen yol yaklaşık 1500 kilometredir.

Nicel araştırma bulguları iki ana koldan değerlendirilmiştir. Öncelikle, hanelerde yapılan anketlerden (Ek 1) çok sayıda değişkenle veri toplanmıştır. Bu bilgilerin bir bölümü yetişkin MGTİ'ne ait iken bir bölümü de çocuklara aittir. 170 hanehalkı görüşmesinde toplam 871 hanehalkı üyesinin demografik bilgisi derlenmiştir. Bu hanehalkı üyelerinin 451'i 18 yaş altındadır. Bu çocukların yaş, cinsiyet, medeni durum gibi demografik özellikleri, öğrenim durumu, hanedeki konumu ve MGTİ olarak çalışıp çalışmadığı değerlendirilmiştir. İkinci olarak ise, MGTİ'ne işveren konumunda olan 54 bahçe sahibine, konumlarıyla ilgili sorular (Ek 2) yöneltilmiştir. Üçüncü ve sonuncu olarak da tarım aracısı olarak çalışan 15 kişiyle görüşülmüş, çalışma hayatı ve sosyal durumlarıyla ilgili veriler toplanmıştır (Ek 3).

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin ve çocuklarının alan ve alan dışındaki durumlarını saptamak için çok sayıda değişkeni ele almak gerekmektedir. Bu nedenle nicel verilerin yanında nitel verilerin de değerlendirme sürecinde yararlı olacağı düşünülmüştür. Bu çerçevede 102 çocuk çalışma alanında önceden tasarlanmış gözlem formu (Ek 4) aracılığıyla gözlemlenmiş, elde edilen veriler mümkün olduğunca sayısallaştırılmaya çalışılmıştır. Ayrıca hane üyelerinin, özellikle de çocukların yaşam ortamında gözlemleri yapılmış, notlar alınmış, fotoğraflanmışlardır. Tüm bu çalışmalar esnasında kişiler bilgilendirilmiş, çocuk haklarını ihlal edecek bir durum yaratılmamıştır. Ayrıca insanların yaşam biçimlerine, kültürlerine karşı saygı gösterilmiştir. Mevsimlik gezici tarım işçilerine yönelik kamusal hizmet sunan ve bahçe sahiplerinin meslek örgütleriyle de² 20 derinlemesine mülakat yapılmış (Ek 5); bu kapsamda gerek araştırma alanındaki mevsimlik gezici tarım işçiliğinin durumu, gerekse fındık hasadında çocuk emeğine yönelik tarafların görüşleri alınmıştır.



2 Görüşme yapılan kurumların listesi EK 7'de verilmiştir.

ÖRNEKLEM

Çizelge 2: Araştırma kapsamında öngörülen ve gerçekleştirilen görüşme sayıları

Nicel araştırma kapsamında “*amaca yönelik örneklem*” veya “*amaçlı örneklem*” tekniği kullanılarak görüşme sayısı belirlenmiştir. Araştırma evreninin tam olarak belirlenemediği veya bu evrene ulaşmanın çeşitli nedenlerle (zaman, maliyet, çalışılan grubun koşulları ve ulaşılma güçlüğü vb.) zor olduğu durumlarda rastlantısal olmayan bir teknik olarak *amaçlı örneklem* kullanılabilir. Bu teknikte araştırma ekibi ve uzmanların deneyime dayalı değerlendirmeleri, konuyla ilgili tecrübeleri, örneklem büyüklüğünün belirlenmesinde etkili olmuştur.

	Görüşme ve gözlem yapılacaklar	Düzce / Merkez	Düzce / Akçakoca	Düzce / Çilimli	Düzce / Gölyaka	Sakarya / Kocaali	Sakarya / Karasu	Zonguldak / Alaplı	Zonguldak / Ereğli	Toplam
Görüşme yapılması öngörülen kişi sayısı	Hanehalkı	30	30	0	0	30	30	30	30	180
	Bahçe sahibi	10	10	0	0	10	10	10	10	60
	Tarım aracı	3	3	0	0	3	3	3	3	18
	Çalışan çocuk	18	18	0	0	18	18	18	18	108
Toplam		61	61	0	0	61	61	61	61	366
Gerçekleşen görüşme sayıları	Hanehalkı	19	34	28	23	33	28	7	0	172
	Bahçe sahibi	11	16	3	4	11	10	1	0	56
	Tarım Aracı	0	4	4	2	3	2	1	0	16
	Çalışan çocuk	12	33	0	13	18	14	12	0	102
Toplam		42	87	35	42	65	54	21	0	346
Görüşme ve gözlem yapılamayan kişi sayısı		19	-26	-35	19	-4	7	40	0	20

Maalesef Türkiye’de, mevsimlik gezici tarım işçilerinin zaman, ürün ve coğrafya değişkenlerine göre sayısını ve demografik niteliklerini gösteren kısmi veya kapsamlı istatistikler mevcut değildir. Mevsimlik gezici tarım işçileri mevcut koşullar altında, ulaşılması güç bir gruptur. Bundan dolayı evrenin belirsizliğini göz önünde bulundurarak, bu evren içinden araştırma amaçlarına uygun temsil düzeyi olan bir örneklem belirlemek oldukça zordur. Buradan hareketle, fındık üretim oranları temelinde belirlenen araştırma alanında yer alan her ilçede araştırmanın kapsam ve amacına uygun olarak ve araştırma süre ve olanakları dikkate alınarak; ilçe başına 30’ar hanehalkı (toplam 180), 10’ar bahçe sahibi (toplam 60), 3’er tarım aracıyla (toplam 18) olmak üzere 258 görüşme yapılmasına karar verilmiştir. Diğer taraftan yine her ilçede 18’er çocuk olmak üzere 108 çocuğun araştırma amaçlarına uygun olacak şekilde çalışma alanında gözlenmesi

Türkiye’de, mevsimlik gezici tarım işçilerinin zaman, ürün ve coğrafya değişkenlerine göre sayısını ve demografik niteliklerini gösteren kısmi veya kapsamlı istatistikler mevcut değildir.

TANIMLAR³

planlanmıştır. Saha çalışması sonunda planlanan görüşme sayısının hanehalkında yüzde 94'üne, bahçe sahiplerinde yüzde 90'na, tarım araçlarında yüzde 83'üne ve tarlada çalışan çocuklarla yapılan gözlemlerde ise yüzde 94'üne ulaşılmıştır. Yapılması planlanan 366 görüşmeden 346'sı gerçekleşmiştir (Çizelge 2).

■ **Çocuk:** 18 yaşına kadar her insan (bkz. Çocuk Haklarına dair Sözleşme⁴); 18 yaşını doldurmamış kişi (bkz. Çocuk Koruma Kanunu)⁵.



Çocuk İşçiliği: 'Çocuk işçiliği', 'çalışan çocuk' ve 'çocuk işgücü' birbirinden farklı terimlerdir. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün çocuk işçiliğine ilişkin istatistiklerle ilgili en yeni kararına⁶ bakıldığında çocuk işçiliği kapsamında; *hafif işlerde çalışmak için öngörülen asgari yaştan altında olduğu hâlde bu işlerde çalışma, hafif veya ağır ve tehlikeli olarak tanımlanmayan işlerde çalışmak için öngörülen asgari yaştan altında olduğu hâlde bu işlerde çalışma, ağır ve tehlikeli işlerde çalışmak için öngörülen asgari yaştan altında olduğu hâlde bu işlerde çalışma, çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinden birin-*

3 Beleli, Ö. (2012). **Mevsimlik Tarım İşçiliği ve Çocuklar: Sorun Analizi ve Politika Önerileri**, Ankara: Kalkınma Atölyesi

4 <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/137-160.pdf>

5 <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.5395&sourceXmlSearch=&MevzuatIliski=0>

6 ILO, (2009). **Resolution Concerning Statistics of Child Labour**.

de çalışma, ağır ve tehlikeli ev işlerinde çalışma olarak tanımlanmaktadır. Çocuk Haklarına dair Sözleşme uyarınca, çocuğun ekonomik sömürüye ve her türlü tehlikeli işte ya da eğitimine zarar verecek ya da sağlığı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ya da toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek nitelikte çalıştırılmasına karşı korunma hakkı tanımlanır.

Türkiye özelinde 4857 Sayılı İş Kanunu'nun 71. ve 85. maddelerine göre 15 yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır. 14 yaşını doldurmuş ve ilköğretimi tamamlamış çocukların hafif işler dışında çalışmaları; 16 yaşını doldurmamış çocukların bazı ağır ve tehlikeli işlerde çalışmaları; 18 yaşını doldurmamış çocukların diğer bazı ağır ve tehlikeli işlerde çalışmaları ile 18 yaşını doldurmamış çocukların çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinde çalışmaları çocuk işçiliği kapsamındadır.

Tarımda Çocuk İşçiler ve Genç İşçiler: ILO belgelerinden hareketle çocuk işçi, 18 yaşını tamamlamamış ve tarımda çocuk işçiliği tanımına giren işlerde çalışan kişilerdir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB)'nın Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliği'nde ise çocuk işçi 14 yaşını bitirmiş, 15 yaşını doldurmamış ve ilköğretimi tamamlamış kişi; genç işçi ise 15 yaşını tamamlamış ancak 18 yaşını tamamlamamış kişi olarak tanımlanmıştır.

Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimleri: ILO'nun 182 sayılı *Kötü Şartlardaki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Önlemler Sözleşmesi*'ne göre en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği: (a) Çocukların alım-satımı ve ticareti, borç karşılığı veya bağımlı olarak çalıştırılması ve askerî çatışmalarda çocukların zorla ya da zorunlu tutularak kullanılmasını da içerecek şekilde zorla ya da mecburî çalıştırılmaları gibi kölelik ve kölelik benzeri uygulamaların tüm biçimlerini, (b) çocuğun fahişelikte, pornografik yayınların üretiminde veya pornografik gösterilerde kullanılmasını, bunlar için tedarikini ya da sunumunu, (c) çocuğun özellikle ilgili uluslararası anlaşmalarda belirtilen uyuşturucu maddelerin üretimi ve ticareti gibi yasal olmayan faaliyetlerde kullanılmasını, bunlar için tedarikini ya da sunumunu, (d) doğası veya gerçekleştirildiği koşullar itibarıyla çocukların sağlık, güvenlik veya ahlaki gelişimleri açısından zararlı olan işi kapsar, (e) maddesindeki ifadeden hareketle ve sözleşmeye istinaden, ÇSGB sokakta çalışma, küçük ve orta ölçekli işletmelerde ağır ve tehlikeli işlerde çalışma ile tarımda aile işleri dışında ücret karşılığı gezici ve geçici tarım işlerinde çalışmayı Türkiye'deki çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri arasına eklemiştir.

Mevsimlik İşçi Göçü: Yılın herhangi bir döneminde bir üretimi ve/veya bir hizmeti yerine getirme yoluyla gelir kazanmak amacıyla bir işverenin

Tarım Aracıları: Tarımda iş ve işçi bulma aracılığı görevini yapmak üzere Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) tarafından izin verilmiş veya izinsiz olarak çalışan gerçek veya tüzel kişileri ifade eder.

Fındık Bahçesi Sahipleri: Kendi arazisinde veya kiraladığı bir başkasına ait arazide fındık tarımı yapan, bu arazi üzerinde işçi çalıştıran, ücret ödeyen gerçek veya tüzel kişilerdir.



Kamp alanında mevsimlik gezici tarım işçilerinin konakladığı çadırlar



TÜRKİYE'DE MEVSİMLİK GEZİCİ TARIM İŞÇİLİĞİ

BÖLÜM 1



MEVSİMLİK GEZİCİ TARIM İŞÇİLİĞİNİN VE ÇOCUK İŞÇİLİĞİNİN TARİHSEL KÖKLERİ

Mevsimlik gezici tarım işçiliği ailenin tüm fertlerinin katıldığı bir göç sürecidir. (Ağustos 2013, Düzce - Çilimli)

Göç olgusunda genel olarak rol oynayan ekonomik faktörler, temel ağırlık taşıyan unsurlardır. Elbette bu unsurların yanında kültürel, politik ve farklı sosyolojik nedenler de bulunmaktadır. Anadolu coğrafyasının Türkleşmesi dokuzuncu yüzyıldan itibaren başlarken, aslında göç ve göçmenlik olgusuyla tanışıklığının tarihi oldukça eskilere dayanmakta, yeni göçlerle beslenerek bir çeşit taban verisi oluşmaktadır.¹

Mevsimlik göç olgusunun ise ekonomik temelleri genel olarak göç olgusu gibi çok disiplinli bir alanın sadece bir yanını yansıtmaktadır. Özellikle mevsimlere bağlı işgücü arzı ile talebi arasındaki açığın kapatılmasına yönelik hareketlilik bir bütün olarak algılanmaktadır. Elbette bu genel tanımlamanın farklı unsurları ve türlerini mevsimlik göç olgusuyla birlikte ele almak gerekir.



Türkiye’de mevsimlik gezici tarım işçileri kimlerden oluşmaktadır sorusuna farklı cevaplar verilebilir. Mevsimlik gezici tarım işçiliği tarihsel planda, geçmişle önemli farklar oluşturmaktadır. Tarihte bugünkü anlamıyla

1 Timur, T. (2007). “Osmanlı tarihinde Göç Olgusu”, Toplumsal Tarih, 165, Eylül 2007 ss:26-35

İlk kez 1830'larda mevsimlik gezici tarım işçilerinin Çukurova'da çalıştırılmak üzere Kavalalı İbrahim Paşa tarafından Sudan'dan getirildiği söylenmektedir. Muhtemelen o dönemde bu işçilerin bölgeye yerleştirilmesi söz konusu olmuştur.



belirli bir gezici tarım işçiliğinden söz etmek güçtür. İlk kez 1830'larda mevsimlik gezici tarım işçilerinin Çukurova'da çalıştırılmak üzere Kavalalı İbrahim Paşa tarafından Sudan'dan getirildiği söylenmektedir. Muhtemelen o dönemde bu işçilerin bölgeye yerleştirilmesi söz konusu olmuştur. Çukurova, endüstriyel tarımsal hammadde üretimi nedeniyle mevsimlik gezici tarım işçisi ihtiyacını sürekli canlı tutmuş bir bölgedir. 1890'larda Adana'da piyasaya dönük tarımsal üretimin başlamasıyla birlikte² mevsimlik gezici tarım işçilerine talep, sürekli olarak gündeme gelmiş ve devam etmiştir. Pamukta çapa ve hasat işlerinde ve hububatta çalışan mevsimlik gezici tarım işçileri Adana'ya komşu olan illerden mart ayında gelmeye başlarlardı. Hububat işçileri haftada altı gün, pamuk çapasında çalışanlar beş buçuk gün çalışırlar ve her iki grubun da beslenmeleri tarla sahipleri tarafından karşılanırdı. Pamuk hasadında çalışanların ücretlerinin bir kısmını kütlü pamuk oluşturmazdı.³

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde, 1930 ve 1940'larda, tarımda ücretli olarak çalışanların genellikle çiftçiler olduğu ifade edilmektedir. Ürünlerin hasat zamanlarının farklılaşması nedeniyle kendi ürünlerinin hasat zamanı gelmeden veya geçtikten sonra geçici olarak başka yerlere ücret karşılığında çalışmak üzere göç eden çiftçiler, tarım işçilerinin önemli bir kısmını oluşturmışlardır. Tarımdaki "geçici" işleri yapan bu işçiler *amele*, *ırgat*, *gündelikçi* olarak isimlendirilmişlerdir.⁴ Bu dönemde tarımda özellikle verimin yüksek olduğu yıllarda işgücü kıtlığı yaşanması, üretim araçlarının mülkiyetine sahip olmayan belirli bir kesimin oluşmamasıyla ilişkilendirilmiştir. Hatta önemli bir tarım alanı olan Adana'da işçi kıtlığını aşabilmek için *Amele Talimatnamesi* düzenlenmiştir. Çalışma ilişkilerinde karşılaşılmaması muhtemel her türlü sorunu ve çalışma koşullarını düzenlemeye dönük bu belgenin uygulanıp uygulanmadığı belli değildir.⁵ Ancak mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma yaşamlarının düzenlenebilir olduğunu göstermesi açısından anlamlıdır. O dönemde de mevsimlik gezici tarım işçilerinin geldikleri yörelerin Doğu ve Güneydoğu Anadolu illeri olduğunu anlaşılmaktadır.

Öte yandan, eskiden beri iktisadi faaliyetlerde çocuk emeği kullanılmaktadır. Türkiye çocuk emeği kullanımında bir istisna olmadığı gibi, gelişmekte olan birçok ülkeye göre yoğun bir çocuk emeğini, işgücü piyasala-

2 Yasa, İ. (1970). "Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunları". Ankara: Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları.s:91

3 Hüseyin, İ. (1934). **Türkiye Köy İktisadiyatı**. İstanbul: Kadro Mecmuası.s:137

4 Şeker, M. (1986). **Türkiye'de Tarım İşçilerinin Toplumsal Bütünleşmesi**, Değişim Yayınları s.119

5 Toprak, Z. (1997) "Cumhuriyetin ilk yıllarında Adana'da Amele Buhranı ve Amele Talimatnamesi", Toplumsal Tarih Dergisi, Sayı 041, s: 9-10, Tarih Vakfı Yurt Yayınları



Çadır alanında bulunan çocuklar

MEVSİMLİK GEZİCİ TARIM İŞÇİLİĞİ OLGUSUNA KISA BİR GİRİŞ

Mevsimlik gezici işçilik özetle, işgücü açığının karşılanmasına yönelik farklı bir bölgeden, mevsimlere dayalı olarak, başta tarımsal üretim olmak üzere birçok iktisadi faaliyet alanında gerçekleşen bir işçilik biçimi olarak görülmektedir.

rina doğrudan dahil etmemiştir. Özellikle 1994 yılından itibaren düzenli olarak gerçekleştirilen çocuk işgücü anketleri, bize çocuk işgücü kullanımında *kısmi* bir düzelmeyi işaret etmektedir.⁶ Bu tarihten önceki yıllara ait çocuk işçi istihdamı veri kaynakları son derece sınırlı olan az sayıda araştırma ve gözleme dayalıdır. Çocuk istihdamıyla ilgili veriler önemli ölçüde sanayi alanındadır. Türkiye’de tarım, ev işleri ve küçük sanayide çalışan çocukların saptanması, formel alan dışında kaldığı için çok güçtür. Bu alanlarda çocuk emeği kullanıldığı ve yasal sınırların aşıldığı bilinmektedir. Uygulama açısından konuya ilişkin hukuksal düzenlemelerin yetersiz kalması dışında Türkiye birçok uluslararası normu da ihlal edecek tarzda bir görünüm ortaya koyabilmektedir.⁷

Fındık üretim sürecinin yalnızca hasat bölümünde mevsimlik gezici tarım işçisi ve dolayısıyla çocuk işçiliği söz konusudur. 1980’li yıllardan itibaren Karadeniz Bölgesi’nden dışarıya gerçekleşen hızlı göç ve bölgenin ekonomik gelişmişliği, fındık hasat sürecinde mahalli işgücü yerine bölge dışı işgücüne gereksinimi ortaya koymuştur. Bu çerçevede, 1990’lı yıllarda büyük artış gösteren mevsimlik göç süreci fındık ürününü de kapsamıştır.

Mevsimlik gezici tarım işçiliğinin bir kavram olarak iki özelliği bir arada taşıdığı görülür. Bunlardan biri yapılan işlerin mevsimlik özellikler taşıması ve buna bağlı iş örgütlenmesine ihtiyaç duyulmasıdır. Diğeri ise, ücretli ve geçici özellik taşımasıdır. Bu iki özellik mevsimlik gezici tarım işçilerinin işlerinin olduğu kadar yaşam koşullarının da belirleyicisidir.

Öte yandan mevsimlik göç olgusu ise iktisadi temelleriyle göç olgusu gibi çok disiplinli bir alanın sadece bir yanını bizlere aktarmaktadır. Mevsimlik göç, özellikle tarımsal faaliyetlerin yoğun olduğu yörelerde mevsimlere bağlı olarak işgücü arzı ile talebi arasındaki açığın kapatılmasına yönelik hareketlilik olarak algılanmaktadır. Elbette bu genel tanımlamanın farklı unsurlarını ve türlerini mevsimlik göçle birlikte ele almak gerekir.

Mevsimlik gezici işçilik özetle, işgücü açığının karşılanmasına yönelik farklı bir bölgeden, mevsimlere dayalı olarak, başta tarımsal üretim olmak üzere birçok iktisadi faaliyet alanında gerçekleşen bir işçilik biçimi olarak görülmektedir. Burada mevsimlik işçilik iki ayrı bağlamda dikkate alınmaktadır. Bunlardan biri *gezicilik*, diğeri ise *geçiciliktir*.⁸

6 TÜİK 1994,1999,2006 ve 2012 Çocuk işgücü anketleri arasında ölçüm farkları olması, zorunlu eğitim uygulaması gibi nedenlerle sayısal bir azalma görülmektedir. Ancak kırsal alanda istihdam edilen 6-17 yaş grubunda 2012 yılında 2006 yılına göre bir artış gözlenmektedir.

7 Makal, A. (2007). *Ameleden İşçiye*, Ankara: İletişim Yayınları, ss: 337-372

8 Özbekmekçi ve Sahil (2004) makalelerinde mevsimlik *gezici* tarım işçiliğinin bulunduğu

Mevsimlik gezici tarım işçiliğinin formel bir ekonomi tanımı dışında kalması, aynı zamanda işgücü piyasası verileri içine dahil olmadan, işgücü hesaplamalarının dışında kalmayı da beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda mevsimlik gezici tarım işçiliği enformel bir ekonominin başat unsurları arasındadır.



Fındık hasadı sonrasında
çuval dolduran işçiler,
(Ağustos 2013, Düzce)

Her iki niteliğin de ortak yanı, ikisinin de formel bir ekonomi dışında kalıyor olmasıdır. Bu yönü, tarımda gerçekleşen *küçük üreticilik*, *geçimlik tarım işçiliği*, *ücretli tarım işçiliği* ve *ücretsiz aile işçiliği* normal mevsimlik gezici tarım işçiliğini ayıran en önemli özelliğidir. Mevsimlik gezici tarım işçiliğinin formel bir ekonomi tanımı dışında kalması, aynı zamanda işgücü piyasası verileri içine dahil olmadan, işgücü hesaplamalarının dışında kalmayı da beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda mevsimlik gezici tarım işçiliği enformel bir ekonominin başat unsurları arasındadır. Ayrıca enformel ekonomiyi beslemeye ve genişletmeye devam etmekte oluşu, mevsimlik gezici tarım işçiliğinin getirdiği sorunları da büyötmektedir.

Diğer bir özellik olan “*mevsimlik*” göç etme olgusu tarımın mevsimlik işgücü ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Çok sayıda işçiye kısa süreli (mevsimsel) ihtiyaç duyulması Türkiye’de tarımın makineleşmesiyle açıklanmaktadır. Tarımsal üretimin belli bazı aşamaları makineleşemediği için bu alanlarda işgücüne ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle bazı tarımsal ürünlerde yoğun el emeğine bağlı kalınması ve bu durumun ürünün kalitesiyle ilişkili olması, bu ihtiyacı arttırmaktadır.

Ancak tarımda bu tür kısa süreli işlerin hala var olabilmesi, makineleşmenin yetersizliği ya da ürün özelliğinin yanı sıra, bir de bu işlerde çalışmak isteyen emeğin miktarıyla ilişkilidir. Dolayısıyla tarımda mevsimlik göçün tek nedeni, işverenlerin bu yönde bir talep oluşturması değil, aynı zamanda geçici olarak göç etmeye, kısa süreli işlerde çalışmaya istekli bir kesimin de bulunmasıdır. Mevsimlik gezici tarım işçilerinin bu tür özellikler gösterebilmesi için sürekli yaşadıkları yerlerde iş alternatiflerinin oldukça sınırlı olması gerekir. Bu açıdan bakıldığında konuyla ilgili yapılan araştırmalara göre mevsimlik gezici tarım işçilerinin, tarım sektörünün nitelik gerektirmeyen işlerinde yoğunlaştıkları görölmektedir. İş alternatiflerinin çok sınırlı oluşu, nitelik seviyesinin düşük olmasıyla birlikte düşünüldüğünde, ortaya, işgücü piyasasında hareketlilikleri sınırlanmış işçilerin bu tür mevsimlik işlere yöneldiklerine dair bir sonuç çıkmaktadır. Sonuçta böyle bir kesimin var olması da işverenlerin ucuz ve mevsimlik emek kullanabilecekleri ürönlere daha fazla yönelmesine neden olur. Türkiye açısından değerlendirildiği zaman mevsimlik gezici tarım işçilerinin yoğun olarak farklı tarım ürünlerinin ekim, dikim, hasat, çapalama, budama, sulama gibi işleriyle uğraştıkları ve bu işleri ülkenin geniş bir coğrafyasında

bölgeyi terk etme ve bir dönem boyunca yaşadığı yere dönmeme olarak, mevsimlik *geçici* tarım işçiliğini ise sabah evinden çıkıp bir başkasının arazisinde ücretli olarak çalışıp gün bitiminde kendi evlerine dönmek olarak ayırma tabi tutmuşlardır. Bu noktada mevsimlik tarım işçiliğinin ister *geçici* isterse *gezici* olmasının işçinin çalışma koşullarında ve konumunda önemli bir değişim yaratmamaktadır. Ancak yaşam ortamlarında oldukça farklılıklar olduğu bilinmektedir.

Fındık üretim sürecinde mevsimlik gezici tarım işçiliğine ihtiyaç duyulmasının tahminen 30-40 yıllık bir geçmişi bulunmaktadır.

MEVSİMLİK GEZİCİ TARIM İŞÇİLİĞİ VE YASAL DURUM

“Mevsimlik gezici tarım işçisi” tarımsal üretimin herhangi bir aşamasında, işin yapılacağı yere giderek, ücret karşılığında, sözleşmeli veya sözleşmesiz çalışan gerçek kişilere verilen isimdir.

gerçekleştirdikleri görülmektedir. Bu alanda çalışanlara ait sayısal bir veriye sahip olunmamakla birlikte, ancak tarım sektöründe çalışan nüfusun yaklaşık yarısının mevsimlik gezici tarım işçiliği yaptığı konusunda tahminler bulunmaktadır.⁹

Fındık üretim sürecinde mevsimlik gezici tarım işçiliğine ihtiyaç duyulmasının tahminen 30-40 yıllık bir geçmişi bulunmaktadır. Özellikle fındığın yoğun üretildiği illerde ve bölgelerde hasat zamanı mevcut işgücü yeterli olmadığından il veya bölge dışından işgücüne gereksinim duyulmaktadır. Araştırmalar, fındık üretilen illerden büyük kentlere doğru kalıcı göç sürecinin oldukça fazla olduğunu, fındık bahçesine sahip olanların da bir kısmının başka kentlere göç ettiğini, eğitim ve istihdamda farklılaşmalar yaşandığını göstermektedir. Bu nedenle fındık üretim bölgelerinde fındık hasadı döneminde işgücü açığı ortaya çıkmakta ve bu açık özellikle 1990’lı yıllardan itibaren mevsimlik gezici tarım işçilerinin fındık hasadına yoğun olarak katıldığı görülmektedir.



Mevsimlik gezici tarım işçisi tarımsal üretimin herhangi bir aşamasında, işin yapılacağı yere giderek, ücret karşılığında sözleşmeli veya sözleşmesiz çalışan gerçek kişilere verilen isimdir.

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin yaşam ve çalışma koşulları açısından toplumdaki diğer çalışanlara göre çok daha ağır koşullarda bulunmaları, onların mevzuatla korunma zorunluluğunu beraberinde getirmektedir. Ancak, korunma ihtiyacı sadece çalışma ilişkilerinden kaynaklanmamaktadır. MGTİ’nin beslenme, barınma, ulaşım, sağlık ve eğitim gibi birçok alanda haneleriyle birlikte korunmaları ihtiyacı bulunmaktadır. Çünkü mevsimlik işçilik, işçilerin tek başlarına değil haneleriyle birlikte uzun süren bir yolculuğu gerçekleştirmeleri ve bazı bölgelerden göç edenler için bir yıla yakın süreyle, sürekli yaşadıkları yerlerden uzak kalmaları anlamına gelmektedir.

Türkiye’deki çalışma mevzuatı, genel olarak sanayide, ticarete, sınırlı olarak tarımda (51’den fazla işçi çalıştıran tarım işyerlerinde), basında ve denizcilikteki iş ilişkilerini düzenlemektedir. Mevsimlik gezici tarım işçileri için bu kapsamda, özel bir yasa bulunmamaktadır. İş Kanunu kapsamına giren işyerlerinde 4857 sayılı İş Kanunu, bu kapsama girmeyen işyerlerinde ise genel olarak Borçlar Kanunu hakları korumaktadır.

9 Şimşek, Z. (2012). **Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması 2012**, UNFPA, s: 9.

Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliği İzleme:



Mevcut Durum Haritası (2013-2014)





İş Kanunu kapsamı dışında bırakılan mevsimlik gezici tarım işçileri, sözleşme yapma, ücret, sözleşme feshi, haftalık ve yıllık izin hakkı, hastalık izni, iş sağlığı ve güvenliği gibi haklardan yararlanamamaktadır.

4857 Sayılı İş Kanunu ve MGTİ¹⁰

2003 yılında yürürlüğe giren 4857 sayılı İş Kanunu ve bu kanuna bağlı olarak hazırlanan tarım ve orman işlerinde istihdam edilenlere yönelik yönetmelik 51 ve daha fazla tarım işçisi çalıştıran işyerlerini İş Kanunu kapsamına almaktadır. Bu durumda bünyesinde elli ve daha az işçi çalıştıran tarım işyerleri İş Kanunu kapsamında değildir.

4857 sayılı İş Kanunu kapsamında en önemli nokta, sürekli ve süreksiz iş ayırımı ve işin niteliğinin öne çıkarılmasıdır. Buna göre, işin niteliği gereği otuz günden az olan işler “süreksiz iş” olacaktır. İşin niteliğinin otuz günden fazla sürecek olmasına karşın otuz günden önce sona ermesi, o işi “süreksiz iş” haline getiremeyecektir. İşin niteliği gereği, otuz günden az sürecek işler otuz günden fazla sürmüş olsa da “süreksiz iş” olarak kabul edilecektir.

Mevsimlik gezici tarım işçileri tarafından yapılan ürün toplama işi, yörede kalmak açısından otuz günü geçmesine karşın, her toprak sahibinin arazi-si ayrı bir işyeri niteliği taşıyacağından, her bir toprak sahibine ait işyerinde görülecek işin süresi nitelik olarak otuz günün altına inebileceğinden, görülen işin niteliği “süreksiz iş” olabilecektir. Bununla beraber mevsimlik işler kendiliğinden bir süre sınırı içerseler bile, sürekli iş niteliği taşıdığına ilişkin tartışmalar bulunmaktadır. Bir mevsimlik işin otuz iş gününden kısa sürmesi onun sürekli olma niteliğini değiştirmez. Bu tür işler yılın belli döneminde çalışılan ve tekrarlanan işlerdir.¹¹

Bu nedenle, toprak sahibine (işverene) ait işyerinde görülen işin niteliğine bakılarak işin sürekli veya süreksiz olduğuna karar verilecek ve buna göre İş Kanunu tüm hükümleriyle ya da bazı maddeleriyle uygulanacaktır.

Görüldüğü gibi, İş Kanunu kapsamı dışında bırakılan mevsimlik gezici tarım işçileri, sözleşme yapma, ücret, sözleşme feshi, haftalık ve yıllık izin hakkı, hastalık izni, iş sağlığı ve güvenliği gibi haklardan yararlanamamaktadır. Örnek olarak, çalışma saatleri, mevsimlik işçilerde, İş Kanunu’na aykırı biçimde, çok fazla olarak gerçekleşmektedir. Çocuk ve genç işçiler, çalışma mevzuatına aykırı bir şekilde çalıştırılmaktadır.¹²

10 Bu bölümün yazımında genel olarak Doğan Keskin tarafından kaleme alınan “Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri İş Mevzuatı” adlı MİGA bilgi notu esas alınmıştır.

11 Büyüktarakçı, S. (2010). **İş Hukukunda Mevsimlik İşler ve Kampanya İşleri**, Seçkin Yayınevi, s:31

12 Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi yayın kurulu, (2010). “Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yasal Durumu”, Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, Sayı: 2010/38, s: 2-3

İş Kanunu kapsamına girmelerine karşın, süreksiz işlerde çalışan mevsimlik gezici tarım işçilerine uygulanamayan İş Kanunu hükümleri yerine Türk Borçlar Kanunu'ndaki "hizmet sözleşmesi"ni düzenleyen tüm hükümleri uygulanmaktadır.

Ancak 4817 sayılı İş Kanunu'na göre belirlenen asgari ücret, iş sözleşmesiyle çalışan her işçi için geçerli olarak belirlendiğinden, yasal asgari ücret, İş Kanunu kapsamına girsinler veya girmesinler mevsimlik gezici tarım işçilerine de uygulanmak zorundadır (4857 sayılı kanun, madde 39). Ancak bu bile yasa da belirtilen şekliyle uygulanmamaktadır.

6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu

İş Kanunu kapsamına girmelerine karşın, süreksiz işlerde çalışan mevsimlik gezici tarım işçilerine uygulanamayan İş Kanunu hükümleri yerine Türk Borçlar Kanunu'ndaki "*hizmet sözleşmesi*"ni düzenleyen tüm hükümleri uygulanmaktadır.

6098 sayılı Borçlar Kanunu, işçi-işveren ilişkileri açısından neredeyse 4857 sayılı İş Kanunu hükümlerine paralel olarak düzenlenmiştir. Bu nedenle, 6098 sayılı kanunun 01 Temmuz 2012 tarihinden itibaren yürürlüğe girmesiyle birlikte, mevsimlik gezici tarım işçilerinin hakları, İş Kanunu'na paralel hale gelmiştir.

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu

1 Mart 2011 tarihinden önce süreksiz tarım işleri 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası kanununda kapsam dışı bırakılmışlardı. Ancak, 6111 sayılı Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası yasasıyla birlikte bu yaklaşımdan vazgeçilmiş, süreksiz işlerde çalışan işçilerin de sigortalanabilme hakları tanınmıştır (Ek madde 5). Ancak bu hakları tanınmasına karşılık uygulamada işlememektedir.

Süreksiz işlerde çalışan işçiler, sigortalandıkları süre dışında kalan süre için "*isteğe bağlı sigorta*" yaptırabileceklerdir. Bu sigortalılık 4/a kapsamında değerlendirilecek, böylelikle işçi sigortalısı olarak genel sağlık sigortasından olduğu gibi yaşlılık sigortasından da yararlanabileceklerdir. Ancak diğer ürünlerde de olduğu gibi fındık hasadı süresince bahçe sahipleri tarafından bu işçilerle ilgili herhangi bir sigortalılık söz konusu değildir. Mevsimlik gezici tarım işçilerinin yoksulluğu kabul edilenleri, yani aylık geliri asgari ücretin üçte birden daha az olanların genel sağlık sigortası primleri devlet tarafından ödenmektedir.

3816 sayılı Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Devlet Tarafından Karşılanması Hakkındaki yasayla tedavi giderleri devlet tarafından karşılanan yeşil kartlılar, 1 Ocak 2012 tarihinden itibaren 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası (SSGSS) kapsamı uygulamalarına dahil edilmişlerdir. Ancak GSS primlerinin devlet tarafından ödenmesi için gelir testi ölçütü getirilmiştir.

Bu yönetmelikte, araçlar tescil ve belgeleme işlemleriyle kayıt altına alınmışlardır. Üç yıllığına verilen aracılık belgesiyle aracılık görevi yapılabilecek, aracı belgesi olmayanların aracılıkları önlenmektedir.

Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği

Mevsimlik gezici tarım işçilerini ilgilendiren hukuki bir düzenleme de, tarım araçlarıyla ilgili yönetmelikte ortaya çıkmaktadır. Tarım aracılığı geleneksel olarak mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma ilişkilerini düzenleyen bir role sahiptir. Araçlar, yaptıkları aracılık faaliyeti karşılığında işverenden belirli bir pay alırlar.

Türkiye İş Kurumu bu amaçla bir yönetmelik düzenlemiştir. Daha önce 2004 yılında yürürlüğe konulan “*Tarımda İş ve İşçi Bulma Aracılığına İzin Verilmesi ve Araçların Denetimi Hakkında Yönetmelik*” (Resmi Gazete: 14.03.2004/25402) 2010 yılında yürürlükten kaldırılarak yerine, “*Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği*” (Ek 6) yürürlüğe konulmuştur (Resmi Gazete: 27.05.2010/ 27593).

Bu yönetmelikte, araçlar tescil ve belgeleme işlemleriyle kayıt altına alınmışlardır. Üç yıllığına verilen aracılık belgesiyle aracılık görevi yapılabilecek, aracı belgesi olmayanların aracılıkları önlenmektedir (Madde 5-10). Aracılık belgesini tekrar almak isteyenlerin belgeleri ise, izin yenileme masrafları karşılığında üçer yıllık olarak kurum aracılığıyla yenilenmektedir (Madde 8).

Araçlar, işçilerin barınma yerleri ve beslenme durumlarını, sağlığa ve barınma koşullarına uygun biçimde sağlamak için mülki idari amirlikler nezdinde gerekli başvuruları yaparak takip etmeyi taahhüt ederler (Madde 9).

Araçların yükümlülükleri belirlenmiştir (Madde 11). Araçlar, aracılık yaptıkları işçilerle ilgili olarak Kurum’a düzenli rapor vereceklerdir (Madde 13).

Aracılık faaliyetleri denetlenecektir (Madde 15). Bu yönetmelik çerçevesinde Türkiye İş Kurumu tarafından 2011 yılından başlayarak onay alan aracı sayısı 30 il için toplam 555 kişi olarak ilan edilmiştir (2013, Kasım). İzni iptal edilen tarım aracı sayısı ise 232’dir. Ancak kurumsal görüşmelerden hareketle il düzeyinde yetersiz personel ve kurumsal kapasiteden dolayı araçların denetlenmesi yapılamamaktadır.



Mevsimlik gezici tarım işçiliği, hemen hemen Türkiye’nin her yerinde ve yılın her ayında gerçekleşmektedir. Bitkisel üretim süreçlerine bakıldığında genellikle çapalama ve hasat dönemlerinde yoğunlaşmaktadır. Bu işçilik biçimi bazı yörelerde yalnızca bir üründe ve sınırlı zaman diliminde gerçekleşmektedir. Örneğin fındık, kayısı gibi ürünlerde yalnızca hasat sürecine katılım söz konusudur. Bazı yörelerde ise birden çok üründe,

MEVSİMLİK GEZİCİ TARIM İŞÇİLİĞİNİN DURUMU VE YAYGINLIĞI

Yeterli bilimsel çalışmalar olmamakla birlikte, fındık üretimi yapılan yörelerden büyük kentlere olan hızlı göç ile bu yörelerde eğitim seviyesinin yükselmesi ve gelir artışları, fındık hasadı için yerel düzeyde işgücü açığı ortaya çıkarmıştır.

TÜRKİYE'DE MEVSİMLİK GEZİCİ TARIM İŞÇİLİĞİNDE TEMEL SORUNLAR

oldukça uzun bir döneme yayılmaktadır. Örneğin Türkiye'nin güney ille-
rinde sebze, narenciye, pamuk, Orta Anadolu illerinde ise bakliyat, sebze,
meyve, şeker pancarı üretim süreçlerine mevsimlik gezici tarım işçileri
yoğun olarak katılmaktadır.

Resmi kayıtlara göre 350 bin kişi bitkisel üretim amacıyla mevsimlik göç
sürecine katılmaktadır. Bu veriler, işçilerin göç sürecinde valilik ve jandar-
maya yaptıkları kimlik bildirimine göre hesaplanmıştır. Ancak alan çalış-
maları ve gözlemler bu sayının daha fazla olduğunu göstermektedir. Bu
işçilik biçimine yönelik istatistiki veriler etkili ve yeterli bir şekilde der-
lenmediğinden, kaç kişinin bu sürece ne zaman katıldığı bilinmemektedir.
Mevsimlik gezici tarım işlerinde göç sürecine katılan ve de çalışan çocuk
sayısı da, benzer sebeplerden ötürü bilinmemektedir. Göç sürecine katı-
lan hanelerin büyük kısmı bu sürece çocuklarını da dahil etmektedir.

Fındıkta mevsimlik gezici tarım işçiliği 1990'lı yıllarda yaygınlaşmaya baş-
lamıştır. Bu konuda yeterli bilimsel çalışmalar olmamakla birlikte, fındık
üretimi yapılan yörelerden büyük kentlere olan hızlı göç ile bu yörelerde
eğitim seviyesinin yükselmesi ve gelir artışları, fındık hasadı için yerel dü-
zeyde işgücü açığı ortaya çıkarmıştır. Bu işgücü açığı, bölge dışından gelen
işçilerle karşılanmaktadır.

Mevsimlik gezici tarım işçiliğinde başlıca temel sorunlar üçe ayrılmakta-
dır: alana ulaşım, yaşam ortamları ve çalışma yaşamı.

Çalışılacak olan yöreye ulaşım

MGTİ'nin büyük bir kısmı sürekli yaşadıkları yörelerden mevsimlik işlerin
yapıldığı bölgelere ulaşana kadar uzun bir yol kat etmektedirler. Bu yolcu-
luğun farklı araçlar kullanılarak yapıldığı bilinmektedir. Kamyon, otobüs,
minibüs veya tren en fazla kullanılan ulaşım araçlarıdır. Bu yolculuğun kişi
başı maliyetinin düşük olması için, kapasitenin çok üzerinde yolcu taşın-
maktadır. Herhangi bir kaza durumunda da can kayıpları ve yaralanmalar
oldukça fazla olmaktadır.

Kastamonu il merkezinde Ocak 2004-Temmuz 2009 tarihleri arasında ha-
zırlanan adli ölüm raporları ve otopsi raporlarıyla, tanık ifade tutanakla-
rının incelenmesini kapsayan bir araştırmada, 601 ölüm olayının yüzde
42'sinin traktör devrilmesine bağlı olduğu görülmüştür.¹³ Sadece bir il için
yapılan bir incelemenin, fındık hasadının olduğu bölgelerde daha fazla

13 Özdeş, T., Berber, G., Çelik, S. (2011). aktaran: Bakırcı, N. (2011). "Tarımda Çalışanların
Sağlığı ve Güvenliği", Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, Sayı 39, s: 10

yaygınlaşması mümkündür. Alana ulaşımdan bağımsız olarak, fındık hasadında çalışanların, ciddi el yaralanmaları da ortaya çıkmaktadır.¹⁴



Çalışma alanlarına doğru göç eden işçilerin taşındığı bir minibüs (Ağustos 2013, Düzce Merkez)

Mevsimlik işçi kazası: 1 ölü, 41 yaralı

Urfa'nın Siverek ilçesinde mevsimlik tarım işçilerini taşıyan otobüs, aynı güzergahta ilerleyen kamyonu arkadan çarparak devrildi.

URFA - Meydana gelen kazada, otobüste bulunan tarım işçilerinden biri öldü, 41 kişi de yaralandı. Batman'dan fındık toplamak üzere Kocaeli'ne giden mevsimlik tarım işçilerini taşıyan bir otobüs, Urfa'nın Siverek ilçesinde aynı güzergahta ilerleyen kamyonu arkadan çarparak devrildi. Siverek-Diyarbakır karayolunun 8. kilometresinde mevsimlik tarım işçilerini taşıyan Ali Aksoy yönetimindeki 34 ZE 0222 plakalı otobüs, buğday yüklü Musa Demirci'nin kullandığı 06 AY 8407 plakalı kamyonete arkadan çarptı. Çarpmanın etkisi ile 50 mevsimlik işçiyi taşıyan otobüs devrildi. Meydana gelen kazada Ercan Özçelik isimli bir işçi yaşamını yitirken, 41 işçisi de yaralandı. Kaza sonrası kaza mahalline çok sayıda sağlık ve jandarma ekibi gönderildi. Olay yerine giden jandarma, yol güvenliğini sağlarken, sağlık ekipleri de yaralıları ilk müdahalede bulundu. İlk müdahalelerinin ardından yaralılar ambulanslarla Siverek Devlet Hastanesi'ne kaldırıldı. Yaralılardan durumu ağır olan 3 tarım işçisi daha sonra Mehmet Akif İnan Eğitim ve Araştırma Hastanesi'ne sevk edildi. Kaza sonrası olay yerinden kaçan kazaya karışan kamyon sürücüsünün işe, daha sonra jandarmaya teslim olduğu öğrenildi. Kaza ile ilgili de soruşturma başlatıldı. DİHA

<http://www.yuksekovahaber.com/sitesinden> 11 Aralık 2013 tarihinde alınmıştır.

14 Tuncel, U. (2009), "Giresun İlinde Fındık Tarımı ile Uğraşan Çitçiler Arasında Ciddi El Yaralanmaları Vakaları: Retrospektif Çalışma", 19 Mayıs Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, Sayı: 26, s:68-71

Yaşam ortamı

MGTI'nin yaşam ortamları çadır ve/veya fındık bahçesinde yer alan bağ evleridir. Bunlar gerek yetişkinlerin gerekse çocukların birçok olumsuz unsurla karşı karşıya kalmasına açık ortamlardır. Fındık hasadında çalışanların genel olarak toprak zeminde, sağlıksız ve hijyen koşullarına uyulmadan konakladıkları bu ortamların, önemli sağlık sorunlarına yol açtığı bilinmektedir. Yaşam alanlarındaki banyo ve tuvalet sayısının ve altyapısının yetersiz olması insan sağlığı konusunda tehdit oluşturmaktadır. Ayrıca hanelerin ve çocukların tek tip ve kuru gıdalarla beslenmesi, özellikle çocuk gelişimi konusundaki temel sorunların başında gelmektedir.

Çalışma yaşamı

MGTI'nin çalışma yaşamına ait temel sorunlar dört grupta toplanabilir; ücret, bahçe sahibi ve tarım aracısıyla ilişkiler, ayrımcılığa uğrama ve iş sağlığı ve güvenliğinin yetersizliği.

Ücret: MGTI'nin ücretleri il ve ilçelerde geçici olarak kurulan mevsimlik gezici tarım işçileri çalışma ve yaşam koşullarını belirleyen komisyonlar tarafından tespit edilmektedir. Günlük ücretler genellikle net asgari ücretin biraz üstünde olmakta, brüt asgari ücretin altında yer almaktadır. Örneğin 2013 yılında fındık hasadı için Düzce ilinde yemek hariç net günlük ücret 35 TL olarak belirlenmiştir. İşçinin hiç ara vermeden 30 gün çalışması durumunda 1050 TL aylık net geliri olmaktadır. 1 Temmuz-31 Aralık 2013 tarihleri arasında örneğin bir fabrikada asgari ücretle çalışan bir işçinin işverene toplam maliyeti 1190 TL'dir. Bu maliyetin 803 TL'si işçiye net olarak ödenmektedir. Ancak bu işçilerin haftada 1,5 gün olmak üzere ayda 6 gün tatil hakkı bulunmaktadır.

Fındık yevmiyesi 35 lira

02.08.2013 - Fındık toplama sezonunun yaklaşması ile birlikte fındık yevmiyeleri belirlendi...

Fındık toplama sezonunun yaklaşması ile birlikte fındık yevmiyeleri belirlendi. Yapılan açıklamada 16 yaşından küçüklerin fındık toplaması yasaklanırken, yevmiye 35 lira olarak belirlendi.

Fındık toplama sezonunun başlaması ile birlikte işçi yevmiyeleri de belirlendi. Buna göre fındık toplama işlerinde çalışacak işçilere cinsiyet ayrımı yapılmadan 16 yaş ve üzeri işçiler için ödenecek asgari tutar günlük 35 lira olarak belirlendi. Ayrıca aksi bir durum olmadan şehirlerarası yol parası ödenmeyecek. Fındık bahçelerinde 16 yaşından küçük çocuklar çalıştırılmayacak. Patoz saat ücreti 110 lira olacak. İşçi ücretleri işin bitiminden sonra nakit olarak ödenecek. Milli Eğitim Müdürlüğü ve İş-Kur tarafından fındık toplamaya gelen ailelerin 6-15 yaş arasında ki çocuklarına eğitim ve mesleki eğitim kursları düzenlenecek.

<http://www.duzceninsesi.com.tr/haber/findik-yevmiyesi-35-lira/11917>



Fındık hasadında çalışan mevsimlik gezici tarım işçilerinin çadır kamp alanı



Fındık hasadında çalışan işçiler

01 Temmuz 2013 – 31 Aralık 2013 döneminde taraflarca belirlenen asgari ücret ve yasal kesintiler.

	16 yaşından büyükler için	16 yaşından küçükler için*
Brüt ücret	1021,50 TL	877,50 TL
Sigorta primi işçi payı	143,01 TL	122,85 TL
İşsizlik sigortası primi işçi payı	10,22 TL	8,78 TL
Gelir vergisi matrahı	868,28 TL	745,88 TL
Gelir vergisi	130,24 TL	111,88 TL
Damga vergisi	7,75 TL	6,66 TL
Kesintiler toplamı	291,22 TL	250,17 TL
Asgari geçim indirimi (bekar ve çocuksuz) AGİ	73,40 TL	73,40 TL
Net ücret (asgari ücret + AGİ)	803,68 TL	700,73 TL

* 1 Ocak 2014 tarihinden itibaren asgari ücrette yaş sınırlaması kaldırılmıştır.

İşçiye ödenen asgari ücret ve bu ücretin işverene toplam maliyetleri aşağıda yer almaktadır.

	16 yaşından küçükler	16 yaşından büyükler
Asgari ücret	877,50 TL	1021,50 TL
SSK Primi yüzde 14.5 (İşveren payı)	127,24 TL	148,12 TL
İşveren işsizlik sigorta fonu yüzde 2	17,55 TL	20,43 TL
İşverene toplam maliyeti	1.022,29 TL	1.190,05 TL

Yukarıdaki verilerden de anlaşılacağı gibi fındık hasadında çalışan mevsimlik gezici işçiler brüt asgari ücret düzeyinde bile gelir elde edememektedir. Bu durum İş Kanunu'nun 39. Maddesine, Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği'nin 11. Maddesi 'e' fıkrasına aykırıdır.

Ayrıca hemen hemen her bölgede mevsimlik gezici işçiler mahalli işçilerden çok daha az ücretle çalışmaktadırlar. Bu konuda bahçe sahiplerinin temel argümanı, gezici işçilerin mahalli işçiye göre daha az verimli çalışmalarından kaynaklandığı biçimindedir. Ancak yapılan işin benzerliğine rağmen ücretler arasındaki fark önemli sayılabilir. Ayrıca, ücret açısından kadın ve erkek işçiler arasında da farklar olabilmektedir.¹⁵ Öte yandan



Fındık hasadında çalışan işçilerin konakladıkları çadır kamp alanı

15 Altınpınar, T. ve Gülcubuk, B. (2004). "Ankara İli Polatlı İlçesinde Gezici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları", Tarım Bilimleri Dergisi, Sayı: 10, s: 59-66



yurt dışından gelen Gürcü ve Suriyeli mevsimlik gezici tarım işçilerinin bu iki grubun da altında ücret aldığı ifade edilmektedir.¹⁶

Bahçe sahibi ve tarım aracalarıyla ilişkiler: MGTİ'nin bahçe sahipleri ve tarım aracalarıyla aralarında, başta çalışma saatleri ve ücret avansı olmak üzere, önemli sayılabilecek sorunları bulunmaktadır. Tarım aracısının işçiler üzerindeki nüfuzunu arttıran en önemli unsur; aracıyla işçi arasındaki borçlanma ilişkisidir. Bununla birlikte, bahçe sahiplerinin ücreti belirlemede yetkin olduklarını, istedikleri zaman beğenmedikleri işçiyi çıkartabildiklerine tanık olunmaktadır.¹⁷ Ayrıca tarım aracaları iş bulduğu işçiler adına bahçe sahipleriyle, Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği'nin 12. Maddesine göre yapılması gereken iş sözleşmelerini yapmamaktadır.

Sözleşme düzenlenmesi

MADDE 12 – (1) Ücret ve çalışma koşulları ile karşılıklı yükümlülüklerin aracı, işveren ve işçiler arasında yazılı sözleşmelerle belirlenmesi zorunludur. Aracının olmadığı yerlerde sözleşme işveren ile işçiler arasında imzalanır. İşveren veya aracı Yönetmelik ekinde yer alan sözleşmelerin birer örneğini düzenleme tarihinden itibaren on iş günü içinde onaylamak üzere Kuruma ulaştırmak zorundadır.

(2) İşçilerin günlük brüt kazançları, 4857 sayılı İş Kanununun 39 uncu maddesinde belirtilen asgari ücretin altında olamaz, ücretler kararlaştırılan ödeme biçimine göre işverence her işçinin kendisine ödenir.

Kaynak: Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği, madde 12.



15 Ağustos 2003, Radikal

Etnik kökene dayalı ayrımcılık: Çalışma ilişkileri bağlamında ele alınabilecek bu sorun, MGTİ'nin çalışma yerlerinde sıkça karşılaştığı bir ayrımcılık türüdür. Özellikle işçilerin geldikleri yöre itibarıyla karşılaştıkları çok çeşitli sorunun yanı sıra, bu işçilerin mahalli halkla ilişkileri oldukça sınırlıdır.

16 Kahraman, K., ve Yılmaz, A.S. (2011) "Mevsimlik Tarım İşçileri ve Enformel İlişkiler Ağı: Giresun'da Çalışan Mevsimlik Tarım İşçileri Üzerine Bir Araştırma", ZFWT, Vol.3, No:1, s: 218.

17 İşlerin 30 günden az sürmesi, çalışan işçi sayısının 50'nin altında olması MGTİ İş Kanunun kapsamı dışındadır. Bu nedenle MGTİ'ne Borçlar Kanunu'ndaki "hizmet sözleşmesi" bölümünü oluşturan hükümler uygulanmaktadır.

Tarımda iş güvenliği ve iş sağlığı standartları hem yetersizdir hem de gerektiği gibi uygulanmamaktadır.

Kürt işçilerine fındık engeli (30 Haziran 2008)

Fındık toplamak amacıyla Doğu Karadeniz bölgesine gelen mevsimlik tarım işçisi Kürtlerin Ordu ve Trabzon'a girişi Ordu Valiliği tarafından yasaklandı.

soL (HABER MERKEZİ) Ordu Valiliği yayınladığı genelge ile bu yıl, fındık toplamak için Kürt illerinden gelecek tarım işçilerinin konaklamasını ve çalışma karnesi olmayan tarım işçilerinin kente sokulmasını yasakladı.

Yayınlanan genelgeye göre getirilen önlemler fındık toplamak için gelecek tarım işçilerine kente gelmeden önce güvenlik gereği GBT sorgulaması yapılacak. İşçiler çalışacakları yeri İl Tarım Müdürlüğü ve Ziraat Odası Başkanlığı'na bildirecek ve işçilerin hangi bölgeye gidecekleri, kaç gün kalacakları da tutanağa işlenecek.

İşçilerin kent merkezlerine inmesi yasak

Belirlenen kurumlardan alınan belgelerle çalışma izni olacak işçiler herhangi bir yerde toplanmadan doğrudan çalışmak üzere anlaşma yaptığı yere gidecek. Valiliğin aldığı karara göre işçilerin kent ve ilçe merkezlerine inmesi yasak.

Ordu Valisi Ali Kaban her yıl fındık toplamak amacıyla işçiler için bu yıl barınma, toplanma ve konaklama alanı oluşturulmayacağını açıklamıştı. Fındık işçilerinin alınan bu kararlara uygun hareket etmeleri gerektiğini belirten Kaban "PKK Karadeniz'e ineceği için teyakkuz halinde oldukları"nı söyledi.

Kaynak: <http://haber.sol.org.tr/sonuncu-kavga/kurt-iscilerine-findik-engeli-haberi-3239>

Günümüzde yukarıda yer alan haberler gazetelerde yer almasa da, mevsimlik gezici tarım işçilerine yönelik ayrımcılık hala devam etmektedir.

İş güvenliği ve sağlığı: Tarımda iş güvenliği ve iş sağlığı konusunda standartları hem yetersizdir hem de gerektiği gibi uygulanmaktadır. İş kazalarını önleyici eğitim çalışmalarının yapılmaması, acil müdahaleye yönelik sağlık dolaplarının bahçe ve tarlalarda yer almaması, koruyucu alet ve ekipmanların bulunmaması, uzun çalışma süreleri başlıca sorun alanlarıdır.

Fındık toplama ve işçi ücretlerini belirleyen komisyon makam YILDIRAY MALGAÇ'ın başkanlığında toplandı. İşçi ücretleri, patoz ücretleri ve çalışma saatleri belirlendi.

Buna göre 16 yaşından yukarı işçiler 35 lira, sabah işe başlayış saati 07:30, akşam paydos saati 19:30 olarak belirlendi.

Fındık patozu saati 120 lira, 10 tayfadan aşağı çavuş çalıştırılmayacak, 10 tayfadan yukarı ne kadar olursa olsun o tarlada bir çavuş çalışacak, 16 yaşından küçük çocuklar çalıştırılmayacak. Yol parası işçilere ait olacak, fındık toplama tarihleri 5 Ağustos sahil kesim, orta kesim 12 Ağustos, yüksek kesim 19 Ağustos olarak verilmiştir.

Kaynak: http://alapliziraatodasi.com/haber_detay.asp?haberID=73, 2 Ağustos 2013

Sabah 7.30'da başlayan fındık toplama çalışması akşam 19.30'da sonlanmaktadır. 12 saatlik süre içinde işçilerin kaç saat çalışacağı belirlenmemektedir.



MEVSİMLİK GEZİCİ TARIM İŞÇİLİĞİNDE ÖZEL BİR ALAN: FINDIK HASADI VE ÇALIŞMA ALANLARI

Çizelge 3: Dünyada
findık üretimi
(2004-2011)

Dünyada Findık Üretimi

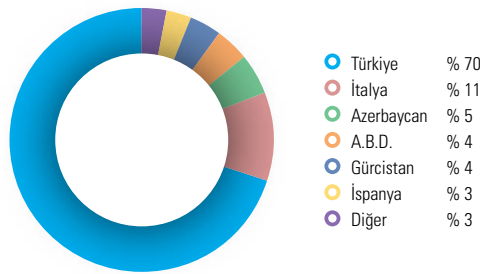
Findık, bademden sonra yetiştiriciliği en yaygın yapılan sert kabuklu bir meyvedir. Findığın kültür çeşitleri Türkiye, İtalya, İspanya, ABD, Çin, İran, Yunanistan, Fransa, Azerbaycan, Rusya Federasyonu, Kırgızistan, Portekiz, Beyaz Rusya, Moldova, Tacikistan, Gürcistan, Ukrayna, Tunus, Macaristan, Kıbrıs ve Kamerun'da yetiştirilmektedir. Bununla birlikte, FAO (Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü) istatistiklerinde üretici olarak henüz yer verilmeyen Arjantin, Avusturya, Avustralya, Estonya, İran, Yeni Zelanda, Romanya, Slovenya, Suriye, Ukrayna, İngiltere ve Eski Yugoslavya gibi ülkelerde de az da olsa findık üretilmekte ve üretimin artırılmasına yönelik önemli çalışmalar yapılmaktadır. Dünya findık üretimi, 1960'lı yıllarda yaklaşık 250 bin ton civarında iken, 2004-2011 yılları ortalamasına göre 802 bin tona çıkmıştır. Dünya findık üretiminin yaklaşık yüzde 70'ini gerçekleştiren Türkiye'yi sırasıyla İtalya ve ABD takip etmektedir. AB'nin payı ise yüzde 16'dır.¹⁸

Ülkeler	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Ortalama
Türkiye	350.000	530.000	661.000	530.000	800.791	500.000	600.000	430.000	550.224
İtalya	133.500	65.000	138.000	95.000	125.000	85.000	87.200	120.000	106.088
Azerbaycan	5.491	27.986	25.000	30.800	40.000	30.000	25.000	45.000	28.660
Gürcistan	8.327	16.393	14.000	25.000	35.000	27.000	40.000	35.000	25.090
ABD	33.500	25.400	39.010	33.570	36.280	42.600	24.500	41.000	34.483
İspanya	25.000	20.000	28.000	18.000	26.000	18.000	20.000	25.000	22.500
Diğerleri	47.606	47.876	52.244	48.880	5.900	20.000	27.000	27.000	34.563
Toplam	603.424	732.655	957.254	781.250	1.068.971	722.600	823.700	723.000	801.607

Kaynak: INC (International Nut Council), Türkiye verileri: TÜİK

Son sekiz yıllık verilere bakıldığında, Türkiye'nin yıllık ortalama kabuklu findık üretiminin 550 bin ton (yüzde 69), diğer ülkelerin ise 251 bin ton (yüzde 31) civarında olduğu görülmektedir (Çizelge 3).

Grafik 1: Dünyada
findık üretiminin
dağılımı - (2010 / %)



18 <http://www.tmo.gov.tr/Upload/Document/raporlar/FindikSektorRaporu.pdf>; 30 Mayıs 2013.

Çizelge 4: Türkiye’de illere göre fındık üretimi, toplu meyveliklerin alanı ve üretim payı (2010)

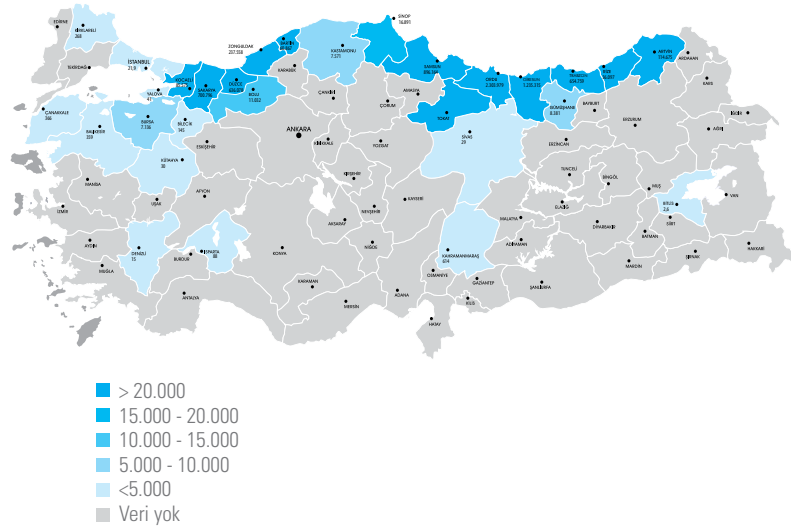
Türkiye’de Fındık Üretimi

Türkiye’de fındık üretim alanları iki bölgede yoğunlaşmaktadır. Bunlar, Doğu Karadeniz Bölgesi’nde Ordu, Giresun ve Samsun illeri ile Batı Karadeniz Bölgesi’nde Düzce, Sakarya ve Zonguldak illeridir (Harita 2)¹⁹. Bu bölgedeki illerde fındık, tarım ekonomisinde önemli bir paya sahiptir.

İller	Toplu meyveliklerin alanı (Dekar)	Üretim (Ton)	Üretim payı (%)
Ordu	2.005.378	141.714	23,6
Sakarya	691.925	108.150	18,0
Samsun	883.410	83.830	13,9
Düzce	626.983	78.902	13,1
Giresun	1.176.390	74.944	12,4
Trabzon	628.089	45.932	7,6
Zonguldak	234.176	26.098	4,3
Kocaeli	84.392	13.473	2,2
Artvin	111.270	10.711	1,7

Fındık üretim paylarına bakıldığında yüzde 24 ile Ordu, yüzde 18 ile Sakarya, yüzde 14 ile Samsun ilk üç sırayı almaktadır (Çizelge 4)²⁰.

Harita 2: Türkiye’de fındık üretim alanlarının illere göre dağılımı (Dekar-2012)



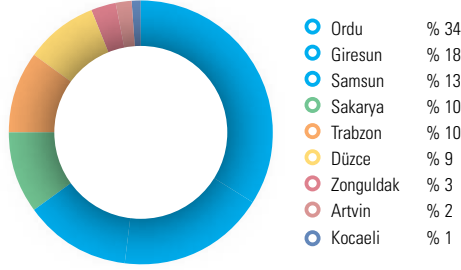
Kaynak: <http://tuikapp.tuik.gov.tr/bitkiselapp/bitkisel.zul>

19 TÜİK, 2013.

20 Yavuz, G., ve Polat, K. (2013). **Durum ve Tahmin: Fındık 2011-2012**, T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarımsal Ekonomik ve Politika Geliştirme Enstitüsü, TEPGE Yayın No: 1918.

(<http://www.tepge.gov.tr/Dosyalar/Yayinlar/b587f54323814798884dc78ff99e6c05.pdf>)

Grafik 2: Türkiye’de en fazla fındık üretim alanına sahip dokuz ilin dağılımı (2012/%).



Fındık hasadına gelen ailelerin çocukları (Ağustos 2013, Düzce Gölyaka)



Batı Karadeniz İllerinde Fındık Üretimi

Fındık üreten ikinci bölge konumunda olan Batı Karadeniz’de 2011 yılı verilerine göre Düzce ili yüzde 10,4, Sakarya ili yüzde 17,2 ve Zonguldak ili yüzde 4,6 olmak üzere toplam fındık üretiminin yüzde 32,2’sini gerçekleştirmektedir. Özetle, bu illerin sahip olduğu alan miktarı toplam yüzde 22 olmasına rağmen fındığın üçte biri bu illerde üretilmektedir (Çizelge 5).²²

²¹ TÜİK, 2013

²² TÜİK Tarım Veri tabanı; Bitkisel Üretim Verileri, 2013.

Çizelge 5: Düzce, Sakarya ve Zonguldak illerinde 2011 yılı fındık verileri



Fındık bahçesi, Akçakoca



Dalında olgunlaşmayı bekleyen fındık (Alaplı / Zonguldak)

İl Adı	İlçe Adı	Toplu meyveliklerin alanı (dekar)	Üretim (ton)	İl içindeki dağılım (%)	Türkiye içindeki payı (%)	Toplam ağaç sayısı (adet)
Sakarya	Ferizli	44.160	6.624	8,89	1,54	2.208.000
	Söğütlü	10.500	1.260	1,69	0,29	420.000
	Akyazı	73.640	8.786	11,79	2,04	3.595.200
	Geyve	7.033	1.056	1,42	0,25	352.000
	Hendek	122.190	10.329	13,86	2,40	6.109.500
	Karapürçek	27.500	2.164	2,90	0,50	1.100.000
	Karasu	168.754	19.321	25,92	4,49	8.441.820
	Kaynarca	31.453	4.250	5,70	0,99	1.416.780
	Kocaali	172.000	15.800	21,20	3,67	8.600.000
	Pamukova	644	32	0,04	0,01	32.200
	Sapanca	4.180	1.232	1,65	0,29	448.000
	Taraklı	580	43	0,06	0,01	26.700
	Adapazarı	7.580	607	0,81	0,14	303.320
	Arifiye	1.700	189	0,25	0,04	63.000
	Erenler	12.732	1.913	2,57	0,44	679.600
	Serdivan	6.200	931	1,25	0,22	310.620
Toplam		690.846	74.537	100	17,3	34.106.740
Düzce	Merkez	129.000	8.576	19,02	1,99	6.450.000
	Akçakoca	218.650	9.812	21,76	2,28	10.950.000
	Cumayeri	54.000	6.372	14,13	1,48	3.240.000
	Çilimli	35.250	2.850	6,32	0,66	1.764.500
	Gölyaka	42.290	6.345	14,07	1,48	2.115.140
	Gümüşova	34.760	2.955	6,55	0,69	1.739.000
	Kaynaşlı	22.800	1.888	4,19	0,44	1.144.950
	Yığılca	90.000	6.300	13,97	1,47	4.501.000
Toplam		626.750	45.098	100	10,5	31.904.590
Zonguldak	Merkez	8.000	808	3,97	0,19	559.800
	Alaplı	103.643	9.481	46,56	2,20	7.255.010
	Çaycuma	2.800	306	1,50	0,07	191.000
	Devrek	2.014	241	1,18	0,06	161.197
	Ereğli	117.528	9.516	46,73	2,21	8.227.000
	Gökçebey	191	13	0,06	0,00	13.370
Toplam		234.176	20.365	100	4,7	16.407.377
Bölge toplam		1.551.772	140.000			82.418.707
Türkiye toplam			430.000			
Dağılım (%)			32,2			

Bu iller içerisinde Sakarya'da Karasu, Kocaali; Düzce'de Merkez ve Akçakoca; ve Zonguldak'ta Alaplı ve Ereğli ilçeleri ön plana çıkmaktadır.

BÖLÜM 2

BATI KARADENİZ
İLLERİNDE
FINDIK HASADI
OYUNCULARI
TEMEL ARAŞTIRMA
BULGULARI

MEVSİMLİK GEZİCİ TARIM İŞÇİLERİ HANEHALKI BULGULARI

Fındık hasadında hanehalkı üyeleri genellikle birlikte çalışırlar. (Ağustos 2013, Düzce - Çilimli)

Hanehalkı üyelerinin cinsiyeti ve görüşülen kişiye yakınlık dereceleri

Mevsimlik gezici tarım işçileri ve onların çocuklarıyla yapılan görüşme sonuçları, fındık hasadında çalışan bütün mevsimlik gezici tarım işçilerini temsil etmemekte, değerlendirmeler; yalnızca görüşme kapsamında yer alan kişilerin görüşleriyle sınırlı bulunmaktadır.

Bu çalışmada tarım aracısından bahçe sahiplerine, hanehalkı bireylerinden çocuklara kadar uzanan, fındık hasadında oluşan bir örgütlenme modeli ve bu model üzerinde oluşan ilişkiler incelenmekte ve bulgular değerlendirilmektedir. Bu çalışma içinde özel olarak üzerinde durulan ve yoğunlaşılan bir konu da mevsimlik gezici tarım işçilerinin çocuklarına ilişkindir.



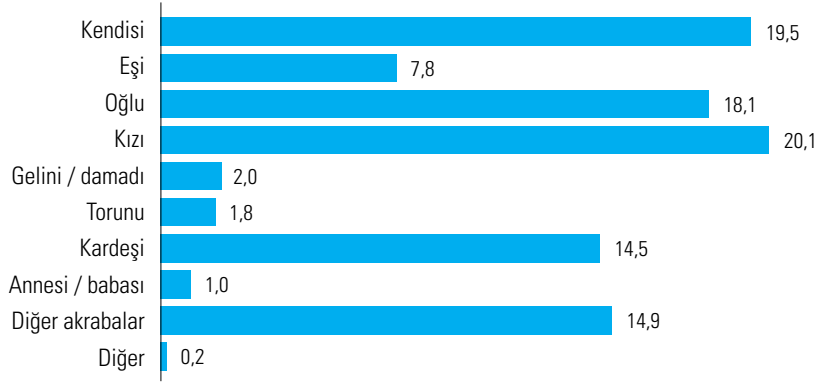
MGTİ'lere yönelik Batı Karadeniz Bölgesi'nde yapılan temel araştırmada, en geniş ve kapsamlı saha çalışması hanelere yönelik yapılan çalışma olmuştur. Bu çerçevede 172 yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir. *Araştırma kapsamında "hane", görüşmenin yapıldığı sırada, aynı konaklama biriminde kalan ve birlikte aynı kazandan yemek yiyen kişilerin toplamı olacak şekilde ele alınmış ve değerlendirilmiştir.* Hanehalkı görüşmelerinde **görüşme esnasında aynı konaklama birimi içinde bulunan herkesin** temel demografik (yaş, cinsiyet, eğitim, görüşülen kişiye yakınlık vb.) verileri toplanmıştır.

Bunun sonucunda toplamda 871 kişiye ait demografik veri elde edilmiştir. *Bu kişiler arasında görüşme yapılan ve bu çerçevede hane reisi olarak kabul edilen kişilerin oranı toplam içinde yüzde 19,5'tir.* Görüşme yapılan kişile-

Grafik 3: Tarım işçisi hane üyelerinin görüşülen kişiye yakınlık derecesi (%)

rin yüzde 78,2'si erkek, yüzde 21,8'i ise kadındır. Çalışma alanında birlikte konaklanan kişilerin demografik bilgileri dışında kalan bölümlerde (gelir, mülkiyet vb. alanlar) görüşülen kişi, *sürekli birlikte yaşadığı*, kendi hanesini göz önünde bulundurarak sorulara cevap vermiştir.

Hane reisi ya da görüşülen kişiye göre diğer hane üyelerinin yakınlıkları Grafik 3'de gösterilmektedir. Geri kalan bireyler, hane reisine farklı yakınlıkları olanlardan oluşmaktadır. Bu noktada hane içinde olan eş ve çocukların oranı yüzde 45'i aşmaktadır. Hane reisine yakınlığı açısından hane dışında kalanlar ise yüzde 30 düzeyindedir. Cinsiyet dağılımı açısından demografik bilgileri derlenebilen 871 kişinin yüzde 46,4'ü erkek ve yüzde 53,6'sı kadındır.



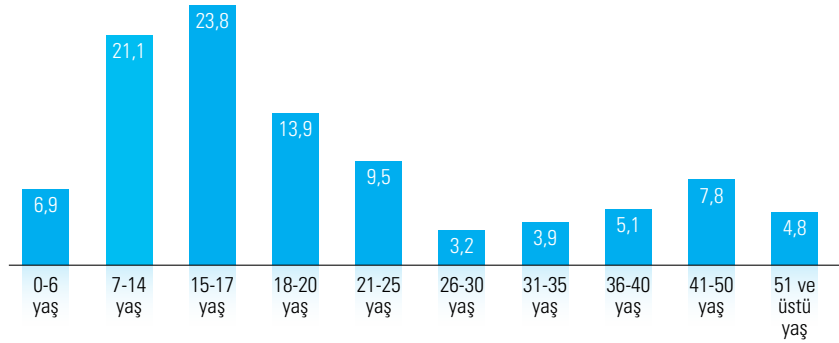
Araştırma kapsamında ilgi çeken bir diğer unsur da hane reisi olduğunu ifade eden 18 yaş altında 14 çocuk ve gencin bulunmasıdır. Bu ve benzeri kişiler çalışma alanına kendi anne ve babalarıyla değil, genellikle kardeşleriyle birlikte gelmekte ve yakın akraba veya komşularıyla birlikte konaklamaktadır. Fındık hasadında çalışma süresinin kısa olmasının bu durumda etkili olduğu düşünülebilir. Bu nedenle, *diğer akrabalar* ve *diğer* kategorisi altında görünen kişiler, genellikle kişinin sürekli birlikte yaşadığı hane üyelerinden çok, çalışma alanında birlikte konakladığı ve çalıştığı kişileri temsil etmektedir. Hanehalkı bireylerinin çoğunluğunun hane içinden olduğu, ancak bazı durumlarda, torun, damat, gelin ve yakın akraba gibi kan bağı sınırlı olan bireylerin de bu topluluk içinde yer aldığı görülmektedir. Hanehalkını oluşturan bireylerin akrabalık ilişkileri ve yakınlığına göre, karar alma süreçlerinde taşıdığı ağırlık, konunun önemine de vurgu yapmaktadır.

Hanehalkı Üyelerinin Yaş Dağılımı ve Medeni Durumları

Görüşme yapılan kişilerin hane halkı üyelerinin yaş grupları Grafik 4'te yer almaktadır. Bu durum araştırma kapsamındaki bireylerin çoğunun,

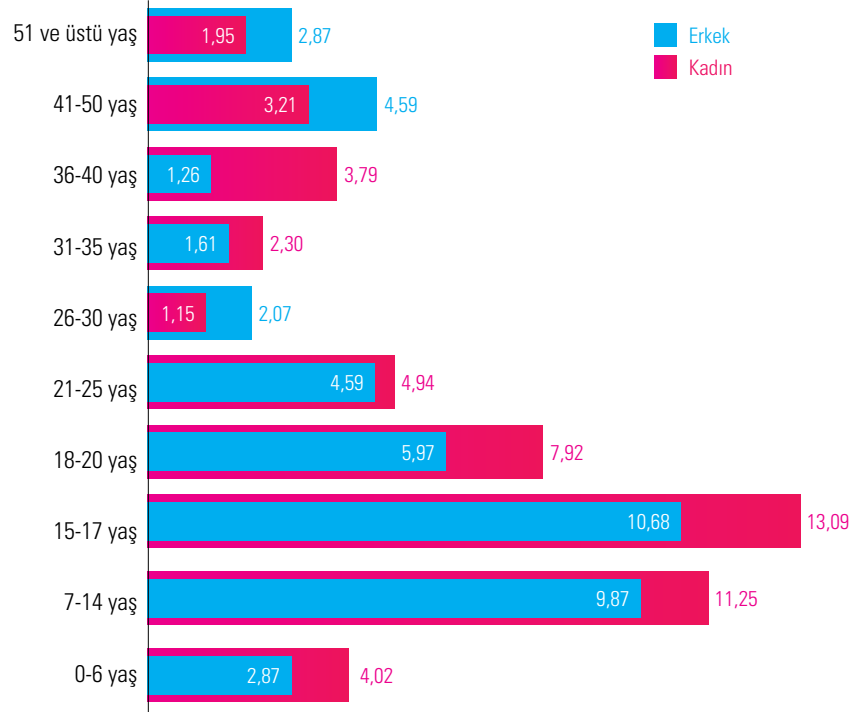
Hanehalkı bireylerinin çoğunluğunun hane içinden olduğu, ancak bazı durumlarda, torun, damat, gelin ve yakın akraba gibi kan bağı sınırlı olan bireylerin de bu topluluk içinde yer aldığı görülmektedir.

Grafik 4: Hanehalkı üyelerinin yaş gruplarına göre dağılımı (%)



Hane reisleri de dâhil olmak üzere hanede yaşayan bireylerin yüzde 65,7'sinin 20 yaş altında olduğu görülmektedir (Grafik 4). 20 yaş ve altı genç ve çocuklar arasında, genç kız ve kız çocukların oranı, genç erkek ve oğlan çocuklarından fazladır. Her iki cinsiyet grubunda da ağırlık 15-17 yaş grubunda toplanmaktadır.

Grafik 5: Yaş gruplarına göre hanehalkı üyelerinin cinsiyet dağılımı (%)



Konakladıkları çadıra su taşıyan mevsimlik gezici tarım işçisi bir kadın

Bu noktada dikkat çeken bulgulardan biri de, hanelerdeki bireylerin arasında 0-17 yaş grubunda olanların, toplam içindeki payının yaklaşık yüzde 45'i bulmasıdır.

Çizelge 6: Hanehalkı üyelerinin medeni durumu

Bu noktada dikkat çeken bulgulardan biri de, hanelerdeki bireylerin arasında 0-17 yaş grubunda olanların, toplam içindeki payının yaklaşık yüzde 45'i bulmasıdır. Hanelerin geldikleri yörede nüfus artış hızının yüksek bulunması mevcut durumu açıklamakta ve bu durum çok çocuklu hanelerin yoksulluk nedeniyle tarım işçisi olarak geldiklerinin de bir göstergesi olmaktadır. Bununla birlikte çalışmaya gelen hanelerin yanlarında çocuklarının bulunması, bunların yaşça küçük olması, mevcut çalışma ilişkileri açısından haneye, tarım aracısına ve bahçe sahibine belirli bir güven de sağlamaktadır.

Hane içindeki bireylerden yaşları 40 ve üzerinde olanlar, sadece yüzde 18'de kalmaktadır. Bu da fındık hasadına, daha çok genç ve orta yaş gruplarının katıldığının bir diğer göstergesidir diye düşünülebilir.

Hane içindeki bireylerin genç olması, medeni durumları açısından çoğunluğunun bekâr olmasını beraberinde getirmektedir. Bu unsur hem MGTİ'nin gençlerden oluşmasıyla hem de göçmenlikle ilişkilidir. Evli olan bireylerin bu tür mevsimlik gezici tarım işlerine daha az katıldığını, araş-

Medeni durum	Sayı	Yüzde
Evli	231	26,5
Bekâr	628	72,1
Dul	10	1,1
Boşanmış	2	0,2
Toplam	871	100,0

tırma kapsamındaki grup içinde, sadece ¼ ünün (yüzde 26,5) evli olmasından anlaşılmaktadır (Çizelge 7a). Evli olan bireylerin yaş dağılımı da bu durumu teyit etmektedir. Evli olan bireylerin (231 kişi) içinde, 30 yaş üzeri olanlar, evlilerin yüzde 73,5'ini oluşturmaktadır (Çizelge

8). Medeni durum ve cinsiyet ilişkisine bakıldığında ise, kadın ve erkekler arasında herhangi önemli bir farklılığın olmadığı görülmektedir (Çizelge 7b).

Çizelge 7: Hanehalkı üyelerinin cinsiyete göre medeni durumlarının dağılımı

Cinsiyet		Medeni hali				Toplam
		Evli	Bekar	Dul	Boşandı	
Erkek	Sayı	110	292	1	1	404
	Cinsiyet içinde yüzde	27.2	72.3	0.2	0.2	100.0
Kadın	Sayı	121	336	9	1	467
	Cinsiyet içinde yüzde	25.9	71.9	1.9	0.2	100.0
Toplam	Sayı	231	628	10	2	871
	Cinsiyet içinde yüzde	26.5	72.1	1.1	0.2	100.0

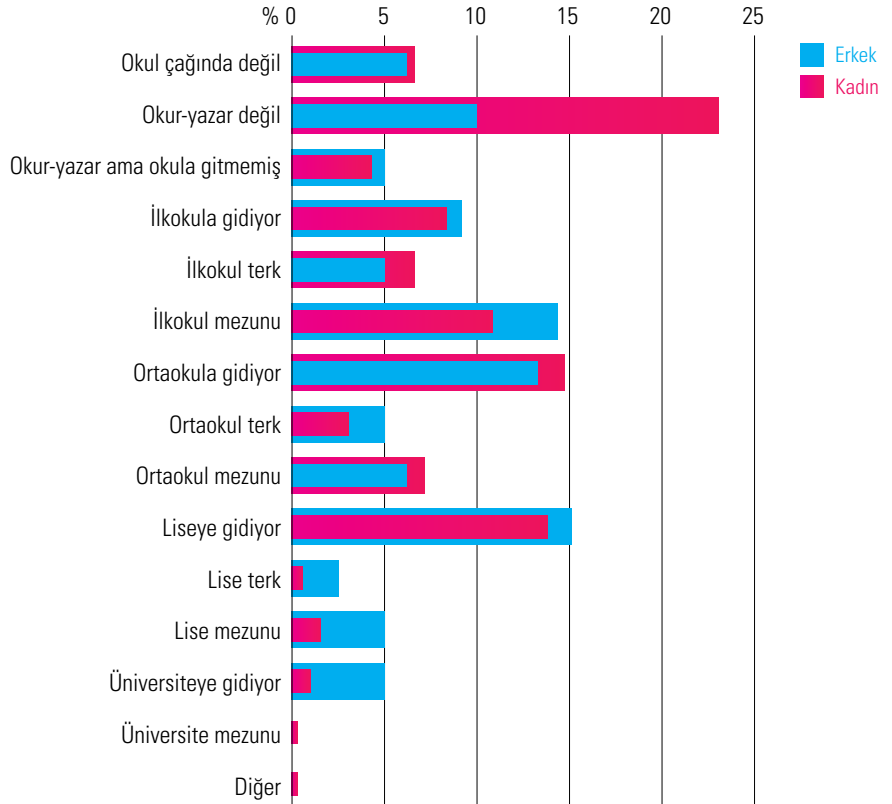
Çizelge 8: Evli olan hane-
halkı üyelerinin yaş grupları-
na göre dağılımı

Yaş Grubu	Sayı	Yüzde	Yaş Grubu	Sayı	Yüzde
15-17 yaş	5	2,2	36-40 yaş	40	17,3
18-20 yaş	14	6,1	41-50 yaş	63	27,3
21-25 yaş	23	10,0	50 ve üstü yaş	37	16,0
26-30 yaş	19	8,2	Toplam	231	100,0
31-35 yaş	30	13,0			

Hanehalkı Üyelerinin Eğitim Durumu

Hanehalkı üyelerinin cinsiyet temelinde eğitimlerine bakılırsa, okur–yazar olmama halinin kadınlarda yaygın olduğu görülmektedir. Bunun dışın-
da ilköğretim ve lise düzeylerinde cinsiyete göre dengeli bir dağılım göz-
lenmektedir. Öte yandan lise üstü eğitimde kızların, erkeklere göre daha
az şansları olduğu tespit edilmiştir.

Grafik 6: Hanehalkı
üyelerinin cinsiyete göre
eğitim düzeyleri



Hanehalkı üyelerinin cinsiyet
temelinde eğitimlerine
bakılırsa, okur–yazar
olmama halinin en fazla
kadınlarda yaygın olduğu
görülmektedir.

Çizelge 9a: Hanehalkı üyelerinin eğitim düzeyleri

Hane üyelerinin eğitim durumları beklendiği gibi, çoğunlukla ilköğretim düzeyindedir (Çizelge 9a). Bununla birlikte okur-yazar olmama durumu hanelerde oldukça yüksektir (yüzde 16,5). Okur-yazar olmayan bireylerin yaş ortalaması 37,5'tir (okur-yazar olmayan kadınların yaş ortalaması 36,2, erkeklerin ise 41,2'dir). Okur-yazar olmama durumu daha çok orta

Eğitim düzeyi	Sayı	Yüzde
Okul çağında değil	53	6.1
Okuryazar değil	144	16.5
Sadece okuryazar	33	3.8
İlkokul	234	26.9
Ortaokul	214	24.6
Lise	169	19.4
Üniversite	24	2.8
Toplam	871	100.0

yaş ve üzerinde görülmekle birlikte, cinsiyet açısından okur-yazar olmayan kadınların oranı, erkeklerden yaklaşık üç kat daha fazladır. Genel olarak bakıldığında da eğitim açısından kadınlar, her yaş grubu ve eğitim düzeyinde dezavantajlı grubu oluşturmaktadır. Buna rağmen hanelerdeki bireylerden lise ve

yüksekokul eğitimi almış olanların oranının da yüzde 20'yi aşması dikkat çekicidir (Çizelge 9a). Ancak, üniversite eğitimi almış veya yüksek öğretme devam eden erkek ve kadın dağılımına bakıldığında, erkeklerin oranı yüzde 83,3 iken, bu oran kadınlarda yüzde 16,7'dir (Çizelge 9b).

Çizelge 9b: Hanehalkı üyelerinin eğitim durumu

Eğitim Düzeyi		Cinsiyet		Toplam
		Erkek	Kadın	
Okul çağında değil	Sayı	23	30	53
	Okul türü yüzdesi	43.4	56.6	100.0
Okur-yazar değil	Sayı	39	105	144
	Okul türü yüzdesi	27.1	72.9	100.0
Sadece okur-yazar	Sayı	17	16	33
	Okul türü yüzdesi	51.5	48.5	100.0
İlkokul (devam eden, terk ve mezunlar)	Sayı	114	120	234
	Okul türü yüzdesi	48.7	51.3	100.0
Ortaokul (devam eden, terk ve mezunlar)	Sayı	98	116	214
	Okul türü yüzdesi	45.8	54.2	100.0
Lise (devam eden, terk ve mezunlar)	Sayı	93	76	169
	Okul türü yüzdesi	55.0	45.0	100.0
Üniversite (devam eden, terk ve mezunlar)	Sayı	20	4	24
	Okul türü yüzdesi	83.3	16.7	100.0
Toplam	Sayı	404	467	871
	Okul türü yüzdesi	46.4	53.6	100.0



Çadır kamp alanına su taşıyan bir çocuk

Çizelge 10a: Hanehalkı üyelerinin eğitim durumları

Çizelge 10a ve 10b, hanehalkı üyeleri arasında halen eğitim sistemi içinde olan veya herhangi bir örgün eğitim kurumundan mezun olmuş veya eğitimi terk etmiş kişiler seçilerek hazırlanmıştır. Buna göre tüm hanehalkı bireyleri içinde okur-yazar olmayan ve okul çağında olmayanlar hariç, eğitim sistemi içine dâhil olanların oranı yaklaşık yüzde 73'tür.

İşçilerin geldikleri bölge itibarıyla, o illerdeki okullulaşma oranının düşük olduğu bilinmektedir. Çizelge 10a'da da görüleceği gibi tüm hanehalkı üyeleri arasında eğitimine devam edenlerle, mezun olanların toplam oranı yüzde 69'u bulmaktadır. Bununla birlikte eğitimi terk edenlerin oranı, toplam içinde yüzde 15,6'dır. Bu, çocukların büyük oranda mevsimlik geçici tarım işçiliği nedeniyle eğitimi bırakmak zorunda kaldıkları veya eğitime devam edemediklerini göstermektedir. 12 yıl önce Adana'da yapılan benzer bir araştırmada, pamuk toplama işinde çalışan çocuklar arasında ilkokulu bitirmeden terk edenlerinin oranı yüzde 20 olarak tespit edilmiştir.¹ Ayrıca UNFPA (Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu) tarafından desteklenen ve Harran Üniversitesi tarafından gerçekleştirilen *Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması* da eğitim konusunda benzer bulguları yansıtmaktadır.² Çizelge 10b eğitim sistemi içine dâhil olan veya olmuş hane üyelerinin eğitim durumlarını, cinsiyet temelinde göstermektedir. Her üç kategoride de büyük bir farklılık göze çarpmamakla birlikte, kadınlarda eğitimi terk etme oranı erkeklerden daha azdır (Çizelge 10b).

Eğitim durumu	Sayı	Yüzde
Eğitimine devam edenler	344	53.7
Eğitimlerini terk edenler	100	15.6
Mezun olanlar	197	30.7
Toplam	641	100.0

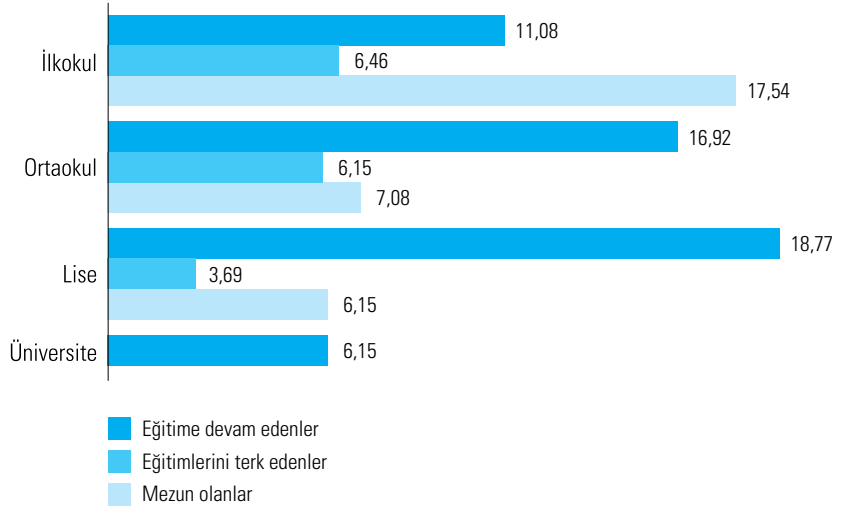
Çizelge 10b: Hanehalkı üyelerinin cinsiyetlerine göre eğitim durumlarının dağılımı

Eğitim durumu		Cinsiyeti		Toplam
		Erkek	Kadın	
Eğitimine devam edenler	Sayı	172	172	344
	Eğitim grupları yüzdesi	50.0	50.0	100.0
Eğitimlerini terk edenler	Sayı	53	47	100
	Eğitim grupları yüzdesi	53.0	47.0	100.0
Mezun olanlar	Sayı	100	97	197
	Eğitim grupları yüzdesi	50.8	49.2	100.0
Toplam	Sayı	325	316	641
	Eğitim grupları yüzdesi	50.7	49.3	100.0

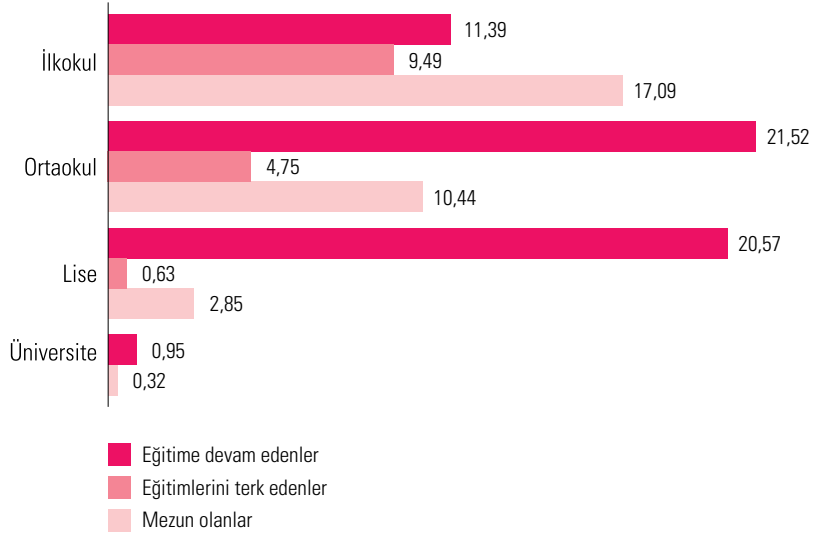
1 Gülçubuk, B. (2012). "Tarımda Çocuk Emegi Sömürüsü ve Toplumsal Duyarlılık", Çalışma ve Toplum, Sayı 33: s: 81

2 Z. Şimşek (2012). "Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması 2012", UNFPA.

Grafik 7a: Eğitimlerine devam eden, mezun olan ve terk edenlerin okul türüne göre dağılımı (Erkek)



Grafik 7b: Eğitimlerine devam eden, mezun olan ve terk edenlerin okul türüne göre dağılımı (Kadın)



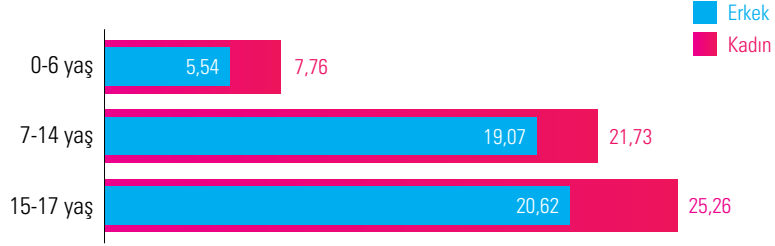
Eğitimin terk edilmesinde cinsiyet faktörünün öne çıktığı görülmektedir (Grafik 7a ve 7b). Buna göre oğlan çocukların ilkokulu, kızlara göre daha az terk ettikleri, ancak yaş ilerledikçe ortaokul ve lise düzeyinde okullarını terk etmenin kız çocuklara göre daha yüksek bir orana ulaştığı görülmektedir. Diğer taraftan kız çocukların okul terk etmeleri ile yaşları arasında ters bir ilişki bulunmaktadır. Kız çocukların okulu terk etme oranları oğlanlara göre, özellikle ortaokul ve lise düzeyinde daha düşüktür. Bu durum, araştırma kapsamındaki hedef grup içindeki kız çocuklarının ilkokul sonrası eğitime devam etme eğilimlerinin, oğlanlara göre daha güçlü olduğunu göstermektedir. Bu nedenle kız çocukların ortaokul ve liseye devam etme oranları da, oğlan çocuklara göre daha yüksek oranda olmaktadır. Bu

verilerden ortaya çıkan bir diğer sonuç ise son yıllarda gerçekleştirilen kız çocuklarına yönelik eğitimi destekleme çalışmalarının iki farklı yönde etki yarattığıdır. Birincisi kız çocukları için ilkokul eğitimi bir baraj olmakta, ortaokula ve/veya lise eğitimine kaydolanların eğitime devam etme şansları, oğlan çocuklara göre daha fazla olmaktadır. İkincisi ise, kız çocukları yakaladıkları eğitim olanağından vazgeçmemektedir ve bu durum, oğlan çocukları için tam tersi bir gelişmeyi işaret etmektedir.

18 Yaş Altı Çocuklara Yönelik Çeşitli Demografik Bulgular

MGTİ hanelerinde 18 yaş altındaki bireylerin yaş ve cinsiyet dağılımına bakıldığında, yüzde 45,8 ile en büyük grup, 15-17 yaş arasındadır (Grafik 8). Bu gençlerin yarıdan fazlası ise kız çocuklarından oluşmaktadır. Öte yandan 7-14 yaş grubu, yani temel eğitim çağında (ilkokul 4 + ortaokul 4 olmak üzere 8 yıllık eğitim kademesi) olanların da yüzde 40,7 oranında temsil edildikleri görülmektedir (Grafik 8).

Grafik 8: 18 yaş altı çocukların yaş gruplarına ve cinsiyete göre dağılımı



Hane içinde 18 yaş altı kız çocukların sayısal fazlalığı ve haneleri tarafından yanlarında çalışmaya getiriliyor olmalarının önemli etkenleri arasında, kız çocuklarının hane içi emeğini kullanmaları ve geleneksel anlamda erkek çocuklara göre haneye daha bağımlı ve uyumlu olmaları düşünülebilir.

Kız çocukları da oğlan çocuklarıyla benzer bir oranda eğitimi terk etmektedirler. Ancak 18 yaş altındaki kız çocuklarının ise, toplam içinde, oğlan çocuklardan daha fazla oranda eğitime devam ettikleri görülmektedir. Bu istatistik bize kız çocuklarının oransal olarak, eğitime devam etme eğilimlerinin, yukarıdaki verilerde de açıklandığı gibi oğlan çocuklarından daha fazla olduğunu göstermektedir (Çizelge 11).

Çizelge 11: 18 yaş altı çocukların eğitim durumları ve cinsiyetlerine göre dağılımı



Ailesi fındık bahçesinde çalışırken çadır kamp alanında kalan bir kız çocuğu

Çizelge 12: 18 Yaşın altında çocukların yaş gruplarına göre eğitim durumları

Eğitim grupları		Cinsiyet		Toplam
		Erkek	Kadın	
Okul çağında değil	Sayı	23	30	53
	Cinsiyet içinde yüzde	11,3	12,1	11,8
Okur-yazar değil	Sayı	3	6	9
	Cinsiyet içinde yüzde	1,5	2,4	2,0
Sadece okur-yazar	Sayı	4	3	7
	Cinsiyet içinde yüzde	2,0	1,2	1,6
Eğitimine devam edenler	Sayı	137	161	298
	Cinsiyet içinde yüzde	67,2	65,2	66,1
Eğitimlerini terk edenler	Sayı	19	19	38
	Cinsiyet içinde yüzde	9,3	7,7	8,4
Mezun olanlar	Sayı	18	28	46
	Cinsiyet içinde yüzde	8,8	11,3	10,2
Toplam	Sayı	204	247	451
	Cinsiyet içinde yüzde	100,0	100,0	100,0

18 yaşın altındaki hanehalkı bireylerinin eğitimlerine yaş gruplarına göre bakıldığında ise; eğitimden mezun olanlarla, eğitime devam edenler toplamı, bütün yaş grupları için yüzde 76,2'ye ulaşmaktadır. Öte yandan sadece 15-17 yaş grubu içinde, eğitime devam edenlerle, mezun olanların oranı yüzde 83'e ulaşmaktadır. Aynı oran 7-14 yaş grubunda yüzde 90'a ulaşmaktadır. Kısaca, hanelerde 18 yaş altı 451 çocuğun yaşları ilerledikçe, eğitime ara vermeleri artmaktadır (Çizelge 12).

Eğitim durumu		Yaş Grupları			Toplam
		0-6 yaş	7-14 yaş	15-17 yaş	
Okul çağında değil	Sayı	53	0	0	53
	Eğitim grupları yüzdesi	100,0	0,0	0,0	100,0
Okur-yazar değil	Sayı	1	2	6	9
	Eğitim grupları yüzdesi	11,1	22,2	66,7	100,0
Sadece okur-yazar	Sayı	0	3	4	7
	Eğitim grupları yüzdesi	0,0	42,9	57,1	100,0
Eğitimine devam edenler	Sayı	6	160	132	298
	Eğitim grupları yüzdesi	2,0	53,7	44,3	100,0
Eğitimlerini terk edenler	Sayı	0	13	25	38
	Eğitim grupları yüzdesi	0,0	34,2	65,8	100,0
Mezun olanlar	Sayı	0	6	40	46
	Eğitim grupları yüzdesi	0,0	13,0	87,0	100,0
Toplam	Sayı	60	184	207	451
	Eğitim grupları yüzdesi	13,1	40,8	45,9	100,0

Çizelge 13: Fındık hasadında çalışan 18 yaş altı çocukların yaş ve cinsiyete göre dağılımı

18 yaş altındaki hanehalkı bireyleri arasında fındık hasadına katılanlar büyük orandadır. Ailesiyle birlikte göç etmiş 451 çocuğun, 329'u fındık hasadına katılmaktadır. Bu sayı, çocukların yüzde 72,9'una tekabül etmektedir. Hasada katılmayanların yaklaşık yarısının, 0-6 yaş grubunda olduğu, diğer yaş gruplarından da çalışmayanların konaklama alanında çocuklara bakmakla yükümlü olduğu düşünülebilir (Çizelge 13).

Yaş grupları		Cinsiyeti		Toplam
		Erkek	Kadın	
0-6 yaş	Sayı	0	2	2
	Cinsiyeti içinde yüzdesi	0,0	1,1	0,6
7-14 yaş	Sayı	56	69	125
	Cinsiyeti içinde yüzdesi	38,1	37,9	38,0
15-17 yaş	Sayı	91	111	202
	Cinsiyeti içinde yüzdesi	61,9	61,0	61,4
Toplam	Sayı	147	182	329
	Cinsiyeti içinde yüzdesi	100,0	100,0	100,0

Fındık hasadına katılan 18 yaş altı gençlerin ve çocukların yarıdan fazlası kız çocuklarından oluşmaktadır.

Çizelge 14: Fındık toplama işinde çalışan çocukların yaş gruplarına göre eğitim durumları

Eğitim durumu		Yaş Grupları			Toplam
		0-6 yaş	7-14 yaş	15-17 yaş	
Okur-yazar değil	Sayı	0	1	6	7
	Eğitim grupları yüzdesi	0,0	14,3	85,7	100,0
Sadece okur-yazar	Sayı	0	3	4	7
	Eğitim grupları yüzdesi	0,0	42,9	57,1	100,0
Eğitimine devam edenler	Sayı	2	104	128	234
	Eğitim grupları yüzdesi	0,9	44,4	54,7	100,0
Eğitimlerini terk edenler	Sayı	0	11	25	36
	Eğitim grupları yüzdesi	0,0	30,6	69,4	100,0
Mezun olanlar	Sayı	0	6	39	45
	Eğitim grupları yüzdesi	0,0	13,3	86,7	100,0
Toplam	Sayı	2	125	202	329
	Eğitim grupları yüzdesi	0,6	38,0	61,4	100,0

Hanelerdeki bireylerin yaş ve eğitim durumlarına bakıldığında, eğitimi terk etme eğiliminin, 7-20 yaşları arasında, yaş ilerledikçe giderek arttığı anlaşılmaktadır.

Burada dikkat çeken durumlardan biri de fındık toplama işinde 18 yaş üzeri çalışanların, eğitimi terk etmiş gruptan olması ve yaşlarının 30 yaşa kadar yüksek bir oranda seyretmesidir. 18-20 yaş ve 26-30 yaş arasında olanların eğitimi terk etme oranı aynı yaş dilimleri için yüzde 22 düzeyindedir.

Hanelerdeki bireylerin yaş ve eğitim durumlarına bakıldığında, eğitimi terk etme eğiliminin, 7-20 yaşları arasında, yaş ilerledikçe giderek arttığı anlaşılmaktadır. 7-14 yaş grubundaki çocukların eğitimi terk edenlerinin oranı yüzde 8,8 iken, bu oran 15-17 yaş aralığında yüzde 12'ye, 18-20 yaş arasında ise yüzde 22'ye ulaşmaktadır. Bu durum hanelerdeki bireylerin eğitimi, mevsimlik gezici tarım işlerinden dolayı terk etmek zorunda kaldıklarının bir göstergesidir. Özellikle çocuk ve gençlerde, iş piyasasına katılım, eşitsizliklerinin bir kaynağı niteliğindedir. Eğitime devam edenlerin oranının, yoğun olarak 7-14 yaş grubunda toplanması da, eğitimin ileri yaşlarda sürdürülemediğinin bir kanıtıdır.

Hanehalkı Üyelerinin Fındıkta Çalışma Durumu

18 yaş altı çocukların fındık hasadında çalışma durumu Çizelge 13'de gösterilmiştir. Çizelge 15 ise; 18 yaş ve üstü 420 hanehalkı üyesinin, fındık hasadında çalışma durumunu, cinsiyete göre göstermektedir. Buna göre bu yaş grubundaki hane üyelerinin yüzde 95'i fındık toplama işinde fiilen çalışmaktadır (Çizelge 15).

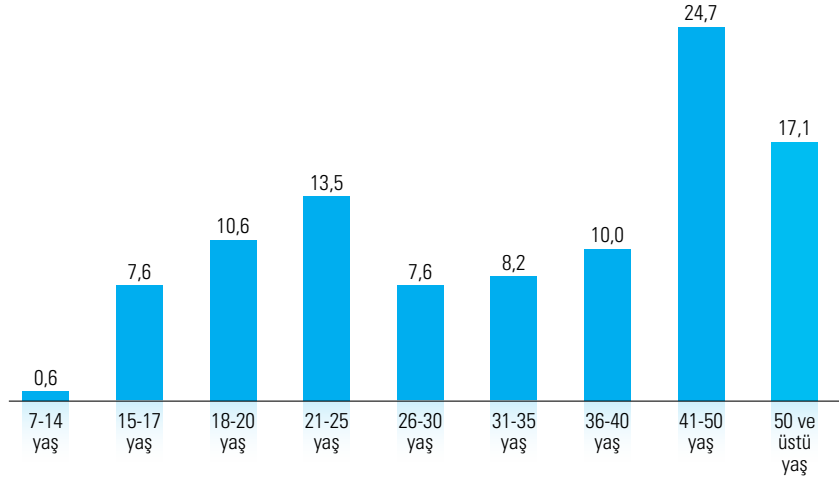
Çizelge 15: 18 yaş ve üstü hanehalkı üyelerinin cinsiyetlerine göre fındık hasadında çalışma durumu

Fındık toplama işinde çalışma durumu		Cinsiyet		Toplam
		Erkek	Kadın	
Evet	Sayı	193	206	399
	Fındık toplama işinde çalışıyor mu? (%)	48.4	51.6	100.0
	Cinsiyet yüzde	96.5	93.6	95.0
	Toplam yüzde	46.0	49.0	95.0
Hayır	Sayı	7	14	21
	Fındık toplama işinde çalışıyor mu? (%)	33.3	66.7	100.0
	Cinsiyet yüzde	3.5	6.4	5.0
	Toplam yüzde	1.7	3.3	5.0
Toplam	Sayı	200	220	420
	Fındık toplama işinde çalışıyor mu? (%)	47.6	52.4	100.0
	Cinsiyet yüzde	100.0	100.0	100.0
	Toplam yüzde	47.6	52.4	100.0

Hane Reislerinin Yaş, Medeni Hali ve Eğitim Durumları

Genellikle, erkeklerin hane reisi kabul edilmesi, geleneksel bir hane düzeyinin göstergesidir. Bu bağlamda, araştırma kapsamındaki hedef grupta, hane reislerinin çok büyük çoğunluğu erkeklerden oluşmaktadır. Hane reisi olarak görüşme yapılan kişilerin yüzde 78,2'si erkek, yüzde 21,8'i ise kadındır. Hane reislerinin medeni durumlarına bakıldığında yüzde 64,7'si evlidir. Bu oranın cinsiyet dağılımına bakıldığında erkelerde yüzde 82,7, kadınlarda ise yüzde 17,3'tür. Buna göre medeni durum bakımından, evli olma halinin daha yaygın olduğu görülmektedir.

Grafik 9: Hane reislerinin yaş gruplarına göre dağılımı



Grafik 9'da görüldüğü gibi hane reislerinin yaklaşık yarısı 36 yaş ve üzerindedir. Buna karşılık 20 yaş altı hane reislerinin sayısı da dikkat çekmektedir (yüzde 18,8). Erkek hane reislerinin yaş ortalaması 36,8, kadınların ise 34,3'tür.

Çizelge 16: Hane reislerinin eğitim durumu

Hane reislerinin eğitim durumu	Sayı	Yüzde
Okur-yazar değil	40	23,5
Sadece okur-yazar	14	8,2
Eğitimine devam edenler	26	15,3
Eğitimlerini terk edenler	22	12,9
Mezun olanlar	68	40,0
Toplam	170	100,0

Hane reislerinin eğitim düzeyleri, hanedeki bireylerle benzerdir ve bulundukları yaş grubuyla uyumludur. Okur-yazar olmayan veya sadece okuma-yazma bilenlerle, ilköğrenimini tamamlamış olanların oranı

yüzde 78,2 olarak bulunmuştur. Beklendiği gibi hane reisleri içinde lise ve üstü eğitimini tamamlayanlar çok düşük orandadır. Çizelge 16'ya göre eğitimini tamamlamış hane reisleri sadece yüzde 40 düzeyindedir. Eğitim



Çadır kamp alanında
çocuklar

Çizelge 17: Hane reislerinin
doğum yerlerinin illere göre
dağılımı

durumuyla ilgili veriler, baba mesleği bulgularıyla birlikte düşünüldüğünde, mevsimlik gezici tarım işçiliğinin, bu işi meslek edinenler için kuşaklar boyu devam eden bir kısır döngüye dönüştüğü görülmektedir. Nitekim Çizelge 16'nın gösterdiği bu kısır döngünün, eğitimle kurulan zayıf ilişki nedeniyle gelecek kuşakları da kapsayacağı söylenebilir.

Eğitimden ayrılma, işçilerin yılın önemli bir kısmını sürekli olarak göç ederek geçirmeleriyle yakından ilişkilidir. Göç zamanı eğitimin devam ettiği dönemleri de kapsadığından, çocuklar erken yaşta okulu terk etme eğilimi gösterebilmektedir.

Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Geldikleri Yöre ve Dağılımı

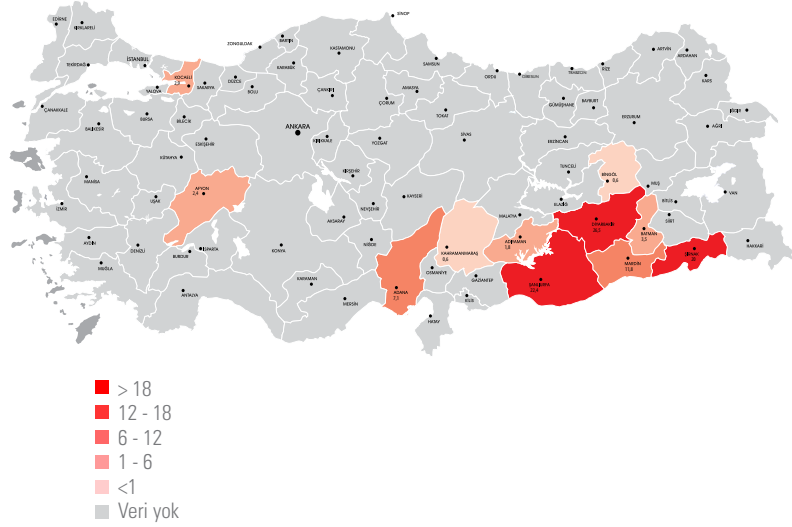
MGTİ'lerin Batı Karadeniz Bölgesi'nin araştırma kapsamındaki illerine ve ilçelerine ağırlıklı olarak Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden geldikleri görülmektedir. Bu bölgenin sahip olduğu sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi, diğer bölgelere göç vermesi ve mevsimlik gezici tarım işçiliğinin esas kaynağı olması bakımından ayrıca önemlidir. Bölgenin etnik yapısı, çok çocuklu hane yapısı, hane gelirinin ortalama gelirin altında kalması ve tarımsal, ancak az topraklı veya topraksız köylülük olgusu, mevsimlik göçün en temel nedenlerini oluşturmaktadır.

Doğum yeri	Sayı	Yüzde
Adana	12	7,1
Adıyaman	3	1,8
Afyon	4	2,4
Batman	6	3,5
Bingöl	1	0,6
Diyarbakır	45	26,5
Kocaeli	5	2,9
Kahramanmaraş	1	0,6
Mardin	20	11,8
Şanlıurfa	38	22,4
Şırnak	34	20,0
Suriye	1	0,6
Toplam	170	100,0

Hane reisi olarak görüşülen bireylerin yüzde 80'i Diyarbakır, Mardin, Şanlıurfa ve Şırnak doğumludur. Farklı araştırmalar da MGTİ hanelerin bu bölgelerden geldiklerini desteklemektedir.³ Araştırma kapsamındaki mevsimlik gezici tarım işçilerinin tesadüfen de olsa tamamına yakınının doğum yerlerinin Güneydoğu Anadolu Bölgesi, olması bu bölgeyle mevsimlik gezici tarım işçiliği arasında önceki çalışmalarda varsayılan bağı doğrulamaktadır. Özellikle Diyarbakır ve Şanlıurfa'dan gelenlerin yoğun olması, aldıkları göçle çok hızlı bir şekilde büyüyen bu iki kentin, istihdam sağlama olanaklarının ne kadar düşük olduğunu göstermektedir.

3 Koruk, İ. (2010). "İhmal Edilen Bir Grup Göçebe Mevsimlik Tarım İşçileri" Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, Sayı 38: s: 18

Harita 3: Hane reislerinin doğum yerlerinin illere göre dağılım haritası (%)



Hane Reislerinin Anadilleri ve Diğer Dilleri

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin büyük çoğunluğunun anadilinin Kürtçe olması, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'yle mevsimlik gezici tarım işçiliği arasındaki bağı doğrulamaktadır.

Çizelge 18: Hane reislerinin anadil durumu

Anadil	Sayı	Yüzde
Kürtçe	35	79,4
Türkçe	19	11,2
Zazaca	12	7,1
Arapça	3	1,8
Diğer	1	0,6
Toplam	70	100,0

Hane reislerinin etnik kökenleri ve geldikleri yöreler itibarıyla ana dilleri arasında ilişki bulunmaktadır. MGTİ'nin ana dilleri görüldüğü gibi hakim oranda Kürtçedir. Ancak beklendiği gibi Kürtçe dışında ikinci ana dil Türkçedir. Daha küçük oranda Zazaca ve Arapça diğer ana diller arasındadır (Çizelge 18).

MGTİ'nin çalışmaya geldiği yerlerin yerli halkıyla, farklı diller konuşmaları ve bazı işçilerin Türkçe bilmemesi, işçilerin koşullarını zorlayan bir başka etkidir. İşverenler işçilerin konuştuklarını anlamadıkları için, onlara daha fazla şüpheyle yaklaşabilmektedir.⁴

4 Çınar, S. & Lordoglu, K. (2010) "Mevsimlik Tarım İşçiliğinde Tekil Bir Analiz: Karasu Fındık Toplama İşçileri", Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, Sayı: 38, s:29



Bu çocuklar gelecekte de mevsimlik gezici tarım işçisi olarak kalacak.

Çizelge 19: Babanız hangi işle uğraşır(dı)?



Yaş gruplarıyla bilinen diğer diller karşılaştırıldığında; beklendiği gibi yaştan ilerlemesi ile anadili Kürtçe olanların artması, genç yaşlarda ise Kürtçenin daha az oranda temsil edilmesine yol açmaktadır. Bu konuda yapılmış diğer araştırmalar da, bu bulguyu desteklemektedir.⁵

Baba Mesleği: Gelenek Sürüyor...

Hane reislerinin baba mesleğiyle ilgili bilgiler, hanenin ekonomik gelir elde etmek amacıyla uğraştığı alanın niteliğini de açıklamaktadır. Beklendiği gibi hanenin esas meşguliyetinin tarım olması ve tarım kökenli bir haneye mensup olması, baba mesleğinin de devamlılığını göstermektedir. Baba mesleği, tarım işçisi veya çiftçilik olanların oranı yüzde 67.6 düzeyindedir.

Toplam içinde, baba mesleği *kent kökenli ücretli, yevmiyeli işçi ve kendi*

Babanız hangi işle uğraşır(dı)?	Sayı	Yüzde
Tarım işçisi(ydi)	22	12,9
Çiftçi(ydi) (tarım/hayvancılık)	67	39,4
Emekli	4	2,4
İşsiz(di)	9	5,3
Kendi hesabına çalışan(dı) (tüccar, esnaf, zanaatkar vb.)	23	13,5
Ücretli/ yevmiyeli işçi/ işçi(y-di) (Kent)	17	10,0
Ücretli/ yevmiyeli işçi/ işçi(y-di) (Kır)	26	15,3
Engelli/ engelliydi çalışmıyor(du)	1	0,6
Bilmiyorum	1	0,6
Toplam	170	100,0

hesabına çalışan kişi grubuna giren hane reisi oranı, yüzde 23 düzeyindedir (Çizelge 19). Mevsimlik gezici tarım işçilerinin baba meslekleri arasında, kendilerine ait arazide çiftçilik yapanların oranının daha yüksek olmasının işaret ettiği bir diğer durum da, miras yoluyla arazilerin gittikçe küçülmesi, bu nedenle sonraki kuşakların kendi arazilerinde geçinemeyip mevsimlik gezici tarım işçiliğine başlamış olmalarıdır. Ancak Çizelge 19'da dikkat çeken

diğer bir nokta, babası mevsimlik gezici tarım işçisi ve yevmiye karşılığında çalışanlar kategorisinin de yüksek olmasıdır. Bu durum mevsimlik gezici tarım işçiliğinin kuşaklar boyu devam ettiğinin önemli bir işaretidir. Mevsimlik gezici tarım işçileri kendilerini ancak hayatta tutabilecek kadar kazandıkları için, çocuklarının ekonomik ve sosyal hareketliliğini de sağlamamaktadırlar. Dolayısıyla, çocukların kendilerine daha iyi alternatifler yaratma ihtimali oldukça düşüktür.

5 Kalkınma Atölyesi, (2012). Mevsimlik Tarım Göçünden Etkilenen 6-14 Yaş Grubu Çocuklar için Temel Araştırma (Fındık, Şeker Pancarı ve Pamuk Hasadı ile Örtü Altı Alçak Tünel Sebze Yetiştiriciliği), Ankara



Sebze hasadında çalışan bir çocuk (Karataş/Adana)

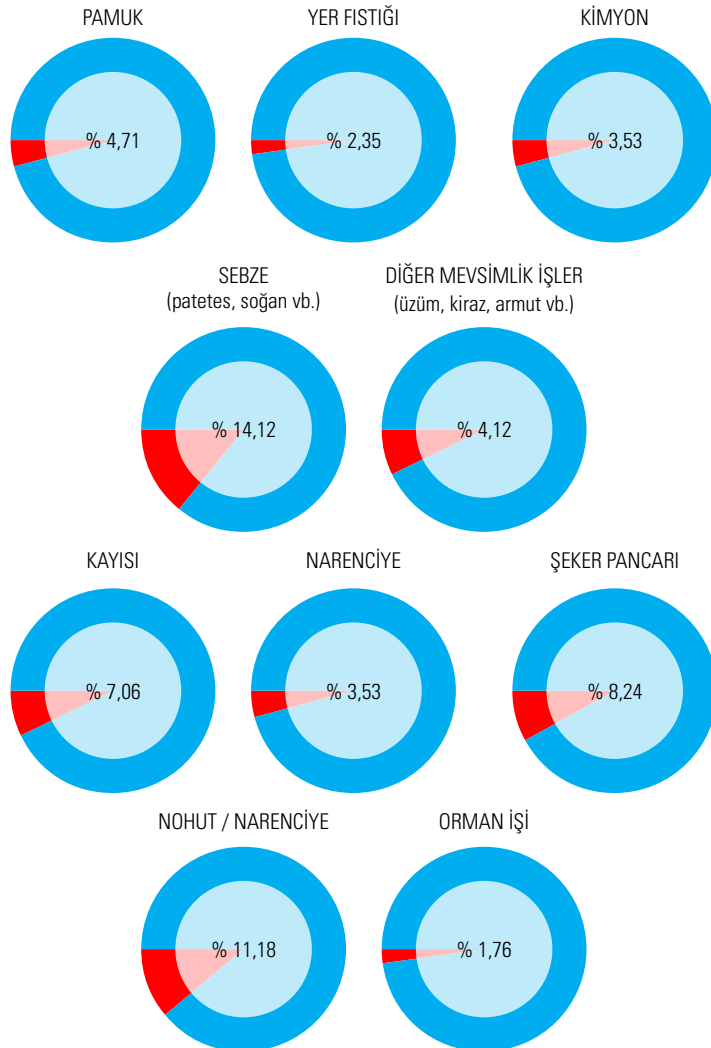
Grafik 10: Fındık hasadı dışında gerçekleşen diğer mevsimlik işlerde çalışma durumunun dağılımı (%) (■ Evet / ■ Hayır)



Pamuk hasadında çalışan mevsimlik gezici tarım işçileri (Şanlıurfa)

Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliğinde Fındık Hasadı Öncesi ve Sonrası

MGTi'nin Batı Karadeniz Bölgesi'ne fındık hasadı için gelmeden önce yaptıkları mevsimlik işler farklılık göstermektedir. *Görüşme yapılan işçilerin yüzde 36,5'i (62 kişi)* aynı yıl içinde fındık hasadı dışında da farklı tarımsal ürünlerde mevsimlik gezici tarım işçisi olarak çalıştıklarını belirtmiştir. Temel olarak 10 grupta toplanan mevsimlik ürünlerin hasadı dışında, çapalama, kavun-karpuz ekimi vb. işler yapılmaktadır. Fındık hasadı için gelen işçilerin en büyük grubunun patates ve soğan üretiminde çalıştıkları görülmektedir. Yapılan diğer işlerin çok küçük oranda temsil edilmesi, fındık hasadı öncesinde hane reislerinin ve hanelerin farklı ürünlerin ekiminde ve hasadında çalıştıklarını göstergesi olmaktadır (Grafik 10).



Çizelge 20: Fındık hasadı dışında çalışılan diğer mevsimlik işler, ortalama çalışma süresi ve çalışan oranı



Oyun oynamak yerine, kayısı hasadında anne-babalarına yardım eden çocuklar (Doğanşehir/ Malatya)

İşçilerin bu işlerde çalıştıkları gün sayısı ürünlere göre değişmektedir. Orman ve narenciye işlerinde çalışılan gün sayısının, diğer mevsimlik işlere göre fazla olduğu görülmektedir.

Fındık hasadı öncesi gerçekleştirilen mevsimlik işler, bir kişi için birden fazladır. Çizelge 20’de görüldüğü gibi fındık hasadı dışında, en fazla gün çalışılan mevsimlik işin, ormancılık işleri olduğu anlaşılmaktadır. Ortalama çalışılan gün sayısı kapsamında, orman işlerini narenciye, soğan ve patates işleri takip etmektedir.

Mevsimlik tarım işlerinin yapıldığı ürünler	Ortalama çalışılan gün ve çalışanların yüzdesi	
	Ortalama gün	Çalışan yüzdesi
Pamuk	36,25	7,8
Soğan/ patates	49,04	23,3
Yer fıstığı	17,00	3,8
Şeker pancarı	42,14	13,5
Narenciye	77,67	5,8
Mercimek/ nohut	17,05	18,4
Kimyon	3,5	5,8
Kayısı	25,83	11,6
Orman işleri	79,33	2,9
Diğer (karpuz, armut, üzüm vb.)	32,86	9,7

Fındık Hasadında Çalışma Koşulları ve Çalışma İlişkileri

Fındık hasat işi genel olarak, Temmuz ayı sonu ile Ağustos ayı içerisinde gerçekleşmektedir. Türkiye iklim kuşağında yıllara göre tarihleri değişmekle birlikte gerek Doğu Karadeniz gerekse Batı Karadeniz Bölgeleri’nde bu aylarda yoğun bir fındık hasadı yapılmaktadır. Fındık hasadı için mahalli mevsimlik işçiler kadar, mevsimlik gezici tarım işçileri de hasada katılmaktadır. Bu bölüm içinde fındık hasat işinin çalışma koşulları ve çalışma ilişkileri değerlendirilmektedir.

İşin Bulunması

MGTİ’si olarak bölgede bulunan işçiler için, işin bulunması yöntemi, işçilerin bölgeye nasıl geldiğini göstermektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nden Batı Karadeniz Bölgesi’ne uzanan yol yaklaşık 15 saat sürer ve 1300 km katedilmiş olunur.⁶ Bu uzun yolculuk sonunda mutlaka bir işin bulunması gerekmektedir. Hane reislerinin fındık işini bulma yöntemle-

⁶ Hesaplama kolaylığı sağlamak için Diyarbakır ile Adapazarı arası dikkate alınmıştır.

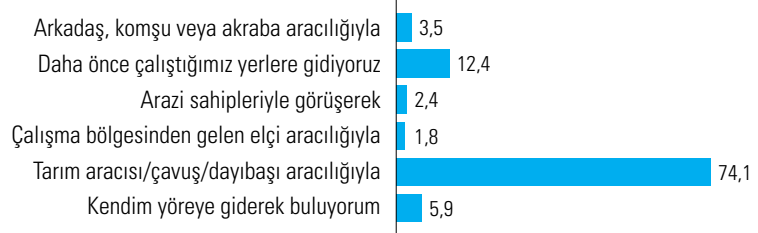
Grafik 11: Tarım işçilerinin fındık hasadı işini bulma yöntemleri (%)



Mevsimlik gezici tarım işçileri genellikle minibüslerle ve minibüs kapasitesinin üzerinde yolcuyla çalışacakları yörelere gitmektedir.

Çizelge 21: Günlük yevmiye ne zaman belirlenir?

riyle ilgili soruya verdiği cevaplar çoğunlukla bir tarım aracıları sayesinde işin bulunduğunu göstermektedir (Grafik 11).



İşin bulunmasında, diğer bölgelerde olduğu gibi Batı Karadeniz Bölgesi'nde de, tarımsal iş ve işçi bulma aracılığı, iş bulmada esas rolü oynamaktadır (Yüzde 74,1). Ayrıca kendi imkanlarıyla bölgeye gelerek ve bahçe sahibiyle görüşerek, komşu veya akraba aracılığıyla da iş bulanlar bulunmaktadır. Ancak uzun ve yorucu olduğu kadar, işçiler için oldukça maliyetli olan mevsimlik göçlerde, iş bulamamanın onlar için oluşturacağı kayıp çok büyüktür. Bu nedenle henüz sürekli yaşadıkları yerdeyken kendilerine iş bulan tarım aracıları, onlar için çok daha garantili ve etkili bir yöntemdir (Grafik 11).

Ücret ve Çalışma Koşulları

Ücret, çalışanın emeği karşılığında yaşamını sürdürmesi için gereken bir tutar olarak tanımlanır. Fındık hasadı için MGTİ ücretleri, illerde valiliğin, ilçelerde kaymakamlığın başkanlığında oluşturulan bir komisyon tarafından, fındık hasadından yaklaşık 20 gün önce belirlenir. Belirlenen ücret miktarının ne kadar olduğunun, işçilerin önemli bir kısmı tarafından bilindiği anlaşılmaktadır (yüzde 67,6). Ancak yine de önemli oranda MGTİ'nin ücretle ilgili olarak, fındık hasat bölgesine gelmeden önce herhangi bir bilgiye sahip olmadığı da ortadadır. Ücret hakkında bilgi sahibi olmayan haneler arasında tarım işçiliğini uzun süredir yapanlar kadar, sürekli aynı yöreye gelenler de bulunmaktadır. Bu durum, işçilerin bilgi alma sürecinde sorun yaşadığını ve ücret kapsamında kısmen belirsiz bir ortamda çalıştıklarını göstermektedir (Çizelge 21).

Günlük yevmiyenin belirlenme zamanı	Sayı	Yüzde
Çalışmaya gelmeden önce	15	8,8
Çalışmaya başlamadan hemen önce	9	5,3
Çalışırken	58	34,1
Çalışma bittikten sonra	50	29,4
Bilmiyorum	38	22,4
Toplam	170	100,0



Fındık hasadında çalışan çocuklar

Çizelge 22: Çalışma karşılığında ücretinizi kimden alırsınız?

* Çavuş, genellikle tarım aracısının işçilerle kendi arasında yer alan bir çalışanı olarak nitelendirilmektedir.

Ücret konusunda bilgisi olan ve ne zaman belirlendiğini tahmin eden MG-Tİ'nin oranı yüzde 77,8'dir. Bu grubun arasında, ücretlerin çalışırken belirleneceğini düşünen grup çoğunluktadır (Çizelge 21). Bu grupta olanlar da muhtemelen, çalışmaları esnasında üretkenliklerine göre ücretin birim fiyatının saptanacağı algısı bulunmaktadır. Ücretli işçilikte, ücretin işin bitiminde ödenmesinin, bu kanaatin oluşumunda etken olduğu düşünülmektedir.

Günlük ücret bedelinin kimden öğrenildiği konusunda, hane reislerinin önemli bir bölümünün bilgisi bulunmamaktadır (yüzde 31,8). Günlük ücretin tarım aracısının bilgisi dahilinde olması ve bu konuda bahçe sahibiy-le yazılı sözleşme yapanların olmaması bu durumu doğrulamaktadır.

Ücretin veya birim fiyatın ne zaman ve kim tarafından belirleneceği konusunda da hane reislerinin bilgisi, hayli sınırlı kalmaktadır. Bu konuda MGTİ ve hanedeki diğer bireylerin, ücret konusunda, bölgeye gelmeden önce ve gelmeleri sonrasında bilgi almalarıyla ilgili belirsizlikler bulunmaktadır.

Görüşme yapılan hane reisleri, ağırlıklı olarak, günlük ücret miktarının çalışırken belirlendiğini düşünmektedirler. Bu, hane reislerinin günlük ücretle, işleri arasında yakın bir ilgi kurduğunu göstermektedir. Bu orana yaklaşık bir oranda günlük ücretin işin bitmesinden sonra belirlendiğini düşünen hane reisleri de bulunmaktadır (Çizelge 21).

Günlük ücretin kim tarafından belirlendiği konusunda hane reislerinin temel düşüncesi, bunun bir kamu otoritesi tarafından belirlendiği noktasında yoğunlaşmaktadır. Hane reislerinin yüzde 64,7'si, günlük ücretin belirlenmesinde esas rolün kamu idaresi olduğunu düşünmektedir. Bunun dışında günlük ücreti işveren, tarım aracısı veya tüccarların belirlediğini düşünen hane reislerinin oranı ise, yüzde 18 civarındadır.

Ücretin alındığı kişi	Sayı	Yüzde
Tarım aracısı	95	55,9
Bahçe sahibi, işveren	56	32,9
Çavuş*	19	11,2
Toplam	170	100,0

Günlük ücretin ne olduğunu bilen hane reisleri için ücret konusunda bilgi kaynağı çoğunlukla tarım aracısı olmaktadır. Bunun dışındaki bilgi kaynakları, yüzde 18 ile bahçe sahipleri, yüzde 25 ile diğer

işçiler ve yaklaşık yüzde 14 ile kahvehane gibi yerlere asılmış çeşitli duyurulardır. Hane reislerinin fındık toplama karşılığı ücreti, önemli ölçüde tarım aracısından ve çavuşlardan aldığı görülmektedir (Çizelge 22).

Çizelge 23: Alacağınız ücrette herhangi bir anlaşmazlık olursa bunu nasıl çözersiniz?



Hasadı yerden yapılan fındık

Hane reisleri, emeklerinin karşılığında kendilerine ödenecek ücretin, çok büyük oranda kendisine yapıldığını belirtmektedir. Bu ücretin hane reislerine ödenmesi konusunda ağırlık taşıyan nedenler, hanenin reisi ve yaşça büyüğü olması gibi unsurlardır. Bu önemli ölçüde MGTİ'nin geldikleri yörenin geleneksel hane düzeniyle ilişkilidir. Hane reislerinin çok küçük bir kısmı, çalışmaya gelmeden önce avans aldığını beyan etmiştir. Bu durum MGTİ'nin bölgeye gelmeden önce yaptıkları harcamanın, kendilerince karşılandığının bir göstergesidir.

Ücret anlaşmazlığınızı nasıl çözersiniz?	Sayı	Yüzde
Konuşarak	50	29,4
Mahkeme yoluyla	25	14,7
Köy muhtarıyla	5	2,9
Jandarma karakoluyla	31	18,2
Fiziki güçle	14	8,2
Çözülmez	19	11,2
Dayıbaşı/ çavuş ilgilenir	13	7,6
Diğer	13	7,6
Toplam	170	100,0

İster tarım aracısı, isterse bahçe sahibi olsun, tarafların ücret konusunda sorunları çözme yöntemi çoğunlukla karşılıklı diyalog ve hukuki yollara başvurma biçimindedir. Bununla birlikte, bahçe sahibiyle bir anlaşmazlık yaşayan hane reisi düşük bir orandadır. Burada karşılıklı diyalogun seçilmesindeki en temel neden, ücret başta olmak üzere, bütün konularda tarafları zorlayıcı herhangi bir yazılı sözleş-

menin bulunmayışıdır. Oysa Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği, bu konuda bahçe sahibini ve tarım aracısını yazılı sözleşme yapmaya mecbur etmektedir.⁷

Görüşülen işçilerin yüzde 90'ı, bahçe sahibiyle arasında herhangi bir anlaşmazlık yaşanmadığını ifade etmektedir. Aralarında sorun yaşandığını ifade eden 17 işçiye göre yaşanan en önemli sorun, çalışma süreleridir. İşçilerin bahçe sahipleriyle çok büyük sayılabilecek sorunlar yaşamamalarının nedenini, mevsimlik gezici tarım işçiliği sistemi içerisindeki aracılık faaliyeti olarak düşünebiliriz. Diğer bir deyişle işçi çalıştığı süre boyunca bahçe sahibiyle en az düzeyde iletişime sahiptir ve sorunlarını genellikle çavuş veya aracıya iletmektedir. İşçi ve bahçe sahibi arasındaki yüz yüze ilişkinin azlığı, işçinin yaşadığı sorunlar karşısında bahçe sahibini muhatap almasını kısmen engellemektedir.

⁷ Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği Madde 12: Ücret ve çalışma koşulları ile karşılıklı yükümlülüklerin aracı, işveren ve işçiler arasında yazılı sözleşmelerle belirlenmesi zorunludur. Aracının olmadığı yerlerde sözleşme işveren ile işçiler arasında imzalanır. İşveren veya aracı Yönetmelik ekinde yer alan sözleşmelerin birer örneğini düzenleme tarihinden itibaren on iş günü içinde onaylanmak üzere Kuruma ulaştırmak zorundadır. (27/05/2010 tarih ve 27593 sayılı Resmi Gazete)



Fındık hasadında çalışan bir çocuk

Çizelge 24: Tarım aracısına pay ödeme biçimi

Tarım Aracısı ile İlişkiler

MGTİ'nin yaptıkları işlerin düzenlemesinde ve çalışma ilişkilerinin belirlenmesinde, bulundukları yörelere göre elci, dayıbaşı gibi farklı adlar alan tarım araçları bulunmaktadır. Tarım araçlarının çalışma ilişkilerini düzenlemede öne çıkan farklı rolleri bulunmaktadır. Bahçe sahibiyle ilişkinin kurulmasında güven, karşılıklı bağımlılık, sadakat ve dayanışma gibi farklı kodlamalarla tanımlanan bir çerçeve ortaya çıkmaktadır. Bu noktada tarım aracısıyla ilişkiyi güçlü hale getiren ve bir bağımlılık ilişkisine dönüştüren önemli değişkenler yaş, cinsiyet ve akrabalığa dayalı bir hiyerarşinin aralarında kurulmuş olmasıdır.

MGTİ ve hane reislerinin çalışmaya başlamadan önce, bahçe sahibi veya aracıyla herhangi bir yazılı sözleşme yapmadıkları görülmektedir. Çalışma koşulları, ücret ve diğer koşullara ilişkin, sadece sözlü anlaşma yapanların oranı, yüzde 15 civarındadır.

Hane reisleri arasında, tarım aracısıyla çalışanlar büyük orandadır (yüzde 75). Bu oranın gerek fındık toplama işinde, gerekse diğer mevsimlik gezici tarım işlerinde etkin olduğunu, diğer bölgelerle karşılaştırdığımız zaman anlaşılmaktadır.⁸ Tarım aracısına, kendi ücretlerinden pay veren hane sahiplerinin ise yine yüzde 75'lik bir kesimi oluşturmaktadır (Çizelge 24). MGTİ'lerin önemli bir oranı, tarım aracısına payını, yüzdelik hesap üzerinden vermektedir. Tarım aracısına pay verenlerin ancak yüzde 17'si

Tarım aracısına pay ödeme	Sayı	Yüzde
Yüzde olarak	70	74,5
Yevmiyeden nakit kesinti olarak	17	18,1
Henüz bilmiyor	7	7,4
Toplam	94	100,0

belirlenen bir miktar üzerinden nakit ödeme yapmaktadır. Ağırlıklı olarak, gündelik yevmiyenin yüzde 10'u oranında, aracı payı ödenmektedir. Belirlenen

miktar üzerinden aracı payı ödeyenler ise, günlük 3 TL aracı payı ödemektedirler.

Tarım araçlarının MGTİ ile mevcut ilişkilerinin sadece işin düzenlenmesiyle sınırlı kalmadığı, aksine aralarındaki bağımlılık ilişkisinin birçok farklı alanda da sürdüğü görülmektedir. Bu ilişkinin maddi temellerinin başında işçilere, yani büyük oranda hane reislerine, özellikle çalışmadıkları dönemde, sonradan ücretlerinden kesilmek üzere, borç vermeleri, yolculukları esnasında onlara araç bulmaları, hasta olduklarında yardım etmeleri, hanelere alış-veriş yapmaları için avans vermeleri gibi birçok durumdan söz edilebilir. Bu durum MGTİ'nin önemli ölçüde, aynı tarım



Fındık hasadında çalışan bir çocuk

8 Görücü, İ. ve Akbıyık, N. (2010) "Türkiye'de Mevsimlik Tarım İşçiliği: Sorunları ve Çözüm Önerileri", Hikmet Yurdu Dergisi, Yıl:3, Sayı: 5, ss: 189-219



Mevsimlik gezici tarım işçilerinin barındığı fındık bahçesi içinde bir konut ve çocuklar

Çizelge 25: Hane reislerinin tarım aracısından aldıkları destekler

aracısıyla çalışma sebebini ortaya koymaktadır.⁹ Nitekim bu araştırmada da, aynı tarım aracısıyla çalışanlar çoğunluğu oluşturmaktadır.

Hane reisleri tarafından beyan edilen tarım aracısının sağladığı destekler Çizelge 25’de ayrıntılı olarak görülmektedir. Bu çizelgeden anlaşıldığı kadarıyla, hane reislerinin tarım aracısıyla ilişkilerinde önceden borç verme ve önceden alışveriş yapma dışında kalan sağlık, ulaşım, ücret sorunlarının çözümü, bahçe sahibiyle çalışma ve konaklama koşullarını görüşme gibi alanlarda yüksek oranda tarım aracısı varlığı göze çarpmaktadır. Aracıların çalışma öncesi ve sonrası kendilerine verdiği desteklere yönelik sorulara yanıt verenlerin yüzde 75’i bulması da ayrıca dikkat çekici olmaktadır. Hatta, çalışma öncesi ve sırasında gerekli erzağın temininde aracılardan katkısı, önemli sayıda işçi tarafından dile getirilmiştir. Günün büyük bölümünü çalışmakla geçiren işçiler için aracılar bu noktada ihtiyaçların karşılanmasını organize eden bir konum almaktadır (Çizelge 25).

Aracı katkısı	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Yolculuk için araç ayarlama	80	64,5	44	35,5	124	100,0
Hastalandıklarında ilaca ve hastaneye ulaşmalarını sağlama	89	71,8	35	28,2	124	100,0
İş bittiğinde ücretlerini alma garantisi sağlama	111	89,5	13	10,5	124	100,0
Çalışma esnasında veya hasat zamanı dışındaki dönemlerde paraya ihtiyaçları olduğunda borç verme	43	34,7	81	65,3	124	100,0
İşçi adına işverenle işin bütün koşullarını konuşma	97	78,2	27	21,8	124	100,0
Çalışmaya gelmeden önce / geldikten sonra gıda alışverişi yapma, bunun için para verme	54	43,5	70	56,5	124	100,0

Barınma ve yaşam koşulları

MGTİ’nin çalıştığı esnada, barınma ve konaklama yerlerinin, genel olarak çalışma alanına yakın olacak biçimde kurulduğu bilinmektedir. Araştırma kapsamında barınma mekânları çadır, kapalı konutlar ve ahşap/ bitkisel çardak olarak üç grupta toplandığı görülmüştür. Çadırlar, yapı malzemesine göre bez ve naylon çadır olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Çadır alanı olarak kullanılan açık mekânlarda, işçiler çoğunlukla tek göz çadırlarda

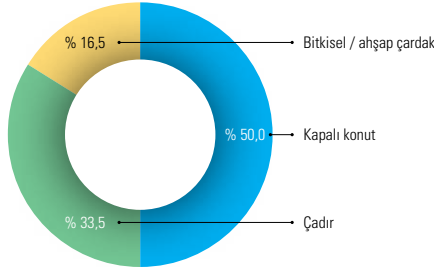
⁹ Gürsoy, Ö.B. (2010). “Bir Yaşam Biçimi Olarak Sosyal Dışlanma: Türkiye’de Mevsimlik Tarım İşçileri” **Sınıftan Sınıfa** içinde Der: A. Buğra, İletişim Yayınları: 2010, s.33-65

Birkaç ailenin aynı anda kalmakta olduğu bir çadır (Ağustos 2013, Gölyaka/Düzce)



konaklamaktadırlar. Çadır yerleşimleri, doğrudan toprak zemin üzerinde yer almakta olup, bu alanlar aynı zamanda dinlenmek için kullanılan ve tüm hanenin birlikte uyuduğu, yaşadığı alanlardır. Briket veya tuğladan inşa edilen konut, depo veya hangar gibi mekânlar ise kapalı alanları oluşturmaktadır. Çadırda en sık kullanılan malzeme naylondur. Kapalı konutlarda ise, tuğla konut ön plana çıkmaktadır.

Grafik 12: Geçici olarak konaklanan birimin durumu



Grafik 12, konaklanan mekânın yapı türüne göre dağılımını göstermektedir. Görüşülen hanelerin yüzde 50'si kapalı bir mekânda konaklamaktadır. Bu oran aynı zamanda, bahçe sahibinin işçilere, önemli ölçüde, barınma imkânı sağladığının da göstergesidir. Ayrıca, çadırda kalan hanelerin neredeyse yarısı (yüzde 49,1) yanında çadır için gerekli malzemeyi getirmişken, diğer yarısı herhangi bir malzeme getirmediğini beyan etmiştir. Bu durumda çadırda konaklayan hanelerin barınmaları için gerekli malzemelerin bir bölümünün bahçe sahipleri ya da ilgili kurumlar (kaymakamlık gibi) tarafından karşılandığı anlaşılmaktadır. Yanlarında çadır malzemesi getirmeyen hanelerin bir bölümü, bahçe sahipleri tarafından karşılanan, geçici konut olan çardaklarda konaklamaktadır.



Fındık bahçe sahibinin bahçesine kurulmuş bir işçi çadırı

Grafik 12a: Konaklanan mekânın türüne göre elektrik sahipliği



Elektrik, içme ve kullanmaya suyu, tuvalet gibi yaşamsal ihtiyaçların varlığı, konaklanan alanın türüne göre çeşitlilik göstermektedir. Grafik 12a, elektrik imkânının konaklanan mekânın türüne göre dağılımını göstermektedir. Grafikten de anlaşılacağı gibi, çadır alanları yine en dezavantajlı durumdadır. Çadırdaki konaklayan hanelerin yüzde 15,8'inin hiç elektriği bulunmamaktadır. Sınırlı süreli elektrik imkânına sahip olan hanelerle birlikte düşünüldüğünde, çadırdaki kalan hanelerin yüzde 21'inin elektrik problemi yaşandığı söylenebilir. Tüm haneler arasında elektriğe sahip olmayan veya sınırlı süreli elektriğe sahip olanların oranı yüzde 24,7'dir. Kapalı konutlar ve çardaklarda ise elektrik açısından önemli bir sorun olmadığı görülmektedir.

Mekânsal farklılık, suya erişimde de belirli bir dereceye kadar farklılık yaratmaktadır. Tüm haneler içinde, köy çeşmesinden veya arazide bulunan çeşmeden taşıma suyla içme suyu ihtiyacını karşılayan hanelerin oranı yüzde 64,1'dir. Bu hanelerin yüzde 47,7'si çadırdaki, yüzde 39,4'ü kapalı konutlarda ve yüzde 12,8'i çardaklarda yaşamaktadır. Şebeke suyu kullanımı ise, çadırdaki kalan haneler için, neredeyse söz konusu değildir (yüzde 3). Şebeke

suyu kullanan tüm haneler (yüzde 19,4) içinde yüzde 78,8'i kapalı konutlarda, yüzde 18,2'si ise ahşap/ bitkisel çardaklarda konaklamaktadır. Suya erişim noktasında, çadırda kalan haneler, elektrik kullanımında olduğu gibi, diğer konaklama türlerine göre daha çok zorluk yaşamaktadırlar.

Tuvalet, gerek çalışma alanında, gerekse konaklama alanında önemli sorunlardan birisidir. Hijyen koşullarına uygun tuvalet imkânına sahip hanelerin oranı yüzde 27,2'dir. Bu hanelerin yüzde 67,4'ü kapalı konutlarda konaklamaktadır. Derme çatma olacak şekilde bile, herhangi bir tuvalet imkânına sahip olmayan hanelerin oranı yüzde 8,9'dur. Tuvaleti olmayan ve ihtiyacını açık arazide gerçekleştiren bu hanelerin yüzde 66,7'si, çadırlarda yaşamaktadır. En sık görünen uygulama ise, genellikle işçilerin kendi imkânlarıyla yaptıkları basit tuvaletlerdir. Bu tuvaletlerde atıklar genellikle kapalı çukurda birikmektedir. Hanelerin yüzde 41,4'ü bu tarz tuvaletlere sahiptir. Çalışma alanında hijyenik ve insani koşullara sahip tuvalet neredeyse hiç bulunmamaktadır. Görüşülen kişilerin yüzde 96,5'i çalışma alanında herhangi bir tuvaletin olmadığını ve ihtiyacın açıkta giderildiğini ifade etmiştir.

Hanelerin beslenme ihtiyaçları genel olarak, yanlarında getirdikleri gıda ürünleriyle sağlanmaktadır. Bu gıdaların hazırlanması ve sunulması önemli ölçüde hanelerdeki kadınlar veya ücret karşılığında bahçe sahibi tarafından istihdam edilen aşçı/bakıcılar tarafından gerçekleştirilmektedir. Aşçı/bakıcı ücretlerini çoğu zaman bahçe sahipleri karşılarken, bazı durumlarda işçilerin ücretlerinden kesinti yapılarak çavuş ya da dayıbaşı tarafından ödenmektedir.

Hanelerin yanlarında getirdikleri gıdalar genel olarak, taşınmaya elverişli kuru gıdalardan oluşmaktadır. Hanelerin çoğunluğu un, bulgur, şeker, çay, yağ, mercimek ve kuru fasulye gıdalarını yanlarında getirmişlerdir. Farklı araştırmalarda da benzer gıdaların getirildiği görülmektedir. Bu durum aslında hanelerin, özellikle de çocukların yetersiz beslenmelerine neden olmaktadır.¹⁰ Bu hanelerden, yanlarında bu tür gıda getirmeyenlerin oranı, yaklaşık yüzde 17'dir. Yiyecek hazırlamak için haneler büyük oranda kap, kacak ve su bidonlarını yanlarında taşımaktadır. Bu mutfak araçlarını yanlarında getirmeyen hane sayısı çok azdır. Bununla birlikte muhtemelen taşıma gücü nedeniyle; haneler büyük LPG tüp gibi ısıtma gereçlerini yanlarında getirmemektedir. Ormanı ve yakacak odunu bol olan yörelerde, yemek hazırlamak amacıyla yakacak odun kullanılmaktadır. Hanelerin beslenme ihtiyaçları için yanlarında canlı hayvan getirmelerine de hemen



Çadırın hemen yakınına kurulmuş bir tuvalet

10 Özbekmezci, Ş. ve Sahil, S. (2004). "Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal, Ekonomik ve Barınma Sorunlarının Analizi", Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, Yıl: 2004; 19 (3): s: 261-274.



Çadırın içinde mutfak



Yaşam ortamından bir görüntü

hemen hiç rastlanmamaktadır. Yanında canlı hayvan getiren hanelerin oranı; yüzde 1,8. Bu durumda hanelerin beslenmelerinde, yoksulluk nedeniyle, tek tür bir beslenme rejimine ağırlık verildiği ve çoğunlukla kuru gıdaları tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Öte yandan kapalı bir konutta kalan hanelerin ise sadece yüzde 14'ünde buzdolabı bulunmaktadır. Buzdolabı sahibi olan hanelerin dışında kalan hanelerin hepsinde (yüzde 85,3) yiyecekler ve gıda ürünleri açıkta veya çuval içinde muhafaza edilmektedir. Yiyeceklerin saklanması konaklanan mekan türünün neredeyse önemsiz olduğu söylenebilir.

Ayrıca yanlarında yatak, yorgan ve battaniye getirmeyen hane oranı, sadece yüzde 2 civarındadır. Hanelerin yanlarında getirdikleri eşyalar arasında önemli oranda halı ve kilim bulunmaktadır. Özellikle zeminin toprak olduğu çadır ve benzeri yerleşimlerde zemin döşemesinde bu tür malzemeler kullanılmaktadır.

Sonuç olarak, hanelerde yaşam koşullarının önemli ölçüde zor olduğu ortaya çıkmaktadır. Barınma yerleri açık olanların yaşam koşullarının, diğer kapalı alanlarda kalanlara göre daha zor olduğu söylenebilir. Ancak iki grup için de, geçici konakladıkları yerlerin kalabalık olması ve zor çalışma koşulları göz önünde bulundurulduğunda, yaşam kalitesi açısından ne derece uygun olduğu ortadadır. Her ne kadar konaklanan yere geçici gözüyle bakılsa da onlarca kişi için bir ya da iki tuvalet/banyonun olması, mevcut olan tuvalet ve banyoların altyapı yetersizliğiyle kullanılamayacak durumda bulunması, bir odada çok kişinin barınması, su ve enerji yetersizliği gibi sıkıntılı koşullar yaşam kalitesini düşürmekte, gün içinde zor koşullarda çalışan işçilerin dinlenme ve beslenme gibi ihtiyaçlarını tam olarak karşılayamamalarına sebep olmaktadır.

Ayrıca işçilerin yaşam koşullarına yönelik herhangi bir standardın belirlenmemiş olması, hem kamu görevlisi hem de bahçe sahiplerinin konaklama mekanı ve olanakları sağlama konusunda yükümlülüklerinin tanımlanmamış olması, fındık hasadında çalışan MGTİ'ler için en önemli sorunların başında gelmektedir.

Bahçe Sahibiyle İlişkiler

Daha önce ifade edildiği gibi fındık hasadı için farklı bölgelerden gelen MGTİ'nin, en önemli gelir kaynağı, fındık hasadıdır. İşveren konumundaki fındık bahçesi sahipleriyle ilişkilerin düzenlenmesini tarım araçları sağlamakla birlikte, araçların olmadığı bahçelerde ise hane reisinin bahçe sahipleriyle doğrudan ilişki kurduğu anlaşılmaktadır. Çalışma sırasında herhangi bir tarım aracısıyla çalışmayan hanelerin oranı yüzde 27,1 (46 hane) olarak belirlenmiştir. Bu haneler genellikle, yevmiyelerinden keserek tarım aracısına ödedikleri bedelin karşılığını alamadıklarını düşündüklerinden (aracının görevlerini yerine getirmemesi) bahçe sahipleriyle ilişkilerini doğrudan kurarak aracısız iş bulmaya başlamışlardır.

Bahçe sahiplerinin işçilere konaklama olanağı sağlaması, en sık rastlanan katkı biçimidir. Bu durum çadırda konaklamanın, bahçe sahibi katkısı

Konaklama olanağı	Sayı	Yüzde
Evet	122	71,8
Hayır	48	28,2
Toplam	170	100.0

olmadan gerçekleştiğini de göstermektedir. Bahçe sahiplerinin konaklama imkanı sağlamadığını beyan eden 48 işçinin yüzde 81,3'ü bez ve/veya naylon çadırda konaklamaktadır. Yapılan araştır-

mada bahçe sahiplerinin çoğunlukla barınma yeri temin etmesi, bir sezondan daha fazla aynı işçilerle çalıştığını da göstermektedir.

Bahçe sahibinin aynı işçilerle çalıştığının bir diğer kanıtı da ulaşım giderlerinin bir kısmını karşılıyor olmasıdır. Bahçe sahiplerinin MGTİ'ye sağladığı en önemli katkı, barınma yerinin sağlanması sırasında olmaktadır. Bu katkının her zaman olmasa da, elektrik ve içme suyu giderini de çoğu zaman kapsadığı görülmüştür.

Bahçe sahibinin en düşük katkısının olduğu kısım ise, sürekli yaşadıkları yerden çalışma alanlarına olan ulaşım giderlerinin tamamı ve giyim giderlerini karşılamada ortaya çıkmaktadır. Bunun dışında fındık bahçesinde çalışan işçilere yemek sağlayan bahçe sahibi oranı yüzde 16'dır. Ulaşım giderlerinin bir bölümünü karşılayan, konaklama olanağı sağlayan ve elektrik giderlerini ödeyen, aynı oranda bahçe sahibi bulunmaktadır. Bu üç olanak bize MGTİ'nin aynı bahçe sahipleriyle uzun süreli çalıştıklarının ve dolayısıyla aralarında bir güven ilişkisinin olduğuna işaret etmektedir (Grafik 13).

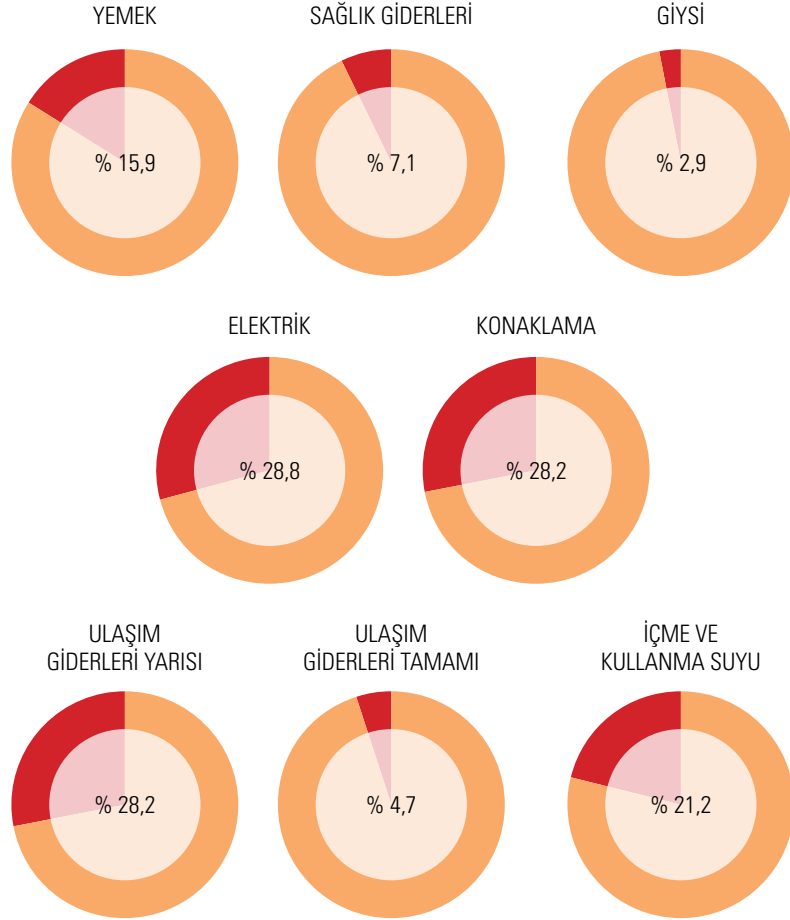
Çizelge 26: Bahçe sahibiniz konaklama olanağı sağlıyor mu?



Fındık bahçeleri
(Akçakoca/Düzce)

Grafik 13: Seçilmiş alanlarda işçilere göre bahçe sahibi katkısının dağılımı

(■ Sağlıyor ■ Sağlamıyor)



Fındık bahçeleri
(Akçakoca/Düzce)

Hane Geliri, Sosyal Güvenlik ve Sağlık

MGTİ'ler bir yıl içinde farklı yörelerde ve işlerde çalışarak geçimlerini sağlarlar. Elde edilen yıllık toplam gelir, kimi zaman kendi arazilerinden elde edilen ilave gelir, kimi zaman da yalnızca mevsimlik gezici tarım işçiliğinden elde edilen gelirdir. Yıllık toplam hane gelirlerinin miktarı Çizelge 27'de yer almaktadır.

Çizelge 27: Tarım işçilerinin gruplanmış yıllık toplam hane gelirinin dağılımı

Gelir Grupları	Sayı	Yüzde
1-2499 TL	24	14,1
2500-4999 TL	36	21,2
5000-7499 TL	38	22,4
7500-9999 TL	24	14,1
10000-12499 TL	20	11,8
12500-14999 TL	6	3,5
15000-17499 TL	3	1,8
17500 TL ve üzeri	10	5,9
Cevap yok	9	5,3
Toplam	170	100,0

Yıllık toplam geliri 10 bin TL'nin altında olan haneler çoğunluğu oluşturmaktadır (yüzde 71,8). Bu gelir düzeyi, 2013 yılı ikinci yarısı için belirlenen net asgari ücret gelirinin¹¹ altında yer almaktadır. Görüşmeciler tarafından beyan edilen yıllık en düşük hane geliri 500 TL, en yüksek ise 33 bin TL'dir. Dokuz tarım işçisi herhangi bir gelir beyan etmediği için gelir beyan eden 161 kişinin cevaplarına dayanarak yıllık ortalama hane geliri 7.157 TL olarak hesaplanmıştır. Aylık ortalama gelir ise 596.41 TL'ye denk düşmektedir (Çizelge 27).

MGTİ'nin fındık hasadı dışında yaptıkları işlerden gelir elde etmeleri, toplam hanelerin yalnızca yüzde 36'sı için mümkün gözükmemektedir. Bu durumda fındık hasadından elde edilecek gelir, hanelerin yüzde 64'ü için temel gelir kaynağı konumundadır. Fındık hasadı dışında gelir elde eden toplam 59 hane reisinin verdiği bilgiler doğrultusunda ortalama yıllık hane geliri 2.998 TL olmaktadır. Bu gelirin, hanelerde aylık olarak 249 TL ek gelire karşılık geldiği anlaşılmaktadır.

Çizelge 28: Gelir gruplarına göre 2013 yılında fındık hasadından beklenen tahmini gelir

Gelir Grupları	Sayı	Yüzde
1-2.499 TL	81	47,6
2.500-4.999 TL	52	30,6
5.000-7.499 TL	17	10,0
7.500-9.999 TL	1	0,6
10.000-12.499 TL	3	1,8
12.500-14.999 TL	2	1,2
15.000-17.499 TL	1	0,6
17.500 TL ve üzeri	1	0,6
Bilmiyorum/ emin değilim	12	7,1
Toplam	170	100,0

Fındık hasat işinden elde edilecek temel gelir, aynı zamanda hanelerin sürekli yaşadıkları yerlere geri döndüklerinde kullanacakları gelirin bir kısmını oluşturmaktadır. Bu gelirden haneler, geçmişte yapılan masrafları, çalışma esnasında yaptıkları giderleri karşılamaktadır. Ayrıca gelecekte de yapacakları bazı harcamalarını bu gelirle gerçekleştireceklerdir.

Fındık hasadından elde edilmesi beklenen tahmini gelir oldukça düşük bir meblağdır. Fındık hasadından 7 bin 500 TL'nin altında gelir bekleyen

haneler toplamda yüzde 88,2'yi oluşturmaktadır. Bu hanelerin beklenen ortalama yıllık geliri 3.096 TL'dir (Çizelge 28). Tarımsal faaliyet dışında

11 1.7.2013 ile 31.12.2013 arasında net asgari ücret 16 yaş üstü işçiler için 803.68 TL, 16 yaş altı için ise 700.73 TL olarak saptanmıştır.

Çizelge 29: Mevsimlik gezici tarım işçiliği geliri dışında, gelir gruplarına göre, tarım dışı gelirler

Gelir grupları	Sayı	Yüzde
1-2499 TL	18	11.2
2500-4999 TL	17	10.6
5000-7499 TL	22	13.7
7500-9999 TL	6	3.7
10000-12499 TL	3	1.9
15000-17499 TL	1	0.6
17500 TL ve üzeri	2	1.2
Tarım dışı geliri yok	92	57.1
Toplam	161	100.0

yıllık gelirin ancak yüzde 45'ini oluşturmaktadır. Ancak bazı işçiler için mevsimlik gezici tarım işlerinden elde edilecek gelirin, hanenin yıllık tek gelir kaynağı olduğu da görülmektedir. Hanelerin yüzde 57'sinin tarım dışı geliri bulunmamaktadır.

Sosyal Güvenlik

Bilindiği gibi MGTİ yaptıkları işler üzerinden herhangi bir sosyal güvenlik sistemine dahil değildirler. Ancak araştırma kapsamındaki grup içinde de sosyal güvenlik sisteminden belirli ölçüde yararlanma söz konusudur. Özellikle hane içinde, sosyal sigortalar kurumuna kayıtlı olan bir yakını tarafından sağlık hizmetlerinden yararlananlar bulunmaktadır.

MGTİ'nin sosyal güvenlik durumu	Sayı	Yüzde
Kayıtlı değil	22	13,0
Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK)	28	16,6
İsteğe bağlı sigorta (Bağkur/ Tarım sigortası)	6	3,6
Genel sağlık sigortası, prim devlet tarafından ödeniyor	109	64,5
Genel sağlık sigortası, primi kendisi ödüyor	2	1,2
Diğer (Özel sigorta vb. gibi)	2	1,2
Toplam	169	100,0

MGTİ temel sağlık hizmetlerinden yararlanabilme bakımından oldukça iyi bir durumdadır. Araştırma kapsamındaki haneler içinde Genel Sağlık Sigortası (GSS) primi devlet tarafından ödenenlerin oranı yüzde 64'e ulaşmaktadır. Bu durum sağlık hizmetlerinden yararlanma açısından olumlu bir unsur olarak değerlendirilebilir . Ancak bu oranın yüksek olmasının nedeni de GSS priminin devlet tarafından ödeniyor olmasıdır. Çünkü GSS



Çizelge 30: Tarım işçilerinin sosyal güvenlik durumu



Çamaşır yıkayan mevsimlik gezici tarım işçisi bir kadın

priminin devlet tarafından ödenmesi için kişinin aylık gelirinin asgari ücretin üçte birden daha az olması ve hane içinde başka gelir elde eden bulunmaması gerekmektedir. MGTİ'nin bulunduğu hanelerde, primi işveren tarafından ödenen sosyal güvenlik sistemine kayıtlı olanlar düşük bir orandadır (yüzde 16,6). İsteğe bağlı sigorta kapsamında Bağkur veya Tarım Sigortası'na prim ödeyen yüzde 3,6 oranında hane reisi bulunmaktadır.

Sağlık Hizmetleri

Sağlık hizmetlerine erişim ve bu hizmetlerden yararlanma MGTİ için oldukça zor ve maliyetlidir. Hane reislerinden alınan bilgilere göre, mevsimlik çalışma sırasında bir tedavi gerektirecek ölçüde rahatsızlık geçirenlerin oranı, bir hayli yüksektir (yüzde 41,8). Bu rahatsızlıkların önemli bir bölümünün, bulundukları yöre ve çalışma koşullarıyla ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Temel olarak gerçekleşen ve en fazla ölçüde ifade edilen sağlık sorunları grip (yüzde 21,2), güneş çarpması (yüzde 17,6), haşere ve böcek sokması (yüzde 21,2) ve ishal (yüzde 16,5) olarak belirtilmiştir. Bunların dışında gıda zehirlenmesi, iş kazası, yılan ve akrep sokması, sıtma gibi rahatsızlıklar daha düşük oranda ifade edilmiştir. Bu rahatsızlıkların MGTİ'nin çalıştığı yöreye göre değişebileceğini göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Hanelerde yaşayan bireylerin de, hane reisinin ifade ettiği sağlık sorunlarıyla karşılaştığı ve benzer bir oranda sağlık sorunlarına sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bu noktada ilgi çekici bir bulgu da *diğer sağlık sorunları* olarak ifade edilen bölümde gerek hane reislerinin gerekse hanedeki bireylerin verdiği açık uçlu yanıtlardır. Bu yanıtlar beyan edilen sağlık sorunlarının çeşitliğini göstermektedir. Bu sağlık sorunlarının önemli bir kısmının, ciddi olarak takibi gereken sorunlar olması da ayrıca dikkat çekmektedir (Çizelge 31).

Sağlık sorunları	Evet	Hayır
Grip	21,2	78,8
Güneş çarpması	17,6	82,4
İş kazası	8,8	91,2
Haşere, böcek, yılan, akrep, arı sokması	22,4	77,6
Sıtma	5,9	94,1
İshal, gıda zehirlenmesi, mide rahatsızlıkları	18,8	81,2
Diğer (kaşıntı-alerji-bel ağrısı)	7,6	92,4

Çizelge 31: Hane reisi tarafından belirtilen sağlık sorunları (%)

Bu ölçüde sağlık sorunları için ne bahçede ne de işçilerin konakladıkları

Alan çalışması esnasında yapılan görüşmelere göre, sağlık konusunda ortaya çıkan temel sorunlardan birisi de, aile hekimliği sisteminin yeterince işlememesidir.

rı yerlerde ilk yardım seti veya benzeri acil durumlarda kullanmak üzere ecza dolabı bulunmamaktadır. Çalıştıkları ve konakladıkları alanlarda yeterli hijyen koşullarına bile sahip olamayan MGTİ'leri için, acil durumlara yönelik ilk yardım seti veya bir ecza dolabının bulunmayışı şaşırtıcı değildir. Tarım işçiliği sistemi içindeki geleneksel ırgatlık algısı, gerek tarım işçilerini gerekse işveren ve aracıları bu tür konularda duyarsız kılmaktadır. İşçilerin çalışma alanlarındaki kısa süreli kalışları dışında sağlıkları konusunda yeterli ön bilgiye sahip olmamaları sağlık alanında karşılaşılan sorunların daha az önemli sayılmasına neden olabilmektedir.

Hastalık veya bir iş kazası esnasında nasıl bir çözüm ürettikleri konusunda ise hane reisleri çoğunlukla hastane veya aile hekimine gidildiğini belirtmişlerdir. Buralarda tedavi olamadıklarını ve kendi kendilerine tedavi uyguladıklarını belirten işçi sayısı bir hayli düşüktür (yüzde 8,8). Bu grupta yer alan işçiler muhtemelen, tedavi masraflarını karşılama zorluğu içinde olmalarından dolayı böyle bir yöntem tercih etmektedirler.

Hane reislerinin sağlık harcamalarını kendilerinin karşılaması, bu sorunlarının çözümünü de güç hale getirmektedir. Görüşülen hane reislerinin yüzde 90'ı bu harcamaların kendileri tarafından, yüzde 3,5'inin de bahçe sahibi tarafından karşılandığını ifade etmiştir. Ancak bu durumda bile ilk ödemeyi bahçe sahibi yaparken, işçinin kendisi ya da hanesi için ödenen bedeli, bahçe sahibinden borç olarak almaktadır. Bir diğer deyişle, bu bedel iş sonunda işçinin toplam ücretinden kesilmek üzere ödenmektedir. Aynı durum tarım aracıları tarafından ödenen hastane masrafları için de geçerlidir.

Sağlık hizmetlerinin karşılanmasının olumlu tek yanı, bu hizmetlerin, araştırma kapsamındaki işçilerin çoğunluğunun primlerinin devlet tarafından ödenen GSS kapsamında olmasıdır. Bu durum sağlık hizmetlerinden ücretsiz yararlanma olanağı sağlamaktadır. Hane reislerinin sağlığıyla yaşları arasında kurulan ilişkide, beklendiği gibi, yaşın ilerlemesiyle ortaya çıkan rahatsızlıkların oranı yükselmektedir. Aynı zamanda çocuk ve ileri yaştaki işçilerin çalışma esnasında kaza geçirme ve neticesinde yaralanma olasılıkları, genç ve orta yaştaki işçilerin aynı durumda kalma olasılığından daha yüksektir.

Alan çalışması esnasında yapılan görüşmelere göre sağlık konusunda ortaya çıkan temel sorunlardan birisi de, aile hekimliği sisteminin yeterince işlememesidir. İşçiler sürekli yaşadıkları yerlerde, bağlı oldukları aile hekimlerine nereye gideceklerini haber vermedikleri, çalışmak amacıyla geldikleri yerdeki aile hekimine de misafir kaydı yaptırmadığı için, koruyucu aşılama, hamilelik izleme ve diğer sağlık hizmetlerini yeterince ala-

mamaktadır. Ayrıca hasta olan hane üyelerinin konaklama alanından aile hekimine veya hastaneye götürülmesi ve buna refakat edenin yevmiyesini kaybetmesi nedeniyle, acil durum olmadığı sürece işçiler doktora gitmemektedirler.

Mülkiyet İlişkileri: Tarım Arazisi, Konut ve Hayvan Sahipliği

Mülkiyet ilişkilerini kavrayabilmek için, önce *‘Türkiye’de mevsimlik gezici tarım işçileri kimlerden oluşmaktadır?’* sorusuna cevap aranmalıdır. Özellikle mevsimlik gezici tarım işçisi arzını ve boyutlarını belirleyen toplumsal değişkenler bulunmaktadır. Bu toplumsal değişimlerden ilki, 1950’lerde tarımda makineleşme ve arazi mülkiyet yapısındaki değişimlerin ardından, kırsal alandaki üretim ilişkilerinin çözülmesiyle başlayan değişim sürecidir. Kırsal dönüşüm sürecinde özellikle 1965 ve sonrasında

mutlak bir çelişkiye dönüşmeye başlayan toprak sahipleriyle ortakçılar arasındaki üretim ilişkileri, ortakçıların topraklarından ayrılmalarıyla sonuçlanmıştır.¹² Bu sürecin ortakçı ve yarıcılardan ne boyutta bir işgücü fazlası yarattığının anlaşılabilmesi için, topraksız köylülere dair sayısal verilere bakılabilir. Çizelge 32’de de görülebileceği gibi 2006 yılında topraksız hane oranının en yüksek olduğu kentler Güneydoğu Anadolu’da yoğunlaşmıştır.

Araştırma kapsamında görüşme yapılan hanelerin de durumu yukarıdaki

Arazi mülkiyet dağılımı	Sayı	Yüzde
Evet	40	23,5
Hayır	130	76,5
Toplam	170	100,0

tablo ile uyumludur ve tarım arazi sine sahip olanlar azınlıktadır (Çizelge 33). Bu durum aynı zamanda mevsimlik göçün de önemli bir nedeni olan *topraksızlık* olarak açıklanabilir. Nitekim topraksız köylü sayısını daha da artıran bir başka etken, küçük toprak sahiplerinin arazilerini kaybetmeleridir. Diyarbakır’daki değişim buna örnek verilebilir. Bu kentte 1950-1980 yılları arasında 50 dekardan küçük işletmelerin oranı yüzde 67’den yüzde 58’e düşerken, işledikleri arazi miktarı da yüzde 29’dan yüzde 7,9’a düşmüştür. Buna kar-

12 Akçay, A. (1999), “Toprak Ağılığından Kapitalist İşletmeciliğe Türkiye Tarımında Büyük Topraklı İşletmeler”, **75. Yıldan Köyden Şehirlere** içinde der. O. Baydar, Tarih Vakfı, 1999, s:151

13 Oral, N.(2006), **Türkiye Tarımında Kapitalizm ve Sınıflar**, Ankara: Ziraat Mühendisleri Odası, s.48, 327.

Çizelge 32: Türkiye’de topraksız hanelerin en yoğun olduğu kentler (%) ¹³

İller	Topraksız hane oranı
Bingöl	39,3
Mardin	40,9
Siirt	42
Hakkari	45
Diyarbakır	46,9
Şanlıurfa	55

Çizelge 33: Tarım işçilerinin arazi mülkiyet sahipliği

Arazi sahibi olan MGTİ'nin çok büyük bir çoğunluğu kuru tarım yapmaktadır (yüzde 80). Bu veri MGTİ'nin geldikleri yöre itibarıyla tutarlı bir bilgidir.

Çizelge 34: Arazi büyüklüklerine göre arazi mülkiyetinin dağılımı

şılık 50 dekardan büyük işletme arazilerinde ise yüzde 21,1 oranında büyüme gerçekleşmiştir. Bu süreci sadece, nüfus artışı ve miras paylaşımıyla açıklamak mümkün değildir. Büyük işletmelere doğru bir devir ve satın almalarla, toprak devri yaşanmıştır. Aynı doğrultudaki değişimin Türkiye genelinde de görülmüş olmasına rağmen, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan büyük işletmeler, yüzde 9 civarında daha fazla arazi kazanmışlardır.¹⁴

Tarım arazisine sahip MGTİ'in sahip olduğu arazi büyüklüğü açısından 1-25 dönüm araziye sahip olanlar, toplam arazi sahiplerinin yaklaşık yüzde 42,5'ini oluşturmaktadırlar.

Arazi büyüklüğü	Sayı	Yüzde
1-10 dönüm	10	5,9
11-15 dönüm	6	3,5
16-25 dönüm	7	4,1
26-50 dönüm	12	7,1
51 dönüm ve üzeri	5	2,9
Arazisi yok	130	76,5
Toplam	170	100,0

Tarım arazisine sahip olan işçilerin toplam içindeki paylarının düşük olmasının yanı sıra, sahip olunan arazilerin de görece küçük olduğu görülmektedir. Bu durum mevsimlik gezici tarım işçiliği yapanların işledikleri arazilerin büyük işletme kapsamında olmadığını göstermektedir (Çizelge 34). Nitekim arazinin küçüklüğünün mevsimlik gezici tarım işçisi olarak çalışmak için bir

gerekçe olduğunu ifade eden arazi sahipleri, toplam içinde yüzde 66,7'lik bir paya sahiptir. Bu gösterge bize, MGTİ'nin çalışmak için en temel gerekçesi olan arazi yokluğunu ve mevcut arazilerin de yeterli büyüklükte olmadığını açıklamaktadır.

Arazi sahibi olan MGTİ'nin çok büyük bir çoğunluğu kuru tarım yapmaktadır (yüzde 80). Bu veri MGTİ'nin geldikleri yöre itibarıyla tutarlı bir bilgidir. Ayrıca bu bölgeden gelen ve kuru tarım yapanların arazilerinin de çoğunlukla küçük ölçekli olduğu anlaşılmaktadır. Araştırma kapsamındaki grup içinde, arazisi olup da boş bırakanların oranı yüzde 15 düzeyindedir. Boş bırakılan arazilerin yüzde 80'i küçük ölçekli arazilerdir.

Tarım arazisi olmayan ve MGTİ olan hane reislerinin bu işlerin dışında ne işle uğraştıklarına bakıldığında en büyük grubun ücretli/yevmiyeli işçilik yaptığı anlaşılmaktadır (Çizelge 35).

14 Diyarbakır Sanayi Odası (1999). "GAP Bölgesinde Arazi ve Mülkiyet Yapısı", 75. Yılda Köyden Şehirlere içinde, O. Baydar (der.), Tarih Vakfı, s:80

Çizelge 35: Arazisi olmayan mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma alanlarına göre dağılımı

İşçilerin çalışma alanları	Sayı	Yüzde
Tarım işçisi (gezici)	63	48,5
Çiftçi (tarım ve/veya hayvancılık)	4	3,1
Emekli	1	0,8
Kendi hesabına çalışan (tüccar, esnaf, zanaatkar vb.)	13	10,0
Ücretli/ yevmiyeli işçi (kent)	15	11,5
Ücretli/ yevmiyeli işçi (kır)	21	16,2
Öğrenci	9	6,9
Çalışmıyor	4	3,1
Toplam	130	100,0

Topraksız köylüler ve küçük üreticiler için alternatif iki yol olarak düşünülen; *kente göç etmek ve/veya tarımda ücretli işçi olmak* seçeneklerinden, Güneydoğu'da yaşayan topraksız köylülerin payına, tarımda ücretli işçi olmak daha fazla düşmektedir.

Çizelge 36: Büyükbaş (BB) hayvan (inek, tosun vb.) sahipliğinin dağılımı

MGTİ olarak çalışanların yanı sıra ücretli olarak köyünde çalışanlar ve geçici işlerde çalışanlar birlikte değerlendirildiğinde, arazisi olmadığı için fındık hasadı dışında başkasının yanında çalışanların en büyük grubu oluşturduğu görülmektedir (yüzde 67,6).

Bu durum alan araştırmasında görüldüğü gibi topraksız köylüler ve küçük üreticiler için alternatif iki yol olarak düşünülen; *kente göç etmek ve/veya tarımda ücretli işçi olmak* seçeneklerinden, Güneydoğu'da yaşayan topraksız köylülerin payına, tarımda ücretli işçi olmak daha fazla düşmektedir.¹⁵

Topraksız köylü olmak aynı zamanda üretim araçlarından yoksun olmayı da beraberinde getirmektedir. MGTİ hanelerde büyükbaş hayvana sahip olanların oranıyla tarım arazisine sahip olanların oranı birbirine çok yakındır. Ayrıca büyükbaş hayvana sahip olanların yaklaşık yarısının, sadece bir hayvanı bulunmaktadır. 10 ve üzeri büyükbaş hayvana sahip olanların

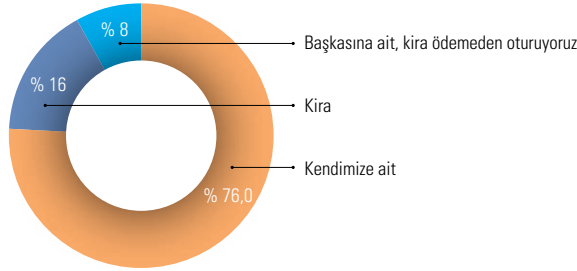
BB hayvan sahipliği	Sayı	Yüzde
Evet	46	27,1
Hayır	123	72,4
Toplam	169	100,0

bütün içinde payları yüzde 15 civarındadır. Bu gösterge de bize, toprak sahibi olan az sayıda MGTİ bulunduğunu ve bunların çok azının bölgelerinde büyükbaş hayvana sahip olduğunu açıklamaktadır (Çizelge 36).

Büyükbaş hayvan dışında, küçükbaş hayvana ve kümes hayvanına sahip olan mevsimlik gezici tarım işçileri, genel olarak küçük bir orandadır. Hanelerin sadece yüzde 12,4'ü küçük baş hayvana, yüzde 20'si kümes hayvanına sahiptir. Kümes hayvanı için arazi gerekmemesi muhtemelen kümes hayvanının daha fazla oranda tercih edilmesine yol açmaktadır.

15 Kıray, M. (1982) "Gecekondu: Az gelişmiş Ülkelerde Hızla Toprakdan Kopma ve Kentle Bütünleşme", **Toplumbilim Yazıları** içinde, M. Kıray (der.) Gazi Üniversitesi yayınları, s: 339-352

Grafik 14: Sürekli yaşananların evin mülkiyet durumu



Etnik Köken ve Ayrımcılık

Batı Karadeniz Bölgesi'ne Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden mevsimlik gezici tarım işçiliği için gelenlerin çoğunluğu, Kürtlerden oluşmaktadır. Geldikleri yörede kısa bir süre kalsalar bile çeşitli ayrımcılıklarla karşılaştıkları ve bu nedenle çalışma koşullarının daha da zorlaştığı anlaşılmaktadır. Çalışma hayatında ayrımcılık yapmanın suç teşkil etmesine rağmen, örtülü bir ayrımcılığın bu gruplar üzerinde kısmen etkili olduğu anlaşılmaktadır. Fındık toplama işine gelen MGTİ'nin yaklaşık üçte birinin ayrımcılığa uğradığını ifade etmesi bu sebeple önemlidir.

Ayrımcılığa uğrama nedenlerinin başında etnik köken temel bir unsur olarak ifade edilmektedir. Ayrımcılığa uğradığını belirtenlerin etnik köken nedeniyle ayrımcılığa uğradığını ifade etme oranı oldukça yüksektir (Çizelge 37). İşgücü piyasalarında etnik kökene bağlı ayrımcılık, yasalar açısından suç teşkil ettiği için gerek bahçe sahipleri gerekse işçiler açısından bu durumun kanıtlanması kolay değildir.¹⁶

Çizelge 37: Maruz kalınan ayrımcılığın en önemli nedeni

Ayrımcılık nedenleri	Sayı	Yüzde
Yoksul olmak	7	11,7
Tarım işçisi olmak	3	5,0
Etnik köken	50	83,3
Toplam	60	100,0

¹⁶ Bu konuda bakınız; Lordoğlu, K. ve Aslan, M. (2012). Aslan, "İşgücü Piyasalarında Etnik Ayrımcılık Var mıdır?", Çalışma ve Toplum, 2012/2, No: 33, s:117-145

Çizelge 38: Doğum yerine göre ayrımcılık nedenlerinin dağılımı

Ayrımcılık nedenleri	Doğum Yeri								Toplam
		Adana	Batman	D.bakır	Kocaeli	Mardin	Ş.Urfa	Şırnak	
Yoksul olmak	Sayı	1	0	3	0	0	6	1	11
	D. yeri (%)	33.1	0.0	13	0.0	0.0	30	0.5	
Çadırdaki yaşamak	Sayı	1	0	0	0	0	0	0	1
	D. yeri (%)	33.2	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	
Tarım işçisi olmak	Sayı	1	0	3	0	0	2	0	6
	D. yeri (%)	33	0.0	13	0.0	0.0	10	0.0	
Etnik köken	Sayı	0	2	17	1	4	12	15	51
	D. yeri (%)	0.0	100.0	73.9	100.0	100.0	60	88	
Kadın olmak	Sayı	0	0	0	0	0	0	1	1
	D. yeri (%)	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.5	
Toplam	Sayı	3	2	23	1	4	20	17	70



Fındık toplayan bir çocuk

Batı Karadeniz il ve ilçelerinde, Doğu Karadeniz illerinde mevsimlik gezici tarım işçilerine yönelik doğrudan yapılan ayrımcılıklar, günümüzde olmamakla birlikte,¹⁷ yüz yüze yapılan görüşmelerde yaşam ve çalışma koşulları ile gündelik siyasi gelişmeler kapsamında, işçilere yönelik ayrımcılığın kısmen devam ettiği ifade edilmektedir.

Hanelerdeki Çocuklar ve Gelecek Beklentileri

Hanelerde bulunan onsekiz yaş altındaki çocukların dağılımıyla ilgili değerlendirme önceki bölümlerde yapılmıştır. Bu çocukların, fındık hasadında çalışan toplam nüfusun yüzde 23,8'i gibi büyük bir oranını temsil ettiği bilinmektedir. Bu çocukların çalışmaları ile ilgili hane reislerinin ifadesi, çocukların çalışmasını istemedikleri, ancak mecbur kaldıklarından dolayı çalıştıkları şeklindedir (Grafik 15). Bu görüşten hareketle hane reisleri, çocuklarının eğitime katılmalarını istedikleri halde çalışmaya mecbur oldukları için eğitimlerini tamamlayamadıklarını belirtmişlerdir.

17 İnsan Hakları Derneği tarafından 2008 yılında hazırlanan ayrımcılık raporu (<http://www.ihd.org.tr/index.php/raporlar-mainmenu-86/el-raporlar-mainmenu-90/946-or-du-gesun-ve-sakaryada-mevsl-findik-lere-garairma-ve-celeme-raporu.html>) ile 2003 yılında <http://Kaymakamı> tarafından işlerin ilçe merkezine sokulmamasına yönelik alınan komisyon kararı (<http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=5&ArsivAnaID=15403>), alıntı tarihi 28 Aralık 2013.

Hane reislerinin çocuklarıyla ilgili kurduğu hayallerin başında, eğitimlerine devam etmeleri gelmektedir. (Ağustos 2013, Gölyaka/Düzce)



Çocukların çalışmak zorunda kalmaları nedeniyle eğitime devam edememelerinin, tahmin edileceği gibi, hanelerin yoksulluk haliyle ilişkisi bulunmaktadır. Çocuğun çalışmasını istemeyen hanelerin toplam içindeki oranı, çocuğu çalıştırmaya mecbur kalanlarla birlikte, yüzde 81,2'ye ulaşmaktadır (Grafik 15).

Grafik 15: Çocuklarınızın fındık toplama işinde çalışmasına yönelik ne düşünüyorsunuz?



Bu çocukların gerek hane büyüklerinin isteğiyle, gerekse kendi istekleriyle fındık hasadına katılmalarının, kendileri ve haneleri için nasıl sıkıntılar oluşturduğu konusunda bilgi alınmaya çalışılmıştır. 128 hane reisinin verdiği cevapların dağılımı Çizelge 39'de yer almaktadır.

Çizelge 39: Çalışmaktan dolayı çocukların karşılaştığı önemli riskler

Çocukların karşılaştığı önemli riskler	Sayı	Yüzde
Okula devam edemiyor	10	7,8
Çalıştığından dolayı hastalanıyor	5	3,9
Yeterli beslenemiyor	2	1,6
Yaşına göre ağır işler yapıyor	4	3,1
İş kazaları	86	67,2
Çalışma ve yaşam ortamının uygun olmaması	7	5,5
Yılan ve/veya akrep sokması	10	7,8
Diğer	4	3,1
Toplam	128	100,0

Haneler ve çocuklar için iş kazasına uğramak, en büyük risk grubunu oluşturmaktadır. Hane reislerinin yüzde 67'si çocuklarının iş kazası geçirmesini en önemli risk olarak görmektedir. Tarımda iş kazası oranının diğer işkollarına göre daha düşük olmasına rağmen, fındık hasadında hanelerin iş kazasına uğrama riskini yüksek bulmaları çalışılan koşullarla yakından ilgilidir. Çoğunlukla dik yamaçlarda bulunan fındık bahçelerinde, herhangi bir denge kaybında meydana gelebilecek yaralanmaların oluşturacağı riskin yüksek olmasına neden olmaktadır. Çocuklar, mevcut koşullara yönelik deneyimlerinin yetersiz olmasından ötürü, iş kazalarına karşı en hassas gruplardan birinde yer almaktadır. Aynı zamanda fındık tarımında iş kazalarının resmi istatistiklerde pek görünmemesinin en önemli sebeplerinden biri de, meydana gelen kazaların kayıt altına alınmamasıdır. Bu durum tüm tarım sektörü için geçerlidir. Gerçekten de, iktisadi faaliyet kollarına göre tarımda istihdam edilenlerden iş kazası geçirenlerin oranı diğer sektörlerle göre son derece düşüktür.¹⁸

Öte yandan, hane reislerinin çocukların çalışmasında en önemli risk olarak gördüğü iş kazası riskinin bir başka sorunun yanıtıyla birlikte düşünüldüğünde, yani hanelerin çocukların çalışmasını istemedikleri ama zorunlu olduklarını ifade etmeleri, onların yüksek iş kazası riskini göze alarak böyle bir tercihte bulunmalarına yol açmıştır.

İkinci önemli risk grubunda ise çocukları yılan ve akrep sokması yer almaktadır. Bu risk oranının yüksek çıkmasının temel sebebi hanelerin bu durumu bir tür iş kazası olarak düşünmelerinin bir sonucudur. Çalışma sırasında bahçelerin tabanında birikmiş yoğun fındık yaprağı, olası yılan veya akrep sokması tehlikesine karşı savunmasız olunacağını düşündürmektedir. En sonuncu ve en önemli üçüncü risk grubu ise çocukların çalışmalarından dolayı okula devam edememeleri, yani eğitimlerinden geri kalmalarına işaret etmektedir.



Daldan fındık düşürmeye çalışan çocuk işçi

18 Karadeniz, O. (2012). "Dünya'da ve Türkiye'de İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları ve Sosyal Koruma Yetersizlikleri", Çalışma ve Toplum Dergisi, Sayı: 2012/3, s: 50



Çocukların oyun alanı
kurumaya bırakılmış fındık
sergisi

Çocuklar, mevcut koşullara
yönelik deneyimlerinin
yetersiz olmasından ötürü,
iş kazalarına karşı en
korunmasız gruplardan
birinde yer almaktadır.

Öte yandan, hane reislerinin çocuklarıyla ilgili kurduğu hayallerin başında, çocuklarının eğitimlerine devam etmesi gelmektedir (yüzde 74,7). Yoğun bir şekilde bu hayal, aynı zamanda hanelerin çocuklarının eğitime devam etmelerinin, gelecekteki yaşam koşullarını da değiştireceğine dair güçlü inançlarının olduğunu göstermektedir. Eğitime devam edilmesi beklentisi dışında dile getirilen diğer gelecek hayalleri başında, güvenceli bir iş veya meslek sahibi olmak gelmektedir. Görüşülen kişiler her iki beklenti özelinde çocuklarının kendilerine benzememesini ve şu an karşılaştıkları sıkıntıları çekmemelerini umut etmektedirler.

Çocuklarının geleceği için bir hayal kurduğunu belirten hane reislerinin oranı yüzde 74,7'dir. Bu oranın kısmen de olsa gerçeği yansıttığı düşünülmektedir. Bir farklı soruda, '*yaptığınız işi gelecekte çocuklarınızın da yapmasını ister miydiniz*' biçiminde idi. Çocuklarının mevsimlik gezici tarım işini sürdürmesini istemeyen haneler, yüzde 93,5 ile, oldukça yüksek bir orandadır. Bu durum da hanelerin çocuklarının eğitime devam etmesini ve içinde bulundukları zor koşulları hiç olmazsa çocuklarının yaşamamasını tercih ettiklerini göstermektedir. Bu bağlamda hane reislerinin yaklaşık dörtte biri, hayal bile kuramadıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum hanelerin tam anlamıyla bir kısır döngünün içinde olduğunu göstergesidir.

Gelecekle ilgili beklentilerde yakın zamana ilişkin sorgulamaların başında, gelecek yıl bu işi sürdürmek isteyip istemedikleri gelmektedir. Hane reislerinin yüzde 44,7'si çocuklarıyla ilgili kesin konuşmasalar da kendilerinin gelecek yıl fındık hasadı için çalışmaya devam edeceklerini belirtmişlerdir. Bu grubun dışında kararsız olup, *bilmiyorum* biçiminde yanıt verenler yüzde 27,6 oranındadır. Kararsız olduğu görülen bu grubun da bir kısmının, gelecek yıl çalışma lehine karar verecekleri varsayıldığında, 2013 yılında fındık hasadına katılanların önemli bir bölümünün 2014 yılında da fındık hasadına katılacağını göstermektedir. Gelecekle ilgili beklentilerin önemli bölümü ise, nasıl bir iş sahibi olmayı düşündükleri noktasında somut hale gelmektedir (Çizelge 40).

Çizelge 40: Nasıl bir iş sahibi olmayı isterdiniz?

Nasıl bir iş sahibi olmak istersiniz?	Sayı	Yüzde
Kendi işimin sahibi esnaf	53	31.2
Kendi işimin sahibi çiftçi	20	11.8
Devlette memur/ işçi	69	40.6
Özel sektörde memur/ işçi	10	5.9
Ev hanımı	5	2.9
Diğer	13	7.6
Toplam	170	100.0

Çizelge 41: Son beş yıl içinde hanenizin yaşam düzeyi nasıl değişti?



Arazinin eğimi önemli olmaksızın, çocukların fındık hasadında yaptığı işler şunlardır; daldan elle fındık toplama, daldan sopa yardımıyla fındıkları yere düşürme, yere düşürülen fındıkları çuvala veya kovaya doldurma ve çuvaların ağızını bağlama. Yani çocuk işçiler tıpkı yetişkin işçiler gibi çalışmaktadır.

Hane reislerinin aynı zamanda yapacakları işlerle ilgili tahayyüllerinin başında, devlet sektöründe çalışmak gelmektedir (yüzde 40,6). Tarımla uğraşmak ve esnaf olma isteği toplamı ile kamu için çalışma isteği eşdeğer bir orandadır (Çizelge 40). Bu durum MGTİ'nin kamu sektöründe çalışmayı **güvenceli** ve **istikrarlı** bir istihdam olarak algıladıklarının bir kanıtı olmaktadır. Aynı zamanda bu güvenceli iş arayışı kısmen özel sektörde işçi veya memur olarak çalışma isteğinin de çok az tercih edilmesinin bir nedeni olarak kabul edilebilir. Kısmen bağımsız çalışmayı çağrıştıran, esnaf ve çiftçi olmak da, yaklaşık yüzde 40,6'lık bir orana sahiptir (Çizelge 40). Ancak, çiftçiliğin de az tercih ediliyor olması MGTİ hanelerinin topraktan büyük oranda koptuklarını göstermektedir. *Diğer* seçeneği altında görüşme yapılan 18 yaş altı çocuklar, eğitimlerine devam etmek istediklerini dile getirmişlerdir. Onlar dışında kalan *diğer* seçenekleri ise mühendis ve doktorluk şeklinde meslek sahibi olmaya yöneliktir.

Son beş yıl içinde hanenin yaşam düzeyinin nasıl değiştiği konusunda hane reislerinin verdikleri yanıtlar, kendi hanelerinin geçmiş durumuna yönelik bir kanaat beyanı olarak düşünülmelidir.

Son beş yılda yaşam düzeyindeki değişim	Sayı	Yüzde
Daha iyi oldu	30	17,6
Değişmedi	72	42,4
Daha kötü oldu	68	40,0
Toplam	170	100,0

Hane reislerinin yüzde 17,6'sının hanesinin yaşam düzeyinin son beş yıla nazaran daha iyi olduğu değerlendirmesini yapması ve benzer biçimde gelecek beş yılı da olumlu değerlendirmeleri, bize algılamının aynı kişilere yönelik olduğunu düşündürmektedir (Çizelge 41). Buna karşılık gelecek beş yıla ilişkin kararsız olanlarla daha kötü olacak diyenlerin oranı, yüzde 64,1'e ulaşmaktadır. Bu durum MGTİ'nin gelecek beklentilerinin hemen bulunmadığını ifade etmektedir.

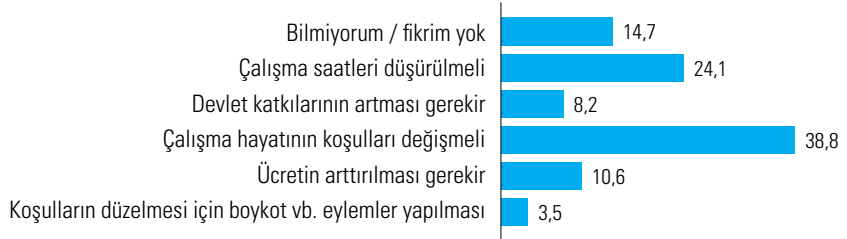
Hane reislerine sorulan sorulardan biri de ücret ve çalışma koşullarının düzeltilmesi için neler yapılacağına ilişkindir. Bu noktada çok çeşitli yanıtlar verilmiştir. Bu yanıtların gruplanması hane reislerinin sorunu çözmek için hangi yöntemleri önerdiklerini bize yansıtmaktadır.

Hane reislerinin iş ve ücret koşullarına ilişkin değerlendirmeleri, onların konuya yönelik çözüm önerilerini de içermektedir. Alınan yanıtlar açık uçlu olduğu için benzer ifadeler Grafik 16'da gruplandırılmıştır. Bu noktada dikkati çeken unsurlardan biri de MGTİ'nin mevcut çalışma koşullarından çeşitli nedenlerle rahatsızlık duymalarıdır. Bu koşullar aynı



Fındık bahçesinde bulunan çocuklar

Grafik 16: Ücret ve çalışma koşullarını düzeltmek için neler yapılabilir? (%)



FINDIK HASADINDA ÇALIŞAN ÇOCUKLARA YÖNELİK GÖZLEM VE BULGULAR

Bu temel araştırmanın çocuklarla ilgili bulguları iki ana kolda incelenmiştir. Bunlardan ilki; hane reisleriyle yapılan anketlerden çocuklara ait bilgilerin değerlendirilmesidir. Bu kapsamda 170 hanede, 871 hanehalkı üyesi mevcuttur ve bunların 451'i 18 yaş altındadır. Bu çocukların yaş, cinsiyet, medeni durum gibi demografik özellikleri, öğrenim durumu, hanedeki konumu ve MGTİ olarak çalışıp çalışmadığı bir önceki bölümde incelenmiştir. İkinci olarak ise, bu bölümde ele alınan, fındık hasadında fiilen çalışan 102 çocuğun çalışma ortamında, önceden tasarlanmış bir form (Ek 4) aracılığıyla gözlenmiş ve çalışma koşulları değerlendirilmiştir. Bu aşamada veri toplarken gözlem yapılmış ve çocuklara bazı sorular yöneltilmiştir. Çocukların çalışma ortamında gözlemin yapılması esnasında, konu uzmanı, niçin orada bulunduğu hakkında çalışanları bilgilendirmiş ve çalışma esnasında çocukları gözlemlemiş, elde ettiği sonuçları gözlem formunda yer alan bölümlere kaydetmiştir. Gözlem tamamlandığında gözlem yapılan çocuklara formda yer alan bazı sorular yöneltilmiştir.

Gözlemlenen Çocuklara Yönelik Bazı Bilgiler

Çocuklarla ilgili gözlem, temel araştırmanın yapıldığı il ve ilçelerde gerçekleştirilmiştir. Bu itibarla, gözlenen çocuklarla alandaki MGTİ arasında yakın bir ilgi kurulmaktadır. Nitekim çocukların geldiği yöreyle, hanelerin geldikleri yöre arasında paralellik bulunmaktadır.

Çocukların, gözlemin yapıldığı ana kadar fındık hasadında ortalama çalıştıkları gün sayısı 8,52'dir. Bununla beraber gözlem yapıldığı sırada 10 günden az çalışmış olan çocuklar toplam çocukların yüzde 72,5'ini oluşturmaktadır. Fındık hasadının 2013 yılında ortalama 30 gün sürdüğü düşünülürse, çocukların büyük bir kısmı için çalışılacak yaklaşık 15-20 gün daha olduğu anlaşılmaktadır.

Çocuklar, 12 farklı mevsimlik tarım işçisi grubu içinde yer almaktadırlar. Tarım araçlarından alınan, her grupta yer alan hane sayıları bilgisi doğrultusunda, bir grupta yer alan ortalama hane sayısı 4,5'tir. En küçük işçi grubu 3 haneden, en büyüğü ise 7 haneden oluşmaktadır. Gruplar Şanlıurfa, Diyarbakır, Adana, Batman ve Şırnak'tan gelmişlerdir. Gözlem tekniğinden ötürü, çocukların hane büyüklükleri hesaplanamamıştır. Ancak, hane halkı bulgularında, hane büyüklüğüne yönelik bulguların bu noktada da geçerli olduğu söylenebilir. TÜİK'in 2012 yılında yayınladığı "Aile" raporunda yer alan istatistiklere göre, söz konusu illerin ortalama hane büyüklüğü bakımından en yüksek iller olduğu, bu illerdeki ortalamanın 6-8 kişi olduğu bildirilmektedir. Ancak araştırma bulguları ile arada oluşan bu farkın altında yatan temel neden, hanehalkı bölümünde de dile getirildiği üzere, hanelerin her zaman tüm üyeleriyle birlikte fındık hasadına çalışmaya gelmemeleri ya da çocukların/gençlerin kimi zaman fındık hasadına hanelerinden bağımsız katılmaları olduğu düşünülebilir. Daha önce de belirtildiği gibi, fındık hasadının görece kısa sürmesi bu konuda önemli bir etkidir.

Çizelge 42: Çocuk nasıl görünüyor veya davranıyor?

Çocukların görünüş veya davranışları	Sayı	Yüzde
Korkmuş	2	2,0
Endişeli	7	6,9
Utangaç	58	56,9
Çevresiyle ilgisiz	25	24,5
Dışa dönük	8	7,8
Yorgun	2	2,0
Toplam	102	100,0

Çocukların tahmini yaşlarına bakıldığı zaman gözlemciye göre 6-13 yaş grubu arasında olanlar yüzde 20, 14-17 arası olanlar ise yüzde 80 düzeyindedir. Gözlem yapan uzmana göre çocukların yarıdan fazlasının duygusal görünüşleri ve davranışları "*utangaçlık*" olarak tanımlanmıştır.



Fındık hasadında çocuklar

Çocukların Çalışma ve Yaşam Koşulları

Gözlem kapsamına alınan 102 çocuğun çalışma saatleri arasında bir farklılık bulunmamaktadır. Sabah 7 ile akşam 7 arasında, yani 12 saat, fındık bahçesinde bulunmakta, kahvaltı için 15 dakika, öğle yemeği için 1 saat ve öğleden sonra 15 dakika olmak üzere, gün içinde toplamda ortalama 1 saat 30 dakika mola verilmektedir. Bu haliyle çalışma süresi, çocuklar da

Fındık hasadına katılan çocuklar da, tıpkı yetişkinler gibi, günde ortalama 10.5 saat çalışmaktadır (Ağustos 2013, Zonguldak - Ereğli)



dahil olmak üzere tüm işçiler için 10 saat 30 dakika olarak hesaplanmıştır. Birkaç istisna dışında çalışma sürelerinde yaygın bir benzerlik görülmektedir.

Çocuklar çalışma saatleri içinde, fındık toplama işi dışında, fındık çotanaklarının konulduğu plastik kovaları, çuvalları taşıma veya fındıkları kovalara/çuvallara doldurma gibi işleri yapmaktadır. Gözlem yapan uzman, çocukların bu işi yapmalarından dolayı fiziksel olarak zorlanmalarıyla zorlanmamaları arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı sonucuna varmıştır. Bunun nedeni çuval taşıma ve doldurma işi için çocuklar genelde fiziksel olarak bu işe uygun olan çocuklar arasından seçilmekte, eğer çalışan grupta böyle bir çocuk yoksa genç çalışanlar arasından 'çuvalcı' denilen kişiler belirlenerek tarif edilen işi yapması beklenmektedir. Çuvalcılar, fındık toplayanlara göre yarım yevmiye daha fazla ücret almaktadır. Sadece fındık toplanan arazinin eğimli olması, çalışma sırasında bir zorlanma nedeni olarak gözlemlenmiştir. Bununla birlikte Karadeniz Bölgesi'nde normalden farklı olarak etkili olan sıcaklıklar ile bahçelerde su bulmaktaki güçlük, tüm işçiler için gözlemlenen diğer zorluklar arasındadır.

Fındık hasadında çalışan çocuklar, bu işlerinin dışında farklı işlerde de çalışarak haneye katkı sağlamaktadır. Bu işlerin başında su taşıma, yatak

Fındık hasadında çalışan çocuklar, bu işlerinin dışında farklı işlerde de çalışarak haneye katkı sağlamaktadır. Bu işlerin başında su taşıma, yatak toplama, çamaşır ve temizlik işleri gelmektedir.

Çizelge 43: Fındık hasadında çalışan çocukların hane içindeki katkıları

Çocukların hane içindeki katkıları	Sayı	Yüzde
Su taşıma	28	27,5
Yatak toplama	22	21,6
Çamaşır yıkama	19	18,6
Çevre/ çadır temizliği	19	18,6
Bulaşık yıkama	15	14,7
Sofra hazırlama	13	12,7
Yemek yapma	11	10,8
Çocuk bakımı	10	9,8

toplama, çamaşır ve temizlik işleri gelmektedir (Çizelge 43).

Çocukların yaklaşık yüzde 30'u hem bahçede hem de evde çalışmaktadır. Yapılan işler genel olarak, ev içinde düzenli bir biçimde yapılması zorunlu olan işlerdir (Çizelge 43). Bu grupta kalan çocukların, sadece fındık hasadında çalışan çocuklara oranla, daha ağır bir yük altında olduğu gözlenmiştir.

Çizelge 44: İki büküm ve eğilerek çalışma

İki büküm ve eğilerek çalışma	Sayı	Yüzde
Evet	90	88,2
Hayır	12	11,8
Toplam	102	100,0

Çocukların fındık bahçesinde çalışma koşullarının farklı özellikler taşımasına rağmen, çalışma esnasında kullandıkları herhangi bir koruyucu malzeme bulunmamaktadır. Fındık toplama esnasında parmakların zedelenmemesi için eldiven ya da güneşten koruyucu bir araç olarak şapka, çocukların hiçbirisi tarafından kullanılmamaktadır.

Fındık toplama işinde çalışan hiçbir çocuğun, bahçe ortamında acil sağlık kiti/eğitilmiş sağlık personeline ulaşma imkanı bulunmamaktadır. Araştırma bulgularına göre, çocukların sadece 35'i (yüzde 34,3) temiz içme suyuna erişebilir durumdadır. Bilindiği gibi, temiz içme suyuna sahip olmamak özellikle bulaşıcı hastalıkların yayılmasında temel faktörlerden birisidir. Öte yandan çocukların çalıştığı yerlerin hiçbirinde kapalı bir tuvalet olmadığı gözlenmiştir. Fındık hasadında çalışan çocukların fiziksel duruşları ve çalışma biçimlerine bakıldığında sürekli tekrar eden bir biçimde, aynı hareketleri eğimli arazide yaptıkları gözlemlenmiştir (Çizelge 44). Bu durumun çocukların fiziki ve bedensel gelişmeleri üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceğine dair araştırmalar bulunmaktadır.¹⁹

Çocukların fındık bahçesinde çalışma koşullarının farklı özellikler taşımasına rağmen, çalışma esnasında kullandıkları herhangi bir koruyucu malzeme bulunmamaktadır. Fındık toplama esnasında parmakların zedelenmemesi için eldiven ya da güneşten koruyucu bir araç olarak şapka, çocukların hiçbirisi tarafından kullanılmamaktadır.

Çocukların Barınma ve Konaklama Koşulları

Çocukların barınma olanaklarına bakıldığında, yaklaşık olarak 1/3'lük bölümün çadırda, diğerlerinin ise bahçe sahibi tarafından tahsis edilen

19 Duyar, İ., (2004) "Genç İşçilerin Vücut Boyutlarında Çalışma Geçmişine Bağlı Olarak Meydana Gelen Değişimler", 9. Ulusal Ergonomi Kongresi, 16-18 Ekim 2003, Denizli, Pamukkale Üniversitesi Yayınları

Konakladığı çadıra su taşıyan
bir kız çocuğu (Ağustos 2013,
Düzce - Gölyaka)



konutlarda kaldığı saptanmıştır. Gerek barınma için sağlanan konutların, gerekse çadırların, sağlık açısından pek çok olumsuz koşulu barındırdığı bir gerçektir. Dolayısıyla yaşam alanlarının “konut” olması, her zaman sağlıklı koşullarda bulunulduğu anlamına gelmemektedir. Bunun ötesinde, çadırlardaki yaşamın, pek çok eksiklik ve yoksunlukla bir arada olduğu görülmektedir. Bu koşullar, içme ve kullanma suyunun mevcudiyeti, tuvaletlerin sağlıklı olup olmaması, yaşam alanlarında üretilen katı atıkların (çöplerin) nasıl bertaraf edildiği, gıdaların hangi koşullarda hazırlandığı ve saklandığı gibi özelliklere bağlıdır. Öte yandan gerek çadırların, gerekse konutların yaklaşık yarısı (yüzde 46,1) ıssız bir yerde bulunmaktadır. Bu durum, başta çocuklar olmak üzere, tüm çalışanlar açısından güvenlik sorununu da beraberinde getirmektedir. Ayrıca çadırların köy veya ilçe yerleşim yerlerinin oldukça uzağında olanlarının oranı da yüzde 23,5’tir. Yaşam alanlarında sıcak su imkanı olan bir yer saptanmamıştır. 102 çocuğun 17’si (yüzde 16,7) direkt toprak zemine ince bir halı serilmiş biçimde



Tulumbadan su içen çocuklar

Çizelge 45: Konaklanan yerdeki tuvalet ve banyonun durumu

Çizelge 46: Konaklanan yerde temiz su kaynağına erişim



İşçilerin barınma yerleri

uyumaktadır. Çocukların konakladıkları yerlerin çadır veya konut olması dışında, önemli sorunlardan biri de, aynı alanı çok fazla kişiyle paylaşıyor olmalarıdır. Gözlem notlarına göre çocuklar ortalama 7-12 kişiyle birlikte kalmaktadır. Çadırlar genelde tek hane tarafından kullanılırken, ev tarzı kapalı konutlarda mekanın büyüklüğüne göre, birden fazla hane aynı yeri paylaşabilmektedir. Geçici de olsa dar alanlarda çocukların kalabalık içinde kalması, çocukların yaşam koşullarını zorlaştıran bir durum olarak göze çarpmaktadır.

Çocukların barındıkları yerlerin sağlık açısından güvenli özellikler taşımadığı gözlenmiştir. Özellikle haneyle birlikte gelen çocukların can güvenliği açısından yerleşim yeri önemlidir. Konakladıkları yerin yakınında işlek bir yol, dere, su kanalı veya deniz olan çocukların oranı yüzde 25'tir. Ayrıca tehlikeli haşere ve yılan sokmasına maruz kalabilen çocukların oranı da yüzde 10'nu geçmektedir. Konaklanan yerlerdeki tuvaletin ve banyonun

Tuvalet ve banyo varlığı	Sayı	Yüzde
Var	74	72,5
Yok	28	27,5
Toplam	102	100,0

Su kaynağının uzaklığı (algı)	Sayı	Yüzde
Çok yakın	6	5,9
Yakın	72	70,6
Uzak	23	22,5
Çok uzak	1	1,0
Toplam	102	100,0

büyük oranda (yüzde 72,5) bez ve naylondan yapılmış derme çatma yerler olduğu gözlenmiştir. Bu durum çocukların sadece çalışma yerlerinde değil, aynı zamanda konakladıkları yerlerde de hijyen koşullarından uzak yaşadıklarını göstermektedir. Barınma yerlerinin temiz su kaynaklarına mesafesi de aynı şekilde hijyenle yakından ilgilidir. Yerleşim yerlerinin temiz su kaynağına büyük ölçüde yakın olduğu gözlenmiştir (Çizelge 45). Ancak temiz su kaynağının yetersiz oluşu bir diğer sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Çizelge 46).

Çocukların sosyal yaşamlarına ilişkin ayrıntılı gözlemler, araştırma ekibinin notlarında bulunmaktadır. Ancak iki noktada yapılan gözlemler dikkat çekmektedir. Bunlardan biri çocukların çevreyle olan bağlantılarının son derece sorunlu olduğuna ilişkindir. Çocukların yüzde 36'sı çevreden gelen *azarlama* ve *kovulma* türü tacizlere maruz kalmaktadır. Bu duruma ek olarak bir başka gözlem de fındık hasadında çalışan çocukların mahalli çocuklarla iletişiminin bulunmamasıdır. İletişim sağlayan çocukların oranı sadece yüzde 8,8'dir. Bu durum MGTİ ve çocuklarının geçici konakladıkları bölgede, uzak yerlerde barındıklarını ve benimsenmediklerini de göstermektedir. Farklı çalışmalarda da benzer bulgulara rastlanmış ol-

TARIM ARACILARINA YÖNELİK BULGULAR

'Amele başı', 'elci', 'dayıbaşı' gibi isimlerle adlandırılan tarım aracılarının varlık nedenleri, genel olarak mevsimlik gezici tarım işçileriyle yine tarımdaki işverenler arasında karşılıklı çıkarların korumasını, bağlantıların sürdürülmesini sağlamaktır.

ması, durumu rastlantısal olmaktan çıkarmaktadır.²⁰ İşçilerle ilişkilerinin iyi olduğunu ifade eden bahçe sahiplerinin bu ilişkiyi '*aile gibiyiz*' olarak tanımlamalarına karşın ilişkinin daha ziyade '*cömert ağa, sadık işçi*' ilişkisi düzleminde olduğu gözlemlenmiştir. İşçiler, yine düşük ücretlerle ve uzun çalışma saatleri ile çalıştırılmakta ve ancak, işçi-bahçe sahibi güveni sağlanmışsa, işçilerin çavuşları bahçe sahiplerine akşam ziyaretlerinde bulunabilmektedirler. Benzer bir ilişki sıradan işçilerle bahçe sahipleri arasında geçerli değildir. Yapılan sohbetlerde, bahçe sahiplerinin '*iyi biri*' olduğunu iddia eden Adana'dan gelen bir grubun, kendi dayatmaları sonucunda bahçe sahibinin çamaşır makinesini kullanmalarına izin verdiğini belirtmeleri ve tüm çalışma boyunca bunun tek örnek olması, yapılan gözlemleri güvenilir kılmaktadır. Benzer bir durum, *çocuk işçiler* ya da *işçilerin çocukları* için de geçerlidir. Yerli halk, işçilere geçici ve yabancı gözle baktığı, yerli halka mensup çocuklar da yaşitlarına benzer şekilde davranmaktadır.

Mevsimlik gezici tarım işçiliğinde ortaya çıkan en önemli aktörlerden biri de, tarımda iş ve işçi bulma araçlarıdır. Genel olarak mevsimlik gezici tarım işlerinin olduğu yörelerde bulunan tarımsal emek araçlarını, farklı ülkelerde de görmek mümkündür. Bu bağlamda aracılık sınırlı bir bölge ve iş alanıyla ilişkili değildir. İş ilişkisinin düzenlenmesinden, sürdürülmesine ve devamlılığına kadar bir dizi konu, tarım araçlarının çalışma alanı içine girmektedir. 'Amele başı', 'elci', 'dayıbaşı' gibi isimlerle adlandırılan tarım araçlarının varlık nedenleri, genel olarak mevsimlik gezici tarım işçileriyle yine tarımdaki işverenler arasında karşılıklı çıkarların korumasını, bağlantıların sürdürülmesini sağlamaktır. Aracılar, bu ilişkiden belirli bir pay almaktır. Öte yandan tarım araçlarının çalışma ilişkisindeki rolleri ve işlevleri; kendisine bağlı bir işçi grubunu muhafaza ederek, işverenlerin ihtiyaç duyduğu gerekli sayıda işçiyi çekebilecekleri bir işçi stokunun sürekliliğini sağlamaktır.²¹ Tarım aracısı bu işlemi yapmak için işçiden belirli bir komisyon alır. Bu komisyon dışında, tarım aracısı beraber çalıştığı işçilerle kurduğu bağımlılık ilişkisi, maddi ilişkinin boyutuna göre değişmektedir. Bu maddi ilişki genellikle MGTİ'nin çalışmadığı dönemde borç

20 Gülçubuk, B. (2012), 'Tarımda Çocuk Emeği Sömürüsü ve Toplumsal Duyarlılık', Çalışma ve Toplum, 2012/2, s:83 ve Çınar, S. ve K. Lordoğlu (2010) "Mevsimlik Tarım İşçiliğinde Tekil Bir Analiz: Karasu Fındık Toplam İşçileri", Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, 2010/38, s.31

21 Çınar, S. (2012), '**Bağımlı Çalışma İlişkileri Kapsamında Mevsimlik Tarım İşçilerinin Malatya Örneği Üzerinden Analizi**' basılmamış doktora tezi. Marmara Üniversitesi SBE, s:123

vermek, yol masraflarını karşılamak, alış-veriş için önceden avans vermek gibi biçimlerde tezahür edebilir.

Fındık hasadına gelen mevsimlik gezici tarım işçilerinin geldiği yöre ile tarım aracısının geldiği yöre paralellik göstermektedir. Bununla birlikte MGTİ ile tarım araçları arasında çoğunlukla hemşerilik, akrabalık veya komşuluk gibi sosyal ilişkiler mevcuttur.

Araştırmanın bu bölümünde tarım araçlarının hem bahçe sahipleri hem de MGTİ ve haneleri için düşünceleri değerlendirilmeye çalışılmıştır. Saha çalışmasında 15 tarım aracısına ulaşılmış ve yüz yüze anket uygulaması gerçekleştirilmiştir.

Tarım Aracısının Yaşı, Mesleği ve Eğitimi

Tarım araçları bilindiği gibi, MGTİ ile aynı bölgeden gelen ve onların bahçe sahipleriyle başta iş ilişkisi olmak üzere, çeşitli bağlantıları kuran “aracı” pozisyonudur.

Çalışma kapsamında fındık hasadına gelen MGTİ’nin önemli bir bölümü (yüzde 22,4) Şanlıurfa’dan gelmektedir. Tarım araçları da yaklaşık aynı oranda Şanlıurfa’dan gelmekte ve sürekli olarak bu ilde ikamet etmektedir (yüzde 26,7). Bu durum hem araçların hem de işçilerin aynı bölge içinde komşu veya hemşeri olduklarının bir göstergesidir.

Yaş grubu	Sayı	Yüzde
20-30	1	6,6
31-40	4	26,6
41-50	8	53,3
50+	2	13,3
Toplam	15	100,0

Tarım araçlarının tümü erkek ve yarısı 41-50 yaş grubundadır (Çizelge 47). Gerek bahçe sahiplerinin gerekse tarım araçlarının benzer yaş diliminde olmaları, aralarında iş bulma konusunda daha uygun koşulları sağlamaktadır.

Tarım araçlarının orta yaş diliminde bulunmaları, uzun yıllardır bu işle meşgul olduklarının bir göstergesidir. Nitekim tarım araçlarının, aracılık faaliyetlerine on yıldan daha uzun süre önce başlayanların oranı yüzde 66’dır.

Tarım araçlarının herhangi bir biçimde sosyal güvelik kurumuna dahil olmadıkları anlaşılmaktadır. Sağlık hizmetlerinden yararlanma konusunda eski yeşil kartlılara yönelik uygulama olan, primi devlet tarafından ödenen sosyal güvenlik kapsamında oldukları görülmektedir. Tarım araçlarının aylık veya yıllık kazançları yüksek olmasına karşın, gelir kayıtları olmadığı için devletin sağlık olanağından yararlanabilmektedirler.

Çizelge 47: Tarım araçlarının yaş grupları ve dağılımı

Tarım araçlarının aylık veya yıllık kazançları yüksek olmasına karşın, gelir kayıtları olmadığı için devletin sağlık olanağından yararlanabilmektedirler.

Çizelge 48: Tarım araçlarının eğitim durumu

Tarım araçlarının bu işe nasıl başladıkları ve esas mesleklerinin ne olduğu sorulduğunda ortaya çıkan durum, önemli ölçüde bu kişilerin tarım aracılığı dışında bir mesleklerinin olmadığını göstermektedir²². Ayrıca ortaya çıkan diğer bir gelişme de tarım araçlarının yüzde 40'ının daha önce bu işi yapmış MGTİ olmalarıdır. Bu durum bize, mesleki açıdan tarım aracılığının sahip olduğu formasyonun, bir süre işçilik yapıldıktan sonra kazanılabileceğini göstermektedir. Ayrıca MGTİ olgusunun uzun süre içinde çok fazla değişmeden, aynı yörenin insanları tarafından yapılmakta oluşuna da vurgu yapmaktadır. Tarım araçlarının eğitim düzeylerinin ağırlıklı olarak ilköğretim olduğu görülmektedir.

Tarım araçlarının eğitim durumu	Sayı	Yüzde
Okuma yazması yok	2	13,3
Okuma yazması var ama okula gitmemiş	1	6,7
İlkokul mezunu	5	33,3
Ortaokul mezunu	2	13,3
Lise mezunu	3	20,0
Üniversiteye gidiyor	1	6,7
Diğer	1	6,7
Toplam	15	100,0

Tarım Aracısı ve İşçilerle İlişkiler

Tarım araçlarının aracılık ettiği işçi sayısı ile kıdem arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır. Daha uzun yıllardan beri tarım aracılığı yapanların daha fazla işçiyi çalıştırdığı görülmektedir.

Tarım araçlarının sürekli olarak aynı bölgeye ve aynı yöreye gelmeleri, onlara hem bir alışkanlık kazandırmakta hem de o bölgenin bahçe sahipleri için tanınmış olmayı sağlamaktadır. Ancak, tarım araçlarının düzenli olarak aynı bölge ve aynı yöreye gelmeyi tercih etmeleri dışında, aynı bahçe sahibi ile çalışma noktasında neredeyse yarı yarıya farklılaşmaktadırlar. Bir kısmı sürekli aynı bahçe sahibi ile çalışmayı tercih ederken, bir kısmı da bu konuda her yıl farklı bahçe sahipleriyle çalışılabileceğini dile getirmiştir.

Tarım aracısıyla beraber çalışan MGTİ'nin aynı yöreden olmasının yanında aynı köyden ve akrabalık ilişkileriyle gelenlerin çoğunlukta olduğu

Tarım araçlarının aracılık ettiği işçi sayısı ile kıdem arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır. Daha uzun yıllardan beri tarım aracılığı yapanların daha fazla işçiyi çalıştırdığı görülmektedir.

²² Tarım aracılığı yapmak için ilkokul mezunu olmak ve yüz kızartıcı suç işlememiş olmak yeterlidir. Bu belgeleri Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü'ne veren bir kişi aracılık belgesi alabilir. Ancak tarım araçlarının çoğu bu belgeyi almadan çalışmaktadır. Çalışma ve İş Kurumu Müdürlüğü tarafından belge verilen tarım aracısıyla tahmini tarım aracısı sayısı arasında fark bulunmaktadır.

Çizelge 49: İşçilerin bulunma yöntemleri

Geçim stratejisi çocuk emeğine bağlı olan bu haneler, çocukların çalışmasını şart koşmaktadır. Hanelerdeki çocukların çalışması, onların emeğine dayalı bir hane ekonomisini zorunlu kılmaktadır.

Tarım araçlarının işçi bulma yöntemleri	Sayı	Yüzde
Köyünden	7	46,7
İlçeden	2	13,3
Farklı köylerden	1	6,7
Akrabalarından	3	20,0
Diğer	2	13,3
Toplam	15	100,0

ma ve hanenin de beraber gitmesi özellikle işçilerin kendi bölgelerinden gelen hemşerileri veya akrabaları olan bir tarım aracısına güvenmeleri sayesinde gerçekleşebilir. Öte yandan MGTİ'nin çalışma ilişkilerini ve yöntemlerini belirleyen, başta akrabalık olmak üzere, aynı köyden aynı mahalleden olmaya bağlı kurulan ilişkilerin taşıdığı önem, bağımlı çalışma ilişkilerinde bu tür ilişkilerin katı hiyerarşik toplumsal yapıların oynadığı rollerle de uyumludur.²³ Yukarıdaki çizelgede de görüldüğü gibi MGTİ'nin geldiği yöreler, önemli ölçüde tarım aracısıyla aynı yörelerdir.

Bahçe sahipleri tarım araçlarına, fındık hasadında çalıştıracağı işçilerin sayısı, cinsiyetleri ve yaşları konusunda fikrini söylemektedir. Buna göre bahçe sahibinin tercihinin, daha çok genç kadın işçilerle çalışmak yönünde olduğu anlaşılmaktadır. Aynı araştırmadaki hane bilgileri de, çalışanların arasında kadın sayısını erkeklere göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu durum tarım araçlarının, bahçe sahibinin tercihlerini dikkate alarak işçi tercihinde bulunduğunu göstermektedir. Tarım araçlarına göre, böyle bir tercihte esas rol oynayan, genç kadınların fındık toplama işinde daha verimli olmalarıdır. Ayrıca kadınların daha uyumlu ve dinamik olmaları gibi tercih nedenleri de öne çıkmaktadır. Ancak bahçe sahiplerinin çocuk işçi çalıştırılmaması konusundaki talepleri, haneler ve tarım araçları tarafından pek dikkate alınmamaktadır. Çünkü geçim stratejisi çocuk emeğine bağlı olan bu haneler, çocukların çalışmasını şart koşmaktadır. Hanelerdeki çocukların çalışması, onların emeğine dayalı bir hane ekonomisini zorunlu kılmaktadır.

Tarım aracısına göre MGTİ çalışma alanlarına grup olarak ve çoğunlukla karayolu nakil vasıtalarını (minibüs, otobüs gibi) kullanarak gelmektedirler. Son iki yıldan bu yana mevsimlik işçiler, demiryolu hattının kapalı olmasından dolayı bölgeye sadece karayoluyla ulaşmaktadır. İşçilerin ulaşım giderleri tarım araçlarının, hane reislerinin ve bahçe sahiplerinin de belirttiği gibi, çoğunlukla işçilerin kendileri tarafından karşılanmaktadır

görülür (Çizelge 49). Bu durum bizce, her iki tarafa da ayrı ayrı güven telkin eden bir durumdur. Oldukça uzak bir yöreye gidiş-dönüş, oradaki koşullara uyum sağla-

²³ Çınar, S. (2012), 'Bağımlı Çalışma İlişkileri Kapsamında Mevsimlik Tarım İşçilerinin Malatya Örneği Üzerinden Analizi' basılmamış doktora tezi. Marmara Üniversitesi SBE, s:123. (Rapor basıma hazırlandığı esnada doktora tezi Nota Bene yayınları tarafından Öteki "Proletarya" ismiyle yayınlanmıştır.)



Kaynak: www.akcakocatv.com, 12 Ağustos 2013

Çizelge 50: İşçiler için üstlenilen sorumluluklar

(yüzde 73,3). Çok az MGTİ'nin ulaşım gideri (toplam giderin yarısı) bahçe sahibi veya tarım aracıları tarafından karşılanmaktadır. Tarım aracıları genel olarak, yakın akraba veya yaşadığı köy, mahalle ve komşuluk ilişkileriyle, tanıştığı veya önerilen isimlerle çalışma biçimini benimsemiştir. Tarım aracıları için işçilerle ilişkilerde dikkat edilen ve önem verilen husus, işçinin çalışkanlığı ve kendine güven vermesidir. Bu iki özelliğin en fazla oranda tekrar etmesi, ilişkinin devamında, tarım aracısının bahçe sahibine yönelik sorumluluğunu öne çıkarmaktadır. Özellikle çalışkan olmak, daha fazla ürünü daha kısa zamanda toplamayı beraberinde getirmektedir.

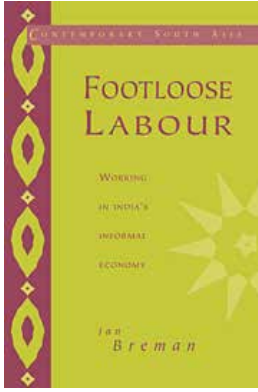
Tarım aracılarının MGTİ için üstlendiği bazı sorumluluklar, kendi açıklamalarına göre, temel olarak üç noktada yoğunlaşmaktadır. Buna göre her üç sorumluluk da en fazla tekrarlanan özellikler olmuştur. Bunlar; işçiler için, (a) yolculuk için vasıta ayarlanması, (b) hastalandığında ilaç temini ve hastaneye erişim ve (c) iş bitiminde ücretlerini alma garantisi. Ancak tarım aracılarıyla işçiler arasındaki ilişki, söz edildiği biçimde sadece üretim esnasında gerçekleşen bir ilişki değildir. Bütün yıl süren bir ilişki bulunmaktadır. Bu nedenle, sürecin devamlılığı ve ertesi yıl yeniden onlarla çalışabilmek için, tarım aracılarıyla işçiler arasında (işçiler için zorunluluk sebebiyle) maddi temele dayalı bir bağımlılık ilişkisi kurulmaktadır. Bu ilişkinin temelinde, paraya ihtiyaçları olduğu zaman işçilere borç verme ve onlar için önceden gıda alış verışı yapma gelmektedir. Buna ek olarak tarım aracıları, sadece gelecek yıl çalışma garantisi veren işçilere borç vermektedir (Çizelge 50).

İşçiler için üstlenilen sorumluluklar	Sayı	Yüzde
Paraya ihtiyaçları olduğu zaman borç verme	8	53,3
İşçi adına bahçe sahibiyle işin bütün koşullarını konuşma	5	33,3
Çalışmaya gelmeden önce/geldikten sonra gıda alışverişini yapma, bunun için para verme	1	6,7
Cevapsız	1	6,7
Toplam	15	100,0

Çizelge 50'de görüldüğü gibi tarım aracılarının sorumluluk alanına giren unsurlar arasında, borç vermek, önemli bir orana sahiptir. Bu durum aynı zamanda MGTİ'nin ve hanenin aldığı borç karşılığında, işgücünü bir sonraki yıl tarım aracısına sunma garantisi de sağlamaktadır. Nitekim bu konuda Şeker (1986) de borçlandırma sisteminin bir bağımlılık yarattığına dair bulguları sunmaktadır.²⁴

24 Şeker, M. (1986). *Türkiye'de Tarım İşçilerinin Toplumsal Bütünleşmesi*. Ankara Değişim Yayınları, s: 132

Az sayıda tarım aracı ücret, konaklama ve barınma, ücretin ödenme zamanı ve çocuk işçi çalıştırılması gibi konularda sorun yaşadığını belirtmiştir.



Jan Breman
Footloose Labor,
Working in India's Informal
Economy, Cambridge University, Press 1996, 278 sayfa

Çocuk ve kadın işçilerin ücretlerini hane reisine ödeyen tarım araçlarının, benzer tarzdaki bu ilişki biçiminin hane içindeki tezahürünü de, çoğunlukla sürdürme eğiliminde olduğu görülmektedir.

Tarım araçlarının MGTİ ile yaşadığı sorunlar sorulduğunda, sorun yaşamadığını ifade eden geniş bir grup bulunmaktadır. Bununla beraber az sayıda tarım aracı ücret, konaklama ve barınma, ücretin ödenme zamanı ve çocuk işçi çalıştırılması gibi konularda sorun yaşadığını belirtmişlerdir. Sorunların çözümünde tarım araçlarının hane büyüklerine başvurduğu görülmektedir. Bunun dışında işçinin sorun yaşadığı yerden alınıp, başka bir yere yerleştirilmesi de sorun çözümünde başvurulacak yollardan biri olmaktadır.

İşçilerle sorun yaşamama nedeni olarak en sık tekrarlanan yanıt, işçilerin çoğunlukla akraba veya tanıdık olmaları, bu nedenle tercih edilen işçilerle zaten bir sorun yaşama olasılığının çok düşük olması, olarak ifade edilmektedir. Özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden gelen MGTİ'nin tarım aracıyla olan ilişkilerinin güçlü bir bağımlılık ilişkisi olması bu durumu ortaya koymaktadır. Tarım araçlarının ortalama yaşlarının MGTİ'ne göre daha fazla olması sorun yaşama riskini azaltan bir unsur olmaktadır. Bununla beraber tarım aracıyla bahçe sahipleri ilişkileri bölümünde görüldüğü gibi, işçilerle sorun çıkması halinde sorunun çözümü için işçilerin evine gidilerek uyarılması veya yerlerinin değiştirilmesi gibi baskı uygulamaları söz konusu olabilmektedir.

Sorun yaşamadığını ifade eden tarım araçlarının yüzde 60'ı ise bunun, işçileri tanımaktan ve akraba olmaktan kaynaklandığını ifade etmişlerdir. Çocuk ve kadın işçilerin ücretlerini hane reisine ödeyen tarım araçlarının, benzer tarzdaki bu ilişki biçiminin hane içindeki tezahürünü de, çoğunlukla sürdürme eğiliminde olduğu görülmektedir. Kısaca, sorun çıkmamasını garanti etmenin en iyi yollarından birisi, işçileri kendi yakın çevresinden, köy veya mahallesinden getirmek olduğu, yabancı kaynaklarca da ifade edilmektedir.²⁵

Çalışma Koşulları ve Sağlık: Tarım Araçlarının Görüşleri

Batı Karadeniz Bölgesi'ne mevsimlik gelen işçilerin barınma ihtiyaçları için izin alınması tarım aracısının sorumlulukları arasına girmektedir. Tarım aracısının alınmasını sağladığı bu izin, büyük oranda bahçe sahibinin tutumuyla ilgilidir.

Tarım araçları çoğunlukla tuvalet, içme suyu ve kullanma suyu, yakacak odun, aydınlatma ve elektrik sağlama gibi ihtiyaçların bahçe sahibi tarafından karşılandığını ifade etmişlerdir. Bu noktada bulaşık yıkama ihtiyacının en düşük oranda, tuvalet ihtiyacının da en yüksek oranda, fındık bahçesi sahibi tarafından karşılandığı anlaşılmaktadır. Bu ihtiyaçların karşılanmadığını ifade eden az sayıda tarım aracı bulunmaktadır. Bu

25 Breman, J. (1996). **Footloose Labor**, Cambridge University Press, s. 95

Bazı bahçe sahiplerinin işçilerine sağladığı su, elektrik, konut gibi hizmetler karşılığında işçilerden bedel aldığı da ifade edilmiştir.

Çizelge 51: İşçiler hastalandığı ya da iş kazası olduğunda ne yapılır?

durum, temel ihtiyaç sayılabilecek konularda, fındık bahçesi sahiplerinin işçilere bazı olanakları sunduğunu göstermektedir. İlçelere ve fındık bahçesi sahiplerine göre değişebilen özellikler olmasına rağmen, bu ihtiyaçların çoğunlukla karşılandığı ve karşılama oranının yüzde 50 ile yüzde 80 arasında değiştiğini söylemek mümkün olmaktadır. Bu noktada bahçe sahibinin hukuki bir sorumluluğu olmadan, sadece üretimin gerçekleşmesine göre katkısı şekillenmektedir. Bununla birlikte bazı bahçe sahiplerinin işçilerine sağladığı su, elektrik, konut gibi hizmetler karşılığında işçilerden bedel aldığı da ifade edilmiştir.

Tarım araçları işçilerin hastalanma veya iş kazasına uğrama durumunda, işçilerin doğal olarak, en yakın sağlık kuruluşuna yönlendiğini belirtmişlerdir (Çizelge 51).

İşçiler hastalandığı ya da iş kazası olduğunda ne yapılır?	Sayı	Yüzde
Hastalığın/iş kazasının durumuna göre davranılıyor	3	20,0
Fındık bahçesi sahibi ne gerekiyorsa yapıyor	3	20,0
En yakın sağlık birimine gidiyoruz	9	60,0
Toplam	15	100,0

Verilen yanıtlara göre tarım araçları işçilerinin sağlığıyla yakından ilgili olduklarını vurgulamaktadır (Çizelge 51). Nitekim “sorunu tarla koşullarında çözmeye çalışıyoruz”, “herhangi bir işlem yapılmıyor” veya “işçi bir kaç gün dinleniyor” biçimindeki ifadelerin seçilmemesi yukarıdaki kanaati güçlendirmektedir. Ancak, işçilerin verdikleri yanıtlarla çelişen bu durumun, tarım araçlarının yaptıkları hataları ve hizmetlerindeki eksiklikleri belirtmekten çekinmeleri sebebiyle ortaya çıktığını söylemek yanlış olmayacaktır. Tarım araçlarının sağlık konusunda verdiği bilgilere göre, bel ağrısı ve yorgunluk işçiler arasında en sık rastlanan, dolayısıyla tekrarlanan sağlık sorunudur (Çizelge 52).

Çizelge 52: Tarım araçlarına göre işçilerin karşılaştığı sağlık sorunları

Sağlık sorunu	Evet	Yüzde	Hayır	Yüzde
Güneş çarpması	6	40,0	9	60,0
Bayılma	5	33,3	9	60,0
Bel ağrısı	13	86,7	2	13,3
Halsizlik	10	66,7	5	33,3
Yorgunluk	14	93,3	1	6,7
Gıda zehirlenmesi	6	40,0	9	60,0
Yeterli beslenememe	6	40,0	9	60,0
İş kazası	5	33,3	10	66,7
Alerji	8	53,3	7	46,7
Diğer	2	13,3	13	86,6

Çizelge 53: Bahçe sahipleriyle ele alınan konular arasında ücretin yer alma durumu

Tarım Aracısı ve İşveren İlişkileri

Mevsimlik gezici tarım işçileriyle bahçe sahipleri arasındaki ilişkilerin bütününde tarım araçlarının rolleri çok yönlüdür. Bir yönüyle üretim sürecinin aksamaması için gereken önlemleri almak, öte yandan denetlediği işçilerin ücret, çalışma saatleri, sayıları, yolculuk giderleri, konaklama koşulları gibi bir dizi konuyla ilgilenmek ve çözüm üretmek zorundadır. Tahmin edileceği gibi, tarım aracısı bu karmaşık çalışma ilişkilerinin hakim konumunu koruyarak ve kollayarak düzenleme yapmaktadır.

Tarım aracısının bahçe sahibiyle görüştüğü konular çeşitlilik göstermektedir. Bu konulardan, çalışanlar açısından en önemlisi ücret olmasına

Ücretin belirlenmesi	Sayı	Yüzde
Evet	5	33,3
Hayır	10	66,7
Toplam	15	100,0

rağmen, tarım araçları ücret konusunu çoğunlukla dikkate almamaktadır (Çizelge 53). Ücretlerin belirlenmesinin fındık hasadı öncesi il ve ilçelerde kurulan komisyonlar tarafından gerçekleştirili-

yor olması, tarım araçlarının ücret belirlemede etkilerinin olmadığını göstermektedir.

Öte yandan, bahçe sahipleriyle ele alınan diğer konuların içinde, çalışacak kadın ve çocuk sayısı daha fazla yer işgal etmektedir. Özellikle çalışma saatleri ve yolculuk giderlerinin karşılanması, tarım araçlarıyla bahçe sahipleri arasındaki görüşmede daha fazla yer alan konuları oluşturmaktadır. Tarım aracısı veya bahçe sahibinin işçilik ücretinden kesinti yapılması konusunda çoğunlukla olumsuz görüş bildirilmiştir. Buna rağmen tarım araçlarının yaklaşık $\frac{1}{4}$ 'ü kesinti yapıldığını ve bu kesintilerin kendileri açısından bir gereklilik olduğunu savunmaktadır. Kesinti yapanlar, kesinti miktarının yüzde 10 civarında olduğunu belirtmiştir. Kesinti yapmayan araçlar ise aynı zamanda kendi gruplarına çavuşluk yaptıklarından, bahçe sahibinden aldıkları yevmiye dışında işçilerin ücretlerinden herhangi bir kesinti yapmamaktadır.

Tarım araçları arasından bahçe sahibiyle bir sorunu olmadığını ifade edenler (yüzde 40) olmasına rağmen, işçilerin çalışma verimliliği konusunda sorun yaşayan tarım aracısı oranı yüzde 33,3'tür.

Tarım araçlarının, işçilerin bahçe sahipleriyle olan sorunlarını nasıl çözdüğüne ilişkin verdikleri yanıtların hemen hemen tamamı, işçiler üzerinden gerçekleşmektedir. Bu, tarım araçlarının beraber çalıştığı, çoğunun yakın akrabası olan MGTİ'ni nasıl gördüklerine ilişkin de bir değerlendirme sunmaktadır. Görüşülen tarım araçlarının yarısından fazlası bahçe sahi-

Tarım araçları arasından bahçe sahibiyle bir sorunu olmadığını ifade edenler (yüzde 40) olmasına rağmen, işçilerin çalışma verimliliği konusunda sorun yaşayan tarım aracısı oranı yüzde 33,3'tür.

Tarım aracısı ile işçiler arasındaki ilişkilerde, daha önce değinilen tarzda, katı ve kurallara bağlı bir sistemden söz edilebilir.

biyle herhangi bir sorun çıkmadığını dile getirmiştir. Sorun olması halinde ise tarım araçlarının önemli bir bölümü sorunların çözümü noktasında MGTİ'yi özne olarak almakta, bahçe sahiplerini çözüme ortak etmemektedirler. Araçlar, sorun olarak gördüğü işçilerle öncelikle konuşmayı ve diyalogla sorunu çözmeye çalıştıklarını, son kertede sorunun devam etmesi halinde, işçinin bulunduğu yerin değişmesini veya işçileri memleketlerine göndermeyi çözüm yolu olarak ifade etmektedir. Tarım aracısı ile işçiler arasındaki ilişkilerde, daha önce değinilen tarzda, katı ve kurallara bağlı bir sistemden söz edilebilir.

Tarım Aracısı ve Çalışan Çocuklar

Tarım araçlarının MGTİ'nin çocuklarıyla ilgili yöneltilen sorulara karşı hassas oldukları gözlenmiştir. Özellikle çocukların eğitimleriyle ilgili bir suçlamayla karşılaşma endişeleri, verilen yanıtlardan anlaşılmaktadır. Bu bağlamda ekipteki en küçük yaştaki çocuk işçi sorulduğunda, en küçük çalışanın yaşını 16 olarak bildiren tarım araçları toplam araçların 1/3'üdür. Diğer araçlar ise tüm işçilerin 16 yaş üstü olduğunu beyan etmişlerdir.

Çocuk işçi çalıştırılmamasının nedeni sorulduğunda, tarım araçlarının yarısı, bahçe sahiplerinin tamamının çocuk işçi çalıştırmak istemediğini ifade etmişlerdir. Çocuk işçi çalıştırmanın, tarım aracısı için bir sorun teşkil etmediği, alınan diğer yanıtlardan anlaşılmaktadır (Çizelge 54).

Çizelge 54: Küçük yaşta işçi çalıştırılmamasının nedeni

Küçük yaşta işçi çalıştırılmamasının nedeni	Sayı	Yüzde
Bahçe sahibi istemediği için	8	53,3
Haneleri istemediği için	1	6,7
Doğru bulmadığım için	3	20,0
Yasak olduğu için	2	13,3
Diğer	1	6,7
Toplam	15	100,0

Kız çocukların okul zamanı geldiğinde okula gönderilmeleriyle ilişkili olarak verilen sayılar, hanelerdeki kız çocukları ve yaşlarıyla uyumlu bulunmamaktadır. Bununla beraber geçerli yanıt veren tarım araçlarının yüzde 27,3'ü kız çocuklarını okula göndermediklerini, yüzde 66,7'si de kız çocuklarını okula gönderdiklerini ifade etmişlerdir. Erkek çocuklar açısından ise geçerli yanıt verenlerin yüzde 18,2'si okul zamanı geldiğinde okula gönderilmediğini, yüzde 81,8'inin okula gönderildiğini açıklamışlardır. Bu sayısal verilerin geçerli olması halinde kız çocukların mevcut geleneksel yapı içinde daha yüksek oranda okuldan uzak kaldıkları anlaşılmaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin kız çocuklarının okullaşma oranlarının diğer bölgelere göre daha düşük olması da, bu verilerin doğruluğunu kıs-

Çocuk işçi çalıştırılmamasının nedeni sorulduğunda, tarım araçlarının yarısı, bahçe sahiplerinin tamamının çocuk işçi çalıştırmak istemediğini ifade etmişlerdir.

men teyit etmektedir.²⁶ Çocuk işçilerin çalışma alanına nasıl geldiklerine ilişkin olarak araçların çok büyük oranda haneleriyle birlikte geldiklerini ifade etmeleri toplanan diğer bilgilerle uyumludur.

Fındık hasadında çocukların çalışma nedenleri sıralamasında, beklendiği gibi, araçların, hanelerin yoksul olmasını ve zorunlu olarak bu çocukların çalıştıklarını ifade etmeleri tutarlıdır (Çizelge 55). Ancak “diğer” seçeneği altındaki üç tarım aracısının, çocukların çalışmasını çocuk emeğinin fındık hasadındaki performans ve verimliliğine, yani üretim sürecine bağlı görmesi ilginç bir bulgudur.

Çizelge 55: Tarım araçlarına göre çocukların çalışma nedenleri

Tarım araçlarına göre çocukların çalışma nedenleri	Sayı	Yüzde
Çok yoksul oldukları için, çalışmak zorunda	10	66,7
Hanesi buraya çalışmaya geldiği için, çalışmak zorunda	1	6,7
Meslek sahibi olmadıkları için, çalışmak zorunda	1	6,7
Diğer	3	20,0
Toplam	15	100,0

Nitekim, çocukların çalışmasının, onların gelişimini olumsuz etkilemediğini ifade eden tarım aracısının toplamın yaklaşık yarısı olması (yüzde 46,7) yukarıdaki kanaati güçlendirmektedir.

Çocukların çalışmaları nedeniyle karşılaşılabileceği en önemli riskler konusunda, birden fazla cevap alınabilecek şekilde soru sorulmuştur. Riskler çerçevesinde toplam 21 cevap alınmıştır. Araçlar tarafından dile getirilen riskler Çizelge 56’da gösterilmektedir. Tarım araçlarına göre çocukların maruz kaldığı en önemli risk, bahçe sahiplerinin de işaret ettiği gibi, iş kazalarıdır. Tarım araçları aynı oranda herhangi bir risk olmadığını belirtmektedir.

Çizelge 56: Çocukların maruz kaldığı önemli riskler

Çocukların maruz kaldığı riskler	Sayı	Yüzde
Barınma ortamının yarattığı olumsuz etkiler	3	14,3
Eğitimden mahrum kalmaları	3	14,3
Sağlıklı ortamda bulunamamaları	1	4,8
Yeterli beslenme olanağı bulamamaları	2	9,5
İş kazaları	6	28,6
Herhangi bir sorun olmuyor	6	28,6
Toplam	21	100,0

26 2011 yılında Şanlıurfa ve Diyarbakır ilköğretim okullaşma oranları sırayla net yüzde 97,34 ve yüzde 98,53 olmuştur (Karacadağ Kalkınma Ajansı, (2013) **İstatistiklerle Şanlıurfa ve Diyarbakır 2013**, s: 22-23).

BAHÇE SAHIPLERİNE YÖNELİK BULGULAR

Çizelge 57: Fındık bahçesi sahiplerinin yaş gruplarına göre dağılımı

Çizelge 58: Bahçe sahiplerinin sürekli yaşadığı il

Çalışan çocuklar için iş kazasına uğrama riskinin gerek bahçe sahipleri tarafından, gerekse tarım araçları tarafından daha yüksek bir oranda seçilmesinin nedeni, muhtemelen her iki grubun da çocukların çalışmasından dolayı üstlenecekleri sorumluluklardan dolayıdır. Çalışmayla birlikte, eğitimden mahrum kalma ve sağlıklı ortamda bulunmaması gibi risklerin yeterince dikkate alınmamış olması ilginç bir durumdur.

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma ilişkilerinin başlıca aktörleri tarım araçları ve bahçe sahipleri'dir. Bahçe sahipleri genellikle işçilerle doğrudan bir iş ilişkisi kurmayı tercih etmemektedirler. Bazı özel ve tanıma gerektiren durumlar dışında, dolaylı bir ilişki kurulmaktadır. Ancak gerek bahçe sahipleri, gerekse işçilerin birbirleriyle çok yakın temasları ve buna bağlı olarak gelişen sınırlı ilişkileri de bulunmaktadır. Bu itibarla fındık bahçesi sahiplerinin, işçiler ve çocukları hakkındaki görüşlerine vurgu yapmak gerekir. Çalışmanın bu bölümünde bahçe sahiplerinin demografik yapıları, işçilerle ve araçlarla kurdukları ilişki noktaları, sorumlulukları, gerçekleştirdikleri ve genel olarak çocuk işçiliği de dahil olmak üzere konuya bakışları ele alınmaktadır.

Bahçe Sahiplerinin Demografik Özellikleri

54 fındık bahçesi sahibiyle yapılan yüz yüze görüşmelerde en az bahçe sahibi görüşmesi Zonguldak Alaplı'da, en fazla bahçe sahibi görüşmesi ise

Yaş grubu	Sayı	Yüzde
18-34 yaş arası	10	18,5
35-50 yaş arası	21	38,9
51 ve üzeri yaş	23	42,6
Toplam	54	100,0

dahildirler. Çok büyük oranda 35 ve üzeri yaş dilimindedirler. Ortalama yaşın 49 olduğu anlaşılmaktadır (Çizelge 57).

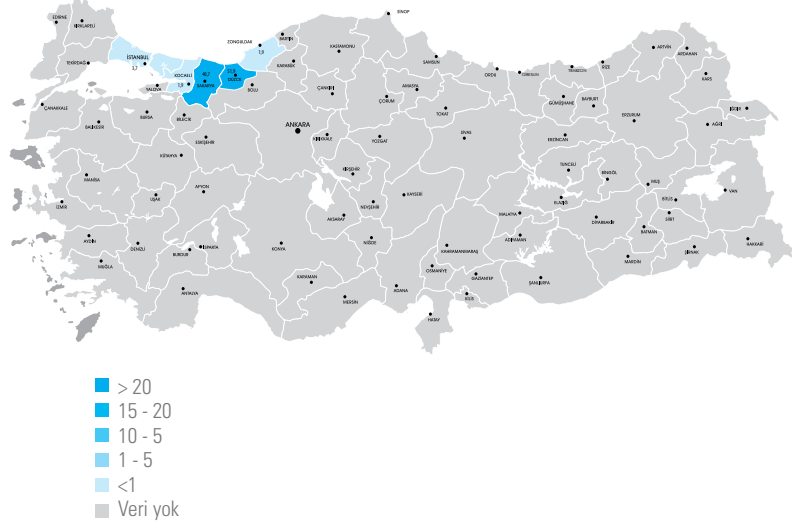
İller	Sayı	Yüzde
Zonguldak	1	1,9
Düzce	28	51,9
Sakarya	22	40,7
İstanbul	2	3,7
Kocaeli	1	1,9
Toplam	54	100,0

bahçe sahiplerinin tarım dışında ayrı bir işle, daha az meşgul olduklarını göstermektedir (Çizelge 58).

Düzce'nin Akçakoca ilçesinde gerçekleştirilmiştir. Bahçe sahiplerinin uzun yıllardır bu işle uğraştıkları ve çoğunun asıl mesleklerinin çiftçilik olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bahçe sahiplerinin yaşları da bu durumu teyit etmektedir. Bahçe sahipleri orta yaş ve üzeri gruba

Medeni durumları ve cinsiyetleri açısından, fındık hasadının düzenlenmesi ve örgütlenmesinde hane işletmelerinin ağırlıklı rolü bulunmaktadır. Bu nedenle beklendiği gibi evli ve erkek olan bahçe sahipleri çoğunluk oluşturmaktadır. Bahçe sahiplerinin büyük oranda bahçelerin bulunduğu ilde ikamet ettikleri görülmektedir. Bu durum

Harita 4: Bahçe sahiplerinin sürekli yaşadıkları iller

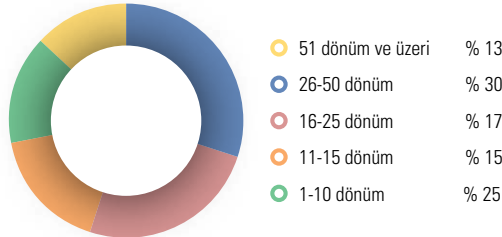


Fındık bahçesi ve bahçe sahibinin konutu

Bahçe Sahipleri ve Sahip Oldukları Araziler

Bahçe sahipleri büyük oranda, işledikleri toprağın mülkiyetine sahiptirler (yüzde 89). Kiracı olanların oranı ise oldukça düşüktür. Ayrıca sahip oldukları arazinin büyüklüğü de çoğunlukla 1-30 dönüm arasında değişmektedir. Otuz dönümden büyük arazi sahibi olanların oranı yüzde 33 düzeyindedir.

Diğer yandan, sahip olunan toplam araziyle, fındık bahçesi büyüklüğü arasında çok yakın bir ilişki bulunmaktadır. Bu itibarla bahçe sahiplerinin çok azının, fındık bahçesi dışında başka arazisi bulunmaktadır. Bu durum bahçe sahiplerinin tarımsal geçim kaynaklarının çok fazla çeşitlilik içermediğini göstermektedir.



Grafik 17: Gruplandırılmış toplam arazi büyüklüğü

Öte yandan halen ekili arazilerinin büyüklüğü, ortalama olarak 28,6 dönümdür. Benzer biçimde fındık bahçelerinin ortalama büyüklüğünün 30,5 dönüm olması bize farklı tarımsal seçeneklerin çok az kullanıldığını göstermektedir.

Bahçe sahiplerinin nadasa bıraktığı arazinin de çok küçük olması ve bahçe sahiplerinin çok azının arazisini nadasa bırakması, bu bölge için fındık

tarımının esas arazi kullanım biçimi olduğunu ifade etmektedir. Bölgenin engebeli arazi yapısı ve iklimi, fındık tarımının yapıldığı bölgelerde başka bir tarımsal üretimin gerçekleşmesini güçleştirmektedir.

Bahçe Sahiplerinin Eğitim Durumu ve Meslekleri

Bahçe sahiplerinin yüzde 76'sı ilköğretim mezunudur (Çizelge 59). Bununla beraber, lise ve üzeri okuldan mezun olan ve bu düzeyde eğitimi terk edenlerin oranı, bahçe sahiplerinin yüzde 27,7'sini oluşturmaktadır. Bu durum bize bahçe sahiplerinin bir bölümünün ileri eğitilmiş olduğunu göstermektedir. Benzer eğitim düzeylerine hane reislerinde daha düşük oranda rastlanmış olması (yüzde 21), muhtemelen bölgeler arasında eğitimden yararlanma farkını da göstermektedir.

Çizelge 59: Bahçe sahiplerinin öğrenim türüne göre eğitim durumlarının dağılımı

Bahçe sahiplerinin eğitim durumu		Eğitim durumu		
		Eğitimine devam eden	Mezun	Toplam
İlkokul	Sayı	0	26	26
	Eğitim durumu (%)	0,0	61,9	48,1
Ortaokul	Sayı	0	6	7
	Eğitim durumu (%)	0,0	14,3	13,0
Lise	Sayı	0	9	13
	Eğitim durumu (%)	0,0	21,4	24,1
Üniversite	Sayı	3	1	6
	Eğitim durumu (%)	100,0	2,4	11,1
Okuma yazması var ama okul bitirmemiş	Sayı	0	0	2
	Eğitim durumu (%)	0,0	0,0	3,7
Toplam	Sayı	3	42	54
Toplam	Eğitim durumu (%)	100,0	100,0	100,0

Bahçe sahibi olan kişilerin yüzde 53'ünün ikinci bir mesleği bulunmaktadır (Çizelge 60). Bu, bahçe sahiplerinin yaklaşık yarısının, muhtemel ikinci bir gelir elde edebildiğini göstermektedir. Bahçe sahiplerinin çiftçilikle uğraşmasının yanı sıra, ilk mesleği işçilik veya zanaatkarlık olan bahçe sahipleri de bulunmaktadır. Bu gruba girenlerin haneden miras yoluyla veya satın alma yoluyla fındık bahçesine sahip oldukları tahmin edilmektedir.

İkincil gelir kaynağını belirten bahçe sahipleri, yüzde 20 oranında emeklilerden oluşmaktadır. Dolayısıyla ikinci gelir kaynağının olması, fındık hasadının gelir beklentisini, ikinci gelir kaynağı olmayanlara göre azaltabilmektedir. Emekli olanlarla serbest çalışanların toplamı, yüzde 31 düzeyindedir. Bu oran bahçe sahiplerinin çoğunun birincil gelir kaynağına

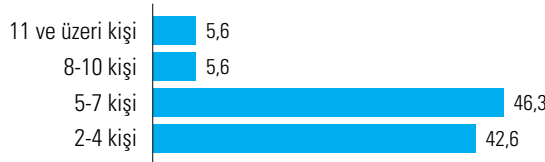
Çizelge 60: Bahçe sahiplerinin birinci ve/veya ikinci mesleklerinin dağılımı

Meslekler	Sayı	Yüzde
İşçi	1	1,9
İşçi-çiftçi	5	9,3
Çiftçi- memur	2	3,7
İşçi-tarım kiracısı	1	1,9
Çiftçi	23	42,6
Çiftçi-emekli	6	11,1
Çiftçi-esnaf	4	7,4
İşçi-serbest meslek zanaatkâr	1	1,9
Ev hanımı	1	1,9
Esnaf-serbest meslek zanaatkâr	1	1,9
Tarım kiracısı-tarım işçisi	1	1,9
Çiftçi-serbest meslek zanaatkâr	7	13,0
Çiftçi- tarım işçisi	1	1,9
Toplam	54	100,0

Bahçe Sahiplerinin Hane Yapısı

Bahçe sahiplerinin hanelerinde ortalama 5,19 kişi bulunmaktadır. Bahçe sahiplerinin hanelerindeki bireylerin çoğu fındık toplama işinde çalışmaktadır (yüzde 75,9).

Grafik 18: Bahçe sahiplerinde hane ortalama büyüklüğü



Bahçe Sahipleri ve Çalışma İlişkileri

Fındık hasadı sürecinin çalışma ilişkileri bakımından en önemli aktörlerinden biri, işveren konumundaki fındık bahçesi sahipleridir. Burada tarım aracısına dayalı bir ilişkiler zinciri kurulmaktadır. Bahçe sahiplerinin yarıya yakını, işçileri, tarım araçları sayesinde temin ettiklerini ifade etmişlerdir (Çizelge 61). Bahçe sahiplerinin fındık hasadı için kendi hanesi dışında işçi kiralaması, ürünün olabildiğince çabuk toplanması ve pazara çıkabilmesinin bir gereğidir. Bu konuda görüşme yapılan mevsimlik gezici tarım işçileri de, fındık toplama işini ağırlıklı olarak tarım araçları sayesinde bulduklarını ifade etmişlerdir.

Çizelge 61: Bahçe sahiplerinin işçileri temin etme yöntemleri



Fındık üretimi sürecinde kullanılan ve “patpat” olarak isimlendirilen mini traktör

Fındık hasadında çalışan işçiler, çoğunlukla Güneydoğu Anadolu kökenlidir. Bu noktada Diyarbakır, Mardin ve Şırnak daha fazla öne çıkan iller olmaktadır.

İşçi temin yöntemleri	Sayı	Yüzde
Kendim doğrudan il dışından temin ediyorum	3	5,6
Tarım araçlarıyla temin ediyorum	25	46,3
Köyümüzden, civarından temin ediyorum	6	11,1
Komşular aracılığıyla temin ediyorum	6	11,1
Akrabalarımın temin ediyorum	4	7,4
Daha önce yanımda sürekli çalışanlarla çalışıyorum	7	13,0
Diğer	2	3,7
Bu yıl işçi çalıştırmıyorum	1	1,9
Toplam	54	100,0

Ancak tarım aracı olmadan işçi temin eden bahçe sahiplerinin oranı yüzde 33’ü bulmaktadır. Mahalli işçinin yevmiyelerinin, MGTİ’ne göre daha yüksek olmasına rağmen, bahçe sahiplerince tercih edilir olması dikkat çekicidir. Bu durum bir ölçüde, Batı Karadeniz Bölgesi’nin nüfus ve göç olgusuyla birlikte değerlendirilmesine ihtiyaç doğurmaktadır. Bir bahçe sahibinin işçi teminine ilişkin şu karşılaştırması iyi bir örnektir: “(bahçe sahipleri) *aşağı yukarı yirmi sene önce Trakya’dan, Balıkesir’den, Romanlardan (işçi) getiriyorlardı. Onlar doğulular gibi değil, gidilecek, arabayla alınacak. Biraz daha nazik onlar. Onlarla [yerli olmayanlarla] uğraşması zordur, masraflıdır. Bunlara yer göstermesen de çadır kurup kahrılar.*”²⁷

Fındık hasadında çalışan işçiler, çoğunlukla Güneydoğu Anadolu kökenlidir. Bu noktada Diyarbakır, Mardin ve Şırnak daha fazla öne çıkan iller olmaktadır. Tahmin edileceği gibi bu bölge, mevsimlik gezici tarım işçiliğinin bütün Türkiye için kaynağı konumundadır. Resmi değerlendirmeler de bunu doğrulamaktadır (Harita 5²⁸, Haritan 6²⁹).

27 Ağustos 2010 ayında Sakarya ili Karasu ilçesinde gerçekleştirilen bir alan araştırması esnasında fındık işçileriyle yapılan görüşme notlarından.

28 Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından 2010 yılında gerçekleştirilen bir veri derleme çalışmasından hazırlanmıştır.

29 Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından 2010 yılında gerçekleştirilen bir veri derleme çalışmasından hazırlanmıştır.

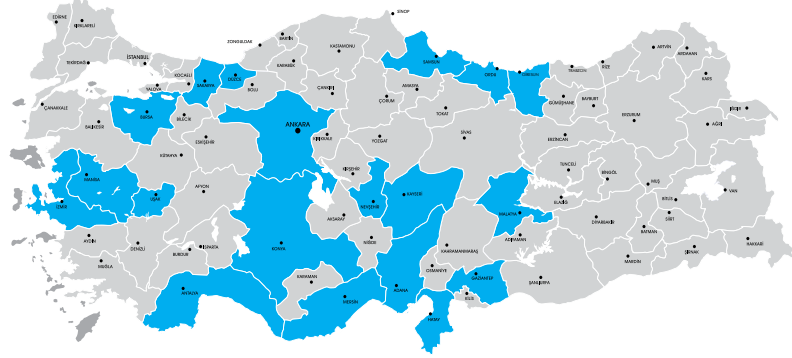
Harita 5: Türkiye’de en fazla mevsimlik gezici tarım işçi göçü veren iller

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2010



Harita 6: Yılda beş binden fazla mevsimlik gezici tarım işçisi alan iller

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2010



Bahçe sahiplerinin fındık toplama işinde çalıştırdığı işçi sayıları, büyük ölçüde, arazinin büyüklüğüyle ilişkilidir. Çalışan en az işçi sayısı 1, en çok işçi sayısı da 107’dir. İstihdam edilen işçi sayılarının dağılımı Çizelge 62’de gösterilmektedir.

Çizelge 62: Fındık toplamada istihdam edilen işçi sayısı

İşçi sayısı	Sayı	Yüzde
1-10 kişi	11	20,4
11-15 kişi	16	29,6
16-20 kişi	14	25,9
21-25 kişi	7	13,0
26 ve üzeri kişi	5	9,3
Bu yıl işçi çalıştırmıyorum	1	1,9
Toplam	54	100,0

Büyük fındık bahçelerinin az sayıda olması, burada çalışan işçi sayılarını etkilemektedir. Bahçe sahiplerinin fındık toplama işinde ortalama 19,9 kişi çalıştırdığı görülmektedir. Fındık hasadı dışında işçi istihdam eden bahçe sahiplerinin oranı ise yüzde 40’tır.

Bu bahçe sahiplerinin ortalama 6,6 kişi çalıştırdıkları anlaşılmaktadır. Fındık hasadının asıl geçim kaynağı olması, çalıştırılan işçi sayılarındaki büyüklük nedeniyle de anlaşılmaktadır.

Çizelge 63: Fındık bahçesinin büyüklüğü ile fındık toplamada istihdam edilen işçilerin ilişkisi



Fındık bahçeleri (Akçakoca-Düzce)

Arazi büyüklüğü	Fındık toplamada istihdam edilen işçi sayısı						Toplam
		1-10 kişi	11-15 kişi	16-20 kişi	21-25 kişi	26 ve üzeri kişi	
1-15 dönüm	Sayı	1	4	3	4	2	15
	Fındık bahçesinin büyüklüğü (%)	6,7	26,7	20,0	26,7	13,3	100,0
16-20 dönüm	Sayı	2	3	3	1	0	9
	Fındık bahçesinin büyüklüğü (%)	22,2	33,3	33,3	11,1	0,0	100,0
21-30 dönüm	Sayı	4	4	3	0	1	12
	Fındık bahçesinin büyüklüğü (%)	33,3	33,3	25,0	0,0	8,3	100,0
31-50 dönüm	Sayı	2	4	3	0	2	11
	Fındık bahçesinin büyüklüğü (%)	18,2	36,4	27,3	0,0	18,2	100,0
50 ve üzeri dönüm	Sayı	0	1	1	2	0	4
	Fındık bahçesinin büyüklüğü (%)	0,0	25,0	25,0	50,0	0,0	100,0
Arazisi yok	Sayı	2	0	1	0	0	3
	Fındık bahçesinin büyüklüğü (%)	66,7	0,0	33,3	0,0	0,0	100,0
Toplam	Sayı	11	16	14	7	5	54
	Fındık bahçesinin büyüklüğü (%)	20,4	29,6	25,9	13,0	9,3	100,0

Sahip olunan arazi büyüklüğüyle, fındık hasadında çalıştırılan işçi sayıları arasında doğrudan anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. 30 dönümden daha büyük arazisi olanlardan, 20 ve üzeri işçi çalıştıran bahçe sahibi, toplam bahçe sahiplerinin sadece yüzde 11'dir. Öte yandan 1-30 dönüm arası araziye sahip olanlardan, 20 ve üzeri işçi çalıştıranların tüm bahçe sahiplerine oranı benzer biçimde yüzde 13'tür. Bu iki benzer oran daha önce de belirtildiği gibi ortalama işletme büyüklüğünün 30 dönüm civarında olduğu ve 20 kişi civarında işçinin çalıştırıldığını ortaya koymaktadır (Çizelge 63).

Bahçe sahiplerinin hanelerinde yaşayan bireylerle istihdam edilen işçiler arasında ters bir ilişki bulunmamaktadır (Çizelge 64). Kısaca hane içindeki bireylerin sayısının artışı, istihdam edilen işçi sayısını azaltmamaktadır. Hanesinde ortalama 5-7 kişi olan bahçe sahipleri, işçi istihdamı açısından en yoğun kesimi oluşturmaktadır (yüzde 47). Bu grup içinde de 11-15 kişi

Çizelge 64: Bahçe sahibi hane nüfusu ile istihdam edilen işçi sayısı



Kendi fındık bahçesinde ot temizliği yapan bir çiftçi

Çizelge 65: Fındık toplama bedeli ödenen kişiler

çalıştırdığını ifade eden bahçe sahibi oranı, tüm bahçe sahiplerinin yüzde 15’idir.

Bahçe sahibi hanesinde yaşayan kişi sayısı		Fındık toplamada istihdam edilen işçi sayısı						Toplam
		1-10 kişi	11-15 kişi	16-20 kişi	21-25 kişi	26 ve üzeri kişi	Bu yıl işçi çalıştırmıyorum	
2-4 kişi	Sayı	4	6	7	3	2	1	23
	Hanede yaşayan kişi sayısı (%)	17,4	26,1	30,4	13,0	8,7	4,3	100,0
5-7 kişi	Sayı	6	8	6	2	3	0	25
	Hanede yaşayan kişi sayısı (%)	24,0	32,0	24,0	8,0	12,0	0,0	100,0
8-10 kişi	Sayı	0	1	1	1	0	0	3
	Hanede yaşayan kişi sayısı (%)	0,0	33,3	33,3	33,3	0,0	0,0	100,0
11 ve üzeri kişi	Sayı	1	1	0	1	0	0	3
	Hanede yaşayan kişi sayısı (%)	33,3	33,3	0,0	33,3	0,0	0,0	100,0
Toplam	Sayı	11	16	14	7	5	1	54
	Hanede yaşayan kişi sayısı (%)	20,4	29,6	25,9	13,0	9,3	1,9	100,0

Fındık hasadında fındık toplama bedelini bahçe sahipleri, işin bitiminde ödemektedir (yüzde 89). Ancak tarım aracısına önceden ödeme yapan bahçe sahipleri sayısı, çok düşük bir oranda da olsa bulunmaktadır. Bahçe sahiplerinin yüzde 35’i işçi ücretlerini doğrudan işçiye , yüzde 59’u ise tarım aracısına ödemektedir. (Çizelge 65).

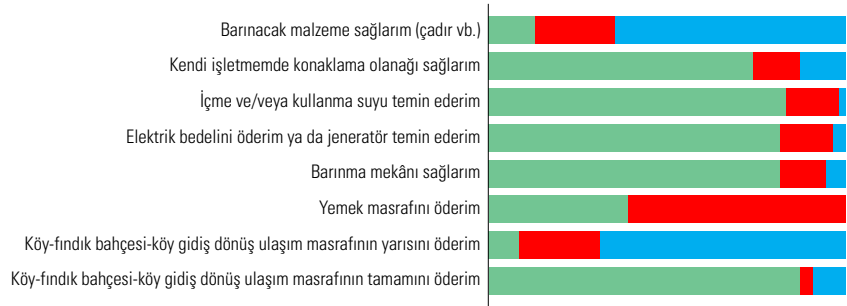
Fındık toplama ücretinin ödendiği kişiler	Sayı	Yüzde
İşçiye	19	35,2
Tarım aracısına	32	59,3
İşçinin hane reisine	2	3,7
Bilmiyorum	1	1,9
Toplam	54	100,0

Yukarıda belirtilen oranlar hane reislerinin verdiği bilgilerle uyumludur. Bu noktada, tarım aracısının fındık toplama bedelini işçiye ödemesi yaygın bir yöntem olmasına rağmen, bedelin doğrudan işçiye ödenmesi de bu bölgede kısmen görülmektedir. Nitekim kendileriyle ilgilenen bir tarım aracısı olmadan bölgeye gelen MGTİ’nin fındık toplama bedelini, bahçe

sahibinden aldığı anlaşılmaktadır. Bu durum bir ölçüde, MGTİ ile tarım aracıları arasındaki bağımlılık ilişkisi bulunmayan işçiler için geçerli bir durumdur.

Bahçe sahiplerinin yanlarında çalışan işçilere, ücret dışında belirli aynı katkıları da bulunmaktadır. Bununla birlikte işçilerin konakladığı yerleşim yeriyle fındık bahçesi arasındaki ulaşım gideri de bahçe sahibi tarafından karşılanmaktadır. Hane reislerinin verdiği bilgilere göre, sürekli yaşadıkları yerden fındık hasadı yapılacak illere gelirken yapılan ulaşım masraflarını karşılayan çok az sayıda bahçe sahibi bulunmaktadır.

Grafik 19: Bahçe sahiplerinin çalışanlara yönelik farklı katkıları



	Köy-fındık bahçesi-köy gidiş dönüş ulaşım masraflarının tamamını öderim	Köy-fındık bahçesi-köy gidiş dönüş ulaşım masraflarının yarısını öderim	Yemek masraflarını öderim	Barınma mekânı sağları	Elektrik bedelini öderim ya da jeneratör temin ederim	İçme ve/veya kullanma suyu temin ederim	Kendi işletimde konaklama olanağı sağları	Barınacak malzeme sağları (çadır vb.)
Evet ■	87	5,6	38,9	81,5	81,5	83,3	74,1	13
Hayır ■	3,7	24,1	61,1	13	14,8	14,8	13	22,2
Uygun Değil ■	9,3	70,4	0	5,6	3,7	1,9	13	64,8



Mevsimlik gezici tarım işçilerine yapılan ödemelerin kaydedildiği fındık bahçesi sahibinin not defteri

Bahçe sahiplerinin yüzde 39'u yemek masraflarını, yüzde 81,5'i barınma mekanlarını ve aynı oranda elektrik veya jeneratörü, yüzde 83,3'ü içme suyu sağladığını ifade etmişlerdir. Bahçe sahiplerinin barınma için yer göstermesi, işçilerin çadır veya diğer açık mekanlarda konaklamasının daha fazla olduğu bölgelerde yaygın olan bir uygulamadır. Bununla beraber, işçilerin yanlarında getirdiği çadır veya diğer malzemeleri de barınma için yaygın biçimde kullandıkları ve bu konuda bahçe sahiplerinin çok azının bu tür bir barınma malzemesi (yüzde 13) sağladığı anlaşılmaktadır (Grafik 19).

MGTİ'nin Batı Karadeniz Bölgesi'nde 2013 yılı fındık hasat sezonunda yetişkin erkek işçi için bahçe sahiplerinin beyan ettiği en düşük ücret 34,5 TL, en yüksek ücret ise 40,0 TL'dir (Çizelge 66). Beyan edilen ücretler, ilçe komisyonları tarafından açıklanan ücretlerle uyumludur. Bu ücretler TÜİK tarafından yayınlanan Tarımsal İşletmelerde Ücret Yapısı 2012'ye göre

Çizelge 66: İşçilere ödenen ortalama ve ortanca ücretler



Fındık hasadı yapılan bahçeler

Çocukların çalışmasına dair, bir yaş sınırı gözetmediğini ifade eden bahçe sahipleri, toplam sayının yarısını oluşturmaktadır. Bu noktada bahçe sahiplerinin gerek tarım aracısından, gerekse hanelerden gelen baskıyla çocukların çalışmasına onay verdikleri anlaşılmaktadır.

düşüktür. Bu ücretler, TÜİK verilerine göre yetişkin erkek işçiler için en yüksek 43.31, ortalama ise 37,82 TL'dir. Oysa araştırma alanında ortalama erkek ücreti 2013 için 35,5 TL'dir. Geçen yılın ortalama değerlerine göre oluşan ücret farkı yüzde 7,2'dir.

İşçilere ödenen ortalama ve ortanca ücretler	Ödenen ücret- yetişkin erkek işçi (TL)	Ödenen ücret- yetişkin kadın işçi (TL)	Ödenen ücret- çocuklar ve yaşlılar için (TL)
Ortalama ücret	35,5	35,5	35,5
Ortanca ücret	35,0	35,0	35,0
En düşük ücret	34,5	34,5	34,5
En yüksek ücret	40,0	40,0	40,0

Yetişkin kadın, erkek, yaşlı ve çocuklar arasında ücret farkı olmadığı bahçe sahipleri tarafından açıklanmaktadır. Bahçe sahipleri ücretlerde ayırım yapmadıklarını beyan etmişlerdir (Çizelge 66). Diğer taraftan, kadın ve erkek işçi ücretleri arasında çeşitli farklara konuyla ilgili başka çalışmalarda değinilmektedir.³⁰ Bahçe sahiplerinin çoğu, işçilerle ve tarım araçlarıyla herhangi bir sorununun bulunmadığını beyan etmiştir.

Bahçe Sahipleri ve Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çocukları

Mevsimlik olarak Batı Karadeniz Bölgesi'nde fındık hasadında çalışan çocuklar, haneleriyle birlikte çeşitli işlerde de çalışmaktadır. Çocukların çalışmasına dair, bir yaş sınırı gözetmediğini ifade eden bahçe sahipleri toplam sayının yarısını oluşturmaktadır. Bu noktada bahçe sahiplerinin gerek tarım aracısından gerekse hanelerden gelen baskıyla çocukların çalışmasına onay verdikleri anlaşılmaktadır. Bahçe sahiplerinin yüzde 74,1'i, çalışan çocukların iş performansından memnun olduğunu dile getirmişlerdir. Çocuk işçi çalıştırmaktan memnun olmayan bahçe sahiplerinin (8 kişi) ise bu çocukları niçin çalıştırıyorsunuz sorusuna verdikleri ağırlıklı yanıt, *hanelerin isteği bu yönde olduğu için* şeklindedir (yüzde 72,7). Memnun olmayan diğer bahçe sahipleri ise, çocuk işçi çalışmasını tarım araçlarının istemesi ve yeteri kadar yetişkin işçinin bulunmamasına bağlamaktadır.

Bahçe sahiplerinin yaklaşık yüzde 10'u, çocukların çalışması yönündeki baskının kaynağını hane ve tarım aracı olarak görmektedir. Bu bahçe sahipleri dışında kalanlardan sadece yüzde 35'i çocuk işçi çalıştırmadıklarını belirtmişlerdir. Ancak, bahçe sahiplerine, çalıştırılan işçilerin yaş sınırına yönelik düşünceleri sorulduğunda, yüzde 35,2'sinin belirttiği yaş sınırı ortalaması 15'tir. Bu bahçe sahiplerince, 15 yaş ve üzeri çocukların

30 Görücü, İ., ve Akbıyık, N. (2010). "Türkiye'de Mevsimlik Tarım İşçiliği: Sorunları ve Çözüm Önerileri", Hikmet Yurdu, Yıl :3, Sayı: 5, ss: 189-219

Bölgeye çalışmaya gelen hanelerin yoksulluğu, bahçe sahibinin çocukların çalışması konusunda temel fikrini etkilemektedir.

Çizelge 67: Çocukların maruz kaldığı en önemli riskler

çalışmasında bir sakınca görülmemektedir. Diğer taraftan bahçe sahiplerinin yüzde 50'si iş yapabilecek durumda olmak kaydıyla herhangi bir yaş sınırı gözetmediğini vurgulamaktadır. Çocuk işgücü anketlerinin değerlendirildiği bir çalışmada, Türkiye genelinde 2012 yılında, 2006 yılına göre, tarımsal alanlarda daha fazla çocuğun çalıştığı anlaşılmaktadır.³¹

Bölgeye çalışmaya gelen hanelerin yoksulluğu, bahçe sahibinin çocukların çalışması konusunda temel fikrini etkilemektedir. Çocukların çalışmasının, onları olumsuz etkilediğini düşünenler olmasına rağmen; bir grup bahçe sahibi de, çocukların çalışmasını, onların gelişmesi ve hayatı öğrenmesi için zorunlu görmektedir.

Bahçe sahiplerinin, çocukların çalışmaktan dolayı maruz kaldığını düşündükleri risklere yönelik, birden fazla cevap verdiği görülmektedir (Çizelge 67). Bahçe sahiplerinin yüzde 20,4'ü çocukların çalışmasından dolayı herhangi bir riskin bulunmadığını dile getirmişlerdir. Herhangi bir riskin olmadığını beyan eden bahçe sahipleri aynı zamanda, çocukların çalışma performansından da memnun olduklarını dile getiren bahçe sahipleri. Diğer taraftan, herhangi bir risk olmadığını ifade eden bahçe sahipleri, yine, çocukların çalıştırılmasında hanenin mecburiyet ve isteğini vurgulamışlardır. Bahçe sahiplerinin yüzde 14,8'i ise maruz kalınan riskler noktasında herhangi bir fikrinin olmadığını söylemiştir. Risk görmeyen ve konuyla ilgili herhangi bir fikri olmayan bahçe sahipleri dışarıda bırakılarak, bu soruya cevap veren bahçe sahiplerinin cevapları Çizelge 67'de gösterilmektedir.

Bahçe sahiplerine göre çocukların maruz kaldığı riskler	Sayı	Yüzde
Okula devam edemiyorlar	4	8,5
Çalıştıklarından dolayı hastalanıyorlar	5	10,6
Yaşlarına göre ağır işler yapıyorlar	3	6,4
İş kazaları	17	36,2
Çalışma ve yaşam ortamının uygun olmaması	11	23,4
Yılan, akrep, arı sokması	4	8,5
Derede, kanalda boğulma	1	2,1
Çocukluklarını yaşayamıyorlar	2	4,3
Toplam	47	100,0

31 TÜİK. İstatistiklerle Çocuk, 2012.

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13488>

Çalışma hayatı içinde, bahçe sahiplerinin çocuklar için en çok dile getirdikleri en önemli risk; iş kazaları. Bu riskin hane reisleri tarafından da belirtilmesi çocukların fındık hasadında iş kazasına uğrama risklerinin yüksekliğine işaret etmektedir. İkinci sırada en çok vurgulanan risk, çocuklar için *çalışma ve yaşam ortamının yarattığı* olumsuzluklardır. Tarım işçilerinin sağlıklı ve insani çalışma ve yaşam koşullarından uzak oluşu ve bunun özellikle çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri aslında, bahçe sahipleri tarafından da kabul edilmektedir. Risk faktörleri arasında her grupta tekrarlanan *yılan ve akrep sokması* sadece çocukların haneleri tarafından değil, bahçe sahiplerinin de dikkate aldığı bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Fındık hasadında çalışan çocuklarla ilgili bahçe sahiplerinin ifade ettiği düşünceler özetle;

- Çocuklar haneleriyle birlikte çok uzaktan geliyorlar ve onlara iş vermemek insafsızlık olur. Kimsenin çocuğuna karışamayız.
- Bahçe sahibi bu sorunu çözemez, devletin bu konuya el atması gerekir. Hükümet çocuk işçiliğini yasaklama konusunda bir karar çıkartırsa biz uyarız.
- Tarım araçları bu işi çözmeli, çocukların buraya gelmeleri önlenmelidir. Çocuk konusunda tarım araçları ve haneler bize doğru bilgi vermemektedir.
- Haneler kendi ihtiyacı nedeniyle çocukları çalıştırmak istiyor. Kimse o çocukları zorla çalıştırmıyor, onlar istemezlerse çalışmazlar.
- Çocukların çalıştırılmaması, onların okula gitmeleri ve eğitimlerini aksatmamaları gerekir.
- Çocukların çalışmasında bir sorun gözükmüyor. Aksine onların da hayatı öğrenmeleri gerekiyor. Fındık toplamak onları yormaz.



Bu araştırmanın diğer bir boyutu da, fındık hasadıyla ilgili il ve ilçe düzeyindeki kamu kurumları ve bahçe sahiplerinin meslek örgütleri yöneticileriyle, araştırma konusu çerçevesinde gerçekleştirilen yüz yüze derinlemesine görüşmelerdir. Görüşme yapılacak kurumlar belirlenirken, fındık hasadına katılan işçilere yönelik ücret ve çalışma koşullarıyla ilgili karar alma sürecine katılan komisyon üyelerinin temsil edildiği kurumlarla, işçilere ve onların hane üyelerine hizmet verme durumunda olanlar tercih edilmiştir. Görüşmeler, araştırmanın kapsamına giren iller ve bu illerin ilçelerinde gerçekleştirilmiştir. Kurumsal ve meslek örgütleriyle toplam yirmi görüşme yapılmıştır. Bu görüşmeler kaymakamlık, ziraat odaları, çalışma ve iş kurumu müdürlükleri, aile ve sosyal politikalar müdürlükleri gibi konuyla ilgili kurumlardır (Ek 8).



Genel Gözlemler

Kurum görüşmelerinden çıkartılabilecek en çarpıcı gözlem, bitkisel üretim sürecinde çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik, kurumsal müdahale bağlamında herhangi bir önleyici ve/veya koruyucu çalışmanın yapılmıyor oluşudur. Kurumsal görüşmeler bu durumu iki neden üzerinden açıklamaktadır. Bunlardan birincisi; çocukların çalışmasına ilişkin mevzuatın yetersizliği, ikincisi; mevcut denetleme görevi olan kurumların bu konuda yeterli kapasitelerinin olmayışıdır. Burada mevzuatın yetersizliğinden kasıt, esas olarak denetleme ve cezai yaptırım uygulamaya yeterli olabilecek genel bir yasal düzenlemenin bulunmamasıdır. Bu görüşmelerden anlaşılan, kurum yöneticileri olan bürokratların çocukların çalışmasına ait bir hukuki düzenlemenin bulunmaması ve buna yönelik bir cezai yaptırımın olmamasını esas almakta oluşlarıdır.



Özetle sorunun temelinde etkili bir ceza yönteminin bulunmayışı onlara göre asıl eksilik nedeni olmaktadır. Öte yandan, bu konuda genel bir politika eksikliğinin bulunması yanı sıra, kurumlar arasında eşgüdümün olmayışı da, çocukların çalışma hayatı konusunda farklı sorumluluk alanlarını oluşturmakta, her kurum kendi ilgi alanının dışında kaldığını düşündüğü çocuk işçiliği konusunda farklı kurumları göreve çağırarak bir sakınca görmemektedir.

Görüşmelerin neredeyse tamamında belirtilen bir husus oldukça önemli bir gelişmeyi yansıtmaktadır: Mevsimlik gezici tarım işçilerinin çocuklarıyla ilgili olarak uzun bir süredir kimsenin şikâyetinde bulunmadığı ve bu şekilde sürmesinde bir sakınca olmadığı algısının yaygın olduğu tespit edilmiştir. Bu algıda önemli ölçüde gerçekleşen bir yanılsama da, fındıkla ilgili hasadın kısa süren bir iş olmasıyla da yakından ilgilidir. Nitekim *"bu kadar kısa bir süre için bu konuyla kim uğraşacak"* biçiminde oluşan algının, bahçe sahiplerinden kurum yöneticilerine doğru sirayet etmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Mevzuatın yanı sıra başta çalışma ve iş kurumu il müdürlüğü olmak üzere, aile ve sosyal politikalar il müdürlüklerinin sahada çalışabilecek yeterli elemanlarının bulunmayışı, mevsimlik gezici tarım işçilerini ve onların çocuklarını kayıt dışı ve görünmez kılmada önemli bir etken olarak karşımıza çıkarmaktadır.



Görüşmelerden anlaşıldığı kadarıyla MGTİ için yapılan sağlık taramaları ve ilaç temini dışında, temel olarak barınma ve çalışma koşullarına ilişkin bütün konuların bahçe sahiplerinin sorumluluğunda görülmesi, bu konuda ek bir hizmet anlayışını gereksiz kılmaktadır.

Ücretlerin saptanması konusunda il ve ilçelerde toplanan komisyon, daha ziyade ilke ve prensip kararları almakta, ancak ücretten kaynaklanabilecek uygulama sorunlarının nasıl çözüleceği ve bu bağlamda bir denetim mekanizmasının işleyip işlemeyeceği konusunda hiçbir kurum ve yöneticinin bilgisi bulunmamaktadır. Kurum yöneticileri işçilerle bahçe sahiplerinin yazılı bir sözleşme yapması gerektiğini de bilmemektedirler.

Aile ve sosyal politikalar il müdürlüklerinin, konuyla en az ilgili kamu kurumu olduğu saptanmıştır. Bu saptamanın en temel dayanağı, tarım işçilerinin ve çocuklarının geldikleri yörelerde sosyal ihtiyaçlar bağlamında temel kayıtlarının bile tutulmamasıdır. Uzun yıllardan beri sürmekte olan mevsimlik gezici tarım işçiliğinin bölgelerde yaratmış olduğu yapının kanıksanmış ve önemli bir değişim göstermemiş olması, bu kurumları sorunlar karşısında hareketsiz bırakmaktadır.

Yerleşik, kanıksanmış kültürün bir parçası olarak karşımıza çıkan bir diğer faktör ise tarımda hane emeğinin kullanılmasıdır. Bu durum, küçük üreticiliğin hâkim olduğu tarımsal yapılar da dâhil olmak üzere, çocuk işçiliğinin ciddi bir sorun olarak görülmesini engellemektedir. Görüşmelerin önemli bir kısmında çocukların bu yolla hayatı öğrenmesi, iş disiplini kazanması, hayatta kalmaya dair becerilerinin gelişmesi bakımından çalışmanın önemine değinen yorumlar yapılmış, görüş bildirilmiştir. Hatta bir kurum yöneticisi 14-16 yaşları arasındaki kız çocukların daha iyi fındık topladıklarını aktarabilmiştir. Sadece tarımsal üretim açısından değil, kent ortamındaki küçük üreticilik için de çocukların çalışmaları “*hayata hazırlık*” açısından değerlendirilmektedir. Fındık hasadıyla eğitim dönemi arasında örtüşme olmaması konusunda, çocukların eğitime yönelik ihtiyaçlarını önemsemeyen bir anlayışın, bazı kurum yöneticilerinde olduğu tespit edilmiştir.

Kurum Yöneticilerinin Çözüm Önerileri

Görüşmelerin hemen hemen tamamında tekrar eden ve bir çözüm önerisi olarak ortaya çıkan iki temel husus bulunmaktadır. Bunların birincisi, kurum yöneticilerinin önemli ölçüde, kendi kurumlarının yetkilerinin çok az ve sınırlı kalmasından şikâyetçi olmasıdır. Dolayısıyla kurumların yetkilerinin arttırılması ve bu bağlamda oluşacak etkinlik artışı, mevsimlik gezici tarım işçilerinin ve çocuklarının karşılaştığı sorunları çözmede belirgin bir şekilde ön plana çıkmaktadır. Bu doğrultuda kurumların yetkilerinin arttırılması ve etkinliklerinin yükseltilmesine yönelik, genel bir politika düzeyinde gereken yasal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

İkinci olarak ortaya çıkan çözüm önerisi ise, neredeyse ortak bir görüş şeklinde tekrarlanan, MGTİ ve hanelerin “*bilinç*” düzeylerinin düşüklüğü ve maddi olanaklarının yetersizliği olarak gündeme getirilmiştir.



Yerden fındık toplayan bir çocuk (Ağustos 2013, Alaplı - Zonguldak)

Aileleriyle birlikte göçe katılan çocuklar, bir yandan hasatta çalışırken, diğer yandan da okula devam edebilmek ve oyuncaklarıyla oynamak istiyorlar (Ağustos 2013, Düzce)



Özellikle hanelerin çocuklarının emeği olmadığı takdirde geçinebilmeleri için yeterli miktarda para kazanamayacağı, geldiği yörede çocuğunu bırakabilme imkânının bulunmaması çocuk işçiliğinin esas motifi olarak sunulmaktadır. Dolayısıyla mevsimlik gezici tarım işçilerinin geldikleri yerde çalışma imkânları yaratarak, hanelerin refahının artırılması önemli bir çözüm aracı olarak ifade edilmiştir. Ancak mevsimlik gezici tarım işçilerinin bölgeye gelmemesi durumunda işgücü açığının nasıl karşılanacağı konusunda bir fikir beyan edilmemiştir.

Bu iki temel sorun tespiti ve çözüm önerisine ek olarak, fındık hasadında Batı Karadeniz Bölgesi'nde fındığı yerden toplamaya imkân veren makineyle toplama yönteminin yaygınlaşması durumunda, hasat işçiliğinin azalacağı, böylelikle mevsimlik gezici tarım işçiliğine ihtiyaç kalmayacağı ifade edilmektedir. Henüz başlangıç düzeyinde olmakla beraber, makineleşmenin beş yıl içerisinde yaygınlaşacağı öngörüsü kurum temsilcilerinde ağırlık taşımaktadır. Özellikle ziraat odalarıyla yapılan görüşmelerde makineleşmenin öneminin en büyük maliyet kalemi olan işçiliği yarıdan daha fazla düşüreceği vurgulanmıştır.

Ziraat Odalarının Çözüm Önerileri

Araştırma kapsamında görüşme yapılan ziraat odalarının çözüm önerileri, fındık üreticileri olan bahçe sahiplerini de dikkate alan bir biçimde olmaktadır. Onlara göre mevsimlik gezici tarım işçiliği ve fındık hasadında çocuk emeği, çok daha katmanlı bir sorun olmaktadır.

Ziraat odaları fındık üreticisinin genel durumunu, özellikle 2007 sonrası için borçluluktan kaynaklı bir sorun olarak, tüccara ve bankalara bağımlılık olarak açıklamaktadır. Fındık fiyatının belirsizliği ve bundan kaynaklı olarak, tarımda küçük meta üreticilerinin durumuna ilişkin genel çalışmalara paralel, çeşitli risk faktörlerine ziraat odaları yöneticilerine göre



Çadır kamp alanında bir kadın

piyasa ekonomisine geçiş sonrası ihracatçı firmalar ve onların aracısı konumundaki tüccarlar fındık üreticileri üzerinde ciddi bir baskı yaratmıştır. Özellikle hükümet politikalarının da bu yönde olduğuna dair eleştiriler, hemen her görüşmede gündeme getirilmiştir. Alaplı ve Ereğli bölgelerinde yapılan görüşmelerde ifade edildiğine göre, bu bölgelerde organik fındık üretimi toplam üretimin beşte birine tekabül etmekte ve ileride daha da artması beklenmektedir.

Bu tablo karşısında fındıkta hasat işçiliği en önemli maliyetlerden birisini oluşturmakta ve üreticiler de işçi ücretlerinin daha fazla olması gerektiğini düşünmelerine rağmen, yapabileceklerinin çok sınırlı kaldığını belirtmektedirler. Onlara göre bu işlerden parayı asıl kazanan tarım araçlarıdır.

Ziraat odalarıyla yapılan görüşmelerde de çocukların çalışması konusunda çelişkili ifadeler kullanılmıştır. Bu konuda bir yandan çocukların fındık hasat işinde çalışmasını istemediklerini, ancak hanelerin bu konuyu bahçe sahiplerine dayattığı şeklinde ifadeler yer alırken, diğer yandan ise çocukların daha iyi fındık toplayabildikleri ifadelerine yer verilmektedir.

Burada ayrı bir çelişkili durumdan daha söz etmek gerekiyor. Özellikle çocuklara ödenen ücret konusunda belirgin bir farklılaşma bulunmaktadır. Görüşmecilerin yarısı, ücretlerin çocuk-yetişkin ayrımı gözetmeksizin ödendiği ifade edilirken, diğer yarısı ise, çocuklara daha düşük yevmiyelerin ödendiğini belirtmiştir. Muhtemelen burada 14 yaş altı ile 14-16 yaş aralığındaki çocuklara ödenen ücret farkı ifade edilmektedir.

Görüşmeler boyunca ortaya çıkan farklardan biri de, Batı Karadeniz Bölgesi'nin fındık üretim sahalarında oluşan çalışma ilişkilerine yansımaktadır. Örnek olarak arazi büyüklüklerine göre Kocaali, Karasu, Akçakoca gibi yerlerde 20 dönüme kadar olan fındık bahçeleri için genel olarak işçi tutulmaz iken, 20 dönüm üzerinde mevsimlik gezici tarım işçisi tutulmaktadır; Alaplı, Ereğli gibi yerlerde ise işçiliğin istisnai durumlarda ve genel olarak 60-80 dönümlük bahçelerde işçi kullanıldığı ifade edilmektedir. Daha küçük arazilerde kendi emekleri ve imece usulüyle fındık toplandığı belirtilmiştir. Yine bu yörelerde bahçe sahiplerinin $\frac{1}{4}$ 'nün ilçe dışından geldiği ifade edilmiştir. Ayrıca ERDEMİR, Türkiye Taş Kömürü İşletmeleri ve tersanelerde çalışan sanayi işçilerinin köylerden kopmadan yaşamaya devam etmesi, hem işçi hem de fındık bahçesi sahibi konumunda bulunan bu kişiler için farklı bir emek kullanımını ortaya koymaktadır.

Ayrıca iki komşu ilçe fındık hasadında farklı emek kullanım süreçlerine sahip olmaktadır. Örnek olarak Ereğli'nin fındık bahçelerinde mevsimlik gezici tarım işçisi hemen hemen çalışmaz iken; Alaplı, mevsimlik gezici tarım işçisi kullanıp aynı üretimi gerçekleştirmektedir.

BÖLÜM 3

GENEL
DEĞERLENDİRME



MEVSİMLİK GEZİCİ TARIM İŞÇİLERİ HANE REİSLERİ

Batı Karadeniz Bölgesi'ne fındık hasadı için mevsimlik olarak gelen, 170 hane reisiyle gerçekleştirilen ve bu hanelerde toplam 871 kişiyi ilgilendiren hanehalkı araştırmasının genel bulguları aşağıda yer almaktadır.

- Hanelerdeki bireylerin çoğunlukla genç ve bekar olması, buna karşılık hane reislerinin çoğunun yaşlarının 40 yaş üzeri ve evli olmaları, bölgeye gelen MGTİ'nin genç nüfusu oluşturduğunun göstergesidir.
- Hanelerdeki genel eğitim düzeyinin, yapılan işle bağlantılı olarak düşük olduğu görülmektedir. Çok büyük ölçüde nitelik gerektirmeyen mevsimlik gezici tarım işçiliğinde lise ve üniversite eğitimi olanların yüzde 20 dolayında olması dikkate değerdir.
- Hanelerdeki 18 yaş altı genç ve çocukların eğitime bir süre ara vermesine neden olan durum, haneleriyle birlikte mevsimlik gezici tarım işçiliğine katılmalarıdır.
- Hane reislerinin baba meslekleri yapılan işlerle çoğunlukla uyumludur. Bu durum bize MGTİ'nin dışında başka bir işle uğraşma ve gelir elde etme fonksiyonunun çok zayıf olduğunun bir göstergesi olmaktadır.
- Güneydoğu Anadolu Bölgesi mevsimlik gezici tarım göçünün ana coğrafi kaynağıdır. Bölgenin topraksız veya az topraklı köylüleri MGTİ'nin insan kaynağını oluşturmaktadır. Buradaki temel argüman, gelir azlığı, geçimi sağlamaya yetmeyen toprak yapısı, kısaca yoksulluk mevsimlik göçe neden olan başlıca unsurlar olduğu yönündedir. Bölgede yeterli istihdam olanaklarının olmayışı göçün sürmesine neden olmakta, bu durumun bir süre daha devam edeceği görülmektedir.
- Hane reislerinin, alınacak ücret ve diğer çalışma koşulları hakkında önceden bilgi sahibi olmamaları, bu konuda herhangi bağlayıcı bir sözleşme hazırlanmamasıyla ilişkilidir. Böyle bir sözleşme imzalama zorunluluğu olmasına rağmen, sözleşmeyle çalışan MGTİ bulunmamaktadır.
- Hanelerin konakladığı yerler, genel olarak bahçelerin veya kırsal yerleşimlerin kısıtlı olanakları nedeniyle küçük ve çok sayıda kişinin birlikte kaldığı mekanlardır. Yemek pişirme, dinlenme ve iş dışındaki diğer faaliyetler aynı alanlarda gerçekleşmektedir.
- Bahçe sahiplerinin hanelere yaptığı en önemli katkı, barınma imkanı sunmasıdır. Özellikle her yıl aynı işçilerle çalışmalarının, bahçe sahibinde oluşturduğu güven, bu ihtiyacın karşılanmasında önemli bir etken olmaktadır.
- Gelirin saptanmasına yönelik bilgilerin gerçekliği konusu her zaman tartışmalıdır. Buna rağmen fındık hasadı ve bu hasadın dışında elde

edilen hane geliri, bazı haneler için ancak aylık ölçekte asgari ücret tutarına ulaşmaktadır. Araştırma kapsamındaki hanelerde çalışma ortamına gelenler içinde ortalama kişi sayısı 5 kişi olduğu düşünüldüğünde, asgari ücret tutarının bile ne ölçüde yetersiz olduğu görülmektedir.

- Hane bireylerinin çoğunun sosyal güvenceleri bulunmamaktadır. Sağlıkla ilgili bazı hizmetler, GSS priminin devlet tarafından karşılanmasıyla mümkün olabilmektedir.
- Hane reislerinin belirttiği sağlık sorunları, yaşadıkları yöreye ilişkin bir yoğunlaşma göstermektedir. Buna rağmen fındık hasadına katılan bireylerin genç olması, sağlık sorunlarını ertelemelerine olanak sağlamaktadır.
- Mevsimlik işçilik, önemli ölçüde az topraklı veya topraksız hanelerin gerçekleştirdiği bir istihdam biçimidir. Bu olgu kapsamdaki MGTİ için de benzer bir durumdur.
- Çalıştıkları yörelerde etnik ayrımcılığa uğramak, hanelerdeki bireylerin temel sorunlarından biridir.
- Hanelerin çocukların çalışması konusunda verdikleri yanıt “çaresiz” yoksulluklarıdır. Hanelerin özellikle düşük gelirli olması, çocukların çalışması için bir gerekçe oluşturmaktadır.



Genel bir bakış açısı, MGTİ’nin çocuklarının haneleriyle birlikte tarım işçiliği yaptığını ifade eder. Araştırma kapsamındaki hanelerde de çocuklar benzer bir şekilde istihdam edilmektedir. Çünkü hanelerdeki çocukların bir kısmının fındık hasadına katıldıkları görülmektedir. Kapsamdaki grup içinde gözlem ve görüşme yapılan 102 çocuk ve hane görüşmelerinde de 451 çocuk bulunmaktadır.

Çocuk işçiliği her koşulda kabul edilemez bir durumdur. Genel olarak mevsimlik gezici tarım işçiliğinin yaşam ve çalışma koşullarının oldukça zor olduğu, bunun üzerine göçün getirdiği pek çok sorun, kötü yaşam koşulları gibi olumsuzlukların üstüne eklendiği bilinmektedir.¹ Araştırma kapsamındaki MGTİ çocuklarının durumuna bakıldığında ise, bu olumsuz yaşam ve çalışma koşullarına zoraki katılımlarının onlara getirdiği dezavantajların yanında, ileriye dönük olarak iyi bir gelecek sağlama olasılığı olan eğitim olanaklarından yoksun kaldıkları dikkat çekmektedir. Dolayısıyla yaşanan sürecin olumsuzluğunu sadece bugüne ait bir sorun olarak tartışmak yetersizdir. Bu manzaranın bütünü, MGTİ bir hanenin çocuğu

1 Koruk, İ. (2010). “İhmal Edilen Bir Grup: Göçebe Mevsimlik Tarım İşçileri” Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, Sayı: 38, ss:18-22

Ailesiyle birlikte göçe katılmış, fındık hasadında çalışan iki kardeş (Ağustos 2013, Zonguldak - Ereğli)



olmak, bu kısır döngüden çıkmanın ne kadar zor olduğunu gözler önüne sermektedir. Dolayısıyla bu çocukları bekleyen gelecek, en iyi ihtimalle, *mevsimlik gezici tarım işçisi* olmalarıdır. Araştırma kapsamındaki çocukların haneleriyle, aynı şekilde mevsimlik gezici tarım işleri yapmış oldukları görülmektedir.

Sağlık

Sağlık açısından konuya bakıldığında ise, hem çocukların işçilik yapmasının hem de sağlığı tehdit eden pek çok unsuru barındıran koşullarda yaşamı sürdürmenin, çocukların sağlığını etkilediği görülmektedir. Çadır ya da benzeri ortamlarda barınma, temiz içme suyuna ulaşmadaki zorluklar, sağlıksız tuvaletler gibi yaşam koşulları sonucunda, çocuklarda ishaller hastalıkların ve bağırsak paraziti görülme sıklığının artması beklenmelidir. Araştırmalarda MGTİ'lerinin 5 yaşından küçük çocukların da, bağırsak paraziti görülme sıklığı yüzde 55 olarak bildirilmektedir.² Bu çalışmada ise çocukların sadece üçte birinin temiz içme suyuna erişebildiği düşünüldüğünde, geriye kalan üçte ikisinin suyla bulaşan mikrobiyolojik etkenlerin tehdidi altında olduğu söylenebilir. Ayrıca gıdaların hazırlanması sırasında temiz olmayan su kullanılması sonucu, gıda hijyeniyle ilgili sorunlar da ortaya çıkmaktadır. Yaşam alanlarında çocukları tehdit eden diğer bir

2 Koruk, İ., Şimşek, Z., Tekin Koruk, S., Doni N., Gürses, G. (2010). "Intestinal Parasites, Nutritional Status and Psychomotor Development Delay in Migratory Farm Worker's Children", Child Care Health Dev, 36(6): 888-94

Yeni doğan bebekler, ebeveynlerinin bırakabileceği bir yer olmadığı için, beraberlerinde bahçeye getirilmektedir. (Ağustos 2013, Sakarya - Kocaali)



Kamp alanında bulunan bir çocuk

durum, böcek, akrep vb. sokmalarıdır.³ Bulgular da, mevsimlik gezici mevsimlik tarım işçilerinde en sık karşılaşılan sorunlar olarak, yüzde 17 akrep sokması, yüzde 65 böcek sokması olduğunu bildirmektedir. Araştırmada belirtilen yaşam alanlarında sıcak su olmaması, banyo, çamaşır yıkama gibi kişisel hijyenle ilgili bir takım ihtiyaçların yeterince giderilemediği anlamına gelmektedir. Bu durum, kişisel hijyen açısından risk grubu olan çocuklarda temasla bulaşan deri enfeksiyonları, bitlenme vb. hastalıkların yayılmasına olanak tanımaktadır. Nitekim çocuklar için en büyük risk grubundan biri olarak karşımıza çıkan unsur, yılan ve böcek sokmasıdır.

Çalışmanın çocuk bedeni üzerinde gözlenen diğer bir etkisi de, vücudun orantısının bozulmasıdır. Normal bir yetişkinden daha uzun günlük çalışma süresi olan bu çocuklarda (günde 10,5 saat), farklı gelişimlere yol açtığı görülmüştür. Bu noktada çocukların çalışma sürelerinin uzaması boy ve diğer uzunluk ölçülerinde geri kalma eğilimini ortaya koyan, buna karşılık enine gelişim ve kas miktarında artma eğilimi taşıdığı anlaşılmaktadır.⁴

Fındık toplama işinde çalışan çocukların hiçbirinin kişisel koruyucu kullanmaması iş güvenliği açısından risklidir. Tarım işlerinde çalışan ço-

3 Sütölük, Z., Tanır, F., Savaş, N., Demirhindi, H., Akbaba, M. (2004). "Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sağlık Durumlarının Değerlendirilmesi" Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, ss: 34-38

4 Duyar, İ. (2004) "Genç İşçilerin Vücut Boyutlarında Çalışma Geçmişine Bağlı Olarak Meydana Gelen Değişimler", 9. Ulusal Ergonomi Kongresi, 16-18 Ekim 2003, Denizli, Pamukkale Üniversitesi Yayınları



Çadır kamp alanında
çamurla oynayan çocuklar



Erken çocukluk eğitimi
alamayan çocuklar

çocukların iş kazası geçirme sıklığı (yüzde 12) yetişkinlerden iki kat daha fazladır.⁵ Çocukların çalışma sırasında daha fazla iş kazası geçirmelerindeki etkenlerin başında, iş alet ve makinelerinin yetişkinlerin ergonomisi gözetilerek tasarlanmış olmasıdır. Bunun yanında, uzun çalışma saatleri, yorgunluk ve dikkatsizlik de diğer etkenlerdir.

1994 yılından bu yana düzenli olarak hazırlanan çocuk işgücü verileri, istihdam edilen çocuk sayısında genel bir azalmayı göstermektedir. Ancak son 2012 veri seti, çocuk işgücü verilerinde bir önceki döneme, yani 2006 yılına oranla özellikle kırsal alanda, bir artışa işaret etmektedir. Bu artışın tarım sektörü içinde ortalama yüzde 22’lik bir artışı göstermesi dikkat çekicidir. Özellikle son altı yılda genel olarak tarım istihdamında önemli bir artış gözlenmemesine rağmen, tarımda çalışan çocukların sayısında artış bulunmaktadır. Bu durum mevsimlik gezici tarım işlerinde çalışan çocukların daha fazla sayıda iş piyasasına gönüllü veya gönülsüz olarak katıldıklarını göstermektedir. Öte yandan, TÜİK istatistiklerinde mevsimlik gezici tarım işlerinde çalışan çocuklara yönelik veriler yeterli olmadığından, resmi verilerden daha fazla çocuğun istihdam edildiği söylenebilir. Topraksız veya az topraklı hanelerin geçim için başkalarının tarımsal işlerinde çalışması, yanlarındaki çocukların önemli bir bölümünün temel eğitim çağında olması, olumsuz çalışma koşullarından daha fazla etkilenmelerine yol açmaktadır.

Eğitim

Haneleriyle birlikte göç eden çocukların büyük bölümü, hanelerinin yaptığı işleri yapmaktadır. Bu çocukların maruz kaldığı en önemli etkilerden biri ise eğitimlerine zorunlu olarak ara vermeleri, eğitime geç başlamaları veya eğitimi terk etmeleridir. Bu konumdaki çocukların sayısının son altı yıl içinde arttığına ilişkin veriler, çocukların gelecekte karşılaşacakları sorunların daha fazla olacağını göstergesidir. Bu nedenle MGTİ ile birlikte göç eden çocukların eksik eğitimlerinin tamamlanması ve bu konuda hanelerin desteklenmesi gereklidir. Fındık hasadı çocukların aktif eğitim dönemi içinde olmasa bile, hane farklı ürünlerde ve yörelerde benzer şekilde çalışmaya devam ettiği için çocukların eğitimi bir şekilde eksik kalmaktadır. 2012 yılında yeni eğitim sistemi, zorunlu eğitimi 12 yıla çıkarmış ve yaş kapsamını 18’e uzatmıştır. Bu nedenle 18 yaş altı çocuklar bu durumdan etkilenmektedir.

5 Şimşek, Z., ve Koruk, İ. (2009). “Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinden Biri: Mevsimlik Göçebe Tarım İşçiliği” Çalışma Ortamı Dergisi, Temmuz-Ağustos 2009, s: 7-9

MGTİ'nin tarım aracalarıyla kurdukları ilişki, onların bütün çalışma hayatını etkileyen biçimde sonuç vermektedir. Tarım aracaları, çalışanların bütün bir yıl boyunca elde edecekleri gelirin belirlenmesinde en önemli oyuncudur. Değerlendirmeye alınan 15 tarım aracısıyla yapılan görüşmelerde ortaya çıkan en önemli bulguları şu şekilde özetlemek mümkündür.

- Tarım aracalarının geldikleri yöreyle, MGTİ'nin geldikleri yöre arasında fark bulunmamaktadır. Yani gelen işçilerle hemşerilik ve akrabalık ilişkileri, tarım aracısı rollerinin yürütülmesinde temel belirleyici olmaktadır.
- Tarım aracalarının almakla zorunlu olmalarına rağmen, tarım aracısı belgelerini almadan çalışmalarını sürdürmektedirler. Belgenin bulunmaması, işçiler ve bahçe sahipleriyle yapılması gereken iş sözleşmesinin de (Ek 6) yapılamayacağı anlamına gelmektedir. Bununla birlikte, belgeleri olan tarım aracaları da iş sözleşmesi yapmamaktadır.
- Tarım aracısı ile MGTİ arasında yıl boyu süren bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişkinin maddi temeli, işçilere önceden verilen bir tür avanstır. Hane reisleri ise tarım aracısıyla olan ilişkiyi, daha çok gidilen bölgedeki sorunların çözümünde dikkate almaktadır.
- Tarım aracalarıyla bahçe sahipleri arasındaki ilişkide ağırlık taşıyan sorun, işçilerin çalışma verimlerinin düşüklüğüne dayandırılmaktadır. Ancak verim düşüklüğü ifade edilmesine karşın, uzun çalışma saatleri gündeme gelmemektedir.
- Tarım aracalarının kullandıkları dilin ve verdikleri ifadelerin genel olarak bahçe sahibi lehine bir tercihi yansıttığı, verimlilik artışı, ücret, işçilerin barınma ve hijyen koşullarının sağlanması gibi birçok konuda, önemli ölçüde sıkıntı olmadığı yönünde beyanda bulunmaları, önceden ifade edildiği gibi işçiler üzerinde yaratılan otoriter kimlikle açıklanabilmektedir.
- Tarım aracalarının çalışan çocuklarla ilgili görüşleri de, bahçe sahipleriyle paraleldir. Genel kanaatleri bu çocukların çalışmak zorunda olmalarıyla açıklanmaktadır.

6 Deyim Murat Şeker'e aittir. Tarım aracısı ya da yerel adlandırmaıyla "elci" işçilerin kendileri ile birlikte Çukurova'ya getirdikleri ağa olarak kurgulanmıştır (Şeker, 1986:135).

BAHÇE SAHİPLERİNE İLİŞKİN GENEL DEĞERLEN- DİRME

Araştırma kapsamında Düzce’de 32, Sakarya’da 21, Zonguldak’ta ise 1 bahçe sahibi olmak üzere toplam 54 bahçe sahibiyle görüşme yapılmıştır.

- Bahçe sahiplerinin sürekli yaşadıkları yerler ve sahip oldukları arazi büyüklükleri, onların esas faaliyetlerinin kırsal alanla ilişkili olduklarını göstermektedir.
- Bahçe sahiplerinin önemli bir grubu, tarımsal alanda faaliyet göstermelerine rağmen, bir kısım bahçe sahibi, fındık dışında ikinci bir gelir kaynağına sahiptir.
- Bahçe sahiplerinin bir bölümü fındık hasadını mahalli tarım işçileriyle gerçekleştirmektedir. Bu işçilere daha yüksek ücret ödenmesine rağmen mahalli işçilerin tercih edilmesinde, verimlilik dışı faktörlerin de bulunduğu düşünülmektedir.
- Bahçe sahipleriyle mevsimlik gezici tarım işçileri arasında, doğrudan ve güçlü bir iletişim bulunmamaktadır.
- Bahçe sahiplerine göre, fındık hasadında çalışan çocukların karşılaşabilecekleri olası risklerin başında, iş kazaları gelmektedir. Çocukların uğrayacağı bir iş kazasında, kendilerinin sorumlu olacaklarının bilinişi, çocukların çalışmasından ziyade, ortaya çıkabilecek sorunların büyüklüğü nedeniyle olduğu düşünülmektedir.
- Bahçe sahiplerinin çalıştırdıkları işçiler konusunda bir denetime tabi olmamaları, onların MGTİ’nin hakları ve talepleri konusunda kısmen de olsa duyarlı olmalarını engellemektedir.



Zonguldak - Alaplı'da fındık bahçesi

ÖNERİLER

BÖLÜM 4



Mevsimlik gezici tarım işçiliği, toplumun en yoksullarının, genellikle hane üyeleriyle birlikte katıldığı bir göç sürecidir. Bu süreç çok katmanlı ve karmaşık bir içeriğe sahiptir. Bir yanda, çocuklar dahil hanede çalışabilecek olan bütün üyelerin çalışması sonucu elde edilecek gelire bağlı bir yaşam stratejisi, öte yanda, mevzuatın sınırlandırmasına karşın, fındığı hasat etmek için mevsimlik işçi göçüne bağımlı bahçe sahipleri bulunmaktadır.

Mevsimlik gezici tarım işçilerine yönelik gerçekleştirilecek faaliyetlerin odağında 'hane' olmalıdır. Ancak haneye yönelik müdahaleler, bu süreçten en çok etkilenen **çocukları** göz ardı etmemelidir. Bu nedenle haneye yönelik müdahalelerde, çocuklara öncelikli yer verilmelidir. Müdahaleler iki düzeyde ele alınmalıdır; (a) yerel ve bölgesel düzeyde yapılacak çalışmalar, (b) ulusal ölçekte yapılacak çalışmalar.

Yerel düzeyde yapılacak çalışmalar için maddi, insani ve finansal kaynakları daha etkin kullanmak amacıyla, yerel eylem planları hazırlanmalıdır. Kalkınma Atölyesi tarafından 2012 yılında tasarlanmış olan *Fındık Hasadında Çalışan Çocuklar için Model Eylem Planı*¹ hazırlanması önerilen eylem planı için bir kaynak niteliğindedir. Bu eylem planı için beş aşamalı bir süreç izlenmelidir.

- 1. Aşama: Tespit çalışması:** Fındık hasadına gelecek olan mevsimlik gezici tarım işçilerine hizmet sunma odaklı kayıt sisteminin geliştirilmesi, işçilerin kayıtlarının basit ve analize uygun olacak şekilde tutulması, kurulacak veri sisteminin işçilerin eğitim, sağlık, barınma, sosyal yardım vb. ihtiyaçlarının tespit edilmesine olanak sağlaması gerekmektedir.
- 2. Aşama: Analiz ve değerlendirme:** İl veya ilçe düzeyinde mevsimlik ve gezici tarım işçiliği, özellikle çocuk emeğinin fındık hasadındaki durumu hakkında hızlı ve basit bir analiz yapılmalıdır. Planlama ve hizmet sunumu veri sistemi üzerine inşa edilmelidir. Fındık hasadı ile ilgili bütün paydaşların sürece katılımıyla, bu analize bağlı olarak temel sorun alanları belirlenmeli, gruplandırılmalı ve önem derecelerine göre sıralanmalıdır.
- 3. Aşama: Kurumsal kapasite ve rollerin belirlenmesi:** Mevsimlik gezici tarım işçileriyle ilgili tarafların planlama, uygulama ve izleme sürecine yönelik insan kaynakları, finansal ve diğer olanakları değerlendirilmeli, kurumsal roller ve sorumluluklar bu kapsamda paylaşılmalıdır.

¹ Model eylem planına www.kalkinmaatolyesi.org web sitesinden erişilmektedir.

4. **Aşama: Eylem planının hazırlanması:** Sorun alanlarına odaklı çözümler, il veya ilçenin bütün paydaşlarıyla birlikte geliştirilmeli, gerçekçi, hedeflere ulaşabilen ve basit bir eylem planı hazırlanmalıdır. Eylem planı yerel ve merkezi kaynakları dikkate alarak gerçekleştirilebilir olmalıdır. Ayrıca zaman ve hedef odaklı bir planlama yapılmalıdır. Bu kapsamda Kalkınma Atölyesi tarafından hazırlanan model eylem planı içeriğe yönelik bir çerçeve sunmaktadır.
5. **Aşama: Eylem planının uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesi:** Eylem planının uygulanmasına, uygulamanların izlenmesine ve değerlendirilmesine yönelik il veya ilçe düzeyinde, içinde sivil toplum ve meslek örgütleri temsilcilerinin de yer aldığı beş veya yedi kişiden oluşan geçici bir çalışma grubu kurulmalıdır. Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerini İzleme Kurulu'nun bu kapsamda sürekli görev yapması mümkünse bu kuruldan yararlanılmalıdır. Yerel eylem planında yer verilecek çözüm önerileri beş başlık altında ele alınabilir.

1. Yerel Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi ve Etkin Kılınması

İl/ilçe Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri İzleme Kurulu'nun etkin kılınması

2010 yılında Başbakanlık tarafından yayımlanan *Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Genelgesi*² kapsamında, bütün tarafların temsilcilerinin katılımıyla *İl/ilçe Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri İzleme Kurulu* oluşturulması (madde 2) öngörülmektedir.³ Ancak bu kurulda ilgili taraflardan tarım araçları, işçi temsilcileri, sivil toplum ve meslek örgütleri yeterince temsil edilmemektedir. Ayrıca bu kurulun aldığı kararlar, bazı durumlarda yasalara, uluslararası sözleşmelere aykırı olabilmektedir. Kurul, izleme çalışmalarını da verimli ve etkili bir şekilde gerçekleştirememektedir. Bu nedenle kurul üyelerinin genelde yer aldığı şekliyle oluşturulması, karar alma sürecinde yasalara ve standartlara uygun olarak karar alması, izleme çalışmasını da yapar hale getirilmesi gerekmektedir. Bu sürece tüccarların, fındık ihraç eden firma temsilcilerinin de katılımı sağlanmalıdır. Kurula çocuk işçiliği konusunda kapasite geliştirme eğitimi verilmelidir.

2 <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/03/20100324-15.htm>

3 Madde 2. Mevsimlik gezici tarım işçisi (İşçi) gönderen ve alan her il ve ilçede, mülki idare amirinin başkanlığında; o ildeki ve ilçedeki ilgili kurum ve kuruluş, işçi, aracı ve işveren (toprak sahibi/işleyen) temsilcilerinin katılımı ile "**İl/ilçe Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri İzleme Kurulu**" oluşturulacaktır.



Çadır kamp alanı

Mevsimlik gezici tarım işçilerine, tarım araçlarına ve bahçe sahiplerine yönelik, fındık hasadı boyunca görev yapacak il veya ilçe düzeyinde geçici bir bilgilendirme bürosu kurulmalıdır.

Yerel toplumsal duyarlılık geliştirme çalışmaları

Mevsimlik işçi göçü konusunda fındık hasadı yapılan il ve ilçelerde sivil toplum kuruluşlarının desteğiyle, toplumsal duyarlılık sağlamaya yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Özellikle çocukların hasat sürecinde çalışmamaları ve onlara eğitim, sağlık ve de beslenme desteği verilmesine yönelik toplumsal hareketlilik sağlanmalıdır. Bu durum aynı zamanda, fındık üreten bölgelerin gurur kaynağı olan bu ürün hakkındaki uluslararası olumsuz etkiyi ortadan kaldırmaya olanak sağlayabilir.

Ayrımcılık işçilerin en fazla dile getirdiği sorunlardan biridir. Ayrımcılığın temelinde etnisite ve yoksulluk bulunmaktadır. Bu kapsamda ayrımcılıkla mücadeleyle yönelik duyarlılık çalışmaları yapılmalıdır.

Geçici bilgilendirme bürosu veya bilgilendirme hattı tahsis edilmesi

Mevsimlik gezici tarım işçilerine, tarım araçlarına ve bahçe sahiplerine yönelik, fındık hasadı boyunca görev yapacak il veya ilçe düzeyinde geçici bir bilgilendirme bürosu kurulmalıdır. Bu büronun temel görevi, fındık hasadı sürecinde işçilerin, tarım araçlarının ve bahçe sahiplerinin barınma, konaklama ve çalışma yaşamıyla ilgili her türlü hakları konusunda onlara bilgi vermelerini sağlamaktır. Büro kurulamadığı takdirde bilgilendirme hattı oluşturulmalı ve bu hattın numarası bütün taraflarla paylaşılmalıdır.

2. Yaşam Kalitesini Geliştirme Çalışmaları

Mevsimlik işçi göçünün görünür en önemli sorunların başında; konaklama, su ve sanitasyon, banyo ve tuvalet olanakları, yakacak odun temini ve sosyal mekan sorunları yer almaktadır.

Konaklama mekanı olanaklarının geliştirilmesi

Konaklama mekanları temel olarak ikiye ayrılmaktadır; (1) valilik, kaymakamlık, muhtarlık veya bahçe sahipleri tarafından belirlenen alanlara veya (2) bahçe sahiplerinin bahçelerine kurulan çadırlar veya bahçe sahibi tarafından temin edilen konutlar. Ancak bu barınma yerlerinde herhangi bir standarttan söz etmek mümkün değildir. Genellikle hanenin tüm üyeleri bir veya (bazı durumlarda) iki göz odada konaklamaktadır. Bu nedenle öncelikli müdahale edilmesi gereken sorunların başında, özellikle ebeveynlerle çocukların, mahremiyeti sağlanmış farklı odalarda konaklamalarının sağlanması gelmektedir. Çadır yerleşimlerde buna yönelik düzenlemeler yapılmalı, bahçe sahipleri de buna uygun mekan olanağı yaratmalıdır. Ayrıca bu mekanların insan sağlığına uygun ve hijyenik mekanlar olması zorunluluğu getirilmelidir.

Temiz içme suyuna erişim olanaklarının geliştirilmesi ve atık suyun uzaklaştırılması

İçme ve kullanma suyunun sağlıklı, düzenli ve yeterli olması için mülki idare amirleri çözüm üretmeli, bahçe sahipleri bu olanakları ücretsiz sağlamalıdır. Toplum sağlığı merkezleri de fındık hasadı sezonu boyunca, bu suların kimyasal ve biyolojik olarak en az bir kez denetimini yapmalıdır. Atık suların yaşam ortamından güvenli bir şekilde uzaklaştırılması sağlanmalıdır.



Çadır kamp alanında banyo ve tuvalet olanakları

Banyo ve tuvalet olanaklarının geliştirilmesi

Günde yaklaşık 10-11 saat çalışan işçilerin, günlük kişisel bakımları kapsamında, sıcak suyla banyo yapmalarına olanak sağlanmalıdır. Geçici yerleşimlerde kurulacak mahremiyeti sağlanmış banyoların, orada yaşayacak hanelerin tercihlerine göre tasarlanması, banyo kurulacak yerlerin birlikte belirlenmesi ve sıcak su olanağının mümkünse güneş ısıtması yoluyla gerçekleştirilmesi önerilmektedir. Ayrıca geçici yerleşim yeri dışında olan mekanlarda da banyo ve sıcak su olanağı sunulmalıdır. Tuvalet olanağı da benzer şekilde geçici kamp yerlerinde hanelerin tercihine göre tasarlanmalı, burada sürekli akar suyun olması sağlanmalı ve tuvalet atıklarının kanalizasyon veya kapalı fosseptik çukuru aracılığıyla uzaklaştırılmalıdır.

Sosyal faaliyet mekanları oluşturulması

Fındık hasat sezonu ortalama 30-35 gün sürmektedir. Bu süre içinde geçici yerleşim yerlerinde başta çocuklar ve kadınlar olmak üzere orada ya-

şayanlara yönelik çocuk oyun alanları, TV izleme salonları, spor tesisleri, sohbet ortamları gibi geçici sosyal faaliyet mekanları öngörülmelidir.



Çadır kamp alanında sosyal faaliyet mekanları

3. Hizmet Sunumu

Eğitim olanaklarının geliştirilmesi

Genellikle örgün eğitim dönemi dışında yer alan fındık hasadı, mevsimlik tarım göçüne katılan çocukların eğitimlerini telafi etme bakımından, bir fırsat yaratmaktadır. Bu nedenle öncelikle okul öncesi ve temel eğitime katılan çocuklara telafi eğitimi olanağı sağlanmalıdır. Ayrıca çocukların sosyal ve zihinsel becerilerini geliştirici sanatsal, sportif ve beceri faaliyetleri de uygulanmalıdır. Okul öncesi eğitim fırsatları bakımından kısa süreli de olsa, bu olanak geçici yerleşim kamplarında uygulanmalıdır. Engelli çocuklara yönelik özel eğitim desteği sunulmalıdır. Mevsimlik işçiliğin yapıldığı yörelerde tamamlayıcı eğitimin sağlanması, çocukların işgücü olarak kullanımını engellemediği gibi, bu konuda sürekliliğin de kazanılması güçtür. Bu sorunun çözümü noktasında alınan önlemlerin, yetersiz ve geçici kaldığı görülmektedir. Bu nedenle zorunlu eğitim uygulamasındaki denetimsizliğin ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Sağlık olanaklarının geliştirilmesi

Sağlık olanaklarından en az yararlanan mevsimlik gezici tarım işçileri ve çocuklarına; koruyucu aşılama taraması ve eksik aşılardan tamamlanması, genel sağlık taraması ve diş sağlığı taraması yapılmalıdır. Bu tespitlere yö-



Su taşıyan bir çocuk

nelik sağlık hizmeti sunulmalıdır. Ayrıca hamile kadınların ve yeni doğan bebeklerin izlenmesine önem verilmelidir. Aile hekimlerinin haftada en az bir kez, geçici yerleşim kamplarını ziyaret etmeleri sağlanmalıdır.

Çocukların okuldan erken ayrılıp geç başlamaları ve eğitimin yarım kalmasının nedeni, sadece hanelerin başka bir ile gitmeleri değil; çocukların bulundukları yörelerde de sokaklarda, tarlalarda, bahçelerde çalışıyor olmalarıdır.⁴ Bu itibarla, onların çalışma zorunluluklarının ortadan kaldırılması, esas alınmalıdır. Özellikle haneler ve işverenlerin, çocukların çalıştırılması üzerinde bir mutabakatları varsa, çocukların çalıştırılmasının engellenmesinin etkili sonuç vermesi çok güçtür. Bu nedenle, hanelerin eğitim alan çocuklarının (ilk etapta 6-14 yaş grubunda) mevsimlik tarım işçiliğine katılmaması için, yoğun göç veren illerde, pilot bir uygulama başlatılabilir. Bu uygulama içinde çocukların eğitimleri, barınmaları ve iaseleleri için gereken önlemleri MEB, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve yerel STK'lar tarafından yapılması, yoksul olan ailelerinin yaşam koşullarına da olumlu katkı sağlayabilecek bir önlem olarak düşünülebilir.⁵

Beslenme olanaklarının artırılması

Beslenme, mevsimlik gezici tarım işçileri ve de özellikle çocuklar için önemli sorunların başında gelmektedir. Çocukların yetersiz beslenmesi onların gelecekteki yaşamını etkilemektedir. Özellikle yetersiz beslenen çocukların öğrenme güçlüğü çekmesi, onların ileri eğitimlerine olumsuz yansımaktadır. Bu kapsamdaki olanaklar çerçevesinde, kamu kuruluşları veya bahçe sahiplerinin sıcak yemek temin etmeleri gündeme getirilmelidir. Hanelere kamunun sosyal destekleri kapsamında besleyici değeri yüksek gıda desteği verilmelidir. İl veya ilçe düzeyinde insani yardım amaçlı çalışan sivil toplum örgütleri, bu kesime yönlendirilmelidir.

Sosyal yardımların artırılması

Mevsimlik göç sürecine katılan haneler, sürekli yaşadıkları yerleşimlerden bir süre ayrı kalmaktadırlar. Sürekli yaşadıkları yerleşimlerde yararlandıkları sosyal yardımların bazılarında yararlanamamaktadırlar. Bu kapsamda yararlanamadıkları destekleri, gittikleri illerden almalarının sağlanması, ayrıca ilave sosyal destek sağlanması konusunda çalışmalar yapılmalıdır. Sosyal yardım desteklerinin hanelerin giderlerini azaltıcı ni-

4 SHÇEK 2003 verilerine göre Diyarbakır'da 28.000 çocuk sokakta çalışmakta, bu çocukların yüzde 23.7 si okula devam edememektedir.

5 Bu konuda 2010/ 6 no'lu Başbakanlık genelgesinin 12. maddesi çocukların okula devamlarının sağlanması için benzer bir görüş bildirmiştir. Ancak bu güne kadar uygulanmasına geçilmemiştir.

telikte olması, bunun karşılığında çocuklarına eğitim olanağı sağlanması koşulu konulmalıdır. Bu desteklerin başında çocuklara yönelik eğitim yardımları ile çocukların sağlığına yönelik destekler yer almalıdır.

4. Çalışma Yaşamının İyileştirilmesi

Mevsimlik Tarımda İş Sözleşmesi uygulamasının hayata geçirilmesi

Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği'nin (Ek 6) 12. maddesi ile Başbakanlık Genelgesi'nin 15. maddesinde yer verilen mevsimlik tarım işi sözleşmesinin (Ek 6) hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bu sözleşmede tarafların bütün haklarına yer verilmelidir. Sözleşmenin uygulanmasından sorumlu, Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü'nün, denetimleri gerçekleştirmesi gerekmektedir.

İşçi sağlığı ve güvenliği olanaklarının geliştirilmesi

İşçi sağlığı ve iş güvenliğinin başında, hasat sürecinde çalışırken kullanılacak araç-gereç ile çalışma ortamındaki risklerin en aza indirilmesi gelmektedir. Bu çerçevede;

- İşçilere fındık hasadının olası riskleri konusunda ve hasat esnasında nelere dikkat edilmesi gerektiği ile ilgili bir eğitim verilmelidir,
- Fındık bahçelerinde hasada katılan işçilere, fındık toplama esnasında olası riskleri azaltacak eldiven, koruyucu gözlük, yağmurluk gibi koruyucular temin edilmelidir,
- Bahçe koşullarında kullanılabilecek ilk yardım seti hazır bulundurulmalı, bahçe sahibi, tarım aracısı veya çavuşun ilk yardım konusunda eğitim alması sağlanmalıdır,
- Bahçe koşullarında mahremiyeti sağlanmış tuvalet ihtiyacını karşılayacak çözümler geliştirilmelidir,
- Bahçe koşullarında temiz içme suyu olanakları sağlanmalıdır.

MGTİ'nin sağlık ile ilgili sorunlarının çözümü konusunda, bahçe sahibi ve tarım araçlarının "yardım"ları dışında herhangi bir mekanizma bulunmamaktadır. Bu işçiler sağlık sorunları ortaya çıktığı zaman, beraberlerinde getirdikleri ilaçları kullanmakta, kendi imkanlarıyla bir sağlık kuruluşuna başvurmakta ve tedavilerini kendi imkanlarıyla karşılamaktadırlar. Araştırma kapsamındaki grubun genel olarak GSS primlerinin devletçe karşılanmasından da anlaşıldığı kadarıyla MGTİ'nin eski yeşil kartlılardan oluştuğu tahmin edilmektedir. Bizce sağlık açısından en temel sorun, MGTİ'nin sağlık kuruluşlarına ve hizmetlerine erişiminde ortaya çıkmaktadır. MGTİ'nin çalışma koşulları önemli oranda ağırdır. Bu alanda tarafların en

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin, aracı payı da dahil olmak üzere günlük ücretleri, en azından brüt asgari ücretten düşük olmamalıdır. Bu ücret, günlük çalışma süresi ve aylık çalışma günü üzerinden hesaplanmalıdır.



Fındık toplama makinesi



Bursa Tabip Odası tarafından hazırlanmış, mevsimlik tarım işçileriyle ilgili bir rapor

önemli sağlık riski olarak gördükleri iş kazaları ve böcek ve yılan zehirlenmeleridir.

Ücret hesaplama formülünün geliştirilmesi

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin, aracı payı da dahil olmak üzere günlük ücretleri, en azından brüt asgari ücretten düşük olmamalıdır. Bu ücret, günlük çalışma süresi ve aylık çalışma günü üzerinden hesaplanmalıdır.

Ücret belirleme işlemi için, asgari ücret belirleme yönteminde olduğu gibi, bir formül geliştirilmeli ve standart hale getirilmelidir. Yıllık ücret artışlarının enflasyondan düşük olmaması sağlanmalıdır. Ücret hakkındaki bilgilendirme bütün tarım araçlarına ve işçilere iş başlarken yapılmalı, ücretler iş sözleşmesine yazılmalıdır.

Çalışma saatlerinin azaltılması ve kesinleştirilmesi

Çalışma saatleri konusunda, hane reislerinden ve çocuklardan alınan veriler, oldukça uzun saatler çalışıldığını göstermektedir. Çalışma süresi olarak yasaların izin verdiği standartlar uygulanmalı; bahçeye ulaşım, işin başlama saati, mola ve yemek saatleri, işin tamamlanma saati il ve ilçe düzeyinde kesin olarak belirlenmeli, bu durum iş sözleşmesinde yer almalı ve taraflarca paylaşılmalıdır.

İşgücü arzının değerlendirilmesi ve planlanması

Fındık üretiminin çift yıllarda yüksek, tek yıllarda ise düşük olduğu ifade edilmektedir. Örneğin 2012 yılında rekoltenin yüksek, 2013 yılında ise düşük olduğu belirtilmektedir (Çizelge 3). Bu nedenle çift yıllarda daha fazla işçiye gereksinim duyulmaktadır. Ayrıca kuraklık, don gibi iklimsel etkiler işçi sayısını etkilemektedir. İl veya ilçelerin gereksinim duyacağı işçi sayısının hesaplanmasına yönelik, il üniversitelerinin desteğiyle, projeksiyon çalışmaları yapılması önerilmektedir. Ayrıca fındık hasadı sürecine yavaş yavaş teknolojik çalışmalar da girmeye başlamıştır. Bu kapsamda gelecek durumla ilgili işçi talebi senaryolarının hazırlanması önemlidir.

5. Sivil İzleme ve Denetleme Komisyonu'nun Kurulması

Mevsimlik gezici tarım işçiliği konusundaki kamu izleme ve denetleme sistemi yeterince etkili işlememektedir. Bu kapsamda fındık alımı gerçekleştiren sınırlı sayıda firma, satın aldığı fındıkların inan haklarına uygun, çocuk emeği olmadan ve çevreye zarar vermeden üretilmesi konusunda kendi izleme sistemlerini uygulamaya koyma aşamasındadır. Özellikle kamunun ve diğer tarafların bu kapsamdaki faaliyetlerini izleme ve sistemi denetlemeye yönelik il ve/veya ilçe düzeyinde tabip odaları, barolar, eği-

tim sendikaları ve diğer sivil toplum kuruluşları temsilcilerinden oluşan geçici bir *İl ve/veya İlçe Sivil İzleme ve Denetleme Komisyonu* kurulmalıdır. Bu komisyonun temel işlevi, mevsimlik gezici tarım işçileri ve özellikle işçilerin çocuklarına yönelik, başta hizmet sunumları olmak üzere; ayrımcılıkla mücadele, yaşam ve çalışma koşullarının iyileştirilmesine yönelik yapılan çalışmaları izlemek, bu çalışmaları raporlandırmak ve tarafların sürece daha aktif katılımını sağlamaktır. Özellikle, çocukların fındık hasadında çalışmaması için denetleme çalışmaları yapmaktır. Ayrıca hizmet sunumuna yönelik deneme veya model niteliğinde çeşitli uygulamalar gerçekleştirmektir.



Mevsimlik göç sürecinde alana ulaşım

MGTİ'nin geldikleri bölgeyle çalıştıkları bölge arasında, trafik denetimlerinin artması sonucunda, yük taşıyan kamyonlarla yolculuk yapanların sayısı azalmıştır. Ancak bunun yerine minibüslerle yapılan yolculuklar artmıştır. Yol masrafının daha ucuza gelmesi için 14 kişilik minibüse 20 veya daha fazla işçi alınarak, yolculuklar riskli hale gelmektedir. Bu konuda yol masraflarının bir kısmına, bahçe sahiplerinin katılımı, bu riski kısmen azaltabilir. Ayrıca denetimlerde buna da dikkat edilmesi için Emniyet Genel Müdürlüğü'nün duyarlı olması sağlanmalıdır.

Mevzuata yönelik çalışmalar

Mevsimlik gezici tarım işçilerini doğrudan ilgilendiren mevzuatın uygulanmasında başta Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı olmak üzere, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı temel sorumlu bakanlıklardır. Bu kapsamda;

- Başbakanlık tarafından 24 Mart 2010 yılında yayımlanan *Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Genelgesi*'nde (ek 8) yer alan öneriler ve yaptırımların uygulanmasının sağlanması,
- Mevsimlik gezici tarım işçilerinin iş kanunu kapsamına alınması için savunu çalışmaları yapılmalıdır.
- Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği* (ek 6) uygulanmalı, bu yönetmelikte yer verilen *Mevsimlik Tarımda İş Sözleşmesi*'ni yapmayan bahçe sahipleri ile tarım araçlarına cezai yaptırım getirilmelidir.
- Tarım ve Ormandan Sayılan İşlerde Çalışanların Çalışma Koşullarına İlişkin Yönetmelik*'te kapsamı belirleyen ikinci maddenin⁶ değiştirile-

6 **Kapsam Madde 2** —Bu Yönetmelik ellibir ve daha fazla işçinin çalıştığı tarım ve orman işlerinin yapıldığı işyeri veya işletmelerinde iş sözleşmesi ile çalışan işçileri ve işverenleri kapsar.

rek mevsimlik gezici tarım işçilerini de kapsayacak hale getirilmesi sağlanmalıdır.

- e. Zorunlu eğitim süresini 8 yıldan 12 yıla çıkaran 6287 sayılı İlköğretim ve Eğitim kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair 30 Mart 2012 tarihli değişiklik, çocukların zorunlu eğitimi lise eğitimi de kapsar hale gelmiştir. Zorunlu eğitim kanununun uygulanması sağlanmalıdır. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından mevsimlik tarım göçüne katılan çocuklarla ilgili genelgenin yerel düzeyde uygulanması sağlanmalı ve izlenmelidir;
- f. Aile hekimliğiyle ilgili düzenlemelerin, uygulamalarda mevsimlik gezici tarım işçilerini de kapsayacak hale getirilmesi ve uygulamadan kaynaklanan sağlık hizmetlerine erişim sorunları çözülmelidir. Aile hekimleri düzenli olarak geçici yerleşim birimlerini ziyaret etmelidir.
- g. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından 20 Ağustos 2012 tarihinde yayımlanan *Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Genelgesi*'nin gereği yapılmalı ve uygulanması sağlanmalıdır.

Tarım araçlarına yönelik çalışmalar

Tarım araçları, işçilerle bahçe sahipleri arasındaki her türlü ilişkide kilit konumunda kişilerdir. Tarım araçlarına yönelik derinlemesine bir araştırma olmadığı gibi; rollerini ve görevlerini etkili kılmaya yönelik herhangi bir kapasite geliştirme programı da mevcut değildir. Bu kapsamda;

- a. Tarım araçlarına yönelik detaylı ve kapsamlı bir temel araştırma yapılmalıdır;
- b. Tarım araçlarının kayıtlı olması için, il ve ilçe düzeyinde mülki idare amirleri tarafından sıkı denetimlerin yapılması sağlanmalıdır;
- c. Tarım araçların bahçe sahipleriyle yazılı iş sözleşmesi yapmaları sağlanmalıdır, bu sözleşmeler konusunda, Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü'ne bilgi ve rapor verilmelidir;
- d. Tarım araçlarının, bütün tarafların haklarını sağlama ve koruma konusunda bireysel ve örgütsel kapasitelerini geliştirici çalışmalar yapılmalıdır;
- e. Bütün tarım araçları kayıt altına alınmalı, onların meslek tanımları yapılmalı ve meslek odası olmaları sağlanmalıdır.

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin sosyal güvenlik kapsamına alınması

Mevsimlik gezici tarım işçileri, primi işveren tarafından ödenen sosyal güvenlik kapsamına dahil olmadıkları için, hem sağlık hem de emeklilik haklarına sahip değildir. Sağlık sisteminden yararlanmaları için primlerinin devlet veya kendileri tarafından ödenmesi gerekmektedir. Bu işçilere de diğer işçiler gibi, priminin bir kısmının bahçe veya tarla sahipleri tarafından ödendiği, bu arada devlet katkısının da olacağı emeklilik modelleri geliştirilmelidir. Dünyadaki benzer modellerden yararlanılarak Türkiye'ye özgü seçenekler geliştirilmelidir.

Tarımda sosyal güvenlik kapsamında olmadan çalışan MGTİ'nin İş Kanunu'nun kapsamına dahil edilmesi, onların çalıştıkları süre içinde iş kazası, meslek hastalığı veya ölüm hallerinde herhangi bir kurumsal destek görmelerini sağlayacaktır. Bu itibarla tarım iş kanunun çıkartılması acil bir sorun olmaktadır.

Ayrımcılığa yönelik çalışmalar

Mevsimlik gezici tarım işçileri yoksulluktan ve etnisiteden kaynaklanan açık veya gizli ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Ulusal ölçekte bu ayrımcılığı ortadan kaldıracak çalışmalar yapılmalı; özellikle bu işçiliğin yaygın olduğu yerlerde kültürler arası iletişime yönelik faaliyetler yoğunlaştırılmalıdır.

KAYNAKÇA

Akçay, A. (1999). "Toprak Ağalığından Kapitalist İşletmeciliğe Türkiye Tarımında Büyük Topraklı İşletmeler", 75. Yıldan Köyden Şehirlere içinde, O. Baydar (der.), Tarih Vakfı, s:151

Altınpınar, T., ve Gülçubuk, B. (2004). "Ankara ili Polatlı İlçesinde Gezici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları", Tarım Bilimleri Dergisi, Sayı: 10, s: 59-66

Beleli, Ö. (2012). **Mevsimlik Tarım İşçiliği ve Çocuklar: Sorun Analizi ve Politika Önerileri**, Ankara: Kalkınma Atölyesi

Breman, J. (1996). **Footloose Labor**, Cambridge University Press

Büyüktarakçı, S. (2010). **İş Hukukunda Mevsimlik İşler ve Kampanya İşleri**, Seçkin Yayınevi

Çınar, S. (2012), **Bağımlı Çalışma İlişkileri Kapsamında Mevsimlik Tarım İşçilerinin Malatya Örneği Üzerinden Analizi**, basılmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Çınar, S. ve Lordoğlu, K. (2010). "Mevsimlik Tarım İşçiliğinde Tekil Bir Analiz: Karasu Fındık Toplama İşçileri", Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, Sayı: 38

Diyarbakır Sanayi Odası, (1999). "GAP Bölgesi'nde Arazi Mülkiyet Yapısı", **75 Yılda Köylerden Şehirlere** içinde, O. Baydar (der.), İstanbul: Tarih Vakfı, s: 80-83.

Duyar, İ. (2004) "Genç İşçilerin Vücut Boyutlarında Çalışma Geçmişine Bağlı Olarak Meydana Gelen Değişimler", 9. Ulusal Ergonomi Kongresi, 16-18 Ekim 2003, Denizli, Pamukkale Üniversitesi Yayınları

Ercan, G. (2009). "Ankara-Polatlı Örneğinde Sosyal Dışlanma Açısından Mevsimlik Tarım İşçiliği", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 2009; Sayı: 1(1), s: 3-35

Görücü, İ. ve N. Akbıyık, (2010). "Türkiye'de Mevsimlik Tarım İşçiliği: Sorunları ve Çözüm Önerileri", Hikmet Yurdu Dergisi, Yıl:3, Sayı: 5, s: 189-219

Gülçubuk, B. (2012). "Tarımda Çocuk Emeği Sömürüsü ve Toplumsal Duyarlılık", Çalışma ve Toplum, Sayı: 2012/2, s:81, 83

Gürsoy, Ö.B. (2010). "Bir Yaşam Biçimi Olarak Sosyal Dışlanma: Türkiye'de Mevsimlik Tarım İşçileri" **Sınıftan Sınıfa** içinde, A. Buğra (der.), İletişim Yayınları: 2010, s: 33-65

Hüsrev, İ. (1934). **Türkiye Köy İktisadiyatı**, İstanbul: Kadro Mecmuası.

International Labor Organization, (2009). **Resolution Concerning Statistics of Child Labour.**

Kahraman, K., ve Yılmaz, A.S. (2011). "Mevsimlik Tarım İşçileri ve Enformel İlişkiler Ağı: Giresun'da Çalışan Mevsimlik Tarım İşçileri Üzerine Bir Araştırma", ZfWT, Vol.3, No:1, s: 218.

Kalkınma Atölyesi, (2012). **Mevsimlik Tarım Göçünden Etkilenen 6-14 Yaş Grubu Çocuklar için Temel Araştırma (Fındık, Seker Pancarı ve Pamuk Hasadı ile Örtü Altı Alçak Tünel Sebze Yetiştiriciliği)**, Ankara

Karacadağ Kalkınma Ajansı, (2013) **İstatistiklerle Şanlıurfa ve Diyarbakır 2013**

Karadeniz, O. (2012). "Dünya'da ve Türkiye'de İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları ve Sosyal Koruma Yetersizlikleri", Çalışma ve Toplum Dergisi, Sayı: 2012/3, s: 50

Kıray, M. (1982) "Gecekondu: Azgelişmiş Ülkelerde Hızla Toprakdan Kopma ve Kentle Bütünleşme", **Toplumbilim Yazıları** içinde, M. Kıray (der.) Gazi Üniversitesi yayınları, s: 339-352

Koruk, İ. (2010). "İhmal Edilen Bir Grup: Göçebe Mevsimlik Tarım İşçileri" Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, Sayı: 38, s:18-22

Koruk, İ., Şimşek, Z., Tekin Koruk, S., Doni N., Gürses, G. (2010). "Intestinal Parasites, Nutritional Status and Psychomotor Development Delay in Migratory Farm Worker's Children", Child Care Health Dev, Vol., 36(6): 888-94

Lordoğlu, K.ve Aslan, M. (2012). "İşgücü Piyasalarında Etnik Ayırmıcılık Var mıdır?", Çalışma ve Toplum Dergisi, Sayı: 2012/2, No: 33, s: 117-145

Makal, A. (2007). **Ameleden İşçiye**, Ankara: İletişim Yayınları

Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi Yayın Kurulu, (2010). "Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yasal Durumu", Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, Sayı: 2010/38, s: 2-3

Oral, N. (2006). **Türkiye Tarımında Kapitalizm ve Sınıflar**, Ankara: Ziraat Mühendisleri Odası

Özbekmezci, Ş. ve Sahil, S. (2004). "Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal, Ekonomik ve Barınma Sorunlarının Analizi", Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, Yıl: 2004; 19 (3): s: 261-274.

Özdeş, T., Berber, G., Çelik, S. (2011). aktaran: Bakırcı, N. (2011). "Tarımda Çalışanların Sağlığı ve Güvenliği", Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, Sayı 39, s: 10

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Teşkilatlanma Genel Müdürlüğü,(2010). **Fındık Raporu**, Ankara

Sütölük, Z., Tanır, F., Savaş, N., Demirhindi, H., Akbaba, M. (2004). "Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sağlık Durumlarının Değerlendirilmesi" Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, s: 34-38

Şeker, M. (1986). **Türkiye’de Tarım işçilerinin Toplumsal Bütünleşmesi**, Değişim Yayınları : Ankara

Şentürk, Y. (2010). "Yarı zamanlı Çiftçilik, Fındık Üretimi ve Fiskobirlik: Fındık Üreticileri Fındığına Nasıl Sahip Çıkabilir?" **Hacı Yatmaz'ı Devirmek** içinde, Şentürk, Y. ve Yardımcı, S. (der.), 2010, Kalkedon Yayınları, s: 49-90

Şimşek, Z., ve Koruk, İ. (2009). "Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinden Biri: Mevsimlik Göçebe Tarım İşçiliği" Çalışma Ortamı Dergisi, Temmuz-Ağustos 2009, s: 7-9

Timur, T. (2007). "Osmanlı tarihinde Göç Olgusu", Toplumsal Tarih, sayı: 165, Eylül 2007 s: 26-35

Toprak, Z. (1997). "Cumhuriyetin ilk yıllarında Adana’da Amele Buhranı ve Amele Talimatnamesi", Toplumsal Tarih Dergisi, Sayı 041, s: 9-10, Tarih Vakfı Yurt Yayınları

Tuncel, U. (2009). "Giresun İlinde Fındık Tarımı ile Uğraşan Çitçiler Arasında Ciddi El Yaralanmaları Vakaları: Retrospektif Çalışma", 19 Mayıs Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, Sayı: 26, s: 68-71

TÜİK (2006) Çocuk İşgücü Araştırması.

TÜİK (2012) Çocuk İşgücü Araştırması.

TÜİK (2012) İstatistiklerle Aile <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13662>

TÜİK (2012) İstatistiklerle Çocuk <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13488>

TÜİK (2013) Tarım Veri tabanı; Bitkisel Üretim Verileri, 2013.

Yasa, İ. (1970). **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunları**, Ankara: Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları

Yavuz, G., G. ve Polat, K. (2013). **Durum ve Tahmin: Fındık 2011-2012**, T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarımsal Ekonomik ve Politika Geliştirme Enstitüsü, TEPGE Yayın No: 1918. (<http://www.tepge.gov.tr/Dosyalar/Yayinlar/b587f54323814798884dc78ff99e6c05.pdf>)

Yıldırak, N., Gülçubuk, B., Gün, S. (2003). Türkiye'de Gezici ve Geçici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları ve Sorunları, TARIM-İŞ Yayınları, s: 43.

Z. Şimşek (2012), **Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması 2012**, UNFPA

ARAŞTIRMA EKİBİ

Kuvvet Lordoğlu / Proje Danışmanı

İlk kez Bursa’da çalışan çocuklara ilişkin Tahir Baştaymaz’la ortak bir araştırma yürütmüştür (1983). Prof. Sema Erder ile birlikte “Geleneksel Çıracılıktan Çocuk Emeğine” adlı araştırmayı yürütmüş ve yayınlamıştır (1993). “Uluslararası Göç ve Nüfus Hareketleri” adlı bir projede koordinatörlük yapmıştır (2000). Bu tarihten sonra özellikle göç, göçmenlik ve işgücü piyasalarına yansımaları konularında çalışmıştır. Mevsimlik gezici tarım işçiliği ve bağımlılık ilişkileri konusunda bir doktora tezini yönetmiştir. Karasu’da fındık hasadında çalışan mevsimlik gezici tarım işçileri ilgili bir çalışma yapmıştır (2010). Çocuk işçiliği, işgücü piyasaları, yabancı kaçak göçmenler ve işgücü piyasalarında oluşan etnik ayrımcılık ilgi alanlarından bazılarını oluşturmaktadır.

Özge Can Doğmuş / Proje Ekip Lideri

2008 yılında Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından gerçekleştirilen Kadına Yönelik Aile içi Şiddet Araştırması’nda saha görevlisi olarak çalıştıktan ve ODTÜ Sosyoloji Bölümü’nden mezun olduktan sonra 2010-2012 yılları arasında özel bir çevre danışmanlık firmasında birçok enerji ve çevre koruma projesinin (maden, termik ve rüzgar enerjisi tesisleri, boru hatları, baraj ve HES projeleri, özel çevre koruma projeleri gibi) yerel ve uluslararası raporlarının yazımında görev almıştır. Bu projelerin tamamında saha öncesi yapılan ikincil araştırmalardan itibaren saha sırasında ekip lideri olmak (saha organizasyonu ve koordinasyonu dahil saha görevlisi olarak anket, gözlem ve odak grup görüşmeleri yapmak), saha sonrası veri girişi ve analizi ile raporlama yapmak dahil projelerin tüm aşamalarında etkin görevlerde bulunmuştur. 2012 yılından itibaren serbest olarak yine çeşitli enerji ve baraj/HES projelerinde ekip lideri ve saha görevlisi olarak görev almıştır. En son, Kalkınma Atölyesi Kooperatifi adına mevsimlik gezici tarım işçiliğinde çalışan çocuklarla ilgili yapılan çalışmada ekip liderliği yapmıştır. Tüm bu çalışmalar sırasında görev aldığı 15’den fazla proje kapsamında 50’ye yakın ilde ve 200’e yakın köyde ve kasabada çalışmalarda bulunmuştur. 2013 yılından itibaren University of Edinburgh’da sosyoloji yüksek lisansını yapmaktadır.

Özgür Çetinkaya / Veri Analiz Uzmanı

2002 yılında Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Sosyal Antropoloji bölümünden mezun oldu. 2008 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyoloji bölü-

münden “Mevsimlik Tarım İşçiliğinde İş ve İşçi Bulma Aracıları: Çukurova Örneği” tez çalışmasıyla yüksek lisans derecesini aldı. Halen aynı bölümde doktora çalışmalarına devam etmektedir. Kalkınma Atölyesi Kooperatifi’nin kurucu ortaklarından. Yaklaşık 10 yıldır başta çocuk işçiliği ve mevsimlik tarım işçiliği olmak üzere çeşitli araştırma ve projelerde çalışmıştır.

Ali Kaplan / Veri Girişi

2001-2002 yıllarında Eğitim Gönüllüleri Vakfı bünyesinde Denizli Kızılcabölük Eğitim Biriminde çocuklara bilgisayar dersleri vermiş ve Vakfın Gezici Ateşböceği araçlarında bilgisayar ve drama etkinliklerinde aktif olarak çalışmıştır. Ayrıca Vakfın Denizli Sevinç Öğrenim biriminde de derslere girmiştir. 2003 yılında Toplum Gönüllüleri Vakfı’nın Denizli Kimsesizler Yurdu’na düzenlediği etkinlikler kapsamında çocuk gözleminde görev almıştır.

2011 yılından beri Kalkınma Atölyesi’nde bilişim, araştırma, raporlama, haritalama, sunum hazırlama, interaktif kaynakları etkili kullanma işlerinde gönüllü olarak çalışmaktadır. 2013 yılında Batı Karadeniz illerinde Fındık Hasadında Çalışan Mevsimlik Gezici İşçiler ve Çocuklar İçin Temel Araştırma Çalışmasında saha çalışmasında anket uygulama ve veri giriş sorumlusu olarak görev yapmıştır.

Atakan Büke / Kurumsal Görüşmeler

2004 yılında ODTÜ İşletme Bölümünden lisans derecesini alan Atakan Büke, yüksek lisansını ise Tarım ve Gıda Sosyolojisi üzerine yazdığı yüksek lisans teziyle 2009 yılında ODTÜ Sosyoloji bölümünde tamamlamıştır. Halen aynı bölümde araştırma görevlisi olarak doktora programına devam etmekte olan Büke’nin kır sosyolojisi, tarım ve gıda sosyolojisindeki güncel eğilimler, toprak mülkiyeti ve küçük meta üretimi, mevsimlik tarım işçilerinin çalışma ve yaşam koşulları konuları üzerine bireysel ve ortak yayınlanmış çalışmaları bulunmaktadır. Mevsimlik tarım işçileri ile ilgili Kalkınma Atölyesi tarafından gerçekleştirilen Mevsimlik Tarım Göçünden Etkilenen 6-14 Yaş Grubu Çocuklar Projesi’nde yer almış ve Adana ve Mersin illerinde ilgili kurumlarla kurum görüşmelerini gerçekleştirmiştir.

Cemre Yaşkeçeli / Proje Asistanı

2013 yılında Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Antropoloji Bölümü’nden mezun oldu. Öğrenciliği esnasında BM Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) Türkiye ofisinde, Çocuk Koruma programında stajyerlik yaptı. 2013 yılında Atölye’ye gönüllü olarak katıldı. Bu kapsamda mevsimlik gezici tarım işçileriyle ilgili Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne verilmiş soru önergelerini araştırarak yaptı. Aynı yılın haziran ayında Kalkınma Atölyesi’nin üç mevsimlik gezici tarım işlerinde çalışan çocuklarla ilgili projelerin asistanlığını yürüttü. Bunlar, Mevsimlik Tarım Göçüne Katılan Çocuklar için Yerel Düzeyde Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Projesi, Ordu İlindeki Fındık Toplama İşleri Çerçevesindeki Mevsimlik Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Ortadan Kaldırılması Projesi

ve Batı Karadeniz İllerinde Fındık Hasadında Mevsimlik Gezici İşçiler ve Çocuklar İçin Temel Araştırması'dır.

Ertan Karabıyık / Proje Koordinatörü

1992 yılından beri tarım sektöründe çalışan çocuklarla ilgili program ve projelere katılım sağlamıştır. 1994-1997 yıllarında Sinop'un Durağan ilçesindeki orman köylerinde 'Kiralanan Çocuklar' projesini yürütmüştür. 2001-2004 yıllarında En Kötü Biçimdeki Çocuk İşçiliği kapsamında Adana Karataş'ta pamuk hasadında çalışan çocuklar temel araştırması ve eylem planı hazırlık sürecini koordine etmiştir. 2004-2011 yıllarında BM Çocuklara Yardım Fonu'nda (UNICEF) kız çocukların eğitime yönelik yerel düzeyde izleme ve kapasite geliştirme çalışmaları gerçekleştirmiştir. 2011 yılından itibaren Hollanda Büyükelçiliği tarafından desteklenen Mevsimlik İşçi Göçüne Katılan 6-14 Yaş Grubu Çocuklara Yönelik Müdahaleler Programı'nın yöneticisidir. Ayrıca ABD Çalışma Bakanlığı'nın Çocuk İşçiliği Ülke Raporları kapsamında Türkiye Ülke Raporu'nun danışmanlığını yapmıştır. Bu kapsamda çocuk işçiliğiyle ilgili bütün taraflarla görüşmüş ve alanda gözlemlerde bulunmuştur. 10 yıldır Kalkınma Atölyesi'nde uzman ve yönetici olarak görev yapmaktadır.

EKLER



EK 1: HANEHALKI ANKETİ

BATı KARADENİZ İLLERİNDE FINDIK HASADINDA MEVSİMLİK GEZİCİ İŞÇİLER VE ÇOCUKLAR İÇİN TEMEL ARAŞTIRMA

HANEHALKI / AİLE ANKETİ

Değerli Katılımcı,

Bu çalışma mevsimlik işçi göçü kapsamında yer alan çocukların ve hanelerin durumunu bilimsel olarak ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırma mevsimlik gezici tarım işçiliğine giden hanelerin ve çocuklarının çalışma koşullarından dolayı temel ihtiyaçlarının ne derece karşılandığını saptamayı, çocukların eğitim, sağlık ve gelişim hakları bakımından nasıl etkilendiklerini belirlemeyi ve hanelerin ve çocukların yaşam durumlarını iyileştirmeye yönelik hazırlanacak çeşitli eylem planlarına, programlara katkı sağlanmayı hedeflemektedir. Araştırma Ferrero firması tarafından desteklenmekte ve merkezi Ankara'da bulunan Kalkınma Atölyesi Kooperatifi tarafından gerçekleştirilmektedir.

Katılmanızı istediğimiz görüşmede sorulara en içtenlikle cevabı vermeniz araştırmanın bilimselliği ve konuya yönelik yerel ve ulusal politikalar oluşturulması açısından son derece önemlidir. Ankete verilen yanıtlar gizli tutulacak, yalnızca bilimsel ve eylem planı hazırlığı için kullanılacaktır. Anketin (.....) dakika içerisinde bitmesi tasarlanmıştır. Bu çalışmaya sağlayacağınız katkı için şimdiden teşekkür ederiz.

Kalkınma Atölyesi Kooperatifi Araştırma Ekibi

ANKET NO:

TARİH: / 08 / 2013

GÖRÜŞMENİN YAPILDIĞI YER:

İL

İLÇE

KÖY

GÖRÜŞMEYİ YAPAN KİŞİ:

BÖLÜM I: GENEL BİLGİLER

1. Doğum yeriniz neresidir?

1.1 İl

1.2. İlçe

1.3 Köy

2. Sürekli olarak yaşadığınız yer neresidir?

2.1. İl

2.2. İlçe

2.3. Köy

3. Kaç yaşında çalışmaya başladınız?

4.1. Babanız ne iş yapar(dı)?

1. (...) Mevsimlik tarım işçisi(ydi).
2. (...) Kendi arazisinde çiftçilik yapar(dı).
3. (...) Şehirde ücret karşılığı.....işinde çalışır(dı).
4. (...) Kendi köyünde ya da civarındaki köylerde yevmiyeli işçilik yapar(dı).

98. (...) Diğer (belirtiniz).....

4.2. Anneniz ne iş yapar(dı)?

1. (...) Mevsimlik tarım işçisi(ydi).
2. (...) Kendi arazisinde çiftçilik yapar(dı).
3. (...) Şehirde ücret karşılığı.....işinde çalışır(dı).
4. (...) Kendi köyünde ya da civarındaki köylerde yevmiyeli işçilik yapar(dı).

5. (...) Ev hanımıydı

98. (...) Diğer (belirtiniz).....

5. Hanehalkında (çadırda) şu anda yaşayan toplam kişi sayısı kaçtır? (NOT: Hanehalkı fertlerinin tamamı dahil edilecek.)

No	5.1 Hanehalkı reisine yakınlığı	5.2 İsimler	5.3 Yaşı	5.4 Cinsiyeti	5.5 Medeni hali	5.6 Eğitim durumu	5.8 Fındık toplama işinde çalışıyor mu?
	1 Kendisi 2 Eşi 3 Oğlu 4 Kızı 5 Gelini /damadı 6 Torun 7 Kardeşi 8 Anne /babası 9 Büyük annesi/ büyük babası 10 Diğer akra- balar 11. Diğer			1 Erkek 2 Kadın	1 Evli 2 Bekar 3 Dul 4 Boşandı 5 Ayrı ya- şıyor	0 Okul çağında değil 1. Okur yazar değil 2. Okur yazar ama okula gitmemiş 3. İlkokula gidiyor 4. İlkokul terk 5. İlkokul mezunu 6.Ortaokula gidiyor 7. Ortaokul terk 8. Ortaokul mezunu 9. Liseye gidiyor 10. Lise terk 11. Lise mezunu 12. Üniversiteye gidiyor 13. Üniversite me- zunu 14. Diğer	1. Evet 2. Hayır
1							
2							
3							
4							
5							
6							
7							
8							
9							

6. Ana diliniz nedir?

1. (...) Türkçe
2. (...) Kürtçe
3. (...) Zazaca
4. (...) Arapça
98. (...) Diğer (Belirtiniz)

7. Bildiğiniz diğer diller ne(ler)dir? (DİKKAT: Günlük hayatta kullandığı diller olmalı!)

- 7.1. (...) Türkçe
- 7.2. (...) Kürtçe
- 7.3. (...) Zazaca
- 7.4. (...) Arapça
98. (...) Diğer (belirtiniz)

BÖLÜM 2: SÜREKLİ YAŞANAN YERLEŞİME YÖNELİK BİLGİLER

8. Sahip olduğunuz (mülkiyetinizde olan) tarım arazisi var mı?

1. (...) Evet
2. (...) Hayır (SORU 13'E GEÇİNİZ)

9. Kaç dönüm araziniz var?

.....dönüm/dekar (1000 m²=1 dekar/ dönüm)

10. Sahip olduğunuz arazi kaç parçadan/parselden oluşuyor?

..... parça

11. Araziniz olduğu halde neden mevsimlik tarım işçisi olarak çalışıyorsunuz?

1. (...) Arazi bütün haneyi geçindirecek kadar büyük değil
2. (...) Verimsiz
3. (...) Geliri yüksek ürünler yetiştirmeye uygun değil
4. (...) Traktör vb. tarım araçları yok
5. (...) Arazi susuz

98. Diğer (belirtiniz).....

12. Bu araziyi nasıl değerlendiriyorsunuz?**(NOT: BU SORUYU SORDUKTAN SONRA 14. SORUYA GEÇİNİZ, 13. SORUYU SORMAYINIZ!)**

	İşleme biçimi	1. Evet 2. Hayır	Evetse, kaç dekar?
12.1	Kuru tarım yapıyorum / Kıraç		
12.2	Sulu tarım yapıyorum		
12.3	Meyvecilik yapıyorum		
12.4	Sebze yetiştiriyorum		
12.5	Kiraya veriyorum		
12.6	Boş bırakıyorum		
12.7	Hayvan otlatıyorum		
12.8	Diğer(belirtiniz).....		

13. Arazinin OLMADIĞINA göre, hangi işle uğraşırsınız?

1. (....) Köyde başkasının yanında yevmiyeli olarak çalışıyorum
2. (....) Ticaret yapıyorum
3. (....) Zanaatkarım
4. (....) İş yapmam
5. (....) Hayvancılıkla uğraşırım
6. (....) Tarım işçiliği yaparım (gezici)
98. (....) Diğer (Belirtiniz).....

14. Köyünüzde hayvanınız var mı?

Sahip olunan hayvan	... var mı? 1. Var 2. Yok	Varsa, sayısı (adet)
14.1 İş hayvanı (at, eşek, deve, öküz, manda vb.)		
14.2 Büyükbaş (inek, tosun, düve, dana vb.)		
14.3 Küçükbaş (koyun, keçi, kuzu vb.)		
14.4 Kümes hayvanı		
14.5 Arı kovanı		
14.6. Diğer (belirtiniz)		

15. Sürekli yaşadığınız yerde oturduğunuz evin durumu nedir?

1. (....) Kendimize ait
2. (....) Kira
3. (....) Başkasına ait, kira ödemededen oturuyoruz
98. (....) Diğer (Belirtiniz).....

BÖLÜM 3: MEVSİMLİK YAŞAM ALANI

16. Fındık toplama işini bu yıl nasıl (kim aracılığıyla vs.) buldunuz?

1. (....) Kendim yöreye giderek buluyorum
2. (....) Mahallemizdeki, köyümüzdeki veya yakınındaki yerleşimlerde bulunan elçi, dayıbaşı, çavuş aracılığıyla
3. (....) Çalışma bölgesinden gelen elçi aracılığıyla
4. (....) Arazi sahipleriyle görüşerek
5. (....) Daha önceki çalıştığımız yerlere gidiyoruz
98. (....) Diğer (belirtiniz).....

17. Siz çalışırken çalışmayan çocuklarınıza kim bakıyor?

1. (....) Kimse bakmıyor
2. (....) Haneden yetişkin birisi bakıyor
3. (....) Çocuklardan biri/ikisi bakıyor
4. (....) Hanenin dışında bir nöbetçi bakıyor
5. (....) Para karşılığı bakıcı tutuyoruz
98. (....) Diğer (belirtiniz).....

18. Buraya gelirken BESLENME için neler getirdiniz?

Beslenme	1 Evet	2 Hayır
18.1 Un		
18.2 Bulgur		
18.3 Şeker		
18.4 Çay		

18.5 Yağ		
18.6 Ekmek, yufka vb.		
18.7 Mercimek, nohut		
18.8 Kuru fasulye		
18.9 Tarhana		
18.10 Pirinç		
18.11 Diğer (belirtiniz).		

19. Buraya gelirken MUTFAK EŞYASI olarak neler getirdiniz?

Mutfak araçları	1 Evet	2 Hayır
19.1 Tencere/tava vb.		
19.2 Sac		
19.3 Gaz ocağı		
19.4 Büyük tüp gaz		
19.5 Küçük tüp gaz		
19.6 Çaydanlık		
19.7 Küçük fırın		
19.8. Buzdolabı		
19.9 Su bidonları		
19.10 Diğer (belirtiniz).		

20. Buraya gelirken BARINMA EŞYASI olarak neler getirdiniz?

Barınma	1 Evet	2 Hayır
20.1 Yatak		
20.2 Yorgan		
20.3 Battaniye		
20.4 Hazır çadır		
20.5 Çadır malzemesi (tahta, naylon vb.)		
20.6. Halı		
20.7 Kilim		
20.8 Sandık		
20.9 Diğer (belirtiniz).		

21. Beslenme, barınma, gıda malzemelerini birlikte geldiğiniz (akraba olduğunuz) işçilerle birlikte mi kullanıyorsunuz?

1. (...) Evet
2. (...) Hayır
3. (...) Kısmen

22. Çadırınızı kurduğunuz yerde hayvan besliyor musunuz?

1. (...) Evet
2. (...) Hayır **(SORU 24'E GEÇİNİZ)**

23. Hangi hayvandan kaç tane getirdiniz ya da satın aldınız?

Hayvan cinsi	Miktar (Yoksa "0" (sıfır) yazınız)
23.1 Koyun	
23.2 Keçi	
23.3 İnek	
23.4 Tavuk	
23.5 Hindi	
23.6 Ördek	
23.7 Kaz	
23.8 Köpek	
23.9 Kedi	
23.10 Diğer (belirtiniz).....	

24. Konakladığınız yerin konumu nedir?

- 24.1 (...) Nehir, çay, dere kenarı, sulama kanalı kenarı
- 24.2 (...) Köyün içinde veya sınırında
- 24.3 (...) Köyden en az bir km uzakta
- 24.4 (...) Arazilerin içinde
- 24.5 (...) İçme suyunun yakınında
- 24.6 (...) İlçenin içinde
- 24.7 (...) İlın içinde
98. (...) Diğer (belirtiniz)

25. Geçici olarak konakladığınız birimin niteliği nedir?

(YALNIZCA BİR İŞARETLEME YAPINIZ)

1. (....) Naylon çadır
2. (....) Bez çadır
3. (....) Depo-hangar
4. (....) İşçi lojmanı
5. (....) Briket konut
6. (....) Tuğla konut
7. (....) Açıkta konaklıyoruz
8. (....) Ahşap, bitkisel çardak
98. (....) Diğer (belirtiniz)

26. Sizin haneniz kaç çadırdadır?

..... çadırdadır

27. Konaklama mekanının büyüklüğü nedir? (Beyana dayalı tahmini veri alınacak!)

(DİKKAT: Eğer çadıra girmek gerekirse, girmeden önce mutlak izin alınız!)

.....metrekare

28. Konutta/çadırdaki elektrik durumu nedir?

1. (....) Sürekli elektrik var
2. (....) Sınırlı süreli elektrik var
3. (....) Hiç elektrik yok

29. Yiyeceklerinizi nerede saklıyorsunuz?

1. (....) Yiyecekler saklanmıyor, açıkta duruyor
2. (....) Yiyecek saklama dolabı var (tel veya kapalı dolap)
3. (....) Buzdolabı var
4. (....) Toprak altında saklanıyor
98. (....) Diğer (belirtiniz)

30. Çadır veya konaklama alanının etrafında tarımsal ilaç veya kimyasalların boş şişe veya tenekeleri bulunur mu?

1. (...) Evet
2. (...) Hayır

31. İçme ve kullanma suyu ihtiyacınızı ağırlıklı olarak nereden karşılıyorsunuz?

31.1. İçme suyu (Evde)

1. (...) Köy çeşmesinden
2. (...) Arazideki çeşmeden
3. (...) Kuyudan
4. (...) Kanaldan
5. (...) Tulumbadan
6. (...) Fındık bahçesi sahibi/işveren tankla ya da bidonla getirir
98. (...) Diğer (belirtiniz)

31.2. Kullanma suyu (Evde)

1. (...) Köy çeşmesinden
2. (...) Arazideki çeşmeden
3. (...) Kuyudan
4. (...) Kanaldan
5. (...) Tulumbadan
6. (...) Fındık bahçesi sahibi/işveren tankla ya da bidonla getirir
98. (...) Diğer (belirtiniz)

31.3. İçme suyu (Bahçede)

1. (...) Köy çeşmesinden
2. (...) Arazideki çeşmeden
3. (...) Kuyudan
4. (...) Kanaldan
5. (...) Tulumbadan
6. (...) Fındık bahçesi sahibi/işveren tankla ya da bidonla getirir
98. (...) Diğer (belirtiniz)

31.4. Kullanma suyu(Bahçede)

1. (....) Köy çeşmesinden
2. (....) Arazideki çeşmeden
3. (....) Kuyudan
4. (....) Kanaldan
5. (....) Tulumbadan
6. (....) Fındık bahçesi sahibi/işveren tankla ya da bidonla getirir
98. (....) Diğer (belirtiniz)

32. Barınma yerinizde ne tür tuvaletiniz var?

1. (....) Tuvaletimiz yok, ihtiyaç açıkta gideriliyor
2. (....) Tuvaletimiz var, atıklar kapalı çukurda birikiyor
3. (....) Tuvaletimiz var, atıklar açık çukurda birikiyor
4. (....) Tuvaletimiz var, atıklar serbest olarak akıyor
5. (....) Tuvaletimiz var, atıklar dereye akıyor
6. (....) Tuvaletimiz var, atıklar kanalizasyona akıyor
98. (....) Diğer (Belirtiniz).....

33. Fındık topladığınız arazide tuvalet durumu nedir?

1. (....) Tuvaletimiz yok, açığa yapılıyor
2. (....) Kapalı tuvaletimiz var
98. Diğer (belirtiniz)

34. Banyo, mutfak vb. işlerinden meydana gelen atık sularınız nereye akıyor?

1. (....) Açığa akıyor
2. (....) Kanala akıyor
3. (....) Çukura akıyor
4. (....) Kanalizasyona akıyor
98. (....) Diğer (belirtiniz).....

35. Konaklama/barınma için İŞVEREN aşağıdakilerden hangisini talep eder?

1. (...) Kira bedeli
2. (...) Elektrik bedeli
3. (...) Su bedeli
4. (...) Hiçbiri
5. (...) Bilmiyorum
6. (...) Hepsi
98. (...) Diğer (belirtiniz).....

BÖLÜM 4: ÇALIŞMA ORTAMI

36. Fındık toplama işinde neden çalışıyorsunuz? (YALNIZCA BİR İŞARETLEME YAPINIZ)

1. (...) Başka bir mesleğim/işim yok
2. (...) Ek gelir için
3. (...) Hanenin yaşamını devam ettirmek için
4. (...) Toprağım az/yok
98. (...) Diğer (belirtiniz)

37. Fındık toplamak için hep aynı bölgeye/yöreye/işletmeye mi gelirsiniz?

	1 Evet	2 Hayır
37.1 Bölgeye/ Batı Karadeniz'e		
37.2 Yöre /		
37.3 İşletmeye/fındık bahçesine		

38. Fındık toplamak için bir günde dinlenme saatleri haricinde kaç saat çalışıyorsunuz?

.....saat

39. Haftada kaç gün çalışıyorsunuz?

.....gün

40. Fındık toplama işinde bir yılda ortalama kaç gün çalışıyorsunuz?

.....gün

41. Şu anda çalıştığınız bahçeye nasıl gidiyorsunuz?

1. (....) Yürüyerek
2. (....) Traktörle
3. (....) Minibüsle
4. (....) At arabasıyla
5. (....) Kamyonla
6. (....) Kamyonetle
98. (....) Diğer (belirtiniz)

42. Şu anda çalıştığınız bahçeye gitmek için ne kadar süre harcıyorsunuz?

.....dakika

43. Bu yıl, fındık toplama işi dışında hangi işlerde mevsimlik gezici işçi olarak çalıştınız?

	İş	...işinde çalıştınız mı? 1. Evet 2. Hayır	Evetse, kaç gün çalıştınız?
43.1	Pamuk		
43.2	Sebze (patates, soğan, domates, hıyar vb.)		
43.3	Yer fıstığı		
43.4	Şeker pancarı		
43.5	Narenciye		
43.6	Nohut, mercimek		
43.7	Kimyon		
43.8	Diğer (belirtiniz).....		

44. Fındık toplama işinde çalışırken günde kaç kez dinleniyorsunuz?

1. (....) Hiç dinlenmem
2. (....) Bir kez
3. (....) İki kez
4. (....) Üç kez
98. (....) Diğer (belirtiniz).....

BÖLÜM 5: SAĞLIK DURUMU

45. Siz ya da hanenizden herhangi birinin bu yıl içinde fındık toplama veya buradaki koşullar nedeniyle tedavi gerektirecek bir rahatsızlığı oldu mu?

1. (...) Evet

2. (...) Hayır (SORU 49'A GEÇİNİZ)

46. Ne tür bir rahatsızlık oldu?

46.1. Grip 1. (...) Evet 2. (...) Hayır

46.2. Güneş çarpması 1. (...) Evet 2. (...) Hayır

46.3. Gıda zehirlenmesi 1. (...) Evet 2. (...) Hayır

46.4. İş kazası 1. (...) Evet 2. (...) Hayır

46.5. Haşere, böcek sokması 1. (...) Evet 2. (...) Hayır

46.6. Yılan, akrep sokması 1. (...) Evet 2. (...) Hayır

46.7. Sıtma 1. (...) Evet 2. (...) Hayır

46.8. İshal 1. (...) Evet 2. (...) Hayır

46.9. Diğer(belirtiniz).....

47. Aynı çadırda kaldığınız kişiler arasında en yaygın görülen hastalıklar nelerdir?

47.1. Grip 1. (...) Evet 2. (...) Hayır

47.2. Güneş çarpması 1. (...) Evet 2. (...) Hayır

47.3. Gıda zehirlenmesi 1. (...) Evet 2. (...) Hayır

47.4. Haşere, böcek sokması 1. (...) Evet 2. (...) Hayır

47.5. Yılan, akrep, arı sokması 1. (...) Evet 2. (...) Hayır

47.6. Sıtma 1. (...) Evet 2. (...) Hayır

47.7. İshal 1. (...) Evet 2. (...) Hayır

47.8. Diğer (belirtiniz).....

48. Çocuklarınızda cilt hastalığı (saçkıran, alerji, ayaklarda mantar vb.) var mı?

1. (...) Evet

2. (...) Hayır

3. (...) Diğer (belirtiniz).....

49. Hastalanma ya da iş kazası durumunda ne yapıyorsunuz?

1. (....) Kendi kendimize tedavi uygularız
2. (....) Sağlık ocağına gideriz
3. (....) Hastaneye gideriz
4. (....) Gezici sağlık ekipleri tedavi uygular
6. (....) Tedavi yapılmaz/bir şey yapmayız
7. (....) Geleneksel yöntemleri uygularız
8. (....) Duruma göre kendimiz ilgilenir veya hastaneye gideriz
98. (....) Diğer (belirtiniz).....

50. Hastalığın tedavisi için ücret ödeniyorsa, bu ücreti genellikle kim öder?

1. (....) Kendimiz
2. (....) Elçi
3. (....) Fındık bahçesi sahibi/işveren
4. (....) Hastalığa ücret ödenmesi gereken bir tedavi uygulamayız.
98. (....) Diğer (Belirtiniz).....

51. Çadırların bulunduğu yerde bir ecza dolabı/acil yardım çantası var mı?

1. (....) Var
2. (....) Yok

52. Fındık bahçesinde ecza dolabı/ acil yardım çantası vb. var mı?

1. (....) Var
2. (....) Yok

BÖLÜM 6: ÜCRET VE GELİR DURUMU

53. Fındık toplama işinde günlük ücretinizin ne kadar olduğunu biliyor musunuz?

1. (...) Evet 2. (...) Hayır

54. Ücret miktarını işverenle anlaşarak mı belirlediniz?

1. (...) Evet 2. (...) Hayır

55. Fındık toplama karşılığı birim fiyat ne zaman kararlaştırılır?

1. (...) Çalışmaya gelmeden önce
2. (...) Çalışmaya başlamadan hemen önce
3. (...) Çalışırken
4. (...) Çalışma bittikten sonra
5. (...) Bilmiyorum

56. Fındık toplama birim fiyatını kim belirler?

1. (...) Tarım aracı
2. (...) Fındık bahçesi sahibi/işveren
3. (...) Valilik tarafından oluşturulan il ücret komisyonu
4. (...) Tarım il/ilçe müdürlükleri
5. (...) İlçe ziraat odaları
6. (...) Çevredeki genel rayiç bedellerle
7. (...) Elçi ve fındık bahçe sahibi/işveren birlikte
8. (...) Bilmiyorum
98. (...) Diğer (belirtiniz).....

57. Günlük ücret miktarını kimden öğrendiniz?

1. (...) İşveren/Bahçe sahibi
2. (...) Dayıbaşı/Elçi
3. (...) Diğer işçilerden
4. (...) Gazetelerden
98. (...) Diğer (belirtiniz).....

58. Bu yıl fındık toplama karşılığında paranızı ne zaman/nasıl alırsınız/alacaksınız?

1. (....) Günlük
2. (....) Haftalık
3. (....) Aylık
4. (....) Fındık hasadı işi bittiğinde toptan
5. (....) Bahçe sahibi/işverenin ürün satımında toptan
6. (....) Ürün toplanmadan önce
7. (....) Avans olarak aldım
98. (....) Diğer (belirtiniz)

60. Fındık toplama işi başlamadan önce fındık bahçe sahibiyle/işverenle ya da tarım aracıyla nasıl bir anlaşma yaptınız?

1. (....) Yapmadım
2. (....) Sözlü
3. (....) Yazılı

61. Aldığınız paradan tarımsal aracıya (elçi/ dayıbaşı) bir pay verdiniz mi/verecek misiniz?

1. (....) Evet
2. (....) Hayır **(SORU 61'E GEÇİNİZ)**

62. Ne kadar verirsiniz?

1. TL/yevmiye
2. Yüzde _____ oranında pay
98. Diğer (belirtiniz) _____

**63. Dayıbaşı/ elçi (tarım aracı) sizin için hangi sorumlulukları üstleniyor?
(BİRDEN FAZLA İŞARETLEME YAPILABİLİR!)**

1. (...) Yolculuk için vasıta ayarlama
2. (...) Hastalandığında ilaç-hastaneye ulaşmalarını sağlama
3. (...) İş bittiğinde ücretlerini alma garantisini sağlama
4. (...) Çalıştıkları zaman veya kışın çalışmadıkları dönemde paraya ihtiyaçları olduğu zaman borç verme
5. (...) İşçi adına işverenle işin bütün koşullarını konuşma

6. (...) Çalışmaya gelmeden önce/ geldikten sonra gıda alışverişini yapma, bunun için para verme

98. (...) Diğer (belirtiniz)_____

64. Emeğiniz karşılığı olan ücreti/parayı vb. kimden alırsınız?

1. (...) Tarım aracısından

2. (...) Fındık bahçe sahibinden/işverenden

3. (...) Çavuş

98. (...) Diğer (belirtiniz).....

65. Hanenizdeki bütün çalışanların ücretleri size mi ödenir?

1. (...) Evet

2. (...) Hayır **(SORU 65'EGEÇİNİZ)**

66. Neden bütün ücretler sadece size ödenir?

67. Buraya gelmeden önce tarım aracısından veya fındık bahçe sahibinden/işverenden fındık toplama karşılığı bir avans aldınız mı?

1. (...) Evet

2. (...) Hayır

68. Alacağınız parada herhangi bir anlaşmazlık olursa, bu anlaşmazlığı nasıl çözümlersiniz?

1. (...) Konuşarak

2. (...) Mahkeme yoluyla

3. (...) Köy muhtarıyla

4. (...) Ziraat odasıyla

5. (...) Jandarma karakoluyla

6. (...) Fiziki güçle

7. (...) Çözümlemez

98. (...) Diğer (belirtiniz).....

69. Bahçe sahibiyle/işverenle herhangi bir anlaşmazlığınız oldu mu?

1. (...) Evet

2. (...) Hayır **(SORU 71'E GEÇİNİZ)**

70. Evetse, yaşadığınız en önemli anlaşmazlık nedir?

1. (....) Konaklama yeri (konaklama yeri ve diğer gereksinimler; su, tuvalet vb.)
2. (....) Ücret
3. (....) Çalışma süresi
4. (....) Çalışma ortamı (fındık bahçesinin durumu, fındık bahçesindeki gereksinimlerin karşılanmaması vs.)
98. (....) Diğer (Belirtiniz).....

71. Hanehalkı gelir durumu (YILLIK)

Gelir kalemleri (NOT: Tüm hane için)	Miktar(TL)
71.1. Toplam gelir	
71.2. Varsa diğer mevsimlik çalışmadan dolayı bu yıl elde edilen gelir	
71.3. Fındık toplama işinden elde edilen/edilecek gelir	
71.4. Tarımsal faaliyet dışı işlerden elde edilen gelir	
71.5. Tarımsal faaliyetlerden elde edilen gelir	
71.98a. Diğer (belirtiniz).....	
71.98b. Diğer (belirtiniz).....	

BÖLÜM 7: SOSYAL HAKLAR VE SOSYAL GÜVENLİK**72. Sizin herhangi biri bir sosyal güvenlik kurumuna kaydınız var mı?**

1. (....) Kayıtlı değil
2. (....) Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK)
3. (....) İsteğe bağlı sigorta (BağKur, Tarım Sigortası)
4. (....) Genel sağlık sigortası, primi devlet tarafından ödeniyor
5. (....) Genel sağlık sigortası, primi kendisi tarafından ödeniyor
98. (....) Diğer (belirtiniz).....

73. Hanehalkından sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olan başka kişiler var mı?

- | | | | |
|--------------|-------------|--------------|--------------------|
| 73.1. Baba | Evet (....) | Hayır (....) | Uygun değil (....) |
| 73.2. Anne | Evet (....) | Hayır (....) | Uygun değil (....) |
| 73.3. Ağabey | Evet (....) | Hayır (....) | Uygun değil (....) |

73.4. Amca Evet (....) Hayır (....) Uygun değil (....)

73.5. Dede Evet (....) Hayır (....) Uygun değil (....)

73.6. Abla Evet (....) Hayır (....) Uygun değil (....)

73.98. Diğer.....

74. Tarımda çalışmalarla ilgili yasalar ve yönetmelikler hakkında ne kadar bilginiz var?

1. (....) Bir şey bilmiyorum

2. (....) Biraz bilgim var

3. (....) Yeterli bilgim var

75. Fındık bahçe sahibi/işveren fındık toplama karşılığı para dışında sizlere herhangi bir katkıda bulunuyor mu?

1. Yemek veriyor 1. (....) Evet 2. (....) Hayır

2. Giysi veriyor 1. (....) Evet 2. (....) Hayır

3. Konaklama olanağı sağlıyor 1. (....) Evet 2. (....) Hayır

4. Elektrik sağlıyor 1. (....) Evet 2. (....) Hayır

5. İçme ve kullanma suyu temin ediyor 1. (....) Evet 2. (....) Hayır

6. Sağlık giderlerimizi karşılıyor 1. (....) Evet 2. (....) Hayır

7. Ulaşım giderlerinin tamamını karşılıyor 1. (....) Evet 2. (....) Hayır NA(....)

8. Ulaşım giderlerinin bir kısmını karşılıyor 1. (....) Evet 2. (....) Hayır NA(....)

98. Diğer(Belirtiniz)

BÖLÜM 8: HANEHALKININ ÇALIŞAN ÇOCUKLARINA YÖNELİK DÜŞÜNCELERİ

76. Çocuklarınızın fındık toplama işinde çalışması hakkında ne düşünüyorsunuz?

(YALNIZCA BİR İŞARETLEME YAPINIZ)

1. (....) Çalışması gerekiyor, hayatı öğrenmeli

2. (....) Çalışmasını istemiyoruz, ama mecburuz

3. (....) Kendisi çalışmak istiyor

4. (....) Çalışmasını istemiyoruz, okuması gerekiyor

98. (....) Diğer (belirtiniz).....

77. Sizce, çocuklarınızın fındık toplama işi ve yaşam ortamından dolayı ne tür risk/tehlike-lerle karşı karşıya kalıyor?

(NOT: EN ÖNEMLİ 3 RİSK/TEHLİKE ÖNCELİKLİ OLARAK BELİRTİLECEK, BUNLAR 1, 2 VE 3 ŞEKLİNDE YAZILACAK)

78.1. En önemli tehlike	78.2. İkinci önemli tehlike	78.3. Üçüncü önemli tehlike
1. (....) Okula devam edemiyor	1. (....) Okula devam edemiyor	1. (....) Okula devam edemiyor
2. (....) Çalıştığından dolayı hastalanıyor	2. (....) Çalıştığından dolayı hastalanıyor	2. (....) Çalıştığından dolayı hastalanıyor
3. (....) Yeterli beslenemiyor	3. (....) Yeterli beslenemiyor	3. (....) Yeterli beslenemiyor
4. (....) Yaşına göre ağır işler yapıyor	4. (....) Yaşına göre ağır işler yapıyor	4. (....) Yaşına göre ağır işler yapıyor
5. (....) İş kazaları	5. (....) İş kazaları	5. (....) İş kazaları
6. (....) Çalışma ve yaşam ortamının uygun olmaması	6. (....) Çalışma ve yaşam ortamının uygun olmaması	6. (....) Çalışma ve yaşam ortamının uygun olmaması
7. (....) Yılan/akrep sokması	7. (....) Yılan/akrep sokması	7. (....) Yılan/akrep sokması
8. (....) Dere, nehir, kanal, çayda boğulması	8. (....) Dere, nehir, kanal, çayda boğulması	8. (....) Dere, nehir, kanal, çayda boğulması
98. (....) Diğer (belirtiniz).....	98. (....) Diğer (belirtiniz).....	98. (....) Diğer (belirtiniz).....

79. Çocuklarınızın geleceği için bir planınız/hayaliniz var mı?

1. (....) Okumasını isterim
2. (....) Bir zanaatkarın yanında çalışmasını isterim
3. (....) Kendi işinin sahibi olmasını isterim
4. (....) Çiftçi olmasını isterim
5. (....) Bu işi yapmasın da ne yaparsa yapsın
6. (....) Zengin olmasını isterim
98. (....) Diğer (belirtiniz).....

BÖLÜM 9: HANEHALKININ GELECEKTEN BEKLENTİLERİ, EĞİLİMLERİ

80. Önümüzdeki yıl yine fındık toplama işinde çalışmayı düşünüyor musunuz?

1. (...) Evet
2. (...) Hayır
3. (...) Bilmiyorum

81. Gelecekte çocuklarınızın bu işi yapmayı sürdürmesini ister misiniz?

1. (...) Evet
2. (...) Hayır

82. Nasıl bir iş sahibi olmayı isterdiniz?

1. (...) Kendi işimin sahibi esnaf
2. (...) Kendi işimin sahibi çiftçi
3. (...) Devlet dairesinde memur/işçi
4. (...) Özel sektörde memur/işçi
98. (...) Diğer (belirtiniz).....

83. Son beş yıl içinde hanenizin yaşam düzeyi nasıl değişti?

1. (...) Daha iyi oldu
2. (...) Değişmedi
3. (...) Daha kötü oldu

84. Önümüzdeki beş yıl içinde sizce hanenizin yaşam düzeyi nasıl olacaktır?

1. (...) Daha iyi olacak
2. (...) Değişmeyecek
3. (...) Daha kötü olacak
4. (...) Bilemiyorum

85. İş koşulları ve ücret sisteminin daha iyi olabilmesi için sizce neler yapılabilir?

.....
.....

86. Fındık toplamak için geldiğiniz yerlerde ayrımcılığa uğradığınızı düşünüyor musunuz?

1. (...) Evet

2. (...) Hayır **(GÖRÜŞMEYİ SONLANDIRINIZ!)**

87. Uğradığınız ayrımcılığın en çok hangi sebepten kaynaklandığını düşünüyorsunuz?

1. (...) Dini nedenlerden

2. (...) Yoksul olmaktan

3. (...) Çadırda yaşamaktan

4. (...) Tarım işçisi olmaktan

5. (...) Etnik kökenimden

98. (...) Diğer (belirtiniz).....

GÖRÜŞME BURADA BİTMİŞTİR.

LÜTFEN GÖRÜŞMECİYE ANKETE KATILDIĞI İÇİN TEŞEKÜR EDİNİZ.

GÖRÜŞMECİ TARAFINDAN GÖRÜŞMEDEN SONRA DOLDURULACAKTIR

A1. Görüşülen kişi görüşme boyunca yalnız mıydı?

1.(...) Evet

2.(...) Hayır

A2. Lütfen aşağıdaki tabloyu doldurunuz.

	Çok tatmin edici	Tatmin edici	Fikrim yok	Tatmin edici değil	Hiç tatmin edici değil
Cevaplayıcının samimiyeti					
Soruların yanıtlanma yüzdesi					
Görüşülen ortam					

ARAŞTIRMA EKİBİ TARAFINDAN DOLDURULACAKTIR

	Adı/Soyadı	Tarih	Saat
Görüşmeci			
Ekip lideri			
Veri giriş elemanı			

EK 2: TARIM ARACISI ANKETİ

BATI KARADENİZ İLLERİNDE FINDIK HASADINDA MEVSİMLİK GEZİCİ İŞÇİLER VE ÇOCUKLAR İÇİN TEMEL ARAŞTIRMA

TARIM ARACISI/ELÇİ

Değerli Katılımcı,

Bu çalışma mevsimlik işçi göçü kapsamında yer alan çocukların ve hanelerin durumunu bilimsel olarak ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırma mevsimlik gezici tarım işçiliğine giden hanelerin ve çocuklarının çalışma koşullarından dolayı temel ihtiyaçlarının ne derece karşılandığını saptamayı, çocukların eğitim, sağlık ve gelişim hakları bakımından nasıl etkilendiklerini belirlemeyi ve hanelerin ve çocukların yaşam durumlarını iyileştirmeye yönelik hazırlanacak çeşitli eylem planlarına, programlara katkı sağlanmayı hedeflemektedir. Araştırma Ferrero firması tarafından desteklenmekte ve merkezi Ankara'da bulunan **Kalkınma Atölyesi Kooperatifi** tarafından gerçekleştirilmektedir.

Katılmanızı istediğimiz görüşmede sorulara en içtenlikle cevabı vermeniz araştırmanın bilimselliği ve konuya yönelik yerel ve ulusal politikalar oluşturulması açısından son derece önemlidir. Ankete verilen yanıtlar gizli tutulacak, yalnızca bilimsel ve eylem planı hazırlığı için kullanılacaktır. Anketin (.....) dakika içerisinde bitmesi tasarlanmıştır. Bu çalışmaya sağlayacağınız katkı için şimdiden teşekkür ederiz.

Kalkınma Atölyesi Kooperatifi Araştırma Ekibi

ANKET NO:

TARİH: / 08 / 2013

GÖRÜŞMENİN YAPILDIĞI YER:

İL

İLÇE

KÖY

GÖRÜŞMEYİ YAPAN KİŞİ:

BÖLÜM 1: TARIM ARACILARINA YÖNELİK GENEL BİLGİLER

1. Tarım aracısının doğum yeri

1. İli

2. İlçesi

3. Köyü

2. Tarım aracısının sürekli yaşadığı yer

1. İli

2. İlçesi

3. Köyü

3. Tarım aracısının nitelikleri

3.1. Yaşı	3.2. Cinsiyeti	3.4. Eğitim durumu	3.5. Mesleği	3.6. İkinci mesleği
	1. Erkek 2. Kadın	1. Okuma yazması yok 2. Okur yazar ama okula gitmemiş 3. İlkokul terk 4. İlkokul mezunu 5. Ortaokul terk 6. Ortaokul mezunu 7. Lise terk 8. Lise mezunu 9. Üniversiteye gidiyor 10. Üniversite mezunu 11. Diğer (Belirtiniz)	1 Mesleği yok 2 Çiftçi 3 Esnaf 4 Tarım işçisi 5 Tarım aracısı 6 Tarım kiracısı, ortakçısı 7 Diğer (belirtiniz)	1 İkinci mesleği yok 2 Çiftçi 3 Esnaf 4 Tarım işçisi 5 Tarım aracısı 6 Tarım kiracısı, ortakçısı 7 Diğer (belirtiniz)

4. Tarım aracılığı (dayıbaşı) işine ne zaman başladınız?

..... yılında başladım

5. Kaç yıldır düzenli olarak bu işi yapıyorsunuz?

..... yıldır düzenli olarak yapıyorum

6. Nasıl tarım aracısı / dayıbaşı olarak çalışmaya başladınız?

.....
.....

7. Bu sene fındık hasadında kaç işçinin çalışmasına aracılık ettiniz?

..... kişi

8. Herhangi bir elci derneğine/mevsimlik işçi derneğine üye misiniz?

1. (....) Evet

2. (....) Hayır **(SORU 9'A GEÇİNİZ)**

8.1. Evetse hangisi?

9. Herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı mısınız?

1. (....) Değilim

2. (....) SGK işçi

3. (....) SGK kendi isteğine bağlı

6. (....) Özel sigorta

7. (...) Sosyal güvenlik kapsamında primleri devlet tarafından ödeniyor (Eski Yeşilkart)

8. (...) Sosyal güvenlik kapsamında primleri kendi tarafından ödeniyor

98. (...) Diğer (Belirtiniz)

10. Tarım aracısı belgeniz var mı?

1. (....) Evet

2. (....) Hayır **(SORU 14'E GEÇİNİZ)**

11. Belgenizi kaç yıl önce aldınız? yıl önce

12. Her 3 (üç) yılda bir vize yaptırıyor musunuz?

1. (....) Evet

2. (....) Hayır

13. Her altı ayda bir İl Çalışma ve İş Kur Müdürlüğü'ne çalışma raporu veriyor musunuz?

1. (....) Evet

2. (....) Hayır

14. Her zaman aynı bölgeye/yöreye/ işletmeye mi gelirsiniz?

	1 Evet	2 Hayır
14.1 Bölgeye (Batı Karadeniz illerine)		
14.2 Yöreye (İlçeye)		
14.3 İşletmeye (Fındık bahçesine)		

BÖLÜM 2: İŞÇİLERE YÖNELİK BİLGİLER

15. Ekibinizdeki en küçük işçi kaç yaşında? yaşında

16. Daha küçük yaşta işçi çalıştırmamanızın en önemli nedeni nedir?

- | | | |
|---|---------------|----------------|
| 1. Çalışırken sıkılıp bıraktıkları için | 1. (...) Evet | 2. (...) Hayır |
| 2. Yavaş çalıştıkları için | 1. (...) Evet | 2. (...) Hayır |
| 3. Söz dinlemedikleri için | 1. (...) Evet | 2. (...) Hayır |
| 4. İşveren istemediği için | 1. (...) Evet | 2. (...) Hayır |
| 5. Haneleri istemedikleri için | 1. (...) Evet | 2. (...) Hayır |
| 6. İşle ilgili bilgileri olmadığı için | 1. (...) Evet | 2. (...) Hayır |
| 7. Doğru bulmadığım için | 1. (...) Evet | 2. (...) Hayır |
| 98. Diğer (belirtiniz) _____ | | |

17. Ekipte hangi yaşta/cinsiyette işçiler olması fındık işverenleri tarafından tercih edilir?

1. (...) Yetişkin erkek işçi
2. (...) Yetişkin kadın işçi
3. (...) Genç erkek işçi
4. (...) Genç kadın işçi
5. (...) Yetişkin erkek ve kadın işçi
6. (...) Genç erkek ve kadın işçi
98. (...) Diğer (belirtiniz).....

18. Neden özellikle bu tür işçiler tercih edilir?

1. (...) Fındık toplama miktarı fazla oluyor
2. (...) Söz dinliyorlar
3. (...) Uyumlu çalışıyorlar
98. (...) Diğer _____

19. Yanınızdaki fındık toplama işçileri nereden geliyor?

1. (....) Köyümden
2. (....) İlçeden
3. (....) Farklı köylerden
4. (....) İlden
5. (....) Akrabalarımın
98. (....) Diğer (belirtiniz).....

20. Buraya gelmeden önce herhangi bir bağda/bahçede çalıştınız mı?

1. (....) Evet
2. (....) Hayır (SORU 22'YE GEÇİNİZ)

21. Nerede çalıştınız, hangi ürünlerin hasadında çalıştınız?

- 1. ürün:** (Ürününü adı)
- 1 İl
2 İlçe
3 Köy
- 2. ürün:** (Ürününü adı) (YOKSA SORU 22'YE GEÇİNİZ)
- 1 İl
2 İlçe
3 Köy
- 3. ürün:** (Ürününü adı) (YOKSA SORU 22'YE GEÇİNİZ)
- 1 İl
2 İlçe
3 Köy

22. Burada/yörede işleriniz bittikten sonra çalışmak için başka bir yere gider misiniz?

1. (....) Evet
2. (....) Hayır (SORU 24'E GEÇİNİZ)

23. Nereye gidersiniz?

- 1 İl
2 İlçe
3. Köy
4. Ürün

24. İşçileri buraya kiminle geliyor?

1. (....) Tek başlarına geliyorlar
2. (....) Hanehalkı olarak (çekirdek aile)
3. (....) Hanehalkı olarak akrabalarıyla beraber
4. (...) Grup olarak hep beraber gelirler
98. (....) Diğer (belirtiniz).....

25. İşçileri memleketlerinden ya da daha önce çalıştıkları yerden buraya ne tür bir araçla getiriyorsunuz?

1. (....) Otomobil
2. (....) Otobüs/minibüs/midibüs
3. (....) Kamyon/ kamyonet/ traktör
4. (....) Tren
5. (....) Kendi araçlarıyla geliyorlar
98. (....) Diğer (belirtiniz).....

26. Memleketten gelirken ulaşım giderlerini kim karşılıyor?

1. (....) Geliş-dönüş tamamını kendileri
2. (....) Geliş fındık bahçesi sahibi/işveren, dönüş işçiler
3. (....) Geliş-dönüş fındık bahçesi sahibi/işveren
4. (....) Geliş-dönüş tarım aracı
5. (....) Geliş tarım aracı, dönüş işçiler
98. (....) Diğer (Belirtiniz).....

27. Çalıştırdığınız işçileri genellikle/ağırlıklı olarak nasıl buluyorsunuz?

(NOT: EN ÇOK TERCİH ETTİĞİ VEYA KULLANDIĞI BİR YÖNTEMİ ÖĞRENMEYE ÇALIŞINIZ)

1. (....) Her yıl aynı işçileri getiririm
2. (....) İş Kurumu'na başvuruyorum
3. (....) İşçiler bana gelir
4. (....) İşçiler birbirini tavsiye eder
5. (....) Yakın akrabalarımı getiririm
6. (...) Yaşadığım mahalleden/köyden komşulardan bulurum
7. (...) İşçilerle çavuşlar bağlantı kurar
98. (....) Diğer (belirtiniz).....

28. İşçilerle iş ilişkinizin devam etmesinde sayacaklarımdan hangileri en önemli üç (3) tanesidir?

(LÜTFEN ÖNEM SIRASINA GÖRE (1,2,3 OLARAK) SIRA SIRALAYINIZ)

1. (...) Güvenilir olması —
2. (...) Sadık olması —
3. (...) Çalışkan olması —
4. (...) Sözünde durması —
5. (...) Çalışırken işverene sorun çıkarmaması —
6. (...) Saygılı olması, söz dinlemesi —
7. (...) Akraba olması —
8. (...) Komşu olması —

29. İşlerle ilgili ücret, konaklama yeri gibi düzenlemeleri kimlerle konuşup karara bağlıyorsunuz?

1. (...) Tek tek her işçiye ücretleri, çalışma yerlerini, çalışma saatlerini konuşurum
2. (...) Sadece hane reisleri ile konuşurum
3. (...) Sadece çavuşlarla konuşurum
98. (...) Diğer (belirtiniz).....

30. İşçiler için hangi sorumlulukları üstleniyorsunuz?

(NOT: BİRDEN FAZLA İŞARETLEME YAPILABİLİR)

1. (...) Yolculuk için vasıta ayarlama
2. (...) Hastalandığında ilaç-hastaneye ulaşmalarını sağlama
3. (...) İş bittiğinde ücretlerini alma garantisi sağlama
4. (...) Çalıştıkları zaman veya kışın çalışmadıkları dönemde paraya ihtiyaçları olduğu zaman borç verme
5. (...) İşçi adına işverenle işin bütün koşullarını konuşma
6. (...) Çalışmaya gelmeden önce/geldikten sonra gıda alışverişini yapma, bunun için para verme
98. Diğer (belirtiniz).....

31. İşverenle iş ilişkisinin kurulması aşamasında hangi konuları ele alırsınız?

31.1. (...) Ücret	1 (...) Evet	2 (...) Hayır
31.2. (...) Kadın, çocuk, erkek işçi sayıları	1 (...) Evet	2 (...) Hayır
31.3. (...) Konaklama yeri	1 (...) Evet	2 (...) Hayır
31.4. (...) Çalışma saatleri	1 (...) Evet	2 (...) Hayır
31.5. (...) Yolculuk giderleri	1 (...) Evet	2 (...) Hayır
31.6. (...) Konaklama koşulları	1 (...) Evet	2 (...) Hayır
31.7. (...) Hepsi	1 (...) Evet	2 (...) Hayır
31.98. (...) Diğer.....	1 (...) Evet	2 (...) Hayır

BÖLÜM 3: BİRİM FİYAT VE AVANS

**32. İşe başlamadan önce bahçe sahibinden/işverenden işçilere dağıtılmak üzere avans al-
dınız mı?**

1. (...) Evet
2. (...) Bazı bahçe sahiplerinden alırım, bazılarından almam
3. (...) Hayır **(SORU 34'E GEÇİNİZ)**

33. Avans miktarı neye göre belirlersiniz?

1. (...) Fındık toplanacak alan
2. (...) Fındık toplanacak miktar
3. (...) Fındık bahçe sahibinin/işverenin verebileceği miktar
4. (...) Benim talep ettiğim miktar
5. (...) İşçilerin talep ettiği miktar
98. (...) Diğer (belirtiniz).....

**34. İşçilerin ücretinden sizler veya fındık bahçe sahibi/işveren herhangi bir kesinti yapar
mısınız?**

1. (...) Evet
2. (...) Hayır

35. Kesinti yapıyorsanız nedeni nedir?

.....

.....

.....

36. Fındık bahçesi sahibiyle/işverenle aranızda hangi konularda sorunlar çıkıyor?

1. (...) Sorun çıkmıyor **(SORU 38'E GEÇİNİZ)**

2. (...) Ücret miktarı

3. (...) Ücret ödeme zamanı

4. (...) Sosyal haklar

5. (...) Çalışma ortamı

6. (...) Konaklama ve barınma ortamı

7. (...) Hastalıklar

8. (...) Çocuk işçiler

98. (...) Diğer (belirtiniz).....

37. Bu sorunları nasıl çözümlüyorsunuz?

1. (...) Fındık bahçesi sahibi/işveren çözüyor

2. (...) Mahkeme çözüyor

3. (...) Ziraat Odaları Birliği çözüyor

4. (...) Kamu kuruluşları çözüyor

5. (...) Muhtar çözüyor

6. (...) Jandarma çözüyor

7. (...) Fiziki güç kullanılarak çözülüyor

98. (...) Diğer (belirtiniz)

38. İşçilerle aranızda hangi konularda sıkıntı çıkıyor?

(NOT: BİRDEN FAZLA İŞARETLEME YAPILABİLİR)

1. (...) Sorun çıkmıyor **(SORU 41'E GEÇİNİZ)**

2. (...) Ücret miktarı

3. (...) Ücret ödeme zamanı

4. (...) Sosyal haklar

5. (....) Çalışma ortamı
6. (....) Konaklama ve barınma ortamı
7. (....) Hastalıklar
8. (....) Çocuk işçi çalıştırılması
98. (....) Diğer (belirtiniz).....

40. Bu sorunları nasıl çözümlüyorsunuz ya da ir sorun çıkması halinde nasıl çözümlersiniz?)

1. (...) Hane büyükleri, memlekette sözü geçenler
2. (...) Fındık bahçe sahibi/işveren çözüyor
3. (...) Mahkeme çözüyor
4. (...) Ziraat Odaları Birliği çözüyor
5. (...) Kamu kuruluşları çözüyor
6. (...) Muhtar
7. (...) Jandarma
8. (...) Fiziki güç
98. (...) Diğer (belirtiniz)

41. İşçilerle sorun çıkmıyorsa neden çıkmıyor, açıklar mısınız?

.....
.....
.....

42. Çocuk işçilerin (ve kadın işçilerin) ücretlerini kime ödüyorsunuz?

1. (...) Her hanenin reisine öderim
2. (...) Yanlarında hane büyüklerinden kimse yoksa eve döndükten sonra hane reisine öderim
3. (...) İşçilerin kendilerine tek tek öderim
98. (...) Diğer (belirtiniz)

BÖLÜM 4: KONAKLAMA VE BARINMA KOŞULLARI

43. Barınma / konaklama yeri için nereden/kimden izin alırsınız?

1. (....) Fındık bahçesi sahibinden
2. (....) Ortakçı/kiracıdan
3. (....) Kaymakamlıktan
4. (....) Muhtarlıktan
5. (....) Belediye başkanlığından
6. (....) Ziraat Odasından
7. (....) Devlet Su İşleri'nden
8. (....) Sulama Birliği'nden
9. (....) Jandarmadan
10. (....) Hiçbir yerden izin alınmaz
98. (....) Diğer (belirtiniz).....

44. Konaklama/barınma yerlerindeki temel gereksinimler bu yıl için yeterli düzeyde karşılanmakta mıdır?

- | | | | |
|------|----------------|----------------|-----------------|
| 44.1 | Tuvalet | 1. (....) Evet | 2. (....) Hayır |
| 44.2 | İçme suyu | 1. (....) Evet | 2. (....) Hayır |
| 44.3 | Kullanma suyu | 1. (....) Evet | 2. (....) Hayır |
| 44.4 | Banyo | 1. (....) Evet | 2. (....) Hayır |
| 44.5 | Bulaşık yıkama | 1. (....) Evet | 2. (....) Hayır |
| 44.6 | Çamaşır yıkama | 1. (....) Evet | 2. (....) Hayır |
| 44.7 | Yakacak | 1. (....) Evet | 2. (....) Hayır |
| 44.8 | Aydınlatma | 1. (....) Evet | 2. (....) Hayır |

45. Barınma/konaklamanın işveren tarafından karşılanan kısımları var mı?

- | | | | |
|-------------|--------------------------------------|----------------|-----------------|
| 45.1 (...) | Çadır malzemeleri/ev | 1. (....) Evet | 2. (....) Hayır |
| 45.2 (...) | Elektrik sağlama/giderleri karşılama | 1. (....) Evet | 2. (....) Hayır |
| 45.3 (...) | Su sağlama/giderleri karşılama | 1. (....) Evet | 2. (....) Hayır |
| 45.4 (...) | Yakacak odun | 1. (....) Evet | 2. (....) Hayır |
| 45.98 (...) | Diğer (belirtiniz) | | |

BÖLÜM 5: BESLENME VE SAĞLIK KOŞULLARI

46. İşçilerin aniden hastalanmaları durumunda veya iş kazasında nasıl bir işlem yapılıyor?

1. (....) Hastalığın/iş kazasının durumuna göre davranılıyor
2. (....) Fındık bahçesi sahibi/işveren ne gerekiyorsa yapıyor
3. (....) Sorunu fındık bahçesi koşullarında çözmeye çalışıyoruz
4. (....) En yakın sağlık birimine gidiyoruz
5. (....) Herhangi bir işlem yapılmıyor
6. (....) İşçi bir kaç gün dinleniyor
98. (....) Diğer (belirtiniz).....

47. İşçilerde çalışma koşullarından dolayı ne tür rahatsızlıklara rastlanmaktadır?

- | | | |
|--------------------------------|----------------|-----------------|
| 47.1. Güneş çarpması | 1. (....) Evet | 2. (....) Hayır |
| 47.2. Bayılma | 1. (....) Evet | 2. (....) Hayır |
| 47.3. Bel ağrısı | 1. (....) Evet | 2. (....) Hayır |
| 47.4. Halsizlik | 1. (....) Evet | 2. (....) Hayır |
| 47.5. Yorgunluk | 1. (....) Evet | 2. (....) Hayır |
| 47.6. Gıda zehirlenmesi | 1. (....) Evet | 2. (....) Hayır |
| 47.7. Yeterli beslenememe | 1. (....) Evet | 2. (....) Hayır |
| 47.8. İş kazası | 1. (....) Evet | 2. (....) Hayır |
| 47.9. Alerji | 1. (....) Evet | 2. (....) Hayır |
| 47.10. Diğer(belirtiniz) | | |

BÖLÜM 6: ÇOCUK İŞÇİLER ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

48. Okullar açıldıktan sonra okumak amacıyla;

- | | | |
|------|----------------------------------|----------------------|
| 48.1 | Okula gönderilen çocuk sayısı | Kız Erkek..... |
| 48.2 | Okula gönderilmeyen çocuk sayısı | Kız Erkek..... |

49. Çocuk işçiler buraya genellikle nasıl geliyor?

1. (....) Haneleriyle birlikte
2. (....) Akrabalarıyla birlikte
3. (....) Komşularıyla birlikte

4. (....) Köylülerle birlikte
5. (....) Yalnız
6. (....) Kardeşleriyle birlikte
98. (....) Diğer (belirtiniz).....

50. Fındık toplamasında 17 yaş ve altındaki çocukların çalışmasındaki EN ÖNEMLİ NEDEN sizce nedir?

1. (....) Hanesi istediği için
2. (....) Bunlar çok yoksul kesimleri oluşturmaktadır, çalışmak zorunda
3. (....) Hanesi buraya çalışmaya geldiği için, çalışmak zorunda
4. (....) Okuyamadığı için, çalışmak zorunda
5. (....) Meslek sahibi olamadığı için, çalışmak zorunda
98. (....) Diğer (belirtiniz).....

51. Buradaki yaşam koşulları çocukların gelişimine herhangi bir olumsuz etkide bulunuyor mu?

1. (....) Evet
2. (....) Hayır

52. Fındık toplama işinde çalışan çocuklar sizce en fazla ne tür risk/tehlike/olumsuzluk altında bulunmaktadır?

(DİKKAT: EN ÖNEMLİ ÜÇ TANESİNİ ÖNCELİKLENDİREREK SIRALAYINIZ)

52.1. En önemli risk	52.2. İkinci önemli risk	52.3. Üçüncü önemli risk
1. (....) Tarımsal ilaçların etkisi	1. (....) Tarımsal ilaçların etkisi	1. (....) Tarımsal ilaçların etkisi
2. (....) Barınma ortamının yarattığı olumsuz etkiler	2. (....) Barınma ortamının yarattığı olumsuz etkiler	2. (....) Barınma ortamının yarattığı olumsuz etkiler
3. (....) Eğitimden mahrum kalmaları	3. (....) Eğitimden mahrum kalmaları	3. (....) Eğitimden mahrum kalmaları
4. (....) Sağlıklı ortamda bulunmamaları	4. (....) Sağlıklı ortamda bulunmamaları	4. (....) Sağlıklı ortamda bulunmamaları
5. (....) Sulama kanallarının tehlikeleri	5. (....) Sulama kanallarının tehlikeleri	5. (....) Sulama kanallarının tehlikeleri
6. (....) Yeterli beslenme olanağını bulamamaları	6. (....) Yeterli beslenme olanağını bulamamaları	6. (....) Yeterli beslenme olanağını bulamamaları
98. (....) Diğer (belirtiniz)	98. (....) Diğer (belirtiniz)	98. (....) Diğer (belirtiniz)

GÖRÜŞME BURADA BİTMİŞTİR.

LÜTFEN GÖRÜŞMECİYE ANKETE KATILDIĞI İÇİN TEŞEKÜR EDİNİZ.

GÖRÜŞMECİ TARAFINDAN GÖRÜŞMEDEN SONRA DOLDURULACAKTIR

A1. Görüşülen kişi görüşme boyunca yalnız mıydı?

1.(....) Evet 2.(....) Hayır

A2. Lütfen aşağıdaki tabloyu doldurunuz.

	Çok tatmin edici	Tatmin edici	Fikrim yok	Tatmin edici değil	Hiç tatmin edici değil
Cevaplayıcının samimiyeti					
Soruların yanıtlanma yüzdesi					
Görüşülen ortam					

ARAŞTIRMA EKİBİ TARAFINDAN DOLDURULACAKTIR

	Adı/Soyadı	Tarih	Saat
Görüşmeci			
Ekip lideri			
Veri giriş elemanı			

EK 3: BAHÇE SAHİBİ / İŞVEREN ANKETİ

BATİ KARADENİZ İLLERİNDE FINDIK HASADINDA MEVSİMLİK GEZİCİ İŞÇİLER VE ÇOCUKLAR İÇİN TEMEL ARAŞTIRMA

BAHÇE SAHİBİ/İŞVEREN ANKETİ

Değerli Katılımcı,

Bu çalışma mevsimlik işçi göçü kapsamında yer alan çocukların ve hanelerin durumunu bilimsel olarak ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırma mevsimlik gezici tarım işçiliğine giden hanelerin ve çocuklarının çalışma koşullarından dolayı temel ihtiyaçlarının ne derece karşılandığını saptamayı, çocukların eğitim, sağlık ve gelişim hakları bakımından nasıl etkilendiklerini belirlemeyi ve hanelerin ve çocukların yaşam durumlarını iyileştirmeye yönelik hazırlanacak çeşitli eylem planlarına, programlara katkı sağlanmayı hedeflemektedir. Araştırma Ferrero firması tarafından desteklenmekte ve merkezi Ankara'da bulunan **Kalkınma Atölyesi Kooperatifi** tarafından gerçekleştirilmektedir.

Katılmanızı istediğimiz görüşmede sorulara en içtenlikle cevabı vermeniz araştırmanın bilimselliği ve konuya yönelik yerel ve ulusal politikalar oluşturulması açısından son derece önemlidir. Ankete verilen yanıtlar gizli tutulacak, yalnızca bilimsel ve eylem planı hazırlığı için kullanılacaktır. Anketin (.....) dakika içerisinde bitmesi tasarlanmıştır. Bu çalışmaya sağlayacağınız katkı için şimdiden teşekkür ederiz.

Kalkınma Atölyesi Kooperatifi Araştırma Ekibi

ANKET NO:

TARİH: / 08 / 2013

GÖRÜŞMENİN YAPILDIĞI YER:

İL

İLÇE

KÖY

GÖRÜŞMEYİ YAPAN KİŞİ:

BÖLÜM 1: GENEL BİLGİLER

1. Fındık bahçesi ile ilgili mülkiyet durumu/yapısı nedir?

1. (....) Sahibi **(SORU 3'E GEÇİNİZ)**

2. (....) Kiracı/ortakçısı

2. Kendi mülkiyetinizde araziniz var mı?

1. (....) Var

2. (....) Yok **(SORU 5'E GEÇİNİZ)**

3. Arazisi varsa, tabloyu doldurunuz

3.1. Sahip olunan toplam arazi (dönüm)	
3.2. Halen ekili arazi büyüklüğü (dönüm)	
3.3. Fındık bahçesi toplam büyüklüğü (dönüm)	
3.4. Nadasa bırakılan arazi büyüklüğü (dönüm)	
3.5. Toprak kiralatır ya da kiraya verir misiniz?	1 (....) Evet 2 (.....) Hayır (SORU 4'E GEÇİNİZ)
3.6. Kiralıyorsa, halen kiraladığı arazi büyüklüğü (dönüm)	
3.7. Kiraya veriyorsa, halen kiraya verdiği arazi büyüklüğü (dönüm)	
3.8. Varsa, ortakçıya verilen arazi büyüklüğü (dönüm)	

4. Fındık bahçesi sahibinin/işverenin nitelikleri

4.1. Yaşı	4.2. Cinsiyeti	4.3. Medeni hali	4.4. Eğitim durumu	4.5. Hanesinde yaşayan kişi sayısı	4.6. Bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı	4.5. Mesleği	4.6. İkinci mesleği	4.7. Yıllık ortalama geliri
	1. Erkek 2. Kadın	1 Evli 2 Bekar 3 Boşanmış 4 Dul 5 Ayrı yaşıyor	1. Okur yazar değil 2. Okur yazar ama okula gitmemiş 3. İlkokul terk 4. İlkokul mezunu 5. Ortaokul terk 6. Ortaokul mezunu 7. Lise terk 8. Lise mezunu 9. Üniversite mezunu 10. Diğer (belirtiniz)			1 İşsiz 2 Çiftçi 3 Esnaf 4 Tarım işçisi 5 Tarım aracı 6 Tarım kiracısı, ortakçısı 98 Diğer (Lütfen belirtiniz)	1 İkinci mesleği yok 2 Çiftçi 3 Esnaf 4 Tarım işçisi 5 Tarım aracı 6 Tarım kiracısı, ortakçısı 98 Diğer (Lütfen belirtiniz)	

5. Sürekli yaşadığınız yerin

1. (...) İli
2. (...) İlçesi
3. (...) Köyü

6. Sürekli olarak nerede yaşıyorsunuz?

1. (...) Sürekli köyde
2. (...) Sürekli ilçede
3. (...) Sürekli ilde
4. (...) Bazen köyde bazen ilçede
5. (...) Bazen köyde bazen ilde
98. (...) Diğer.....

7. Hanehalkı üyelerinden fındık toplama işinde çalışan var mı?

1. (...) Var.....**kişi** 2. (...) Yok

BÖLÜM 2: İŞGÜCÜ KULLANIMI

8. Fındık üretimi için 2013 yılında kaç mevsimlik/gezici işçi çalıştırıyorsunuz?

- 8.1. Fındık toplama/hasatkişi
- 8.2. Diğer (şoför, sulama, ilaçlama vs.)kişi

9. BU YIL işçileri nasıl temin ettiniz?

1. (...) Kendim doğrudan il dışından temin ediyorum
2. (...) Tarım aracılıyla temin ediyorum
3. (...) Köyümüzden, civarından temin ediyorum
4. (...) İş kurumundan temin ediyorum
5. (...) Komşular aracılığıyla temin ediyorum
6. (...) Akrabalarımın temin ediyorum
7. (...) Daha önce yanımda sürekli çalışanlarla çalışıyorum
98. (...) Diğer (Lütfen belirtiniz)

10. Çalıştırdığınız işçiler genellikle hangi bölgeden göç etmiş oluyorlar?

1. (...) Karadeniz
2. (...) Ege
3. (...) Doğu Anadolu
4. (...) İç Anadolu
5. (...) Marmara
6. (...) Güneydoğu Anadolu
7. (...) Akdeniz

11. Belirttiğiniz bölgenin özellikle hangi il(ler)inden

12. İşçilerin özellikle belirli bir bölgeden gelmesinin sizce olumlu ya da olumsuz belirgin etkileri var mı?

(BİRDEN FAZLA İŞARETLEME YAPILABİLİR)

1. (...) İşçilik maliyeti düştü
2. (...) Daha fazla çevre kirliliğine neden oluyor
3. (...) Vasıfsız oldukları için ağaçlara zarar veriyorlar
4. (...) Yöre halkını rahatsız ediyorlar
- 98.(...) Diğer.....

BÖLÜM 3: FINDIK TOPLAMA BEDELİ VE AVANS

13. Tarım aracısı / dayıbaşına/elciye fındık toplama karşılığında herhangi bir ön ödeme/ avans verir misiniz?

1. (...) Evet
2. (...) Hayır

14. Fındık toplama bedelini kime ödersiniz?

1. (...) İşçiye
2. (...) Tarım aracısı / dayıbaşına/elciye
3. (...) İşçinin hane reisine

15. Fındık toplama bedelini ne zaman ödersiniz?

1. (...) Fındık toplama işi bittikten sonra
2. (...) Her gün iş bitiminde
3. (...) Fındık satımından sonra
4. (...) Fındık toplamadan önce öderim
5. (...) Haftalık
98. (...) Diğer (belirtiniz)

16. Fındık toplama bedelinin dışında başka bir aynı veya nakdi ödeme yapar mısınız?

Ödeme türü	Evet	Hayır	Uygun değil
16.1.Köy- fındık bahçesi- köy (geliş-gidiş) ulaşımın tamamı			
16.2.Köy – fındık bahçesi – köy (geliş-gidiş) yarısı			
16.3.Yemek			
16.4.Barınma mekanı sağlama			
16.5.Elektrik bedeli veya jeneratör temini			
16.6.İçme ve/veya kullanma suyu			
16.7 Kendi işletmemde konaklama olanağı sağlarım			
16.8.Barınacak malzeme sağlama (çadır, briket, tuğla vb.)			
16.9.Diğer (belirtiniz)			

17. Bu yıl fındık toplama karşılığında günlük ne kadar ücret ödüyorsunuz?

Yetişkin erkekler içinTL

Kadınlar içinTL

Çocuklar ve yaşlılar içinTL

BÖLÜM 4: KONAKLAMA, BARINMA VE SAĞLIK

18. Nasıl yerleri gösterirsiniz?

1. (...) Kapalı mekan
2. (...) Açık alan
3. (...) Diğer (belirtiniz)

19. İşçiler hastalandığında ya da iş kazası olduğunda ne yaparsınız?

1. (....) Eğer fındık bahçesinde tedavisi mümkünse orada tedavi edilir
2. (....) Hastaneye gitmesi gerekirse oraya götürülür
3. (....) Aile hekimine götürülür
4. (....) Ben karışmam, kendileri halleder
5. (....) Tarım aracısı ilgilenir
98. (....) Diğer (belirtiniz)

BÖLÜM 5: SORUNLAR, ÖNERİLER

20. İşçilerle anlaşamadığınız herhangi bir konu var mı?

1. (....) Var
2. (....) Yok (SORU 23'E GEÇİNİZ)

21. İşçilerle anlaşamadığınız en önemli konu hangisidir?

(SADECE BİR İŞARETLEME YAPINIZ)

1. (....) Birim fiyat/günlük ücret miktarı
2. (....) Konaklama yeri
3. (....) Temiz su sağlama
4. (....) Elektrik temini
5. (....) Tuvalet
6. (....) Ücret ödenme zamanı
7. (....) Mola süreleri
8. (....) Çalışma temposu/performansı
9. (....) Köylülerle iletişim
98. (....) Diğer (Lütfen belirtiniz)

22. Tarım araçlarından bir şikâyetiniz var mı?

(BİRDEN FAZLA İŞARETLEME YAPILABİLİR)

1. (...) Hiçbir şikâyetim yok, memnunum **(23. SORUYA GEÇİNİZ)**
2. (...) İşçilere hakim olamıyor
3. (...) Önceden avans alıyor ama yeterli işçi getirmiyor
4. (...) Avans alıyor, vasıflı işçi getirmiyor
5. (...) Başka fındık bahçesinde daha iyi olanak bulursa işçileri oraya götürüyor
98. (...) Diğer (belirtiniz)

BÖLÜM 6: FINDIK İŞÇİLİĞİNDE ÇALIŞAN ÇOCUKLAR

23. Çalıştırdığınız işçilerin yaş sınırlarını neye göre belirliyorsunuz?

1. (...) Eskiden beri.....yaşın altında işçi çalıştırılmaz.

(DİKKAT: YAŞI BELİRTMEYİ UNUTMAYINIZ)

2. (...) Ziraat odaları vs. kararına göre
3. (...) Dayıbaşı ile yapılan pazarlığa göre
4. (...) İş yapabilecek durumdaysa yaş sınırı gözetmem
98. (...) Diğer.....

24. Fındık toplama işinde 17 yaşın altında çocuklar sizce neden çalışır?

(YALNIZCA BİR İŞARETLEME YAPINIZ)

1. (...) Bunlar çok yoksul kesimleri oluşturmaktadır, çalışmak zorunda
2. (...) Hanesi buraya çalışmaya geldiği için, çalışmak zorunda
3. (...) Okuyamadığı için, çalışmak zorunda
4. (...) Meslek sahibi olamadığı için, çalışmak zorunda
5. (...) **Çalışmasında bence herhangi bir sıkıntı yok**
6. (...) Bilmiyorum/fikrim yok
98. (...) Diğer (Lütfen belirtiniz)

26. Sizce çocukların okul dönemi dışında fındık bahçesinde çalışıyor olmaları onları olumsuz yönde etkiliyor mu?

1. (...) Evet
2. (...) Hayır
3. (...) Bilmiyorum/Fikrim yok

25. Fındık toplama işinde çalışan çocuklar sizce en fazla ne tür risk/tehlike/olumsuzluk altında bulunmaktadır? (EN ÖNEMLİ ÜÇ TANESİNİ ÖNCELİKLENDİREREK SIRALAYINIZ. HER SÜTUNA BİR İŞARET KOYUNUZ.)

26.1. En önemli risk/tehlike	26.2. İkinci önemli risk/tehlike	26.3. Üçüncü önemli risk/tehlike
1. (...) Okula devam edemiyor	1. (...) Okula devam edemiyor	1. (...) Okula devam edemiyor
2. (...) Çalıştığından dolayı hastalanıyor	2. (...) Çalıştığından dolayı hastalanıyor	2. (...) Çalıştığından dolayı hastalanıyor
3. (...) Yeterli beslenemiyor	3. (...) Yeterli beslenemiyor	3. (...) Yeterli beslenemiyor
4. (...) Yaşına göre ağır işler yapıyor	4. (...) Yaşına göre ağır işler yapıyor	4. (...) Yaşına göre ağır işler yapıyor
5. (...) İş kazaları	5. (...) İş kazaları	5. (...) İş kazaları
6. (...) Çalışma ve yaşam ortamının uygun olmaması	6. (...) Çalışma ve yaşam ortamının uygun olmaması	6. (...) Çalışma ve yaşam ortamının uygun olmaması
7. (...) Yılan/akrep sokması	7. (...) Yılan/akrep sokması	7. (...) Yılan/akrep sokması
8. (...) Dere, nehir, kanal, çayda boğulması	8. (...) Dere, nehir, kanal, çayda boğulması	8. (...) Dere, nehir, kanal, çayda boğulması
98. (...) Diğer (belirtiniz).....	98. (...) Diğer (belirtiniz).....	98. (...) Diğer (belirtiniz).....

27. Fındık hasadında çalışan çocukların çalışma performansından memnun musunuz?

1. (...) Evet **(Soru 29'A GEÇİNİZ)**
2. (...) Hayır

28. Memnun değilseniz neden çalıştırıyorsunuz?

1. (...) Dayıbaşı/elçi istediği için
2. (...) Çocuğun hanesi istediği için
3. (...) Yeteri kadar yetişkin işçi bulunamadığı için
98. (...) Diğer (belirtiniz).....

29. 17 (on yedi) yaş altı çocukların fındık toplama işinde çalışmaması için işverenlere/bahçe sahiplerine düşen sorumluluklar nelerdir?

.....

.....

.....

.....

.....

GÖRÜŞME BURADA BİTMİŞTİR.

LÜTFEN GÖRÜŞMECİYE ANKETE KATILDIĞI İÇİN TEŞEKÜR EDİNİZ.

GÖRÜŞMECİ TARAFINDAN GÖRÜŞMEDEN SONRA DOLDURULACAKTIR

A1. Görüşülen kişi görüşme boyunca yalnız mıydı?

1.(....) Evet 2.(....) Hayır

A2. Lütfen aşağıdaki tabloyu doldurunuz.

	Çok tatmin edici	Tatmin edici	Fikrim yok	Tatmin edici değil	Hiç tatmin edici değil
Cevaplayıcının samimiyeti					
Soruların yanıtlanma yüzdesi					
Görüşülen ortam					

ARAŞTIRMA EKİBİ TARAFINDAN DOLDURULACAKTIR

	Adı/Soyadı	Tarih	Saat
Görüşmeci			
Ekip lideri			
Veri giriş elemanı			

EK 4: ÇOCUK GÖZLEM VE GÖRÜŞME FORMU

Fındık Hasadında Mevsimlik Tarım İşçileri Çocuk Gözlem ve Görüşme Formu														
					Saat	Dakika								
		Gözlem Başlangıç												
		Gözlem Bitiş												
		TARİH:												
		GÖZLEM YAPAN:												
GÖZLEMİN YAPILDIĞI	İL													
	İLÇE													
	KÖY													
		GÖZLEMLENEN GRUBUN GELDİĞİ İL												
		TARIM ARACISI/ELCİNİN ADI												
		KAÇ GÜNDÜR ÇALIŞIYORLAR?												
		GRUP ORTALAMA KAÇ HANE?												
1. KİŞİSEL BİLGİLER			1	2	3	4	5	6						
1.1 Cinsiyet	Erkek (1)													
	Kız (2)													
1.2 Tahmini Yaş	0-5 (1)													
	5-13 (2)													
	14-17 (3)													
2. ENGELLİLİK			1	2	3	4	5	6						
2.1 Çocuk engelli görünüyor mu?	Evet (1)													
	Hayır (2)													
2.2 Eğer evet ise, nasıl bir engeli var?	Pantolan askısı kullanıyor (1)													
	Uzuv eksikliği var (2)													
	Şekil bozukluğu var (3)													
	Zihinsel engelli var (4)													
	Diğer (98):													
	Diğer (98):													

3.DUYGUSAL GÖRÜNÜM		1	2	3	4	5	6
Çocuk nasıl görünüyor veya davranıyor?	Korkmuş (1)						
	Endişeli (2)						
	Utangaç (3)						
	Çevresi ile ilgisiz (4)						
	Dışa dönük (5)						
	Yorgun (6)						
	Diğer (98):						
4. İŞ KOŞULLARI		1	2	3	4	5	6
4.1 Çocuk hangi tür işleri yapıyor?	Fındık toplama (1)						
	Fındık toplamaya yardım etme (2)						
	Boş kova/çuval taşıma (3)						
	Dolu kovaları taşıma (4)						
	Fındık çuvalarını traktöre yükleme/indirme (5)						
	Traktör kullanma (6)						
	Çalışan işçilere su vb. taşıma (7)						
	Günde kaç saat çalışıyor?						
	Diğer (98):						
4.2 Çocuk işleri yaparken zorlanıyor gibi görünüyor mu?	Evet (1)						
	Hayır (2)						
	Net değil (3)						
4.3 Evet ise neden zorlanıyor?	Ağır yük taşımaktan (1)						
	Nitelik yetersizliği (2)						
	Dikkatini toplayamama (3)						
	Diğer (98):						
5. YENİDEN ÜRETİM İŞLERİ (Bunlar çocuğa sorulacak)	Çocuk bakımı (1)						
	Yemek yapma (2)						
	Sofra hazırlama (3)						
	Bulaşık yıkama (4)						
	Çamaşır yıkama (5)						
	Yatak toplama (6)						
	Su taşıma (7)						
	Çadırı/evi temizleme (8)						

6. ÇALIŞTIĞI YER		1	2	3	4	5	6
6.1 Çocuk nerede çalışıyor?	Çadırdan/evde (1)						
	Tarlada (2)						
	Diğer (98):						
6.2 Çalışırken yanında yetişkin var mı?	Evet (1)						
	Hayır (2)						
6.3 Çocuğun şunlara erişebilirliği var mı? (Çocuğa sorulacak)	Sağlık merkezi (1)						
	Temiz içme suyu (2)						
	Tuvalet olanakları (3)						
	Acil yardım kiti/sağlık konusunda eğitilmiş personel (4)						
6.4 Çocuk çalıştığı yerden ayrılmakta serbest mi?	Evet (1)						
	Hayır (2)						
7. ÇALIŞMA ORTAMI		1	2	3	4	5	6
7.1 Çocuğun çalışma ortamındaki durumu	Zehirli kimyasallar						
	Tarım ilaçları (1)						
	Rastgele etrafa atılmış boş tarım ilacı kutuları (2)						
	Diğer (98)						
	Fiziksel duruş						
	Sürekli üst dallara doğru uzanma (3)						
	İki büküm eğilerek çalışma (4)						
	Diğer (98):						
	Kötü davranışlara maruz kalma						
	Fiziksel şiddet: vurma, itme (5)						
	Sözlü Şiddet: bağırma, azarlama (6)						
	Diğer (98):						
7.2 Çocukların koruyucu teçizatı var mı?	Eldivenler (1)						
	Ayakkabı (2)						
	Uzun pantolon (3)						
	Şapka (4)						
	Diğer (98):						

		1	2	3	4	5	6
8. KONAKLAMA (EVET-SE "E"; HAYIRSA "H" YAZINIZ) (Çocuğa sorulacak)	Hanenin kaldığı yer çadır mı, ev mi? (E/H)						
	Çadır/ev ıssız bir yerde mi? (E/H)						
	Etrafta çöp var mı? (E/H)						
	Uyudukları yerler toprak zemin mi? (E/H)						
	Kaç kişi aynı çadırda/evde kalıyor (SAYI İLE BELİRTİN)						
	Çadırın/evin yakınında işlek bir yol veya su kanalı, nehir, çay, deniz var mı? (E/H)						
	Yılan/böcek sokmalarına açık bir yer mi? (E/H)						
	Yerleşkeler bütün gün yabancıların geliş gidişlerine açık mı? (E/H)						
	Tuvalet ve banyo bez veya naylonla yapılmış derme çatma yerler mi? (E/H)						
	Sıcak suya erişme imkanı (E/H)						
	Çadır yerleşkeleri yerleşim alanlarının uzağında ve kullanılamaz durumda olan yerler mi? (E/H)						
	Temiz su kaynağına erişim/uzaklık (1-ÇOK YAKIN/2- YAKIN/3- UZAK/4- ÇOK UZAK)						
9. SOSYAL YAŞAM (Çocuğa sorulacak)	Çadırlarda kalan çocuklar yetişkin gözetiminde mi? (E/H)						
	Yetişkinlerin fiziksel şiddetine maruz kalıyor mu? (E/H)						
	Kendisinden büyük çocukların fiziksel şiddetine maruz kalıyor mu? (E/H)						
	Yabancıların azarlama/kovma davranışına maruz kalıyor mu? (E/H)						
	Yerli halktan çocuklarla iletişimi (1-Var/2- Yok)						

EK 5: KURUMSAL GÖRÜŞME SORU LİSTESİ

İl Çalışma ve İş Kurumu Müdürlüğü ile yapılacak görüşmelerde sorulacak sorular:

1. Tarımda mevsimlik çalışan çocuk işçilere yönelik herhangi bir denetim uyguluyor musunuz? (Uygulanmıyorsa neden?) Uygulanıyorsa ne sıklıkla ve en son ne zaman uyguladınız? Sizce tarımda çocuk işçi çalışması hangi toplumsal birimin sıkıntısı (hane, devlet, işveren vs.)? Çocuğunu bu işlerde çalışan haneler, işveren ya da devlet biriminden bu durumda hangisine daha fazla sorumluluk düşüyor?
2. Kentinize gelen tarım araçlarını ve işçilerini kayıt altına almak gibi bir çalışma var mı? (Yoksa neden?) Kayıt altına alınıyorsa kentinizde yaklaşık olarak kaç tarım aracı ve kaç mevsimlik gezici işçi bulunmaktadır? Kayıt altına alınamayanlarla bu sayılar toplam kaçtır? Kayıt altına alınmama sebepleri işveren/aracının/çalışanın çekincesinden ötürü mü yoksa denetimde karşılaşılan güçlüklerden mi?
3. Kentinizde tarımda çalışan çocuk işçilerle ilgili çalışma koşulları ve sayısal varlıkları ile ilgili bilgilere sahip misiniz? Yaklaşık kaç gezici çocuk işçi bulunuyor? Bu sayı sizce kayıt altına alınamayanlarla kaçta ulaşır?
4. METİP (Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Projesi)'in size yüklediği sorumluluklar oldu mu? Olduysa neler yaptınız?
5. İŞKUR aracılığı ile bölgenizde çalışan mevsimlik işçilere mevsim sonunda çalışma imkanı sağlanması mümkün olabilir mi? Sizce ne gibi işlerde çalışabilirler?
6. Mevsimlik işçilerin sosyal güvenlikleri konusunda herhangi bir çalışmanız oldu mu? Konuyla ilgili kısaca bilgi verir misiniz?
7. Mevsimlik işçilerden Müdürlüğünüze yapılan şikayetler var mı? Varsa en çok hangi konularda toplanıyor? Bu şikayetleri kayıt altına alıyor musunuz? Bu şikayetlerden çözüme kavuşan varsa örnek verir misiniz?
8. Yöre halkından çocuk işçilerle ilgili şikayet alıyor musunuz?
9. Çocukları bu tip işlerden uzaklaştırmak için neler yapılabilir? Sizce yasak koymak/denetlemek bu sorun için bir çözüm müdür? Tarımsal alanda çalışmaktan uzaklaştırılan çocuk sizce "kurtulmuş" mu sayılır yoksa başka önlemler ve motivasyonlara ihtiyaç var mı?

Ziraat Odaları

1. Mevsimlik tarım işçilerinin ücretlerinin belirlenmesinde komisyonda sizden başka kimler yer alıyor? Komisyon kararını neye dayandırarak veriyor? Önceki senenin fiyatlandırması temel dayanak mı yoksa var olan ve değişen koşullar da öncelikli etkiye sahip mi? Bu yılın ücretlendirmesi nedir?
2. Ücretin saptanmasına ilişkin bir tartışma oluyor mu? Tartışmalarda hangi görüşler daha baskın olmaktadır?
3. Ücretlerin adil olarak saptandığını düşünüyor musunuz? Şayet bu konuda kuşkularınız varsa (adil olduğunu düşünmüyorsanız) bu konuda neler yapılabilir? Sizce ücretler şimdikinden ne kadar fazla olmalı?
4. Belirli yaştan altında çocuk işçiliğinin yasaklanması, yasalara göre çalışabilir yaşta olanların

çalışma koşullarının uygunluğu ile ilgili devletin denetimlerinin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz? (Yetersiz buluyorsanız neden?) Sizce devlet denetiminin bu duruma etkileri ne olabilir? Denetim işverene mi, hanesine mi yoksa bu durumu yaratan koşullara yönelik düzeltici önlemleri mi içermelidir?

5. Fındıkta çalışan çocuk işçilerin çalışma koşullarına dair bilgilere sahip misiniz? Ne tür koşullarda çalışıyorlar? Sizce karşılaştıkları en önemli sıkıntılar neler?
6. Mevsimlik tarım işlerinde çocuk işçileri sorununda işverenlerin, araçların payları nedir? Hangi çıkar ilişkisinden beslenerek çocuk işçilik artar?
7. Bölge açısından fındık üretiminin önemini biliyorsunuz. Fındık üreticisi olarak fındık üretimin artması hangi koşullara bağlı olarak mümkün olabilir? Burada işçilik önemli bir faktör müdür?

Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü

1. Kentinize gelen mevsimlik tarım işçisi çocukların çalışma ve yaşam koşullarını ortaya koyacak herhangi bir çalışmanız var mı? İl Müdürlüğünüz herhangi bir toplantısında bu konu üzerine eğildi mi? Ne gibi sıkıntılar, önlemler ve düzeltmeler düşünüldü?
2. Mevsimlik tarım işlerinde çalışan çocuk işçiliğinin kontrol altına alınması ile ilgili ne düşünüyorsunuz/neler yapılabilir? Sizce çalışan çocukları tarım alanından uzaklaştırmak bir kazanım mıdır? Yoksa çalışan çocuklarla ilgili daha derin politikalara mı gereksinim var? Konuyla ilgili fikirlerinizi kısaca paylaşır mısınız?
3. Bu alanda devletin denetiminin yetersiz olduğunu düşünüyor musunuz? Neden? Devlet denetimini hangisi üzerinde artırmalıdır; işveren, çocuğun hanesi ya da bu koşulları yaratan temel sebepler?
4. Mevsimlik tarım işçisi kız çocukların/çalışmayıp hanesiyle beraber göç etmek zorunda kalan kız çocukların sizce yaşadığı başka sorunlar var mı? Bunları önlemeye dönük bir çalışmanız var mı?

İlçe kaymakamlıkları

1. Mevsimlik tarım işçisi çocukların eğitimlerine devam edebilmeleri için herhangi bir çalışmanız var mı?
2. Mevsimlik tarım işçilerinin barınma koşulları sizin ilçenizde nasıl çözülüyor? Buna herhangi bir şekilde (örneğin alt yapı hizmeti götürerek) müdahil oluyor musunuz?
3. METİP (Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Projesi) kapsamında herhangi bir çalışma yaptınız mı? Hayır ise neden?
4. İlçenize gelen mevsimlik tarım işçileri ile ilgili sayısal verilere sahip misiniz? Kaç işçi geliyor? Kadın, erkek, çocuk işçiler bu yıl yaklaşık kaç kişi?
5. İşçilerin göç güzergahlarını ortaya çıkaracak, barınma ve çalışma koşulları ile ilgili sorunların çözümüne dair herhangi bir faaliyet yürüttünüz mü?
6. İlçenizde mevsimlik tarım işçileri ile ilgili herhangi bir güvenlik sorunu yaşandı mı?
7. İlçe emniyeti açısından yerli nüfus ile mevsimlik tarım işçilerinin ilişkilerini nasıl değerlendiriyorsunuz?
8. Bu görüşmenin muhatabı olan sizlerin düşüncelerinin tamamen saklı kalacağını açıklanmayacağını düşünürseniz ekleyeceğiniz son cümle ne olurdu?

TARIMDA İŞ ARACILIĞI YÖNETMELİĞİ

BİRİNCİ BÖLÜM

Amaç, Kapsam, Dayanak ve Tanımlar

Amaç

MADDE 1 – (1) Bu Yönetmeliğin amacı, tarım aracılığı için izin verilmesi ve bunların çalışma ve denetimi ile tarım aracı, mevsimlik gezici tarım işçileri ile bunları çalıştıran tarım işverenleri arasındaki ilişkinin düzenlenmesi hakkında usul ve esasları belirlemektir.

Kapsam

MADDE 2 – (1) Bu Yönetmelik, tarımda iş ve işçi bulma aracılığı yapmak üzere Kurumdan izin alan gerçek veya tüzel kişiler ile mevsimlik gezici tarım işçileri ve bunları çalıştıran işverenler hakkında uygulanır.

Dayanak

MADDE 3 – (1) Bu Yönetmelik, 25/6/2003 tarihli ve 4904 sayılı Türkiye İş Kurumu Kanununun 3 üncü maddesinin birinci fıkrasının (d) bendine dayanılarak hazırlanmıştır.

Tanımlar

MADDE 4 – (1) Bu Yönetmelikte geçen;

Aracı: Tarımda iş ve işçi bulma aracılığı görevini yapmak üzere Kurumca izin verilen gerçek veya tüzel kişileri,

Aracılık belgesi: Tarımda iş ve işçi bulma aracılığı yapmak üzere Kurum tarafından verilen belgeyi, Genel Müdürlük: Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğünü,

İl Müdürlüğü: Türkiye İş Kurumu İl Müdürlüğünü,

İşçi: Tarım işinde mevsimlik gezici olarak çalışan işçileri,

İşveren: Mevsimlik gezici tarım işçilerini çalıştıran işverenleri,

İşyeri: Konaklama yerinin mücavir alanında bulunan tarım işinin yapıldığı işyerini,

Konaklama yeri: Tarım işçilerinin konakladığı ve tarım işyeri ile aynı mücavir alan sınırlarında bulunan yerleri,

Kurum: Türkiye İş Kurumunu,

Mahalli Mülki İdare Amirliği: İşyeri ile konaklama yerinin sınırları içinde bulunduğu il valiliğini veya ilçe kaymakamlığını,

Şube Müdürlüğü: Türkiye İş Kurumu Şube Müdürlüğünü,

ifade eder.

İKİNCİ BÖLÜM

Tarımda İş ve İşçi Bulma Aracılığı, Aracıda Aranılan Nitelikler

Tarımda iş ve işçi bulma aracılığı

MADDE 5 – (1) Tarımda iş ve işçi bulma aracılığı, esas itibarıyla Türkiye İş Kurumunca yapılır.

(2) Ancak, Kurum il veya şube müdürlüğü bulunmayan ya da olmasına rağmen haberleşme, ulaşım ve koordinasyon güclüğü olan yerlerde, Kurum tarafından gerçek veya tüzel kişilere aracılık yapmaları için izin verilebilir.

(3) Kurumdan izin alınmadan aracılık yapılamaz.

(4) Aracıların işçilerden ücret almaları yasaktır. Ücret yalnızca işverenden alınır.

Aracıda aranılan nitelikler

MADDE 6 – (1) Aracılık yapacak gerçek kişiler ile tüzel kişileri idare, temsil ve ilzama yetkili kişilerde aşağıdaki nitelikler aranır:

a) Türk vatandaşı olmak,

b) 18 yaşını bitirmiş olmak,

c) Kamu haklarından yoksun bulunmamak,

ç) Türk Ceza Kanununun 53 üncü maddesinde belirtilen süreler geçmiş olsa bile; kasten işlenen bir suçtan dolayı bir yıl veya daha fazla süreyle hapis cezasına ya da affa uğramış olsa bile devletin güvenliğine karşı suçlar, Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, milli savunmaya karşı suçlar, devlet sırlarına karşı suçlar ve casusluk, zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, güveni kötüye kullanma, hileli iflas, ihaleye fesat karıştırma, edimin ifasına fesat karıştırma, suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama veya kaçakçılık suçlarından mahkûm olmamak,

d) En az ilkokul mezunu olmak.

(2) Ayrıca, Kurumca belirlenen miktardaki masraf karşılığının yatırılması ve tüzel kişilerce şirket kuruluş sözleşmesinin yayımlandığı ticaret sicil gazetesinin bir örneğinin Kuruma ibraz edilmesi şarttır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Aracı Belgesi, Aracı Belgesinin Geçerlilik Süresi, Aracı Sicili, Aracılığın Devredilemeyeceği

Aracı belgesi

MADDE 7 – (1) Aracılık yapmak üzere başvuran ve Kurum tarafından tarımda iş ve işçi bulma aracılığı yapması uygun görülen gerçek veya tüzel kişilere, Kurum il veya şube müdürlüklerince yazılı olarak bilgi verilir. Talepleri uygun bulunan gerçek veya tüzel kişilerden Kurumca belirlenen miktarda masraf karşılığının tahsil edilmesini müteakip Tarımda İş ve İşçi Bulma Aracısı Belgesi verilir. Tüzel kişiler için bu belgede, tüzel kişiliği idare, temsil ve ilzama yetkili kişiler de gösterilir.

Aracılık belgesinin geçerlik süresi

MADDE 8 – (1) Aracılık belgeleri üç yıl süre ile geçerlidir. Bu süre sonunda aracılığı sürdürmek isteyenlerin belgeleri izin yenileme masraf karşılığının yatırılması ve uygun görülmesi halinde üçer yıllık olarak Kurum tarafından yenilenir.

Aracı sicili

MADDE 9 – (1) Kurumca her aracı için bir Aracı Sicili düzenlenir. Bu sicilin içeriği Kurumca belirlenir. Aracı sicilleri ilgili Kurum il veya şube müdürlüğünde saklanır.

Aracılığın devredilemeyeceği

MADDE 10 – (1) Aracılık, yalnız aracılık belgesi almış olanlarca yapılır; başkasına devredilemez, vekalet yoluyla yürütülemez.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Yükümlülük, Sözleşme Düzenlenmesi, Rapor Verme, Aracılık Belgesinin İptali

Yükümlülük

MADDE 11 – (1) Aracılık yapmak üzere, izin verilen gerçek veya tüzel kişiler;

- a) İşverenler ve işçiler ile örneği Yönetmelik ekinde bulunan Kurumca hazırlanmış sözleşmelerin birer örneğini düzenleme tarihinden itibaren on iş günü içinde onaylanmak üzere Kuruma ulaştıracaklarını,
- b) İşçilerden ücret almayacaklarını, hizmetlerinin karşılığını yalnız işverenlerden isteyeceklerini, Kurumca onaylanmış bu sözleşmelerde gösterilen dışında, harç, masraf ve ücret alamayacaklarını,
- c) İşçilere işe başlamadan önce yapılacak iş, ücret ve diğer hususlar hakkında gerekli bilgileri vereceklerini,
- ç) İşçilerin, konaklama yeri ile işyeri arasında uygun araçlarla güvenilir bir şekilde ulaşımının sağlanması hususunda işverenle birlikte doğrudan kontrol ve gözetim yapacaklarını,
- d) Ücretlerin kararlaştırılan ödeme biçimine göre (günlük, haftalık, aylık, parça başına, götürü, vs.) işverence her işçinin kendisine ödenmesini sağlayacaklarını,
- e) İşçilerin günlük brüt kazançlarının 4857 sayılı İş Kanununun 39 uncu maddesinde belirtilen asgari ücretin altında olmayacağını,
- f) İşçilerin barınma yerlerini, yeme ve yatma durumlarını sağlığa ve barınma koşullarına uygun biçimde sağlamak için mahalli mülki idare amirlikleri nezdinde gerekli başvuruları yaparak takip etmeyi,

kabul ve taahhüt ederler.

Sözleşme düzenlenmesi

MADDE 12 – (1) Ücret ve çalışma koşulları ile karşılıklı yükümlülüklerin aracı, işveren ve işçiler arasında yazılı sözleşmelerle belirlenmesi zorunludur. Aracının olmadığı yerlerde sözleşme işveren ile işçiler arasında imzalanır. İşveren veya aracı Yönetmelik ekinde yer alan sözleşmelerin

birer örneğini düzenleme tarihinden itibaren on iş günü içinde onaylanmak üzere Kuruma ulaştırmak zorundadır.

(2) İşçilerin günlük brüt kazançları, 4857 sayılı İş Kanununun 39 uncu maddesinde belirtilen asgari ücretin altında olamaz, ücretler kararlaştırılan ödeme biçimine göre işverence her işçinin kendisine ödenir.

Rapor verme

MADDE 13 – (1) Aracılar, yaptıkları çalışmalara ilişkin olarak yılda bir kez Kuruma rapor vermek zorundadır. Bu raporun içeriği ve biçimi ile verileceği tarih Kurumca belirlenir.

Aracılık belgesinin iptali

MADDE 14 – (1) Bu Yönetmeliğin;

a) 6 ncı maddesinde yazılı nitelikleri yitiren veya başlangıçta bu nitelikleri taşımadığı sonradan anlaşılan,

b) 10 uncu maddesi hükümlerine uymayıp aracılığı başkasına devreden,

c) 13 üncü maddesinde yer alan raporu iki kez süresi içinde vermeyen ve/veya raporda gerçeğe aykırı bilgi veren,

ç) 15 inci maddesine göre yapılacak denetim sonucunda aracılık yapmasında sakınca görülen veya iş bulduğu işçilerden ücret aldığı tespit edilen,

aracıların belgeleri Kurumca iptal edilir.

(2) Aracılık belgesi verilenler ve belgesi iptal edilenler Kurum tarafından yerel gazetede ve Kurum internet sitesinde duyurulur.

(3) Belgesi iptal edilen araclara en az 1, en çok 3 yıl süreyle yeniden belge verilmez.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Denetleme

MADDE 15 – (1) Aracıların görevlerini, bu Yönetmelikte bildirilen hususlara uygun olarak yapıp yapmadıkları, Türkiye İş Kurumu ile mahalli mülki idare amirlerince denetlenir.

İdari para cezası

MADDE 16 – (1) Kurumdan izin belgesi almadan veya geçerlilik süresi sona eren aracı belgesini yenilemeden tarımda iş ve işçi bulma aracılığı yaptığı tespit edilenler ile tarım işverenleri ve tarım işçileri ile Kurumda sözleşme imzalamayan ya da kurum dışında imzaladığı sözleşmeyi Kuruma süresi içinde ibraz etmeyenlere, eylem başka bir idari ihlal oluştursa dahi 4904 sayılı Türkiye İş Kurumu Kanununun 20 nci maddesinin birinci fıkrasının (d) bendi uyarınca idari para cezası verilir.

(2) Kurumca istenen bilgi ve belgelerle, bu Yönetmeliğin 13 üncü maddesinde belirtilen raporu vermeyenlere aynı Kanunun 20 nci maddesinin birinci fıkrasının (e) bendi uyarınca idari para cezası verilir.

(3) Mahalli mülki idare amirlerince verilen emre aykırı hareket edenlere ise 5326 sayılı Kabahatler Kanununun 32 nci maddesi uyarınca idari para cezası verilir.

Yürürlükten kaldırılan yönetmelik

MADDE 17 – (1) 14/3/2004 tarihli ve 25402 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Tarımda İş ve İşçi Bulma Aracılığına İzin Verilmesi ve Aracıların Denetimi Hakkında Yönetmelik yürürlükten kaldırılmıştır.

İlkokul mezunu olma şartının aranmaması

GEÇİCİ MADDE 1 – (1) Bu Yönetmeliğin yürürlüğe girdiği tarihte “Tarımda İş ve İşçi Bulma Aracısı” belgesi almış olanlardan, aracılık görevini devam ettirdikleri sürece “ilkokul mezunu” olma koşulu aranmaz.

Verilmiş aracı belgelerinin geçerlilik süresi

GEÇİCİ MADDE 2 – (1) Bu Yönetmelik yürürlüğe girmeden önceki mevzuat gereği alınan aracı belgeleri izin süresi sonuna kadar geçerlidir.

Yürürlük

MADDE 18 – (1) Bu Yönetmelik yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

MADDE 19 – (1) Bu Yönetmelik hükümlerini Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı yürütür.

MEVSİMLİK TARIM İŞİ SÖZLEŞMESİ

SÖZLEŞMENİN KONUSU

Aşağıda tarafları ve yükümlülükleri belirtilen mevsimlik tarım işi sözleşmesidir.

SÖZLEŞMENİN TARAFLARI

İŞVEREN :

ADRES :

ARACI :

ADRES :

İŞVERENİN YÜKÜMLÜLÜKLERİ

- 1- İşveren tarafından işçiye verilecek ücret;
 - a) Gündelik/ haftalık/ aylık TL'dir.
 - b) Götürü TL'dir.
 - c) Parça başı TL'dir.
 - d) Diğer TL'dir.
- 2- İşveren işçilere avans ödeyecektir/ödemeyecektir.
- 3- İşveren işçilere iklim koşulları, afet ve benzeri nedenlerle çalışılmayan günler için ücret ödeyecektir/ödemeyecektir.
- 4- İşveren, işçilerin iş sağlığı ve güvenliği tedbirleri ile iş kazası ve meslek hastalıklarına karşı her türlü önlemi alacaktır.
- 5- Aracının sözleşmeye taraf olmadığı durumlarda, işçinin çalıştığı günleri gösterir puantaj ve işçiye ödediği ücrete ilişkin kaydını tutacaktır.
- 6- İşveren, aracıya gidiş-dönüş yol masrafları içinTL ödeyecektir.
- 7- İşveren, aracılık yapması ve bu sözleşmede yer alan yükümlülüklerini yerine getirmesi karşılığı aracıyaTL ödeyecektir.
- 8- İşveren ve işçi sözleşmeyi kendi aralarında düzenledikleri takdirde sözleşmenin bir nüshası, onaylanmak ve ilgili birimindeki dosyada saklanmak üzere, imzalanmasından itibaren on iş günü içerisinde işveren tarafından İŞKUR İl Müdürlüğü'ne gönderilecektir.

ARACININ YÜKÜMLÜLÜKLERİ

- 1- Ekli listede adı geçen işçileri, işverenin köyündeki/Ma-hallesindeki işinde işlerini görmek üzere sağlayacaktır.
- 2- İşçinin çalıştığı günleri gösterir puantaj ve işçiye ödediği ücrete ilişkin kaydını tutacaktır.
- 3- İşçilerin, konaklama yeri ile işyeri arasında uygun araçlarla güvenilir bir şekilde ulaşımının

sağlanması hususunda işverenle birlikte doğrudan kontrol ve gözetim yapacaktır.

- 4- İşçilerin barınma yerlerini, yeme ve yatma durumlarını sağlığa ve barınma koşullarına uygun biçimde sağlamak için mahalli mülki idare amirlikleri nezdinde gerekli başvuruları yapacaktır.
- 5- İşçi, işveren ve aracı arasında imzalanan sözleşmenin bir nüshası, onaylanmak ve ilgili birimindeki dosyada saklanmak üzere, imzalanmasından itibaren on iş günü içerisinde aracı tarafından İŞKUR İl Müdürlüğü'ne gönderilecektir.
- 6- Aracı bu işini yaparken Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliğinde yer alan diğer yükümlülüklerini de yerine getirecektir.

İŞÇİLERİN YÜKÜMLÜLÜKLERİ

- 1- İşçiler çalışmaya / / tarihinde başlayacaktır.
- 2- İşçiler tarım işini yaparken araziye, ürüne , tarım araç ve ekipmanlarına zarar vermemek için gereken itinaı göstereceklerdir.
- 3- İşçiler işveren tarafından bu sözleşmeye konu iş devam ettiği müddetçe geçerli mazereti olmaksızın işi bırakmayacak ve başka bir işyerinde çalışmayacaklardır.

Özel koşullar

.....

.....

.....

İş bu sözleşme üç/dört nüsha olarak düzenlenmiştir ve buna bağlı olarak taraflardan biri yükümlülüklerinden birini yerine getirmediği takdirdemahkemeleri/İcra Daireleri yetkilidir.

İŞVEREN	ARACI	İŞÇİ
		Sözleşmeyi imzalayan işçilere ait liste sözleşme ekinde yer almaktadır.

EK: Çalışanlar Listesi**MEVSİMLİK TARIM İŞİ SÖZLEŞMESİNE TARAF OLAN İŞÇİLERİN LİSTESİ**

	İşçinin TC Kimlik Numarası	Adı Soyadı	Çalışmaya Başladığı Tarih	İmza
1				
2				
3				
4				
5				
6				
7				
8				
9				
10				
11				
12				
13				
14				
15				
16				
17				
18				
19				
20				
21				
22				
23				
24				
25				
26				
27				
28				
29				
30				

EK 7: MEVSİMLİK GEZİCİ TARIM İŞÇİLERİNİN ÇALIŞMA VE SOSYAL HAYATLARININ İYİLEŞTİRİLMESİ GENELGESİ

24 Mart 2010 Tarihli Resmî Gazete

Sayı : 27531

Konu : Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi

GENELGE

2010/6

Mevsimlik gezici tarım işçisi olarak çalışmak amacıyla, bulundukları illerden diğer illere aileleri ile birlikte giden vatandaşlarımızın bu süreçte ulaşım, barınma, eğitim, sağlık, güvenlik, sosyal çevreyle ilişkiler, çalışma ve sosyal güvenlik bakımından mevcut sorunlarının tespiti ile bu sorunların giderilmesine yönelik olarak aşağıda belirtilen çalışmalar, ilgili kurum ve kuruluşların işbirliğiyle yürütülecektir.

1. Merkezde, konuyla ilgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonun sağlanması, yürütülmesi gereken faaliyetlerin izlenmesi, uygulama sırasında doğabilecek sorunlara çözüm üretilmesi ve bir veri tabanı oluşturulması için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Müsteşar Yardımcısının Başkanlığında; İçişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Türkiye İş Kurumu, tarım işkolunda örgütlü en çok üyeye sahip işçi sendikası ile Türkiye Ziraat Odaları Birliği temsilcilerinin katılımıyla “Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri İzleme Kurulu” oluşturulacaktır.

2. Mevsimlik gezici tarım işçisi (İşçi) gönderen ve alan her il ve ilçede, mülki idare amirinin başkanlığında; o ildeki ve ilçedeki ilgili kurum ve kuruluş, işçi, aracı ve işveren (toprak sahibi/işleyen) temsilcilerinin katılımı ile “İl/ilçe Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri İzleme Kurulu” oluşturulacaktır.

3. İşçilerin göç döneminde yolculuklarının güvenli ve sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi maksadıyla; göç alan ve veren yerler arasında ulaşım ile ilgili koordinasyon sağlanacak, trafik denetimleri artırılacak, araç ve trafik güvenliğinin gerektirdiği kontroller hassasiyetle ve sıklıkla yapılacak, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarınca gerekli bütün tedbirler alınacaktır.

4. İhtiyaca göre tren seferleri artırılacak, işçilerin il ve ilçe merkezlerinde geçici konaklamaları için ihtiyaç halinde ve imkanlar dahilinde kamuya ait alan ve tesislerden yararlanma imkânı sağlanacak, şehir içinde, otogar ve istasyonlarda, parklarda vs. gelişi güzel konaklama ve beklemelerine fırsat verilmeyecektir.

5. İşçilerin ihtiyaç duyduğu ekmek ve yemek pişirme, çamaşır ve bulaşık yıkama ile tuvalet ve banyo mahalleri gibi asgari ihtiyaçların karşılandığı barınma yerlerinin işverenlerce karşılanması sağlanacak, bunun sağlanamadığı bölgelerde; işçilerin yoğun olarak çalıştığı yerlere en yakın mesafede, alt yapısı il özel idarelerince hazırlanacak toplulaştırılmış uygun yerleşim yerleri oluşturulacaktır.

6. Yerleşim alanlarının; doğa olaylarından fazla etkilenmeyecek, elektrik, su, kanalizasyon, yol gibi hizmetlerin sunumunun kolaylıkla sağlanabileceği, sağlık şartları uygun, tehlikeli tesislere ve girilmesi yasak yerlere yeterli mesafede, barınacak işçilerin sayısına uygun büyüklükteki hazine arazileri arasından seçilmesine özen gösterilecektir.

7. Topplulaştırılmış çadır yerleşim yerlerinde il özel idarelerince seyyar kolaylık tesisleri kurulacaktır. Kolaylık tesislerinde; tuvalet, banyo, çamaşır ve bulaşık yıkama yerleri ile ekmek pişirme imkânları ve gerektiğinde derslik olarak kullanılabilecek sosyal tesis bulundurulacaktır. İhtiyaç duyulacak çadır ve seyyar kolaylık tesisleri imkânlar ölçüsünde öncelikle bölgedeki Türkiye Kızılay Derneği, valilikler ve belediyelere ait depolardan temin edilecektir. İhtiyaçların bu şekilde karşılanamaması halinde il özel idarelerince kiralama ve hizmet satın alma yoluna gidilecektir.

8. Bu yerleşim yerlerindeki içme ve kullanım suyu ile elektrik ihtiyacı; şebeke tesisi, mahallinde sondaj, su tankı/tankeri, elektrik hattı tesisi veya jeneratör temini suretiyle il özel idarelerince sağlanacak ve kullanım bedelleri kullananlardan alınacaktır.

9. Topplulaştırılmış çadır yerleşim yerlerinin belli aralıklarla her türlü haşerelere karşı ilaçlanması ile çöplerin alınması, mücavir sınırlara göre ilgili belediye veya il özel idaresi tarafından yerine getirilecektir.

10. İşçilerin ve ailelerinin kimlik bilgileri 1774 sayılı Kimlik Bildirme Kanunu esaslarına göre alınacak, ayrıca, mahalli kolluk kuvvetlerince bunların konakladıkları bölgelere gece ve gündüz mutat zamanlarda güvenlik amaçlı devriye faaliyetleri yapılacaktır. Ayrıca bu işçiler ve ailelerine ilişkin bilgiler Türkiye İş Kurumunca alınacak ve bunlar hakkında veri tabanı oluşturulacaktır.

11. İşçilerin ve ailelerinin bulaşıcı ve salgın hastalıklara karşı düzenli sağlık taramaları, çocukların gelişimi ve gebelik takipleri periyodik olarak yaptırılacak, bu hizmetler için gerekirse mobil sağlık ekipleri oluşturulacaktır. Bunların aileleri ve çocukları sosyal hizmetler kapsamında bilgilendirilecek, psikolojik destek verilecek ve varsa özürlü ve yaşlıların Devletimizin bu kesimler için sunduğu imkân ve hizmetlerden yararlandırılmaları sağlanacaktır.

12. İşçilerin zorunlu öğretim çağındaki çocuklarının eğitimlerini devam ettirmek üzere; kendi yörelerindeki veya gittikleri yerlerdeki Yatılı İlköğretim Bölge Okullarına misafir öğrenci olarak alınmaları veya taşınmalı eğitim veya mobil eğitim gibi imkanlardan en uygun olanı seçilerek çocukların okula devamları sağlanacaktır. Bu hususta şartlı nakit transferi gibi özendirici tedbirler etkin şekilde uygulanacak, çocukların okul kıyafetleri ve malzemeleri İl/İlçe Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarınca temin edilecektir.

13. İşçilerin geri dönüşlerinde başta kadın ve genç kızlar olmak üzere, yetişkinlere okuma-yazma, sosyal-kültürel faaliyetler ve meslek edindirme kursları düzenlenmesi hususunda gerekli imkanlar hazırlanacaktır.

14. İşçilerin sosyal güvenlikleri açısından mevcut durumları Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı tarafından yürütülecek çalışmalarla iyileştirilecektir. Çocuk işçiliği ve çocuk emeğinin istismarı ile etkin mücadele edilecektir.

15. Tarımda iş araçlarının belgelendirilmesi zorunlu hale getirilecek, belgesi olmayan iş araçları-

rının işçi temin etmelerinin önlenmesi ve iş aracıları ile işverenler veya doğrudan işçiler ile işverenler arasında sözleşme yapılmasının sağlanması için gerekli tedbirler alınarak, vaki uyuşmazlıklarda mağduriyetlerin önüne geçilecektir. İşveren/iş aracısı ve işçi arasındaki ücret alacağına ilişkin uyuşmazlıkların öncelikle il ve ilçelerde kurulacak izleme kurullarında çözümlenmesine çalışılacaktır.

16. Belgesi olmayan ve sözleşme imzalamadan iş alan aracılar Türkiye İş Kurumu tarafından “Tarımda İş ve İşçi Bulma Aracılığına İzin Verilmesi ve Aracıların Denetimi Hakkında Yönetmelik” hükümleri çerçevesinde denetlenerek, ilgili mevzuatı çerçevesinde gereği yapılacaktır.

17. Tüm bu tedbirler ve çalışmalar valiliklerin gözetim ve denetiminde icra edilecek, tedbirlerin doğru anlaşılması ve uygulanması için göç veren illerde işçiler ve aracılara, göç alan illerde ise işverenlere ve yöre halkına yönelik bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmaları planlanacak, il düzeyinde alınacak tedbirler valiliklerce ilan edilecek, aykırı davranışlar hakkında idari ve cezai yaptırım uygulanması için gerekli işlemler geciktirilmeden yapılacaktır.

18. Tüm bu faaliyetler için ihtiyaç duyulan kaynak, valiliklerce hazırlanacak projeler doğrultusunda; 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanununun geçici 6. maddesinde yer alan ekonomik kalkınma ve sosyal gelişmeye yönelik altyapı yatırımları için işsizlik sigortası fonundan aktarılan kaynaklardan Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca il özel idarelerine gönderilecek ödenekler ile imkanlar ölçüsünde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları ve il özel idarelerinin bütçelerinden karşılanacaktır.

19. İl/İlçe Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri İzleme Kurullarınca, mevsimlik çalışma döneminin başında ve sonunda, o il ve ilçede yürütülen faaliyetler, karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri İzleme Kurulunda görüşülmek üzere Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına gönderilecektir.

İşçilerin ve yöre halkının birbirinin emek ve işine duydukları ihtiyaç, kardeşlik ve dayanışma bilincini güçlendirmeye yönelik olarak yukarıda sıralanan faaliyetler ilgili tüm kurum ve kuruluşlar, meslek teşekkülleri ve sivil toplum örgütlerinin de katkılarıyla uygulanacaktır. İstismara yol açacak sosyal ve siyasal sorunlara fırsat verilmeyecek, özellikle Devletin tarafsızlığına gölge düşürecek her türlü söz, eylem ve uygulamadan kesinlikle kaçınılacaktır.

Bilgilerini ve gereğini önemle rica ederim.

Recep Tayyip ERDOĞAN
Başbakan

EK 8: ARAŞTIRMA KAPSAMINDA GÖRÜŞME YAPILAN KURUMLAR

1. Düzce Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü,
2. Düzce Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü
3. Düzce Ziraat Odası
4. Sakarya Ziraat Odası
5. Sakarya Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü, İzzet Şükrü Enez Toplum Merkezi Müdürlüğü (Sosyal Hizmet Merkezi)
6. Sakarya Çalışma ve İş Kurumu Müdürlüğü
7. Akçakoca Ziraat Odası
8. Akçakoca Kaymakamlığı
9. Kocaali Kaymakamlığı
10. Karasu Kaymakamlığı
11. Karasu Ziraat Odası
12. Kocaali Ziraat Odası
13. Alaplı Ziraat Odası
14. Alaplı Kaymakamlığı
15. Ereğli Ziraat Odası
16. Ereğli Kaymakamlığı
17. İŞKUR Karadeniz Ereğli Hizmet Merkezi
18. Zonguldak Çalışma ve İş Kurumu Müdürlüğü
19. Zonguldak Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü
20. Zonguldak Ziraat Odası

Kalkınma Atölyesi kurucularını 2002 yılında bir araya getiren mevsimlik gezici tarım işlerinde çocuk işçiliği konulu bir alan araştırmasıydı. Nitekim 2004 yılında kuruluşundan bu yana Atölye'nin çalışmalarında mevsimlik gezici tarım işçiliği ve çocuklar en önde gelen konu olmuştur. Bundan sonra da Atölye mevsimlik tarım göçünün çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmaya yönelik çalışmalarını kararlılıkla devam ettirecektir.